Agorafobi

eviyle evli kadınlar

Robert Seidenberg
Karen DeCrow

AFA
kadın

Robert Seidenberg, New York, Syracuse'da psikiyatri ve psikanaliz alanlarında çalışmaktadır. New York Eyalet Üniversitesi Upstate Tıp Merkezi Psikiyatri Kiliniği profesörüdür. Batı New York Psikanaliz Kurumunun kurucusu ve eski başkanı, Amerikan Psikanaliz Derneği ile Amerikan Psikiyatri Derneğinin üyesidir. Amerikan Psikoterapistler Derneğinin yayınladığı *Voices* adlı derginin redaksiyon kurulundadır. Dr. Seidenberg, psikiyatrik özün anlaşılmasında feminist içebakışın önemi ve uygunluğu üzerine çeşitli makaleler yazmış, konferanslar vermiştir. *Corporate Wives -Corporate Casualties?, Marriage Between Equals ve* (Hortance S. Cochrane ile birlikte) *Mind and Destiny* adlı adlı kitapların yazarı olan Dr. Seidenberg, halen kadın hastalara yazılan uyuşturucu ilaçlar ve kadınların ortak yaşamdan uzaklaştırılmalarının sonuçları üzerinde çalışmaktadır.

Karen DeCrow, New York, Syracuse'da avukatlık yapmaktadır. Anayasa, edebiyat ve eğlence hukuku uzmanıdır. 1974-1977 yılları arasında Ulusal Kadın Örgütünün (NOW) genel başkanlığını yapmıştır. Northwestern Üniversitesi Medill Gazetecilik Okulunu ve Syracuse Üneversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Syracuse Belediye Başkanlığına adaylığını koyan ilk kadındır. *Vogue, Mademoiselle, The New York Times, Los Angeles Times, Boston Globe* ve *Miami Herald*'da yayınlanan çeşitli makalelerinin yanı sıra *Sexist Justice* ve *The Yound Women's Guide To Liberation* adlı kitapların da yazarı olan Karen DeCrow, Gazete Yatırımcıları Derneğince Amerika'nın en etkili elli kadınından biri, *Time* dergisince ise Amerika'nın gelecekteki iki yüz liderinden biri seçilmiştir.

AFA – Kadın: 3
AFA – Yayınları: 49

Mart,1988

© Robert Seidenberg/ Karen DeCrow, 1983
ONK Ajans
© AFA Yayıncılık A.Ş.

Women Who Marry Houses adlı bu kitabın Türkçe çeviri hakkı AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
MOONSTAR – Canon LBP–8 II Laser Printer
Baskı: Yalçın Ofset
☎: 527 97 55
Kapak: Reyo Basımevi

AFA Yayıncılık A.Ş., Çatalçeşme Sok. 46/4 Cağaloğlu – İST.
☎: 526 39 80

ROBERT SEIDENBERG/ KAREN DeCROW

Eviyle Evli Kadınlar

AGORAFOBİ

Çeviren:
Nur Nirven

AFA
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Giriş: Sokaklar Hâlâ Erkeklerin 9

1. Evlilik ve Agorafobik İnsanlar 16

2. Alışveriş: Bu Küçük Domuz Çarşıya Gitmiş, Bu Küçük Domuz Evde Kalmış 31

3. Çalışma Grevi 41

4. Dışarının ve İçerinin Psikolojisi 54

5. Emily Dickinson: Evde Oturmayı Yeğleyen Bir Kadın 63

6. Evde Oturmayı Yeğleyen Başka Kadınlar: Radikal Feministe Hiç Benzemeyen Bir Kadın ve Bir Sanatçı 77

7. Evde Oturmayı Yeğleyen Bir Kraliçe: Saygı Duyulan Zorunluk 93

8. Sinirsel İştah Yitimi: Asla Yeterince Zayıf Olamamak 102

9. Cinslere Ayırma: Uzmanlarımızın Agorafobiye Katkıları 113

10. Şifa Verenler 126

11. Grev Kırıcılar I: Biyokimyacılar 144

12. Grev Kırıcılar II: Davranışçılar 153

13. Grev Kırıcılar III: Afyon Sanrısı Görenlerden Afyon Çubuğu Temizleyicilerine 167

14. Bir Parça Saygı, Lütfen! 185

15. Klinik Teşhisin Ötesinde 190

16. Göz Hapsinde: Yasanın Yol Açtığı Agorafobi 196

17. Erkek Afòrafobisi: Maşo Ve Çarşı 209

Sonsöz 230

Kaynakça 238

Bazı kadınlar evleriyle evlidirler.
Bu, başka tür bir kalıftır.
ANNE SEXTON

Bu kitabı, eve kapanmalarıyla bizim ortaya çıkmamıza, sonuçta da bu kitabın ortaya çıkmasına olanak sağlayan annelerimize adayabildiğimiz için ikimiz de kendimizi şanslı addediyoruz.

Juliette Abt Lipschultz ve Rose Carmen Seidenberg'e sevgiyle.

Giriş:

Sokaklar Hâlâ Erkeklerin

Batı toplumu, Yahudi-Hristiyan geleneğinin ürünüdür. Eskiçağdan beri, kadının ait olduğu yer konusunda verilen mesaj açıktır: "Erkek, karısının pazar yerine gitmesini engelleyerek ona sahip çıkmalıdır, çünkü pazar yerine çıkan her kadının başına eninde sonunda felaket gelir."[1]

Mısırlı Philo (İÖ 20– İS 70), Yahudi kadınlara ortalıkta görünmemeleri için getirdlen kısıtlamaları şöyle anlatır: "Kadınlar eve kapatılmışlardır, dış kapılara yaklaşmaları bile yasaktır. İffetlerini koruma uğruna en yakın erkek akrabalarının bakışlarından bile kaçan genç kızlar ise en dipteki odalarda yaşarlar."[2]

Evli kadınların ilişkiye girebilecekleri kişiler, ev halkıyla sınırlandırılmış, evlenmemiş kadınlara ise daha da çok sınırlama getirilmiştir: "Kadınlara, dışarı çıkarak yanlış yola sapmamaları için evde yaşamak uygun düşer. Kadınlığa tam erişenlerce dış kapı, genç kızlarca orta kapı sınır alınır."[3]

Tapınağa gitmek zorunluluğu dışında kadınlar, sokakta başıboş gezenler gibi kendilerini diğer erkeklerin gözleri önüne seremezlerdi. Tapmağa bile, çarşı kalabalıkken değil, halkın çoğu evlerine döndüğünde gitmeye özen gösterirlerdi.

Erkeğin erdeminin en büyük ölçüsü, karısını özellikle toplumsal etkinliklerinde denetlemekti. Haham Meir (İS 150 dolayı) şöyle der: "Erkeklerin yemek yeme tarzları farklı oluduğu gibi, karılarına davranışları da farklıdır. Kimi erkek, içine sinek düştüğünde, kadehini bir yana koyar, içmez. Bu, dışarı çıkarken karısını eve kilitleyen

Yahuda oğlu Papus'un yaptığına benzer. Başka bir erkek, kadehine sinek düştüğünde sineği tutup atar, o kadehten içer. Bu, birçok erkeğin, karılarının erkek kardeşleriyle ya da akrabalarıyla konuşmasına aldırmamasına benzer. Başka bir erkek, çorbasına sinek düştüğünde, onu ezerek yer. Bu, karısının, başını örtmeden sokağa çıktığını gören kötü erkeğin yaptığına benzer... Böyle birini boşamak dinsel görevdir."[4]

Filistin'de Hristiyanlığın ilk ortaya çıktığı yıllarda evli olmayan kadınlar, eve kapatılırlardı. Evli kadınlar ise toplum içine çok az çıkarlardı. Dışarı çıkma riskini göze aldıklarında, başlarını ve yüzlerini örtmelilerdi. İS 1. yüzyılda, Filistinli Yahudilerde bir tür harem yaşamı vardı. İskenderiyeli Yahudilerde ise haremin koşulları daha ağırdı. Bir Yahudi kadın sokağa çıktığında tek gözünü açıkta bırakır, başını ve bütün yüzünü örterdi. Başını örtmeden sokağa çıkmak öylesine utanç vericiydi ki, boşanmaya neden olur, hatta kimi hahamlar, bu durumda boşanmayı farz kabul ederlerdi.

Yahudi kadınların yalnızca sokağa çıkmaları kısıtlanmakla kalmaz, genelde onlarla olabildiğince az konuşulur, söylediklerine az kulak verilirdi: "Kadınlarla çok konuşan erkek, tüm kötülükleri üstüne çeker, töreyi gözardı eder."[5] Haham Hista (İS 300 dolayı) daha da ileri gider. "Bir erkek, kızkardeşi, dahası karısı bile olsa sokakta kadınla konuşmamalıdır. Çünkü herkes, erkeğin kadın akrabalarını tanımaz"[6] der.

Slav Yahudilerinde kadını doğum yaparken kötü ruhlardan korumak için yatak odasının duvarlarına kömür ya da güherçile ile daireler çizmek gelenektir. Kuşkusuz birçok toplumda gebelik, "eve kapanma" kabul edilir. Hemen hemen her toplumda annelik, eve kapanmayı gerektirmiştir. Ya, babalık?

İlkel toplumlarda *erkek lohusalığı* geleneği vardır. Yeni doğmuş çocuğun babası, belirli bir süre yatağında yatar, yalnızca salık verilen yemekleri yer, avcılık gibi ağır işler yapmaktan sakınır. Yeni

doğum yapmış anne ise günlük işlerini sürdürür. Bu geleneğin kökenleri farklıdır. Dinsel bir yoruma göre erkek lohusalığı, ilk günahın anımsanmasıdır; odaya kapanma ve keyif veren şeylerden kaçınma kuralları ise derin pişmanlığın göstergeleridir. Daha materyalist bir açıklamaya göre ise, erkek lohusalığı anaerkillikten babaerkilliğe geçişi belirtir. Varolan "annelik hakkına" karşıt olarak doğumda babanın önemini vurgular. Baba, daha önceleri salt anneye ait olan çocuk üzerindeki hakkı ele geçirmek için eve kapanma deneyiminden geçmeye öykünür.[7]

Tüm açıklığıyla bildiğimiz tek şey, en liberal kadınların bile yıllarca dört duvar arasında yaşamalarına karşılık erkeğin geçici bir süre, yalnızca birkaç saatliğine ya da en çok birkaç günlüğüne eve kapandığıdır.

Kuşkusuz, eski İbranilerden günümüze büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Yasalar ve gelenekler köklü değişimlere uğramıştır. Gene de bunlar, insanlık tarihinin içimize işlemiş, kopmaz parçalarıdır. Tarihin gücünü anlamak için "ırk bilinçsizliği" ya da "filogenetik tartışmalar" gibi kavramlara başvurmamıza gerek yoktur. Aydın ve liberal çağımızda bile, Yahudilikteki inançların ve ilkelerin büyük bir bölümüne göre kadınlar hahamlığa atanamazlar. Saflıkları sorunu hâlâ gündemdedir.

Bu acımasız dengesizliklerin yalnızca Jung'un ortaya attıklarından belleklerde kalan izler olduğuna inananların dikkatini 1982'de New York'ta Ortodoks Yahudilerin evlilik göreneklerinin ve kuşkusuz kendi inançlarının kurbanı olan yüzbini aşkın kadın grubuna çekeriz. Bu kadınlar, yasal olarak boşanmışlarsa da kocalarından ayrılamamışlardır. Çünkü, Ortodoks Yahudilerde boşanma dilekçesini verebilen, *boşayabilen* yalnızca erkektir. Erkek onaylamazsa kadın yeniden evlenemez, dahası bir erkekle arkadaşlık bile edemez. Kadın erkeğin kararını ve kaprisini bekleye dursun, toplumdan dışlanır. Böyle kadına *agunah*, yedeğe alınmış eş denir.[8]

Agora, çarşıya Yunan dilinde verilen addır. Burası, topluluğun siyasal, toplumsal ve tecimsel odağı, çiftçilerin parakende satış yapmak için ürünlerini getirdikleri, iş adamlarının müşterileriyle ve arkadaşlarıyla biraraya geldikleri, halk meclisinin toplandığı, duvarlarla çevrilmiş, olabildiğince açık bir alandır.

Bugün bizim kullandığımız agorafobi (açık alan korkusu) sözcüğü ile işte bu çarşıya gönderme yapılmaktadır. Güvenli olduğu varsayılan evin dışına, sokağa çıkıldığında duyulan o sıkıntı verici kaygının adıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde beş milyon ile yirmi milyon arasında kişinin agorafobisi vardır. Bu sayının yüzde 80'i kadın, büyük çoğunluğu ise evli kadındır.[9]

Yunanlılar döneminde "saygın" kadınlar, topluma açık yerlerden uzak tutulurdu; yalnızca fahişeler sokakta dolaşırlardı. Burada, toplumsal etkinlik alanına girmesi eskiden yasa ve gelenekle yasaklanmış, şimdi ise bu alana girince duyduğu kaygı yüzünden kendisine *fobik* tanısı konulan kadın paradoksuyla karşılaşıyoruz.

Bugün, toplumsal yaşama katılmaya istekli kadın, birçok düş kırıklığını, toplumsal ve ruhsal cezaları, fırsat eşitsizliklerini göze almak zorunda kalır. Geleneksel açıdan kadın özel yaşamın bir parçasıydı; *agora*, hiçbir zaman kadının ayak basmasına ya da huzur içinde bulunmasına göz yumulmuş bir yer olmamıştır.

Kültürümüz kadınlara birçok sınırlama getirmiştir. Bütün kadınlar, kendilerini algılarlarken şöyle ya da böyle bu sınırlamalarla koşullanmışlardır. Şok ve panik, sokakta aslanlarla, şiddetli fırtınalarla, arkadan saldıran soyguncularla karşılaşmaktan görünürde çok daha az tehlikeli durumlarda başgösterebilir.

İnsanlar olabilecek genel ya da belli birtakım olaylardan değil, büyük bir olasılıkla *hiçbir şeyin* başlarına gelmeyeceği olgusundan korkabilirler. Agorafobide yaşanan da işte budur.

Bu kitabı, *The New York Times Magazine*'de çıkan bir yazıdan sonra

yazmaya karar verdik. Bu makalede insanların, özellikle kadınların, çoğunlukla da yazıda sözedilen kadınların neden agorafobik oldukları gözden kaçırılmıştı.[10] Yazının altbaşlığı, "Paniklerinin Kurbanı Milyonlarca Amerikalı İçin İlaç ve Kendi Kendini Tedavi Yeni bir İyileşme Umudu Veriyor", bu tür müdahaleci keyfiyetlerin "hastalığın iyileştirilmesi"nde geçerli "tedavi yöntemleri" olduğu izlenimini uyandırıyordu.

Yazıda, "denetimi yitirme" korkusu tartışılıyordu. Ancak toplumumuzda kadınların gerçekte "denetleyebildikleri" birkaç durum incelenmiyordu. Bir kadının kapıldığı panik anlatılıyordu: "Oğlunu dünyaya getirirken doğum koğuşunda değil, ruh hastalıkları koğuşunda yatmak istedi" deniyordu. Öğrenim görmüş, varlıklı, güzel bir kadının, annelikten, ona kapalı bir dünyada hemen hemen her şeye hükmedebilecek bir erkek çocuk doğurmaktan gerçekten korkabileceğini hiç anlamıyorlardı. Bu yazı, yalnızca kadına verilen ilaçlar, ilaçların "işe yarayıp yaramadığı" üzerine bir tartışmaydı.

Sonuçta hasta, üç yıldır ruhbilim dalında çalışan bir doktora öğrencisi "yardımcı"sıyla, iki uzmanın tedavisine kendini bırakmış, dört ayda "iyileştirilmişti". Açıkçası, hastalığının nedeni tedavinin dışında bırakılmıştı. Nedenini gözardı ederek uygulanan tedavinin ise hastanın sözü edilen yardımcı ile birlikte, özellikle korkuya kapıldığı lunaparklar, tüneller, havaalanı gibi çeşitli yerlerde dolaşmasından ibaret olduğunu görüyoruz.

Evden dışarı çıktığı için, iş yerinin ödediği ücretten tutun da çocuklarının uyuşturucu kullanmalarına, hatta bizzat sokakta uğradıkları saldırılara kadar birçok şeyden kadınları sorumlu tutarak onlara sürekli ceza veren bir kültürde, durumlarındaki ironiyi sezen kimi kadının evden dışarı çıkmayı kabul etmemesinin şaşırtıcı olmadığına inanıyoruz. Biz, agorafobiyi kadınlara verilen tarihsel gözdağı ile yapılan baskının paradigması olarak görüyoruz. Agorafobik kadınların kendinden nefret etmeleri, kendilerini sınırlamaları, öz-

veride bulunmaları, kendilerini cezalandırmaları, yüzyıllardan beri onlara verilen eğitimin karikatürüdür. Nasıl hiç kimse, karikatürcü Herblock'u "iyileştiremezse", bir agorafobiği de "iyiliştiremez".

Biz, agorafobinin iyileştirilmesi için uygulanan davranış tedavisini de, ilaç tedavisini de eleştiriyoruz. Toplum, kadınların evde yaptıkları işi hakkıyla değerlendirdiğinde, her yönüyle kabul edilen ve ödüllendirilen bir iş yapmaları için evden dışarı çıkmalarını kolaylaştırdığında artık kadınların agorafobik olmalarına gerek kalmayacaktır.

Günümüzde çok az üniversite kampüsünde kızlara geceleri sokağa çıkma yasağı uygulanır. Ancak erkek öğrencilerin yurtlarına istedikleri saatte girip istedikleri saatte çıkmalarına karşın kızlara getirilen kısıtlamaların kampüs yaşamının bir parçası olduğu günler henüz hatırlardadır. Önceleri kızlar, üniversite öğrenimi görmekten tamamen yoksun bırakılmışlardı. Sonunda üniversiteye kabul edildiklerinde ise, yalnızca gece sokağa çıkmalarma izin vermemekle değil, öğrenci yurtlarına girip çıkarlarken imza atmak zorunda bırakılarak da onlara çocuk muamelesi yapılmıştır. Günümüzde halen pekçok okulda erkek öğrencilerin istedikleri yerlerde kalmalarına izin verilirken, kız öğrenciler kampüste kalmak zorundadırlar.

Bir cinse kısıtlamalar getirirken, diğer cinsi kısıtlamamak yalnızca korkuları güdülemek, güçlendirmekle kalmaz. Genç kadınlara sokaktaki özgürlüklerinin sınırlılığını da duyurur...

Agorafobinin anlaşılmasını sağlayacak başka bir acıklı ipucu da iş yaşamında görülür. Kadının erkeğe bağımlı kılınmasına ek olarak iş yaşamında yapılan cins ayırımı anlaşılması güç, çok tehlikeli bir mesajın verilmesine de yarar: Kadınlar, iş yerinde gerçekten de hoş karşılanmazlar. Bu ülkede kadınların yarıdan çoğu, evlerinin dışında çalışmakla birlikte, özellikle daha önce salt erkeklere ayrılmış işlere girmelerinin güçlüğü, engelleri aşan kadınların istenme-

diklerini anlatır. Kadınlar için getirilen kolaylıklar işverenin başına indirilen federal darbelerle gerçekleştirilmişse, o zaman bu zorlayıcı programlar ne kadar önemli olursa olsunlar birer Pirus zaferi niteliğindedirler.

Agorafobikler, günümüzün belki de en uzlaşma kabul etmez feministleridirler. Ufak tefek bağışlar ya da sınırlı hoşgörüyle yetinmezler, tatmin olmazlar. Dış dünyada hoş karşılanmadıklarını duyumsadıklarından yabancı ve düşman saydıkları toprağa adım atmayarak gururlarını korumaya çalışırlar.

1

Evlilik ve Agorafobik İnsanlar

Bağımlılık Bildirgesi

Bağımsız, kendine yetebilen, iyi bir evlilik yapmış bir kadın durup dururken kişiliğinde ani bir değişiklikle karşılaştı. Görünürde hiçbir neden olmaksızın, daha önceki canlı ruhunun yerini "fobiler ve kendini bastırmanın başka belirtileri"[1] almıştı. Çaresizleşmiş ve yaşamı hemen hemen bütünüyle değişmişti. Yolculuğa çıkmaktan ve yalnız kalmaktan korkar, kendine ait hiçbir karar alamaz, hiçbir sorumluluğu üstlenemez olmuştu. Sürekli bir destek sağlamak için adeta kocasına yapışmıştı. Onun güçlü bir kişiden, bildiğimiz çaresiz kadına bu dönüşü, kadını tedavi eden psikanalist Dr. Alexandra Symonds'ın dikkatini çekti. Hasta, aynı zamanda daha önceki meraklarından ve hünerlerinden de vazgeçmiş, içhastalıkları doktoruyla kadm hastalıkları doktorunu sürekli uğraştıran bir dizi psikosomatik hastalıktan yakınmaya başlamıştı; sürekli depresyon içindeydi.

Dr. Symonds, bu kadınlar için evliliğin, iddia edilği gibi olgunlaştırıcı, kişinin sınırlarını genişletici bir deneyim olmadığı, tersine sınırlayıcı, bağlayıcı bir etki yaptığı görüşündedir. Bu kadınlar için evlilik mukavelesi, bir Bağımlılık Bildirgesine dönüşmüştü. Bu sürecin ilk evresinde daha önce yetenekli ve çoğunlukla da iyi öğrenim görmüş, olasılıkla meslek sahibi kadın evlenir evlenmez işini bırakıp anonimliği kabullenir. "Victoria Çağı kadınının ...yetkin bir örneği olur: Çaresiz, evine bağımlı ve etkisiz."

Dr. Symonds, yukarıda sözü edilen fobik kadının evlendikten sonra denetim altında olmaktan, kendini yönlendirmekten, kendi

başına davranmaktan, keşfetmekten ve bulmaktan korktuğunu öne sürer. Agorafobik insanlar bu sorumlulukları alamazlar.

Dr. Symonds'ın bulgularına göre, denetimden vazgeçmek, çocukluktan gelen bir kişilik bozukluğuydu. "Genç kızken yetenekliydiler, özgüvenleri vardı. Ancak tam bir kişilik değildiler." Dr. Symonds, yaşamın ilk yıllarında esneklikten yoksunluk çanlarının, daha sonra, özellikle evlilikte çaldığı sonucuna varır.

İnsanların evleninceye kadar çeşitli hazırlayıcı evrelerden geçtiklerini söylemeye gerek yok. Gene de bu veri, kimi kişinin perişanlığının olası bir nedeni olarak evlilik kurumunun yeniden gözden geçirilmesini engellememelidir.

Toplumbilimci Jessie Bernard, evlliliğin kadınlar üzerinde daha derin bir iz bıraktığını, "geleneksel evliliğin kadınları hem bedensel hem de akılsal yönlerden hasta ettiğini" yazar. Her evlilik ilişkisinde iki evlilik vardır: Kocanın evliliği ve kadının evliliği. Koca, genellikle evlilikten kazançlı çıkar; evlilik, erkeğin akıl sağlığını korur, mutluluğunu, mesleğindeki başarısını, gelirini ve ömrünü arttırır.[2] Kadını ise, evlilik yıkar. Evli kadınlar, evlenmemiş kadınlardan daha çok bunalıma girerler, sinir krizi geçirirler; yetersizlik duyguları daha büyüktür; hem akıl hem de beden bakımından genellikle daha sağlıksızdırlar. Dr. Bernard, bunu şöyle özetler: "Kadınları çıldırtan erkekler değil, günümüz evliliğinin anakronist bir biçimde yapılandırılması ya da daha doğrusu, bugün evliliğe eşlik eden, bütün kadınlardan ev kadını olmalarını isteyen yaşama biçimidir."[3]

Evlilikte varolan sessiz eşitsizlikler, erkeğe oranla kadından daha çok uzlaşma ve gönül tokluğu bekler. Kadının, bu eşitsizlikleri kabullenmediğinde, üzerinde hissettiği baskının nevrotik, çocuksu imgelemenin bir aldatmacası olduğuna inanmaktan başka seçeneği yoktur.

Dr. Symonds'ın otuzsekiz yaşında bir kadın hastası vardı. Ka-

dını, ciddi bir depresyona girdiği, fiziksel açıdan da tükendiği gerekçesiyle içhastalıkları doktoru göndermişti. Sekiz yıllık evli, iki çocuklu kadın, bir eş ve anne olarak kendini başarısız buluyordu. Kocası iktidarsızdı. Cinsel ilişkileri seyrek, belki yılda bir iki kezdi. Kocasının kusuru onda bulmasını onu sevdiğini söylüyerek kabulleniyordu. Dr. Symonds, bu hastaların en büyük özelliklerinin en saçma saldırıları bile eleştirmeden kabullenmek olduğunu deneyimleriyle biliyordu. Hastanın elde etmek istediği, "düşüncesiz, saldırgan bir kocanın evde iteleyip kakaladığı, güçsüz, çaresiz kadın" görünümü, bu deneyime uygun düşüyordu.

Aynı zamanda hasta, öncelikle evliliğe yenik düşmesine izin vermekle kusurlu davrandığının bilincinde de olabilir. Olasılıkla, annesinin, kızkardeşinin evliliklerinde gördüğü gibi, evlilik onun da gururunu incitmiş ve onu da aşağılamıştır. Ama tabii ki çoğu kadın bu konuda konuşturulmadığından, bu durum hiçbir zaman sözlere dökülemezdi.

Bu kadının fobileri zamanla ortaya çıkmıştı. Birdenbire ortaya çıkan kötü bir olay anımsamıyordu. Ancak, artık asansöre, metroya, uçağa binemiyor, evlenmeden önce tatillerde otomobiliyle uzak yerlere gitmekten hoşlanmasına karşılık, şimdi otomobil kullanamıyordu. Artık somut olarak eve kapanmıştı. Kocasını sevdiğini, onunla evlenmeyi, bir aile kurmayı hep istemiş olduğunu öne sürmesi bilinen bir kalıptı. Bir kadın, ancak nadiren ve ancak istisnai durumlarda başka türlü düşünme lüksünü kendine tanır.

Dr. Symonds'a başvuranlar arasında benzer biçimde, başağrıları, yürek çarpıntıları, uykusuzluk, mide-barsak bozuklukları, yakında öleceği sanısı ile üç dört yıldır ciddi kaygılar altında ezilen bir başka hasta daha vardı. Kadın, on yıldır evliydi, iki yaşında bir çocuğu vardı.

Önceki hastanın tersine bu kadın, fobinin ilk kez nasıl ortaya çıktığını anımsıyordu. İlk kez sekiz yıl önce, kocasının isteksizliğine

karşın, çıkmakta direttiği bir yolculukta başlamıştı her şey. O sıralar kendine hakimdi, ama hemen ertesi günü uçağa binme düşüncesi dahi onu dehşete düşürmeye yetmişti. Yolculuğun bundan sonrası ateşten gömlek olmuştu. Ardından başlayan hastalığında "saldırganlığının" önemli rol oynadığını sanıyordu.

Açıkçası, anlık bile olsa, denetim üstlenmek onu yıkmıştı. Bundan sonra, herhangi bir yolculuğa çıkması hemen hemen olanaksız hale gelmişti. Tüm zorlamalarına karşın ne zaman bir yolculuğa çıksa midesi bulanıyor, kusuyordu. Öğrenim görmüş akıllı bir kadın olarak bu belirgin güçsüzlüğüne kızıyor, kendini aptallıkla suçluyordu. Hareket kabiliyetine gelen bu ciddi kısıtlanmalara ek olarak, uykusuzlukla birlikte bedensel rahatsızlıklar da çekiyordu.

Evlenmeden önce, o da dünyanın kadınlara tanıdığınca bağımsız ve özerk bir yaşam sürmüştü. Büyük bir hastanede hemşirelik yapmış, koğuş sorumlusu olmuş, bütün sorumluluklarının üstesinden gelebilmişti. Evlendiğinde, kendisinden beklenileni yapmış, işini bırakmıştı. Artık en basit işi bile kendi başına yapamaz olmuştu. Gerçekten aptal gibiydi. Ama belki de denetleme ve bağımsız davranma olanağı ve gururu veren işini bıraktığı için hastalığıyla üstü kapalı olarak aptallığına parmak basıyordu. Yolculuk eğretilemesiyle, işinde ve dünyada nereye kadar gidebileceğini keşfetme şansından aptalca vaz mı geçiyordu?

Dr. Symonds, bu kadınların genellikle "özgüvenin, bağımsızlığın ve duyguların denetim altına almanın gerekli görüldüğü, çocukça ilgilere ise hoşgörünün az olduğu" ailelerden geldiklerini belirtir. Sonuçta, bu kadınlar çabucak büyümek zorunda kalırlar. Çocukluklarının ilk yıllarından başlayarak "güçlülük yanılsaması" veren yetenekler, nitelikler geliştirirler. Genç bir kız ve genç bir kadın olarak hepsi soğuk, yetenekli, kendi kendine yeterli olurlar.

Duygusal yetersizliğin kadınları etkisi altına alan bu alanına Dr. Symonds, büyük katkıda bulunmuştur. Kadının tek geçerli başa-

rısının evlilik olduğunu söyleyen Freud'un çıkmaza saplanıp kalmış geleneksel psikanaliz kuramını bir kenara atarak, kadının, geçmişin güçsüz temellerini neredeyse olanaksız bir şimdiyle birleştirme ikilemine dikkat çekmiştir. Dr. Symonds, burada, gösterdikleri ciddi hastalık ve yetersizlik belirtileriyle bağımlılıklarını ilan eden kadınların, algılanmak için feminist bir üçüncü kulağı bekleyen, toplumsal ve siyasal bir bildiride bulunduklarını ilk anlayanlardan biridir. Ve gelişmenin zorunlu bir aşaması olarak hemen hemen dokunulmazcasına kutsal sayılan evlilik kurumunun tıpkı onu kutsayanlar gibi çözümleyici bir incelemeden geçirilmesi gerektiğini de vurgulamaktan kaçınmamıştır.

Evlenme Zorunluluğu

Debbie'yi okul kampüsünün bitişiğindeki mezarlıkta buldular. Tam zamanında yetişmişlerdi. Olasılıkla, aldığı aşırı dozda sakinleştirici ve uyku ilacı yüzünden saatlerdir süren bir komaya girmişti. Hemen yatırıldığı revirin acil servisinde ölümün eşiğinden döndürüldü. Günlerce yoğun bakım ünitesinde kaldı. Sonra, gereken psikiyatri yardımını görmesi koşuluyla her zamanki etkinliklerini sürdürmesine izin verildi.

Kendini öldürmeye kalkmadan haftalarca önce Debbie, yüreğini göğsünden fırlatırcasına gelen şiddetli çarpıntılardan yakınarak aynı revire gitmişti. Kendince, yakında ölecekti. Muayene edildi, kalbinin iyi durumda olduğu yolunda güvence verildi, sakinleştirici ilaçlar yazıldı. Kronik uykusuzluğuna karşı da uyku ilaçları verildi. Ona bakan doktor "son sınıf hastalığı" tanısı koydu. Bu, dış dünyanın acımasız, soğuk yüzüyle karşı karşıya gelmek üzere olan son sınıf öğrenciler arasında yaygın bir hastalıktı. İlaçlar, "etkisini gösterdi". Çarpıntısı azaldı. Ancak Debbie'nin bedensel şikayetlerden daha

karmaşık sorunlarla karşı karşıya olduğu kısa zamanda ortaya çıkacaktı.

Debbie, ruh doktoruna gereksinme duyduğu sözüne içerlemekle birlikte, görev yapar gibi bir randevu aldı. Kendini tanıttıktan hemen sonra doktora deli olmadığını, gösterdiği belirtiler doktorun sandığı gibi sinirselse, kendisini üzen herhangi bir şeyle karşılaşmadığını anlattı.

Yakında okulunu bitirecekti. Bunun dışında, son zamanlarda yaşamında tek değişiklik, iki yıldır birlikte olduğu erkek arkadaşından ayrılmasıydı. Erkek arkadaşı, onunla birlikteliğini daha fazla sürdürmek istememişti. Debbie'nin ilk kez çıkmaya başladıkları gibi artık 50 kilo olmaması onu düşkırırıklığına uğratmıştı, bunu da açıkça kızın yüzüne söylemişti. Debbie, artık şişman bir kızdı. Başlangıçta her ikisi de cinsel ilişkilerinden zevk alırken artık erkek arkadaşı şişmanladığı gerekçesiyle onunla birlikte olmak istemiyordu. Arkadaşı, ilişkilerini dostça sürdürmelerini istemişse de geleceğe yönelik hiçbir söz vermemişti. Debbie, böyle bir anlaşmayı hoşgörüyle karşılayamazdı; onun, bir daha görüşmeme kararına arkadaşı da karşı çıkmamıştı. Bir süre acı çekti. Ancak, bunun iyi bir kurtuluş olduğuna kendini inandırdı. Bir genç kızın gururu vardı!

Debbie, düş kırıklığını atlatacağına inanıyordu. Bununla şimdiki durumu arasındaki bağlantıyı göremiyordu. Bedensel hastalıklarının gösterdiği belirtilere göre tedavi edilmesini istiyordu. Belki tek gereken, tanısını kendisinin koyduğu biyo-kimyasal dengesizliği için değişik bir ilaçtı. Revire ilk gelişinden önce de sağlığını normale döndüreceğini sandığı doğal besinlerle, şifalı bitkilerle beslenmiş, güçlü vitaminler de almıştı. Erkek arkadaşı, onun şişmanlığından yakınınca çeşitli zayıflama rejimlerine girmişti. Giderek, her yemekten sonra zorla kusma yöntemini bile uygulamıştı. Ancak bu yöntemler etkisiz kalmış, sonuçta yemek aralarında kendine dondurma, patates kızartması ve Coco Cola ziyafetleri çekmişti. Kendini hâlâ

şişman buluyordu, gerçekte ise geleneksel ölçütlerde çekici bir kızdı. Ne var ki, erkek arkadaşından ayrıldıktan sonra yeni bir ilişkiye girmek için ne zamanı ne de olanağı olmuştu. Ara sıra başkalarıyla çıkmıştı, çıkmasına. Ancak, kampüsteki erkeklerin çoğu ya başka kızlarla sözlüydü ya da iş görüşmelerine ve mesleklerini planlamaya dalmışlardı.

Evlenen, nişanlanan, birlikte yaşayan sınıf arkadaşlarının coşkunluklarıyla karşılaştırıldığında, özellikle toplumsal yönden yenilgiye uğramış gibiydi. Bencil, nankör bir adama bağlanma engeliyle karşılaşmayacağı, yakın bir geleceği özlemle bekleyecek kadar şanslı olduğuna kendini inandırmaya çalışmıştı. Artık erkekten, kısıtlayıcı ve güçsüz düşürücü yazgısından kurtulmuş olacaktı. Özgürlüğünden vazgeçmeye ne kadar da yaklaşmıştı!

Üstelik, mesleği de vardı. Desinatörlük sertifikası almış, moda sanayisinde çalışmayı tasarlamıştı. Artık, bir erkek arkadaşını ya da kocanın gereksinmeleri ve istekleriyle rahatsız edilmeden bütün zamanını desenlerine ayırabilirdi. Debbie feminist akıma özel ilgi duymamış, feminist etkinliklerde bulunmamıştı. Ancak, kadınların bir erkeği elde etmeden önce, kendilerini geliştirmeye ağırlık vermeleri gerektiğini çok iyi biliyordu.

Debbie, küçük bir kasabada, geleneksel bir ailede yetişmişti. Babası, kendi eczanesi olan birkaç eczacıdan biriydi. Böyle eczacıların sayıları giderek azalıyordu. Annesinin dış dünyayla başlıca serüveni ara sıra dükkana gelip yardım etmekti. Kendini evine adamış bir eş ve anneydi. Ev halkının diğer bireyi ise annecanneydi. Günlük ev işlerine ve çocukların büyütülmelerine yardım ediyordu.

Altı yaş büyük ablasının gölgesinde yaşamıştı Debbie. Başarılı bir öğrenci olan ablası, üniversite bursu kazanmıştı. İşletme fakültesine yazılmış, hemen birini bulmuş, ikinci sınıftayken evlenmişti. Okulu bitirmemişti, ancak kocası varlıklı bir aileden geliyordu. annesiyle babası için bu yeterli bir başarıydı. Hemen çocukları olmuş-

tu.

Ailesi, Debbie'nin bu denli başarılı olacağını pek ummuyordu. Tatillerde eve geldiğinde Debbie'ye ablası kadar çekici olduğu, mutlaka onu beğenecek bir koca bulabileceği söylenirdi. Debbie ise, erkek arkadaşı tarafından itildikten sonra artık buna inanmıyordu. Annesiyle babasının değer yargıları gözönüne alınırsa Debbie, üniversite için yapılan yatırımlara karşın eve elleri boş dönmüştü.

Terkedilmekten duyduğu düş kırıklığını yadsıyordu. Ne var ki, yurttaki odasından dışarı çıkmak giderek güçleşmeye başlamıştı. Derslere girmekle birlikte, bir topluluk içine girdiğinde, erkeklerle buluşmaya ya da bir partiye gitmeye kalktığında çarpıntısı tutuyor, yakında öleceği duygusuna kapılıyordu.

Bir dereceye kadar yalnızlık çekeceğini ve dışlanacağını düşünmüştü. Ancak, kişinin mutsuzluğunun bedensel hastalığa neden olmasını akıl almaz buluyordu. Ailesi, ona destek olmuş, sevgilerinin sürdüğünü, düş kırıklığına uğramadıklarını belirtmişlerdi. Aynı zamanda, birkaç kilo vermenin de incitici bir yanı olmayacağını öne sürmüşler, *Kilo Bekçileri* programının parasını ödemeyi önermişlerdi. Alışkanlıkların değiştirilmesi için alıştırmalar yapmayı içeren bu program ne vaat edildiği kadar kilo verdirmiş ne de özgüvenini arttırmıştı.

Debbie, kendini, bedenini yadsımak ve erkeklere çekici gelen, toplumca benimsenmiş zariflikten yoksun olmakla suçluyordu. Bütün bunlar, onun kişisel başarısızlıklarıydı. Pahalı bir üniversite öğrenimi dahil ailesi, ona her olanağı tanımamış mıydı? Ablasının görünürdeki başarısı işleri daha da karıştırmıştı. Debbie, mutsuz olduğunu kabul ediyordu, gene de mutsuzluğu ile fiziksel rahatsızlığı arasındaki ilişkiyi göremiyordu. Artık, hemen hemen odasının dışında geçen bütün olaylar, hastalık belirtilerine yol açıyordu. Gene de rahatsızlığının nedeninin, bedeninin sağlıksızlığından kaynaklandığı konusunda diretmeyi sürdürüyordu.

Doktoru, ona agorafobi çektiğini söylediğinde çok rahatladı: "Görüyorsunuz, bunun bir sinir sorunu olmadığını, *bende* bir şeyler olduğunu söylemiştim" dedi. Aynı durumdaki birçok kişi gibi, Debbie için de hasta olmak rahatlatıyordu. Bu, bir tıp sorunu gibi geliyordu. Acı veren toplumsal ve ruhsal gerçekleri keşfetme, bu gerçeklerle yüzyüze gelme gereksinmesi yerine, bir tedavi ya da çare bulma programı bulunabilecekti elinin altında. Çok sayıda agorafobiğin bu aldatmacayı sürdüren, hastalarını agorafobiyi yenme yerine yaşamlarını unutmaya yüreklendiren çabuk tedavi uygulayan kliniklerin ve programların avı olmasına şaşmamak gerekir.

Terapi sırasında dostluklarının ilerlemesiyle Debbie, biraz umutlandı, iyimserleşti. Yaşamı ile hastalığının belirtileri arasında bir ilişki kurmaya başladı. Bu iki olay arasındaki bağlantıyı genellikle yadsıyan bir agorafobik için hiç de küçümsenmeyecek bir başarı.

Debbie, ailesini düş kırıklığına uğrattığı için derin bir suçluluk duyuyordu. Bu suçuna kendini öldürme girişimini de eklemişti. Kendini öldürmeyi bile başaramadığı için feryat ediyordu! İntihar girişimini pek net hatırlayamıyordu. Ancak, yakında öleceği korkusu ile altı aydan beri yurttaki odasından çok az dışarı çıkan birinin mezarlığın açık alanında ölmeyi istemesindeki ironiyi de artık açık seçik görebiliyordu. İnsanın yaşamındaki belirsizlikler, karmaşalar üzerinde de düşünmeye başlamıştı. Debbie için yeni bir şeydi bu. Okula çok iyi uyum sağlamış, erkek arkadaşı ile ara sıra sigara içmiş, birlikte futbol, basket maçlarına gitmişti. Kadın sorunlarına fazla aldırış etmemiş, Eşit Haklar Bildirgesinin uygulanmaya konulması, çocuk aldırma ve iş yerinde kadın-erkek ayrımı üzerinde şu ya da bu biçimde kafa yormamıştı. Bu konular evde hiç tartışılmamış, kampüsteyken de bunları öğrenebileceği toplantılara ya da gösterilere katılmamıştı.

Debbie, okula iyi uyum sağlamaya, geleneksel bir geleceğe hazırlanmaya niyetliydi. Bu da onun son derece mutlu olduğu anlamı-

na geliyordu ya da anneannesinin ve ablasının mutlu göründükleri bağımlı bir yaşam düşüncesi onu görünürde mutlu kılıyordu. Önündeki tek kadın rolü örneği anneannesi, annesi ve ablasının oynadıklarıydı. Erkek arkadaşının davranışının nasıl bir toplumsal yıkıma yol açtığını düşünmeye başlamıştı. Olaylar böyle yön değiştirince şaşırmış, sersemlemişti. Bütün doğruları yaptıktan sonra, artık geriye yapacak ne iş kalırdı ki?

Başarıyla maskelemesine karşın, aslında kendine yapılan haksızlığa için için öfkeleniyordu. Bu karmaşık duyguları sonucu hem toplumsal görevlerden hem de daha çok yaralanmaktan korkmaya başlamıştı. En iyisi dünyadan elini eteğini çekmekti. Tedavi ilerledikçe, ilk kez, kadını belirgin bir biçimde ikinci plana iten toplumsal kurallardaki ve göreneklerdeki eşitsizliklerin bilincine vardı.

Sanki ona, saçma arzuların, düşlerin saldırısına açık bir savunma ve boyuneğme rolü düşmüştü. Annesinin ya da anneannesinin söylediklerinin aksine kadınların ruh güzelliklerine, sevecenliklerine ya da bağlılıklarına göre değerlendirilmediklerini anladı. Bu, rekabete dayalı bir piyasaydı. İnsanlar, taşıdıkları kilolara göre alınıp satılıyorlardı; ne kadar az kiloluysalar değerleri o kadar yüksekti. Birkaç sivilce, ilişkinin yazgısını en yoğun tutkudan daha çok belirleyebiliyordu. Ancak bu durum yalnızca kadınlar için geçerliydi, erkekler bu işin dışındaydılar.

Dış dünya (nesneler dünyası) Debbie'ye iyi davranmamış, Debbie de dış dünyayı düşman ve ters bir yer olarak reddetmişti. Yetersizliklerinden, başarısızlıklarından ötürü kendini suçlamaya o kadar alışmış, iyi niyetli akrabalarca kadının sorumlulukları ona öylesine aşılanmıştı ki, kendine ne denli kötü davranıldığını ve bu garip eş bulma biçiminin birçok kadın için ne ağır bir yazgı olduğunu kavrayabilmesi çok güç oldu.

Tedavi üç yıl sürdü. Bir süre içinde "önem verdiklerinin öncelik sırasını yeniden düzenleme" konusunda büyük bir ilerleme kay-

detti. Onu beğenecek bir erkek bulacağı umudunu sürdürmekle birlikte, şaşkınlığa düşmüş ailesinin yüreklendirmesi ya da desteği olmaksızın yeteneklerine ve işinde ilerleme olanaklarına daha sıkı sarıldı. Büyük bir kentte, bir tekstil fabrikasında iş buldu. Dış dünyada kendini halen çok rahat hissetmemekle birlikte, mesleğini sürdürecek cesareti artık bulmuştu.

Yirmialtı yaşma gelmesine karşın daha evlenmedi. Gene de, aldığımız son habere göre, kendisi için hiç de tipik olmayan bir şey yapmış, Ulusal Kadın Örgütü'ne girmiş. Evlenme zorunluluğunu en azına indirmişti.

Psikanalizin kurucusu ve günümüzün "akıl sağlığı" ölcütlerinin yaratıcılarından Sigmund Freud, evliliğin sağlığa yararlı olduğunu ummakla kalmıyor, gelişim evresi için gerekliliğine, giderek büyümenin ve olgunlaşmanın son noktası olduğuna inanıyordu. Freud'un gözünde kadının başlıca başarısı evlilikti.

Bu nedenle, bu ruhbilim kuramına göre, evlendikten sonra kadının kaygıya kapılmasının nedeni, çocukluğunun çözüme ulaşmamış "aile romantizmi" duygularından kaynaklanan iç çatışmalarla yetersizliklerdir. "Başarıdan Yıkılanlar" adlı denemesinde Freud, evlendikten hemen sonra ciddi psikoza giren bir kadın hastasından sözeder. Burada başarıdan kasıt kadının evlenmiş olmasıdır: "İçlerinde kök salmış, uzun süredir besledikleri bir arzu gerçekleştiğinde insanlar kimi kez tam anlamıyla hastalanırlar. Sanki mutluluklarına dayanamaz gibidirler; başarılarıyla hastalanmaları arasında nedensel bir bağlantı bulunduğu kuşkusuzdur."[4]

Freud, sonra "acıklı" bir olay anlatır: "İyi bir aileden gelen, iyi öğrenim görmüş bir kadın... yaşamdan aldığı keyfi sınırlayamadı; evden kaçtı. Çekici dişiliğinin ayrımına varan bir sanatçıyla tanışıncaya kadar macera peşinde dünyayı dolaştı... Onunla birlikte yaşamaya başlayan sanatçıya sadık bir dost oldu. Mutluluklarının tam

olabilmesi için tek eksikleri kadının toplumda yeniden saygınlığa kavuşmasıydı. Uzun yıllar birlikte yaşadıktan sonra sanatçı, başından beri bu ilişkiden hoşlanmayan ailesiyle kadını uzlaştırdı. Onu yasal karısı durumuna getirmeye hazırlandı. Kadın, bu duruma gelmeyi hiçbir zaman istememiş, bu konuyu hiçbir zaman gündeme getirmemiş, üstelik tuhaftı ama (sanatçı böyle düşünüyordu) evlenme teklifini hiç de öyle büyük bir coşkuyla kabul etmemişti. Onun kökleşmiş kamlara ters düşen bu tepkisi sanatçıya göre 'gerçekleşmeyecek kadar güzel' ya da 'bu kadar harika bir şeyin gerçekten de bana rastlayacağına inanmıyorum' türünde bir tepkiydi."

Sanatçı, kadını saygınlığa kavuşturmanın son adımı olarak evliliğe kararlılığında direndi. Freud'a göre, bu noktada kadın "parçalara ayrılmaya başladı... Artık, yasal sahibelik hakkını elde etmek üzere bulunduğu evini ihmal etti, onu ailesine sokmak isteyen erkeğin akrabalarının kendisine işkence ettiklerini düşündü, anlamsız kıskançlıklarıyla sevgilisini bütün toplumsal ilişkilerinden yoksun bıraktı, sanatsal çalışmasını engelledi ve çok geçmeden iyileşmez bir akıl hastalığına yenildi".

Her kadın için başarının ne olduğu düşüncesinin yanı sıra, anlattığı bu olayla Freud'un, evlilik konusundaki eğiliminin de kesin olarak nasıl değerlendirilebileceği ortaya çıkmaktadır.

Freud'a göre, bu kadın için evlilik, hiç kuşkusuz, bir başarıydı. Kadın, sanatçının "yasal karısı" olmanın ötesinde hiçbir arzu besleyemezdi; o da, tıpkı Freud gibi, her kadının en büyük arzusunun yasal bir evlilik olduğunu varsaydığından düşlerinin gerçekleşmesiyle yıkılmıştı. Freud, "iyi bir aileden gelen, iyi öğrenim görmüş" bir kadının, sırtında bir sürü zorlayıcı varsayımlar taşıyan ve bugün pek çok insanın bildiği gibi, kadının aşağılanmasını ve küçümsenmesini güçlendiren görevler altında ezilen bir rolü (eş rolünü) benimsemeye karşı sağlıklı bir çekingenlik göstereceği olasılığını bilmezden geliyordu. İyilik bilmiyor ve sevmiyor görünmesin diye kadın, böyle

bir duyguyu pek sözcüklere dökecek durumda değildi. Önceki "yanlış" davranışı anlatılırken belirtildiği gibi, gerçekte, yasadışı ilişkisi, daha sonra açıkça kutsal saydığı özgürlüğün yolunu ona açmış, gereksinimlerini karşılamıştı.

Bu kadın, başarıdan yıkılmaktan çok (kuşkusuz onu hem onurlandırma hem de yeniden namusuna kavuşturma kisvesi altında) üzerinde yasal güç ve yetke kazanıncaya kadar rahata kavuşmayan, ayak direyen, sözde alçakgönüllülük gösteren bir sevgilice perişan edilmişti. Ne yazık ki, Freud bunu anlamaktan çok uzaktı.

Freud'un kesin bir tutumla akıl sağlığı ve gelişme ruhbilimi kalıbı olarak tanımladığı bu olay, modern feministlerin ona karşı çıkarken haklı olduklarını göstermektedir. Bu konunun uzmanlarınca böylesine evrensel biçimde, eleştirmeden kabul edilen, kadının tek sağlıklı başarısının evlilik olduğu yolundaki Freud'cu tutumun, agorafobi ile birlikte, "kadınlara özgü" başka hastalık belirtilerine de yol açan, evliliğin kadınlar üzerindeki olası baskısının yeterince anlaşılmamasının başlıca nedeni olabilir.

Aile içinde demokrasi yoksa, geriye evin kadına verebileceği tek şey kalır: Güven. Ne var ki, evin, vaat ettiği denli güvenli bir yer olmadığı artık anlaşılmıştır. Kadınlar için en tehlikeli yer, evleridir. Gazete okuyan hiç kimse sokaktaki tehlikeleri algılamamazlık edemez; gene de toplumbilimciler, en büyük tehlikelerin "sevilenlerden" ve tanıdığımız öteki kişilerden geldiğini insanların görmemekte direndiklerini yıllardır bilirler.

Örneğin, Kentucky Kadınlar Komisyonunca yayınlanan, Kentucky'de 1979 yılında evli çiftler arasında şiddete başvurma hakkında bir raporda, evli kadınların yüzde onuna kötü davranıldığı belirtiliyordu. Ayrıca, araştırma sırasında soru yöneltilen kadınların ancak yüzde ikisi evlerinin dışında da saldırıya uğradıklarını söylemişlerdir. Bu araştırmanın danışmanlarından toplumbilimci Dr. Richard J. Gelles, "evli bir kadın, barda evdekinden daha güvencede-

dir" diyordu.[5]

Dünyanın her ülkesinde evlilik, kadın sağlığı için tehlike oluşturabilir. Uluslararası Birleşik Basın Ajansının bir raporuna göre Yeni Delhi'de (Hindistan) her gün en az bir yeni gelin, çeyizi yetersiz görüldüğü için kayınvaldesi tarafından yakılarak ya da zorla zehir yutturularak öldürülmektedir. Bir otomobil yedek parçacısının yirmidört yaşındaki karısı, evlilik armağanlarını beğenmeyen kayınvaldesince yakılmış, aldığı yanıklar sonucu ölmüştür. Bu kadının çeyizinde bir televizyon seti, mobilya, mutfak gereçleri ve porselen vardı, ancak beklenilen motosiklet yoktu.[6]

İnsanlar, sokakta yabancılarla birarada olduklarından daha çok, evlerinde akrabalarıyla ve arkadaşlarıyla birlikteyken güvence duyarlar. Oysa, istatistikler tekrar tekrar bunun tersini kanıtlar. "Mükemmel" yabancı, yatağını paylaştığımız kişiden her zaman daha güvenilirdir. Ülkede 47 milyon evli kadının yüzde 17'si, yani yaklaşık 3.3 milyon kadın ile evli erkeklerin yüzde 6'sı, yani yaklaşık 280 bin erkek, (çeşitli nedenlerden dolayı evde şiddete başvurma olaylarında erkeklerin yalan bilgi verdiklerinin birçok kanıtı vardır) evde çıkan tartışmalar sırasında fiziksel zorbalığın kurbanı olmaktadır. Genelde tepki gösteremeyecek kadar güçsüz, kendilerini yeterince savunamayan çocuklara karşı evde kalkışılan cinsel ve fiziksel saldırılar olasılıkla daha ciddi boyutlardadır. 1978'de 2 milyon çocuğun "büyüklerince hırpalandığı" belirtilmiştir. Her yıl yaklaşık 1.7 milyon çocuk annesiyle babasının tekmelerine, yumruklarına, ısırıklarına maruz kalmaktadır, bunların 45 bini ise doğrudan silah ve bıçak darbeleriyle yaralanmıştır. 2.3 milyon çocuk ise kardeşine silah ya da bıçak çekmiştir. Büyüklerinin hırpaladığı 2 bin çocuk ölecek, en azından 14 bini iyileşmez beyin zedelenmesi çekecektir.[7]

Yaşamına, koluna, bacağına gelecek tehlikeyi önlemek için evinde oturan agorafobik, söylencelere dayalı varsayımlara göre davranmaktadır. İngiliz ruhbilimci Anthony Storr, aile hukuku üze-

rine bir konferansında bunu özellikle vurgulamıştır. Storr, dünyanın her yerinde şirin gösterilmeye çalışılan aileyi, "dünyada şiddete en çok başvuran kurum" olarak tanımladıktan sonra şöyle devam etmiştir: "Bizi en çok öfkelendirmede en yetenekliler, en yakınlarımız, en sevdiklerimizdir."[8]

2

Alışveriş: Bu Küçük Domuz Çarşıya Gitmiş Bu Küçük Domuz Evde Kalmış

... bugün yapılan başlıca iş alışveriştir. Yıllar önce, bir insan mutsuzsa, ne yapacağını bilemiyorsa kiliseye gider, devrim yapar, bir şeylerle uğraşırdı. Bugün mutsuzsunuz, ne yapacağınızı bilmiyorsunuz. Çaresi? Alışverişe gidin!

Arthur Miller, *Bedel*

Sarah, umarsızca yardım istemeye geldi. Evliliği tehlikeye girmişti. Çok kötü bir anne olduğunu düşünüyordu. Evli kadınlardan ve annelerden beklenilen görevleri yerine getiremiyordu, hemen hemen tümüyle evine kapanmıştı. En başta, hiç alışveriş yapamıyordu. Görev, bu hizmetçi işinden sıkılmaya başlayan kocasına düşüyordu. Öte yandan, mahalledeki öteki anneler gibi, çocuğuna dükkanlara ve büyük çarşılara gitme deneyimini, coşkusunu veremediğinden yakınıyordu. Sarah, görünürdeki korkaklığından utanıyordu. Gene de, bir dükkandan içeri girmesi onun için olanaksızdı.

Her şey, kızını dünyaya getirdikten kısa süre sonra başlamıştı. Mahalledeki süpermarkette alışveriş ederken başı dönmüş ve bayılmış, hemen ambulansla en yakın hastaneye kaldırılmış, ancak acil servise girdiğinde bilinci yerine gelmişti. Çağırılan doktor hastaneye yatırılmasını söylemiş, tepeden tırnağa fiziksel muayene ve bir dizi test sonucunda hiçbir fiziksel hastalığının bulunmadığı ortaya çıkmış, hastaneden çıkarılarak evine gönderilmişti.

Bu maceradan sonra Sarah, yeniden bayılma korkusundan dükkanlara ve başka yapılara giremediğini farketmişti. Buna karşın başka nedenlerle sokağa çıkabiliyordu. Bir dükkana girmesi için başvurulan aldatmacalara, telkinlere, giderek tehditlere kanmıyor-

du. Doktorunun yazdığı yatıştırıcılar, bu arada depresyona karşı ilaçlar da işe yaramamıştı.

Evde bu duruma uygun bir dizi tertibat almıştı. Başkaldıran kocasının yanı sıra dostlarla komşular da günlük alışverişe yardım ediyorlardı. Mahalledeki bir giysi mağazasıyla anlaşmıştı; seçmesi için giysileri eve gönderiyorlardı. Birçok malı kataloglardan seçerek postayla ısmarlıyordu. Bunların tümü birer sıkıntı kaynağıydı. En gerizekalı insanın bile çaba göstermeden, üzerinde bir kez daha düşünmeden yapabildiklerini o yapamıyordu.

Sarah kendini çözümleyemiyordu. Uzmanlarca hiçbir fiziksel hastalığı bulunmadığı güvencesi verilen Sarah, bir alışveriş olasılığı karşısında dehşete kapılıyordu. Üstelik, dünyanın neresinde olursa olsun, kadınların en iyi kabul gördükleri yer dükkanlar değil miydi?

Sarah, üç yıl acı çektikten sonra, sonunda ruh doktorundan yardım istedi. Doktoruna mutlu bir evliliği olduğunu, kocasını çok sevdiğini söyledi. Kocası "hastalığı" nedeniyle aşırı zorlandığı şu yıllarda bile, üzerinden ilgisini hiç eksik etmemişti. Bu da, Sarah'ın kendisini daha yetersiz ve iyilik bilmez hissetmesine yol açmıştı.

Evlilikleri, masal kitaplarında rastlanıldığı denli başarılıydı. Özünde romantikti, üstüne üstlük her ikisinin ailesi de evlenmelerini içtenlikle onaylamıştı. Çocuklarının doğumunu planlamışlar, ikisinin de sevdiği güzel, sağlıklı bir kız çocuğuna kavuşmuşlardı.

Hastalığı, *Camelot*'ta kara, tehdit edici bir buluttu; bütün bunları tehlikeye atması için gerçekten çılgın olmalıydı. Bu nedenle, bu yanlış davranışının kendisinden değil, tıp mesleğince henüz bilinmeyecek denli karmaşık, ürkütücü bir hastalıktan, tıp alanına giren bir dengesizlikten, beslenme yetersizliğinden kaynaklanması gerektiğini düşünüyordu. Bayılma nöbeti hiçbir zaman yeterince açıklanmamıştı. Kimi uzmanlar, üstü kapalı olarak, beklenmedik anlarda yineleyebilen kaprisli bir saradan sözetmişlerdi. Ellerindeki aygıtlarla anlaşılmayacak denli karmaşık ya da çok hafif bir kalp hastalığı da

olabilirdi.

Gene de, alışveriş korkusunu çok mantıksız buluyordu. Çünkü, evlenmeden önceki işi dükkanlara girip çıkmasını gerektiriyordu. Bir reklam ajansında yetkili muhasebeciydi; büyük çarşılarda ve alışveriş merkezlerinde sergilenen malları denetliyor, sık sık ürünleri inceliyordu. Olağanüstü bir ilerleme kaydetmiş, programın başına geçirilmişti.

Sarah, bu ajansta Fred'e rastlamış ve aşık olmuştu. Yaklaşık bir yıl birlikte yaşadıktan sonra, evlenme konusu gündeme geldi. Şirketin ikinci başkanlığına getirilen otuz yaşlarındaki Fred, aile kurma zamanının geldiğini düşünüyordu. Sarah ise duraksıyordu, çünkü her şey çok iyi gidiyordu, bu arada sevgilisinin daha tutarlı bir düzen isteğini anlayışla karşılıyor, mantığı ona, sevgilisinin hevesini kırmaması gerektiğini söylüyordu.

Evlendiler. Sarah işini bıraktı; onun gelirine gerek yoktu; işini bırakması gerçekte onları daha büyük bir vergi dilimine yükseltmişti. Çalışmak yerine çocuk beklemeye başladı, kendini anneliğe adamayı tasarladı. Mesleğine daha sonra her zaman dönebilirdi.

Özetle, dükkanlar ve halka açık yerler ona hiç yabancı değildi. Ayrıca, talihin garip bir cilvesi, bir tüccar ailesinden geliyordu. Büyükbabası, ülke çapında mensucat mağazaları zinciri kurmuştu (psikanalistler için nasıl da bir araştırma alanı: Büyükbaba ülkeyi mağazalarla dolduruyor, torun alışveriş edemiyor). Mağazalar zinciri aileye para getirmenin yanı sıra oğullarla erkek torunlara yönetimde görevler de sağlıyordu. Genel göreneğe göre, ailenin kadınları işin yönetimine kesinlikle katılmıyorlar, onlara hisse senetleri ve bonolar veriliyordu. Sarah'ın babası bu mirastan payını aldıysa da yalnızca önemsiz işler yapmıştı. O, ailenin beceriksiz bir bireyiydi.

Sarah'ın çocukluğu iş anlaşmaları, yeni mağaza açılışları, kapanışları, iflas ve devir öyküleriyle geçti. Dönen bu dolaplar ilgisini çekiyor, aynı zamanda orada kesinlikle etkin bir rol alamayacağını

biliyordu. Ağabeyi okulu bitirdikten hemen sonra zincirdeki yerini aldı. Sarah bu olguyu olgunlukla karşıladı, kendi seçtiği alanda yürümeye başladı.

Sarah, sıradan bir kadın gibi yetiştirilmesine karşın iş ve ticaret dünyasına atılma, büyükbabasının hanedanından çok, dinamikliğinin mirasçısı olma arzuları beslediğini ilk çocukluk yıllarından beri kendisine bile itiraf edemiyordu. Ailenin en değersiz erkeklerine bile ihsan edilen yönetici rolüne etkince katılma özlemi duyuyordu. Kuşkusuz, bu olacak iş değildi (aile içi hanedanlıklarda kadınları işe alma programları yoktur).

Sarah, sürekli aile kavgalarının olduğu bir evde büyümüştü. Annesinin, kocasıyla münakaşadan tek kaçış yolu yatağından hiç çıkmamaktı. Şiddetli başağrılarından yakınıyor, apansız doktorunun çağrılmasını istiyordu. Çoğunlukla ona bir hemşirenin bakması gerekiyordu. Birçok kez acile kaldırılmasına yol açan sakinleştirici ve uyku ilacı alışkanlığı da vardı.

Sarah'ın annesi, Güney'in kırsal kesiminde büyümüştü. Güzel bir genç kızdı ve onsekiz yaşındayken eyalet güzeli seçilmişti. Usulüne uygun kutlandı ve gene usulunce sömürüldü. Saltanatı sona erince ya tiyatroya geçmeyi ya da modellik yapmayı amaçladı. Halkın ilgisinin odak noktası olmaya fazlasıyla alışmıştı.

Bu arada varlıklı bir adamın oğluyla tanışmış, adam ona kur yapmaya başlamıştı. Dört ay sonra evlendiler, evlenince kadın duruldu. Üne kavuşmak için beslediği arzuları gerçekleştiremediyse de çocukluğunda yaşadığı yoksulluktan kendini çekip çıkarması da küçümsenmeyecek bir başarı sayılırdı.

Evlilikleri başından beri çalkantılıydı. Irk, öğrenim ve din konusundaki görüş ayrılıklarının dışında, birbirlerini yoketmeye yeminli şımarık iki çocuk gibi davranıyorlardı. Kocası, zengin babanın iş dünyasında her gün gözle görülür başarısızlıklara uğrayan, hiçbir zaman iyi para kazanamayan oğluydu. Bunun ceremesini karısına

yükledi. Kadına gelince, o da suçsuz değildi; her şeye sahip olmaya, hasta olmadığı zamanlar parasını alışverişte ve güzellik salonlarında harcamaya açlığı doymak bilmiyordu. Bu, kocasını öfkeden çılgına çeviriyordu. Kocası onu, kendisini iflas ettirmeye çalışmakla, kefil olmaları için babasına ve kardeşlerine dalkavukluk etmeye zorlamakla suçluyordu. Fonların hiç tükenmemesine karşın bu, hemen hemen her yıl yinelenen bir olaydı. Ancak, annesinin alışveriş etme susuzluğu bitmiyor, faturaların yığılması sürüyordu. Evlilik, yazgısının önüne geçilmez bir çekimiymiş gibicesine sürüp gidiyordu. İki çocuk, tanık ve kurban olarak bu koşullar altında büyütüldü.

Sarah'ın yaşamının başlıca amacı, tahmin edebileceğimiz gibi, annesine hiç benzememek, babasına benzemeyen bir erkekle evlenmekti. Tam da böyle davranmış olması hayatın garip bir cilvesidir. Kendisini gölgede bırakmasına izin verdiği, tutkulu ve başarılı bir erkekle evlendi. Tehdit etmeyen, dış görünüşünde güçsüz ve talep edici olmayan bir kadına dönüştü. Giderek, alışveriş bile etmeyen biri oldu.

Sarah'ın annesini örnek alamayacağı belliydi; böylesine bağımlı bir varlığın hoşa gidecek yanı yoktur. Ne var ki, yetiştirilirken ne bir insan olarak yeteneklerini geliştirmeye yüreklendirilmiş ne de erkeklere düşünülmeksizin tanınan olanaklardan yararlandırılmıştı. Atalarından herhangi bir yarar ya da armağan elde etmeleri için, ailenin kadınlarından beklendiği gibi, kuşkusuz o da "dişiliğini" korumak istemişti. Ama işte bu noktada ikileme düşmüştü. Büyük anneleri gibi ondan da, önemsenmemesine ya da vazifeten önemsenmesine aldırmaması bekleniyordu.

Sarah'ın evliliği, ailesinde görmüş olduğu kendini yadsımanın, her şeyden feragatın bir devamı, yaşamına girmiş ilgili, koruyucu erkeklerce şövalyece bakılmanın acı verici yinelenmesiydi. Anlaşılan, bütün bunlar artık fazla gelmişti; dayanacak gücü kalmamış ve artık işbirliği yapamaz olmuştu. Dirimsel önem taşıyan başka dertler

arasında, tek övünç kaynağı alışveriş olmamalıydı.

Agorafobinin ilk belirtilerinden biri, kadının alışverişe çıkamaması, süpermarketlerde ve mağazalarda ansızın paniğe kapılmasıdır. Ev kadını alışveriş yapamadığında aile düzeninin büyük ölçüde değiştiğini söylemeye gerek yok. Alışveriş yapamayacak denli "çok hasta" bir ev kadınının haftanın çoğu saatleri kendini hasretmek zorunda olduğu bir görevi esirgediği öne sürülebilir. Ancak o, bunun karşılığında bir bedel ödemektedir: Sevecen, hoşgörülü kocalar ve çocuklar bile kızarlar, sinirlenirler. Çocukları onun davranışına içerlerken kocası aralarındaki pazarlığın bozulduğunu düşünür.

Alışveriş, evli kadınların başlıca işlerinden biridir. Kadınlar, aileyi çekip çeviren küçük kalemlerin alışverişini yapmaya atanmışlardır. Ancak, geniş çaplı alım-satımların yapıldığı gerçek piyasada, örneğin borsada müşteriler (onlara artık alışveriş edenler denmez) çoğunlukla erkeklerce hizmet edilen erkeklerdir. Bu alışveriş alanı erkeklere ilişkin bir kaledir; burada yapılan alım-satımların boyutları nedeniyle kadınlar büyük ölçüde dışlanırlar.

Bir kadın, Wall Street'e yaklaşırken korku duyduğunu söylerse, hiçbir doktor onu tedavi etmeye kalkmaz. Ona yalnızca orada zaten işi olmadığı söylenir. Ancak Macy's, Gimbel's ya da Altman's mağazalarına giderken paniğe kapılıyorsa, doktor ciddi ciddi onunla ilgilenir ve tedavi, yeniden bu mağazalardan alışveriş edebilecek duruma gelinene kadar sürer.

Ancak pazar yeri kadın için filogenetik Jung'cu kavramda gizli bir anlam taşıyabilir. Tarihte ve dünyanın kimi yerinde açıkça uygulandığı şekliyle günümüzde, bizzat kadının kendisi tezgah üstünde boy göstermiş, açık arttırmaya çıkarılmış, mal olarak alınmış, satılmış, ticareti yapılmış ve takas edilmiştir. Sarah, kapıldığı mantıksız panikle binlerce yıl önce bir mal gibi ele alınması arasında bilinçli bir bağlantı kurmasa bile, pazar yeri onun için zararsız bir alan değildir. Dünyanın ileri yerlerinde bile, annelerle babalar, sokakta

kaçırılmaları, yemeklerine ya da içeceklerine uyuşturucu katılması ve beyaz köle olarak satılmaları tehlikesine karşı kız çocuklarını uyarmaktan hâlâ vazgeçmemişlerdir. Kimbilir, belki de kadınların çarşıda kendilerini huzursuz hissetmeleri için çok sayıda geçerli neden vardır.

Birçok evli kadın, tek desteği olarak kocasına bağımlı kalmak zorundadır. Başkasının cömertliği altında, alıcı durumunda bir ömür geçirmek, küçültücü ve tehlikelidir: En sevecen ve en eli açık verici bile hesap sorabilir, vazgeçme ya da yadsıma gücünü kullanabilir. Hiçbir zaman kullanmasa bile, böyle bir gücün yedekte bulunması, karşı tarafta suçluluk duygusu uyandırır, baskı altında olma duygusunu güçlendirir. İki kişiyi de ilgilendiren bu süreç sırasında geçen yıllar boyunca evli kadınlar, başlıca görevlerinden, alışverişten yararlanmışlar, yalan söyleme, kandırma ve çalma (kocalardan ve ailenin öteki bireylerinden) yöntemi geliştirerek kişisel bağımlılıklarını ve yoksulluklarını yanıtlamışlardır.

Malların fiyatı konusunda yalan söyleme en yararlı hiledir (dışarıda çalışan ve para kazanan kadın sayısı arttığından bu hileye giderek daha az başvurulmaktadır). Kendi parası olmayan bir kadın, kocasına, yiyeceğe ayrılan paradan biriktirerek 150 dolara satın aldığı giysiye 60 dolar verdiğini söyleyebilir. Kocası, bu pazarlıktan memnun olacaktır: Karısı, iyi giyimiyle kocasının toplumdaki yerine katkıda bulunuyordur; üstelik kendi karısı zarif görünmek için arkadaşlarının karılarından daha az para harcamaktadır. Karısı, özenle para harcasa bile, bir milyon harcamış gibi görünen, dünyalar iyisi bir eştir.

Kocalar, kendileri de yemek yediklerinden, kuşkuyla karşılanabilen yiyecek faturalarını bir dereceye kadar daha rahat kabul ederler. Ancak pazarlık konusu önemli bir sorundur. Evli kadın, pazarlık yapabildiğini, sürekli pazarlık fırsat kolladığını belirtmeli-

dir. Pazarlık psikolojisi evlilik ilişkisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Sonuçta evli kadın, kendi portresini, *agora*'da öteki eşlerden, kocasının bir zamanlar evlenebileceği öteki kadınlardan daha iyisini yapan, daha aza mal olan bir kelepir olarak çizmelidir. Bununla birlikte, kelepir olmak, insan ruhunun alçalmasına yol açan kendi değerini düşürme sürecinin bir parçasıdır. Sonuçta, astarı yüzünden pahalı olur.

Evli kadın, el altından yürüttüğü ekonomide malları paraya çevirmek için başka hilelere de başvurur. Kapitalizme bağnazca bağlı birçok erkek, para konusunda çoğunlukla eşlerine güvenmez. Varlıklı kocaları olan birçok kadının ekonomik açıdan, paradan yararlanma özgürlükleri çok sınırlıdır. Sınıfsal olarak kadınlar sürekli alıcıdırlar, yani erkek çocukların bir sürek tutuldukları, ama yetişkinliğe adım attıkları an kendilerini kurtardıkları bir konumdan kadınlar asla çıkamazlar.

Kadınlar neden mağazalarda hırsızlık yapariar? Yanıt şöyle olmalıdır: Hırsızlık yapacakları başka yer yoktur. Tanımına gereği yoksullar arasmda kleptomani görülmez; onlar için aşırma ya da yürütme kavramları kullanılır. Onlar için hiç de hoş olmayan, tedavisi olmayan bir durum. Kleptomani aslında, görünürde hiçbir gereksinmeleri yokken tezgahların üzerinden mal alıp götüren varlıklı kadınlar için kullanılan bir terimdir. Ne isterlerse alabilecek paraları vardır; gene de kendilerini görünüşte gereksiz ve mantıksız bir tehlikeye atarlar.

Satın alabilecek durumdayken hırsızlık yapan kadınlara nevrotik denir. Ancak bu kadınlar, çoğunlukla, hırsızlık yapmayı başkasının cömertliği altında, kronik bir alıcı olmaktan daha onurlu bulurlar. Ve kadınların çalma içgüdülerinden bağışık olduklarını öne sürmek, erkeklerin kadınları kabullenmeye zorladıkları Meryem imgesinin bir parçasıdır. Kadınların hırsızlık yapmaları sapıklık olarak sınıflandırılır. Kuşkusuz, varlıklı erkeklerin ve eşlerinin yoksul-

lar gibi hırsızlık yapacak kadar alçalmaları sapıklıktır. İnsan, toplumsal ve ekonomik sınıfının yöntemlerine sıkı sıkıya sarılmalıdır. Sıradan bir dükkan soyguncusu gibi, insanların önünde rezil olma ve cezalandırılma riskine girmek, bir tür delilik olmalıdır.

Her şeyden önce, varlıklı bir adamın varlıklı karısı görünümlerine karşın, birçok "varlıklı" kadın kesinlikle varlıklı olmadığından kleptoman olmaktadır. Hukuk öğrencilerine, vasiyetler ve vekaletler konusundaki ilk derslerinde "yasaların mal ve mülke yönelik amacının kadınların ellerini paradan uzak tutmak olduğu" öğretilir. Varlıklı kadınların, hatta varlıklı dulların genellikle paradan yararlanma özgürlükleri yoktur. Paralarını erkek bankerler, erkek muhasebeciler, erkek avukatlar ve çoğunlukla da kendi oğulları denetler.

İkinci olarak, mağazalar kendi arenaları olduğundan kadınlar kleptomandırlar. Alışveriş, kadın işidir. Kadınların dükkanlara giremeyeceği bir hastalık belirtisi kabul edilir. Süpermarkete giremeyen kadına hasta tanısı konulurken, varlıklı birçok erkek süpermarkete adımını bile atmamıştır.

Erkek hırsızlık yapma niyetindeyse, gümüş piyasasında vurgunculuk eder, hesap defterlerinde hile yapar, benzin fiyatını yükseltir. Kadın hırsızlık yaparsa, bunu ancak yaşadığı arenada yapabilir. Böylelikle, kadınlara özgü bir hastalığa yakalanır, hırsızlığını kendi etkinlik alanında yapar.

Her ekonomik sınıftan insanın ortak özelliği sevdiklerini aşağılama eğilimidir. Bundan dolayı kadınlar, alışverişi ve hilelerini kendilerini tanıtan tek kamusal özgürlük, kapitalist sisteme katılma aracına dönüştürmüşlerdir. Nakit para için verilen bu mücadelelerin çoğu, büyük ölçüde zaman harcatır: Şık kadınlar sokaklarda, kredi kartlarıyla aldıkları benzini satarlar; uluslararası sosyeteye mensup kadınlar, özel butiklerden krediyle aldıkları giysileri nakit para karşılığında komşularına satarlar; bir arkadaş grubu, paraya gereksinme duyan kadının taşıdığı kredi kartının karşılığını ödeyecek

kuruluşa dayanarak öğle yemeği için restoran seçer.

Çocukların annelerinin çantalarından para çalmaları seyrek görülen bir olay değildir. Ama çocuk için ayrılan paradan aşıran anneler de çoktur. Babalar, genelde çocuklarına eşlerine karşı olduklarından daha cömerttirler.

Gene de, evli kadına parasal hilelere başvurma olanağı sağlayan başlıca araç, alışveriştir. Ancak bu alanda eşit düzeye çıkabilir ve ne yazık ki kalabilir. Ticaret teknolojisindeki gelişmeler, açık hesaplar, kredi kartları ve otomatik kredilerle birlikte kadının hünerleri de artmıştır, ama bundan ne kendi gurur duymakta ne de çocuklarına iyi örnek olmaktadır. Değerli enerjisi burada saptırılarak boşa harcanmaktadır.

Agorafobinin başlamasıyla, birdenbire, hiçbir açıklaması olmayan panik tepkisi ortaya çıkar. Giderek, daha az alışverişe gidilir. Erkeklerin gündelik alışverişi hor görmeleri, kadın işi saymaları gibi, kimi kadınlar da, sürekli alışveriş ederek yeterince aşağılandıklarını düşünmeye başlarlar.

Agorafobinin en yaygın "tedavisi", bir mağazaya girmektir: Bu, yalnızca iyi bir davranışın ödüllendirilmesi değil, "iyileşmenin" de kanıtıdır. Kadın, kitaplığa, müzeye, üniversiteye, mahkemeye gittiği için değil, ailenin alışveriş eden bireyi olarak işine yeniden başladığı, Bloomingsdale's, Macy's mağazalarına giderek evinden çıktığı, dış dünyaya açıldığı için kutlanır.[1]

3

Çalışma Grevi

Agorafobik kadın, içinde yaşadığı belirsizlik ve uyumsuzluk katmanlarının ardında, dış dünyayla anlamlı, ödüllendirici bir ilişki kurmanın özlemini çeker. Bu, kadın olarak yetiştirilmesinde, genellikle kadınlardan beklenen özverileri kabullenmesini güçleştiren birtakım boşluklar ve eksiklikler olduğu anlamına gelebilir.

Gerçekte, gizli kalmış ve söylenmemiş niyetlerine ters düşebilen aptalca çarelerin doğruluğunu savunarak birçoklarının yaptığı gibi, agorafobik kadının bu durumunu ve davranışını yalnızca bir eğitim yanlışlığı ya da korkmaktan korkmakla açıklamak kadını, insan olarak önemsememektedir.

Alışveriş etmek, çocuklarını gidecekleri yerlere otomobille götürmek, kocasına zorunlu toplumsal ve/veya iş toplantılarında eşlik etmek için artık evden dışarı çıkamadığını belirten ev kadının, bütün arzusuyla ve istemiyle bu tür bir düşünceye itiraz etse de aslında çok küçük çapta bir greve gidip gitmediğini kim bilebilir? Üstelik bu grevi, kadın cinsine verilmiş rolün karikatürüyle birlikte götürdüğünden kuşkulanamaz mıyız? Karşı çıkma güdülemesinin geçerliliğini tam olarak anlamamakla birlikte bazı gözlemciler, histerinin de bu kadın karikatürünün sergilenmesinden başka bir şey olmadığını saptamışlardır. Bütünüyle eve kapanmış, tam anlamıyla "ev kadını" görünen bir kadın, böyle bir karikatür çizer. Ve genel olarak karikatürün amacıyla eşzamanlı olarak, kendisi de "kadının yeri evidir" mesajını kabullenmeyi umar.[1]

Burada bazı devlet memurlarının başvurdukları çalışma edimi akla gelmektedir. Bizim rahatımızı ve emniyetimizi sağlamakla gö-

revli hava trafiği denetçilerinin greve gitmeleri kesinlikle yasaktır. Onlar da, grev yerine, havaalanındaki işleri engelleyen, ancak grev yasağını görünüşte çiğnemeyen bir çalışma karikatürüne başvururlar. Taktikleri, büyük ölçüde başarılıdır. Kesinlikle yalnızca kuralları uygularlar; genelde hava trafiğinin akışını sağlamak için gereken esnekliği ya da hareket serbestisini göstermeye yanaşmadan yönetmeliklere sıkıca bağlı kalırlar. Her şeyi harfi harfine yerine getirmekten ibaret olan bu eylemin sonucu, havaalanındaki hemen hemen bütün işlemlerin durmasıdır.

Benzer biçimde grev yapmaları yasak olan diğer kamu görevlileri ise hasta numarasına yatarlar. İtfaiyeciler ve polisler sık sık hastalık izni alırlar. Hastalıkları, anlayışlı doktorların yazdıkları raporlarla onaylanır. Hastalık, kitlesel olarak birdenbire darbesini indirdiğinde bile kanıtlanması güçtür; şikayete yol açan nedenler giderilip koşullar yerine getirilince geçer. Ancak grevcilere asla herhangi bir hileye ya da stratejiye başvurmuş oldukları kabul ettirilemez.

Birçok agorafobiğin gerçek bir hastalık tanısıyla karşılaştığında özgüvenine yeniden kavuşmasıyla yukarıda anlatılan olay arasında ilginç bir koşutluk vardır. Benzer biçimde bu, hastalıklarının iyileşmesi için kuşkuyla bakılan ilaçlara ve benzeri uygulamalara agorafobiklerin neden böylesine boyun eğmeye hazır olduklarının açıklanmasına da yardım edebilir. Kadınların hasta olmaları kabul edilebilir (alayla beklenir de), ancak ideolojik bir özürle işden kaçmaları asla bağışlanmaz.

Daha sonra belirteceğimiz insanlara yardımcı olan mesleklerde vurgu o denli bu durumun hekimlik alanı üzerinedir ki, tepki gösteren ve çabalayan bir varlık olarak kadın giderek karanlığa gömülür. İşin ilginç yanı, bu yanlış vurgunun, kamu kesiminde çalışanlara hastalık izni veren anlayışlı doktorlarla bir noktaya kadar aynı rolü oynamasıdır.

The Wall Street Journal'in, Ekim 1978 tarihli sayısında verdiği bir habere göre Fransa'nın Nancy kentinde giyim eşyası üreten bir aile işletmesi olan Glotz'da çalışan iki yüz kadın işçi, firmanın iflasıyla işten atılma tehdidine cevap olarak kendilerini fabrikaya kilitlemişlerdir.

Fabrika terk edilmiş gibidir; ön kapılar zincirlenip kilitlenmiş, telefonlar kesilmiştir. Ancak, içerde yaşam vardır. Kadın işgal kuvvetleri, bankaların yapının mülkiyetini ele geçirmesini engellemişlerdir.

Grevciler, işi daha başarılı yönetecek yeni bir patron ya da işveren bulunduğunda kendilerine yeniden iş verilmesini güvence altına almayı amaçlamaktadırlar. Bu, Amerikalı bir gözlemci için alışılmadık bir davranış. Ancak, belli ki Fransa'da işçi hareketi böyle gelişiyor.

Journal, Glotz işletmesindeki kadınların, "uzun bir grevden madalya kazanacağa benzemediklerini" öne sürmektedir. Çünkü her şeyden önce, eskiden birlikte çalıştıkları bir düzine erkekten hiçbiri, kadınların fabrikayı ele geçirmelerini desteklememektedir; birçok koca da eşlerini bu işten uzak durmaya ikna etmiştir. Ne var ki, birkaç polisle kapılar kolayca açılabilecekken, hükümet, kadınları dışarı çıkararak tartışmaya yol açmak istememiştir.

Fransız kadınlarından barikatlarda değil, evlerinde oturmaları beklendiğinden, kadınların genelde desteklenmemeleri "bağnaz Galyalı erkek şövenliği" olarak yorumlanmaktadır. Bu kadınlar, agorofobi karşıtı bir sıkıntıyı, çarşıdan evlerine dönememe sıkıntısı çekmiş olabilirler. Fabrikanın yazgıları olduğunu biliyorlardı. "Bir fabrikayı işgal etmek, işsiz kalmayı kabul etmemektir" diyorlardı. Bir grev lideri "başka birkaç iş olsa bile, bu insanlar bulamazlar" diyordu. Kadın grevcilerin kimi, kırküç yıldır Glotz'da çalışıyordu.

Burada, ciddi bir iş eylemi, perişan olmaya, yaşamlarının baltalanmasına bir karşı çıkış vardır. Acaba evinden çıkmak istemeyen

agorafobik, yakınmalarına yol açan birikimleri anlatmadan ya da anlatmak istemeden tek kişilik bir içeriye kilitlenme eylemini mi gerçekleştirmektedir, yaşamını kurtarmanın kendine özgü yolu olarak bunu mu bulmuştur? Güvence verilmeden ya da istekleri karşılanmadan önce dışarıya çıkması için onu zorlamak, bir grev kırma biçimi midir? Davranış bilimcilerinin bizi inandırdıkları gibi bu, yalnızca, kadının yeniden eğitilmesini gerektiren kötü yetiştirme sorunu mudur? Hiç kimse, kuşkusuz, Fransız kadınlarının işletmeyi işgal etmelerini ve terk etmek için gösterdikleri gönülsüzlüğü basit bir inatçılık ya da mantıksız bir korkaklık olarak göremez. Gene de Fransız kadınları, onları konumlarını bırakmaya zorlayan tüm çabalara son derece duygusal ve bedensel tepkiler de pekâlâ gösterebilirlerdi. Duyarlı herhangi bir gözlemcinin de bizimle aynı düşünceyi paylaşacağı üzere bu tepkiler, bedenle, içsalgı bezleriyle ya da ruh hastalıkları bilimiyle ilişkili bozukluklardan sayılmaz.

İşçi hareketinin genelinde, kültürümüzde kadının oynadığı evden dışarı çıkmama rolünün ilginç eğretilemeleri vardır. İşçi hareketinde kadınların en büyük zaaflarından biri, işçi ordusuna yavaş yavaş girmeye başladıklarında, sendikalara erkeklerden daha az katılma eğilimi göstermiş olmalarıdır. Kadınlar ayrı sendika kurma eğilimi de göstermişlerdir. Başlıca nedeniyse, can sıkacak kadar bellidir: Erkekler onları aralarında istememişlerdir.

İkinci neden, dışarda çalışan kadınların evde de çalışmalarıdır; bu da onlara değişik, daha sıkı programlara göre hareket etme zorunluluğunu yükler. 1908'de, tekstil sanayisi işçileri konusunda çıkan bir yerel haberde bir kadın sözcü şunları belirtiyordu: "Kadınların erkeklerden kopma nedeni, erkekler toplantılara geç gelmek ve geç saatlere kadar oturmak isterlerken, kadınların erken gelip erkenden evlerine gitmek istemeleriydi."[2]

Kadın işçiler, erkeklerin toplantıları tekellerine almalarından, erkekler varken konuşamadıklarından da yakınıyorlardı. Erkekler

varken konuşamamak, yapılan baskıları belirtememek ya da onlardan beklenen, kadınlıklarının bir parçası olarak üstlenmeye zorlandıkları dünya üzerinde ikinci derecede bir rol oynamaya başka türlü karşı çıkamamak, dikbaşlılıklar ve abartılarla birlikte görülen histeri gibi stratejilere neden başvurduklarını açıklamaya yardım eder.

Agorafobik kadın gerçekte oyunun kurallarına tam anlamıyla uyar. Tarihsel dersi öğrenmiştir. Hava trafiği denetçileri gibi o da bütün ilgililerin şaşkın bakışları altında yönetmelikten ayrılmaya yanaşmamaktadır. Agorofobiyi çok kişiselleştirilmiş bir oturma grevi, gözüpek bir açıklama eğretilemesi olarak algılarız. Kadının yeri gerçekten eviyse, o da alabildiğince evinde oturacaktır. Yaşamda kadının payına düşen bağımlılık, başkasının adına yaşamaksa bir agorafobikten başka kim daha kadın, kim daha kadınca olabilir? Ancak herkesin de bildiği gibi, uyum gösterme bazen delilikten çok daha etkili olabilir.

Bir politikacının elli yaşlarındaki karısı, eş olarak görevlerini, ev işlerine ek olarak da kampanyaları sırasında kocasına eşlik etmesini engelleyen agorafobisinden kurtulmak için terapiye başvurdu. Önceleri, her zaman kocasının yanında olmuştu. Ancak, kocası yeniden seçilmek için adaylığını koyduğunda kadın, görünüşte hiçbir neden bulunmaksızın giderek güçten düştüğünü farketti. Kocası, görevlilerle, seçmenlerle konuşurken ya da onlarla birlikteyken karısı "göçüp gideceğini" sanarak sersemliyor, bunalıyordu. Önceleri sigara dumanı ve gazetecilerle dolu odaların onda ruhsal bir rahatsızlığa yol açtığını düşündülerse de ne alınan önlemler ne de sağlanan rahatlıklar işe yaradı. Ancak, bu görev ondan bekleniyordu; özellikle hakkında çıkarılan "söylentiler" yüzünden kocası, onu seven, özen gösteren ve destekleyen ailesiyle birlikte görünmek zorundaydı.

Kendi kendine destek olacak yerde, bir yararı olur umuduyla içkiye başladı. Ancak miktarını giderek artırmak zorunda kalıyor-

du. İnsanlar durumunu anladıklarındaysa utanıyordu. Sonuçta, siyasal yöneticiler, kocası ve ailenin öteki bireyleri çok üzülmekle birlikte, geri plana çekilmesini kabul ettiler. Herkesi düş kırıklığına uğratmıştı; kendi ailesi bile davranışını iğrenç ve alçakça bularak onu azarladı. Son umudu olarak gördüğü terapistine, kocasının mesleğine zarar veren, ailesini ve evliliğini kesin yıkacak bu "hastalığı" yenmek zorunda olduğunu açıkladı. Bu dünyada istediği tek şeyin kocasına yardım edebilmek ve kocasının ondan gurur duymasını sağlayabilmek oluduğunu ısrarla vurguladı. Bu konuda başarısızlığa uğraması yaşamının tam bir yenilgiyle noktalanması anlamına gelecekti.

Gene de, güçlükleri yenmekten aciz görünüyordu. Doktorunun verdiği sakinleştirici ilaçlar denli kendi ev ilaçları da sorunu yalnızca şiddetlendirmişti. Sürekli "John, daha iyisine layık. Bugünkü yerine gelmek için çok çalıştı. Ayakbağı onu sıkar" diye yineleyip duruyordu. Bu sözler (ve belki de "hastalık") korkunç bir çöküşün tipik göstergeleriydi. Elli yaşlarında bir eş, özellikle bir politikacı eşi, her şeye yardım etmeli, başkalarını düşünmeli ve her zaman türetilmiş de olsa bir mutluluk içinde yaşamalıydı.

Değişik özgeçmişlere sahip, değişik çevrelerden gelen çok sayıda kadın mutluluk türetmekte başarılı olamamıştır. Örneğin Yüksek Mahkeme Yargıcı Felix Frankfurter ile karısı Marion'un olayı... Ortalıkta Marion Frankfurter'in ruhsal sorunlarından başka evliliklerinin de kötü gittiği dedikoduları dolanıyordu. Marion, eski bir Kuzey Amerikalı topluluğu rahibinin kızıydı. Bir Yahudi göçmeniyle evlendiğinde, birden kendini alışmadığı bir toplumsal baskıyla karşı karşıya bulmuştu. Diğer bir söylentiye göre de Marion, kocasının dinamik ve saldırgan kişiliğine ayak uyduramayacak denli güçsüz olduğuydu.

Ne var ki, kocasının günlükleri, Marion'un sorunlarının başka bir nedeni olduğunu akla getirmektedir.[3] Evlenmeden önce Marion

Frankfurter, Smith College'de Phi Beta Kappa[4] üyesi ve öğrenci birliği başkanıydı. Ayrıca Smith'te iktisat doktorası yapmıştı. Kadınların oy kullanmaları hakkını militanca savunmuş, Sosyal Hizmetlerde çalışmış, Savaş Kampı Etkinlikleri Bürosuna gönüllü yazılmış, savaş sırasında ise Kızılhaç ile birlikte Fransa'da bulunmuştu.

Kocasının ideal kadın konusunda değişik görüşleri vardı. Örneğin, bir kadını "asıl görevi baştan sona kadar kocası olan.... olağanüstü bir tip" olarak övüyordu. Frankfurter şunları yazıyordu: "Kadınlar, başkalarına nasıl da derinden bağlanıyorlar. Birisi, onların kendilerini adadıkları bir amaç olmak zorunda kalıyor."[5] Günlüklerde akşam yemeğinden sonra "erkek erkeğe" yapılan önemli konuşmalara çok sayıda gönderme vardı.

Marion Frankfurter'in çektiği acı, Phi Beta Kappa üyeliği bir yana bırakılırsa, pek de başkasına bağlanmaya çalışmaktan değil, daha çok, bir Yahudi göçmeninin huyunu benimsemeye çalışan bir Kuzey Amerikalının karşılaştığı güçlüklerden doğmuş gibidir.

Senatör Bill Bradley'in karısı Dr. Ernestine Schlant'ın durumu ise buna tam bir zıtlık oluşturmaktadır.Kendini, daha sonra politikaya atılan ünlü bir basket yıldızının karısı olarak buluvermişti. Kişiliği güçlüydü. Yaşamını kendi çabasıyla kazanıyordu. Ondan istenmemesine karşın, kocasına, kampanyasında yardım etmek zorunluluğunu duydu. "Dr. Schlant, geçtiğimiz sonbaharda kocasının kendisine, kampanya düzenlemesi için baskı yapmadığını, kampanyaya yapacağı katkının seçimini senatörün bütünüyle kendisine bıraktığım söylemiştir. Dr. Schlant, kampanyayı kocasından ayrı olarak yürütmeyi yeğlediğini anlatmıştır. "Çünkü Bill'in gölgesinde kalmayı ve elimi uzatıp 'işte karın' demeyi istemediğimi hissettim."[6]

1958'de evli kadınların ne kocalarından değişik gereksinmeleri, arzuları olduğu algılanır ne de kendi davalarını savunmaları için konuşmaları kabul edilirdi. Yalnızca, "bedenin dili" geçerliydi. Yirmi yıl sonraysa, bir politikacı eşi için yalnızca kocasına yardım ve

destek sağlamak adına bile olsa, kendi kafasına göre hareket etmesi olanaklıdır. Kuşkusuz şimdi olduğu gibi, 1950'lerde de başkasının gölgesinde yaşamak ağırdı. Ancak bu, sözlere dökülmezdi. Büyük bir adamın gölgesinde yaşamak onur sayılırdı.

Ernestine Schlant'ın agorafobik adayı olma şansı çok azdır. Amerikalı bir senatör eşinin alışıldık rolüne, "kocasına yardımcı, onun toplumsal başkanı, sırdaşı, çocuğunun hiçbir şeyden yakınmayan annesi ve boş zamanlarında öteki senatörlerin eşleriyle birlikte pankart dürmek için gönüllü olmaya"[7] uygun değildi. Bunun yerine, zamanını *20.Yüzyıl Alman Yazarlarının Tarihsel Bilinci Üzerine Bir İrdeleme* adlı yeni kitabı için araştırma yapmakla geçirecektir. Ve Tevrat'taki Ruth'un[8] zorunlu yolunu izleyeceği yerde hafta sonlarında karı koca dönüşümlü olarak Washington ile New Jersey'deki evleri arasında mekik dokuyacaklardır.

Ülkemizin tarihi boyunca, kadının gerçek yeri bir türlü belirlenememiştir. Ancak, ev işleri her zaman değişmez bir zorunluluk sayılmıştır. Kadına anlamlı ve iyi para getiren bir işte çalışma izninin verildiği, hatta çalışmasının beklendiği yerlerde bile (örneğin günümüzün aydın orta tabakası arasında) ev işi yapma zorunluluğuna en ufak bir değişiklik getirilmemiştir. Varlıklı bir kadın bile, hiç değilse ev işlerine bakan insanlara (çoğunlukla kadın) nezaret etmekle yükümlüdür.

Yaşamın hemen hemen her kesiminde çocuğa bakan ya da çocuğa bakılmasını sağlayan, alışveriş eden, yemek pişiren ya da bu işleri örgütleyen, evi temizleyen ya da evin temizlenmesini sağlayacak bir yardımcı bulan, her zaman kadınlardır. Evin içindeki angaryaların bölüşülmesinden çok daha önemlisi, bir eşe evin dışında yakıştırılan işlerdir. İyi bir eş, yalnızca kocasına ve kocasının çıkarlarına katkıda bulunacak ev dışı etkinlikleriyle, erkeğin mesleği, çocukları ve evi ile ilgilenir.

Bakkaldan alışveriş yapmak, kocasının iş yemeğine katılmak

ya da çocukları otomobille Little League'e götürmek için evden çıkamayan kadının aklında bir zoru vardır. Ulusal Kadınlar Örgütü toplantısına katılmak, üniversiteye dönmek ya da bir sanat sergisini gezmek için evinden çıkamayan kadın ise aynı derecede hasta sayılmaz.

Evli kadın, kendini kocasının gereksinmelerine göre ayarlamalıdır. Çok iyi para kazanan kadmlara sık sık, kocalarının, aldıkları yüksek paralardan rahatsız olup olmadıkları sorulur. Erkeğin ezilmiş ben'ini kadının gözetmek zorunda olduğu düşünülür; erkeğin ben'i, enflasyonun tırmandığı bu zamanda daha çok para sahibi olmak isteyen birçok kişiyi gölgede bırakmak için gerçekten güçsüz olabilir. Eşlerinden daha çok para kazanan kocalara, eşlerinin buna aldırıp aldırmadıkları sorulmaz. Genel kam kadınların, bu duruma ancak çok sevineceklerdir.

1880'lerde, çocuk yetiştirme konusundaki el kitaplarında analık içgüdülerine, çocuk sevgisinin yaratılıştan gelen tüm yararlı etkilerine geniş yer verilirdi. 1920'lerde çocuk sevgisine, çocuğu olası bir baskı altında tutma biçimi olarak kuşkulu gözlerle bakıldı. Yeni bir iyi kadın tanımı ortaya atıldı; bu tanım, kadınları gereken bazı görevlerden kesinlikle kurtarmıyor, ancak daha karmaşık görevleri kabule zorluyordu. "Eğitime dayalı annelik", çocuğun gereksinmelerinin yanı sıra, kadınları çocuğun gelişimine hizmet edebilecek şekilde eğitme ve yetiştirme gereksinimleri üzerinde odaklanıyordu. Artık, içgüdü yeterli değildi. Sheila Rothman'ın gözlemlediği gibi, "1920'ler... 'eş-arkadaş' kadın kavramının ortaya çıkmasına tanık oldu. Bu kavram, kadınları eve kapatmakla birlikte, onları, çocuk odasından yatak odasına taşıyordu. Romantik ve cinselliğe yönelikti".[9]

İlk üniversitelerimize kadınların alınmamasına karşın, zamanla kadınlar için yüksek okullar kadar karma öğretim yapan kurumlar da açıldı. Kadınların, yüksek öğrenim gördükten sonra ev yaşamıyla

nasıl yetinecekleri sorunu her yönüyle gündeme geldi. Kadınlara öğüt veren kitaplar yazarı Catherine Beecher, onları "evin kahyası, çocuk bakıcısı, hastabakıcı, çocuk eğitimcisi, hizmetçilerin yetiştiricisi ve hayır işlerinin yöneticisi olarak tanımlanabilecek esas mesleklerinde yeterli bilimsel ve uygulamalı eğitim görmeye" dürtülüyordu.

1880'lerde kadınların görevlerinden biri, kocalarının hayvanca içgüdülerini denetlemekti. "Evlenmekle tam bir yaban hayvanı yakalamış olduğunu daha başlangıçta anlayan çok az kadın vardır... Erkeği evcilleştirilmek, dizginleri ele alan kadının bir ömür sürdüreceği iştir... Bütün bu büyük, evcilleşmemiş yaşam güçlerini dizginleyerek... bunları, kadının doğasının buyruklarına ve ikisinin, kendilerinden sonraki kuşakların evde merkezlenen ölümsüz, engin çıkarlarına boyun eğdirmek amacıyla bu görevi kadına Ulu Tanrı vermiştir."[10]

Tıp yetkilileri, kadının gerçek yeri görüşünü yerleştirmişlerdir. Doktorlar, biyolojik özelliklerinin kadınlara ancak belli etkinliklerde bulunma olanağı tanıdığında direnmişlerdir. Kadının aşırı inceliğinin ve ahlaksal duyarlılığının kadınlara özgü yaygın hastalıkların temel nedenleri olduğunu söylemişlerdir. Bu hastalıkları, evin dışındaki dünyayı, tehlikeli, hatta olanaksız hale getirmişlerdir. "Sanki Tanrı, dişi cinsi yaratırken, dölyatağını almış, kadını onun çevresinde oluşturmuştur."[11] 1875 tarihli *Transaction*'a göre: "Kadının toplam sinir gücü erkeğinkine eşittir. Ancak bu güç çeşitli organlara dağılmıştır... Sinir gücü, bu nedenle her organda daha zayıftır... Akıl hastalığından daha çok etkilenir, akıl hastalığına karşı daha duyarlıdır."

Kadınlarda aylık kanamaların başlamasının bu güçsüzlüğü arttırdığı sanılmış, genç kızlara bu süre içinde daha az fiziksel ve zihinsel etkinliklerde bulunmaları öğretilmiştir. Aylık kanamaların kadının yeteneğinde bir değişiklik oluşturduğu görüşü bugün de etkin ve

geçerlidir. Bu süre içinde hem Sovyetler Birliği'nde hem de Çin Halk Cumhuriyeti'nde kadınların işi gelmemelerine izin verilir. Çin' de, aylık kanamalar sırasmda kadınların piriç tarlalarına girmelerinden ekinlerin zarar göreceğine inanılır. Sovyetler Birliği'nde, aylık kanama izni verilmesi iş yasasında yazılıdır.

1901'de basılan evlilik yaşamı rehberinde şu öğüt verilmektedir: "Uzun yürüyüşlerden kaçınılmalıdır. Aynı şekilde arabayla uzun yola gitmekten... ve gerçekte bütün bedensel çabalardan da... Öfke nöbeti, keder, hatta büyük sevinç gibi zihinsel yoğun coşkular zararlı olabilir." Ayrıca evlilik rehberinde, bu kurallar göz ardı edildiğinde anneye ve çocuğuna gelecek tehlikeler konusunda da uyarıda bulunulmaktadır: "Ugun olmayan giysi ya da zararlı davranış yüzünden genç kızlıklarında yakalandıkları dölyatağı hastalıkları nedeniyle çok sayıda kadın doğum yaparken ölmektedir." Zamanın mahkeme kararları tıp alanında kadım evin içinde ve hatta ayakları yerden kesilmiş bir halde tutma kaygısının bir başka yansımasıdır. Birbiri ardına gelen davalar, kadının yerinin mahkemede jüri üyelerine ayrılmış yer, iş yeri, seçim sandığı değil, evi olduğu belirtilerek sonuçlandırılmıştır. Bu yargıçların tümü de kararlarını, sahip oldukları tıp bilgilerine, erkek doktorların kadın hastaları için yazdıkları bilgilere dayandırmışlardır.

Kadınlar, yaşamlarının önemli bir bölümü boyunca her ay kanama geçirdiklerinden, kendi zaaflarıyla ilgili tıp yönergelerine kulak asmadıkları takdirde sonraki kuşağı tehlikeye düşürecekleri açıklamasıyla etkin bir biçimde ev dışındaki yaşamdan uzak tutulabilmişlerdir. Doktorunun yönergelerini göz ardı eden kadın, yalnızca kendini öldürmeye teşebbüs etmekle kalmıyor, soyunu da tehlikeye atıyordu.

Kadınlar, yalnızca içorganları nedeniyle değil, nevrasteniye de eğilimleri nedeniyle güçlerini yitirtici durumlardan sakınmaları yolunda uyarılırlardı. Histeri her an patlak verebilirdi. Zamanın önde

gelen ruh doktorlarından Isaac Ray şunları yazar: "Kadınlarda aşırı sinir duyarlılığından doğrudan doğruya histeriye, histeriden de belirgin deliliğe geçiş arasında ancak bir adım vardır. Başka zamanlarda sağ ve masum olan akla, cinsel gelişim, gebelik, anne olma ve emzirme dönemlerinde sık sık garip düşünceler, alışılmadık duygular, aşırı iştah artması ve öldürme dürtüleri üşüşür."[12]

Amerikan Tıp Derneği ise, şunları öğütler: "Bazı ayrıcalı durumlarda kadınlar meslek yaşamının sorumluluklarını ve kaygılarını kaldırmak için gereken tüm cesarete, zamana ve duruma göre davranmaya, yeteneğe, paraya, öğrenime ve sabıra sahip olabilirler. Gene de, cinslerine özgü dönemsel *hastalığın* hükmü altındadırlar ve hükmü altında olmak zorundadırlar; o günlerde ve her seferinde hastalığa *bedensel ağrı eşlik etmese bile*, zihinsel ve birçok durumda da bedensel faaliyetlerin sorumluluğunu kaldıramazlar."

Sheila Rothman'ın açıkladığı gibi, İç Savaş sonrası dönemde kızlar için açılan yüksek okullar, dişi cinsin gariplikleri konusunda hem toplumun öne sürdüklerine yönelik onayları hem de bunlara karşı gösterilen yeni tepkileri simgeliyordu. Matthew Vassar, 1865' de kız yüksek okulunu açtığında, kadınlara yalnız öğrenim değil, görünüşteki hastalık eğilimlerini yenme olanağı da sağlıyordu.

Vakfın yöneticileri, "kadının bedensel organizması, doğal olarak sıkı çalışmasını engeller. Ancak temelinde halkın anlayabileceği, geniş ölçüde süs niteliğinde bir öğrenim görmesi kadının doğasına uygun düşer"[13] uyarısında bulunan erkek doktorların yargılarıyla bombardımana tutulmuşlardı.

Kızlar, 1834'de Oberlin'e kabul edilmekle birlikte, erkek öğrencilerin derslerine girmelerine her zaman izin verilmiyordu. Ancak kendilerini "Hanımlar İçin Dersler"de kanıtladıktan sonradır ki, başka derslere girme izni alabiliyorlardı. Daha yoğun bir öğrenim görmek için tartışan kız öğrenciler, kadının yeri yüksek okul ve kitaplık değil, evidir görüşünü yalanlamıyorlardı. Onlara göre, öğre-

nim görmüş kadın daha iyi bir eş ve daha iyi bir anne olacaktı.

Yüzyılın sonunda çok sayıda kadın, evinden çıkarak fabrikada çalışmaya, para kazanmaya başladı. Ancak, yüksek okul öğrencilerine çok çalışmanın beyinlerine ve üretme yeteneklerine zarar vereceği söylendiği gibi, fabrikada çalışan kadın işçiler de evlerde, herhangi birinin evinde işçilik yapmaya yüreklendirildiler. Reformcular, onları fabrikalarda ziyaret ederek, fabrika işçiliğinin genç kadınların ahlakını bozacağını söylediler. İnsansever bir temsilci kadınları fabrikadan uzak tutma gayretiyle şu satırları yazıyordu: "Kadın, evinden ve ailesinden ne denli uzağa sürüklenirse, toplumun bataklıklarından ve büyük balık sürülerinden o denli zarar görür."

4

Dışarının Ve İçerinin Psikolojisi

Bir duvar örmeden önce, duvarda neyi içerde, neyi dışarda bırakacağımı bilmek isterim.

Robert Frost, *Duvar Onarımı*

Nedenbilim ve kökenleri bakımından agorafobi, çekici spekülasyonlara yol açar. En ilkel ontolojik boyutuyla agorafobi, doğum şokunun, yani sıcak, güvenli, çevresi kapalı dölyatağından, dölyatağının dışındaki dünyanın çevresi sınırlanmamış, yapısız kaosuna çıkıldığında duyulan korkunun yeniden yaşanılması mıdır?

Doğum şokunun, doğuş an'ımızın, bütün canlıların biyolojik ve toplumsal tarihlerinin bir parçası olarak taşıdıkları en eski güvensizliğin, değişiklik, yitirme ve devinim korkularının ilk örneğini oluşturduğu Otto Rank'ın görüşüdür. Bu, unutamadığımız bir anıdır: Yaşamımız ve yazgımız üzerindeki etkileri büyük olmalıdır. Ancak, Freud'un belirtmek zorunda kaldığı gibi, doğum sırasında gelişmesi tamamlanmamış sinir sistemimizin bu an'ın ne kadarını saptadığı belirsiz ve bilinmezdir. Doğum öncesi anılarına büyük önem veren, dölyatağıyla ilgili anıları olduğunu öne süren çok kişi vardır. Soğuk, yabancı, düşman dışarının tersine, sıcak, çevresi sınırlanmış bir yuva, kuşku götürmez dölyatağı imgelemine yol açar. Dolayısıyla eve kapanmış kadın, herkesin bırakmak zorunda olduğu rahatlıklara sıkıca sarılmakla suçlanmaktan kaçamaz.

Bebeklikte ve çocuklukta içerinin verdiği güvenceyi ve dışarının uyandırdığı korkuyu yoğunlaştıran, artıran çok sayıda olay vardır. İlk bakışta, beşikte tek başına bırakılmak yerine, annenin, baba-

nın ya da dadının kucağında olmak keyifli ve güvenlidir. Birçok Avrupa ülkesinin alışıldık uygulaması kundaklamayla, çevresi sınırlı bir yerin koruyucu sıcaklığı yeniden yaratılmaya çalışılır. Beşik bile, çoğunlukla yumurta kabuğuna öykünülerek tasarlanır. Aynı biçimde, sağlıklı çocuk bakımı geleneği çocuğun, beslenirken, emzirilirken ya da benzeri durumlarda bakıcısının gövdesine yakın tutulmasını emreder. Yeni doğan çocuk, tanıma duygusu geliştikçe, bakıcısı dışarıya, dış mekanlara ya da ev dışına çıkmak üzere odayı terk ettiğinde rahatlığını ve güvenliğini yitirdiği duygusuna kapılır.

Yetişkinler, kimi kez bir daha ele geçmemecesine geçip giden büyük bilinmezin içinde yiterler. Yeni doğmuş çocuğun artoluşumunda ve toplumsal yaşamında dış dünyayı organizmasının özsavunması açısından tekditkâr kılan çok şey vardır. Ona bakan ve rahatını sağlayan nesnelerin yok oldukları yerdir orası. Giderek daha çok tanımaya başladıkça, besleyen, bakan, bildik nesnelerin içeride; dokunmayan, beslemeyen garip nesnelerin dışarda olduklarını belirginlik kazanır. İnsan, sundurmada gerçekten donabilir, açlıktan ölebilir.

İçerisi-dışarısı olgusunun esas olarak biyolojik yanlarıyla ilgili deneyimlerden sonra kişinin bu ikiliği nasıl algıladığını ve deneyimlediğini belirleyen ve agorafobinin tohumlarını barmdıran gelişmeyle ilgili tayin edici güçler gelir. Agorafobi esas olarak bir kadın stratejisidir; onun ikinci doğası olduğu bile söylenebilir, çünkü gördüğü olağan, geleneksel kadın eğitiminde içerde olmaya programlanır. Eve bağlılık kadınlaşma sürecinin en önemli parçasıdır.

Evin içindeki bu ortamda, annelik rolü denemeleri kadar evişi, hizmet etme, temizlik yapma sanatları öğretilir kadına. Annesinin ve başka kadınların (hizmetçi, kızkardeş, büyükanne) bu işleri yaptığını görür. Onun için bu kişiler, kadınlığı tanımlarlar.

Ev dışı etkinlikleri, şöyle ya da böyle, erkeklik kalıbının bir parçasıdırlar. Nazikçe ya da kabaca, genç kıza kimi zamanlar ve

yerler dışında iyi karşılanmadığı, dışarının erkeklere ayrılmış olduğu izlenimi verilir. Benzer biçimde, evin ne kadar uzağına gidebileceği ya da kiminle konuşabileceği de zorlayıcı kısıtlamalarla belirlenir.

Cinslere göre ayrılmış bu rol kalıplarını parçalamak için kimi değişiklikler yapılmakla birlikte tarihsel örneğin, toplum göreneğinin ve önyargının kırılmaz gücü, açıkca kadınların zararına olarak, günümüzde de çocuk yetiştirmede egemenliğini sürdürmektedir. Bu ilk ciddi yoksun bırakılış, gelişme süreci üzerinde ve temelde düşman, yabancı dış dünyada kadının ne derece rahat edebileceği ve uyum sağlayabileceği üzerine damgasını vurur.

Karşıt-ancak-eşit öğretisine sığınarak bu eşitsizlikleri önemsiz bulanlar, aldırmayanlar vardır. Psikanaliz, toplumsal aydınlanmaya ve değişmeye karşın çok az umut veren "beden yapısının yazgı olduğu" bir gelişme ruhbilimi geliştirmiştir. Bunun ilkeleri çok iyi bilinir, seçim ya da baskı değil, beden yapısının değişmez gerçekleri nedeniyle, erkeğin üstünlüğüne dayanır. Doğduğu andan beri erkeğin önünde, dışarda, gözle görülür bir penisi vardır.Kadınınsa ilk çocukluğundan bu yana göstereceği, penisle karşılaştırılabilir hiçbir şeyi yoktur. Bize, kadın psikolojisini bütünüyle bunun biçimlendirdiği söylenir. Buna göre de kadın, akıl yönünden sağlıklı olacaksa, aşağılığını, içtenliğini kabul etmek zorundadır. Sıra siyahlara, Yahudilere ve gençlere toplumun yaptığı baskıyı anlamaya gelince en önde yer alan aydın Erik Erikson bile, kadınların durumlarının kötülüğünü açıklamak için beden yapısına başvurur. İlk çocukluğu, erkek ve kız çocuğun yazgıları arasında büyük ayrımların (geniş ölçüde beden yapısına bağlı) oluştuğu bir dönem olarak belirtir.

Erikson, ayrımları şöyle tanımlar: "Erkek çocuğun göstereceği olağanüstü bir donanım aygıtı, penisi vardır.Genç kızın, hiçbir şeyi, tomurcuklanan göğüsleri bile gözle görülmez. Ben'ini sürdürmek için genç kız içine dönmelidir. Herhangi bir yerde, herhangi bir değere sahipse, bu değer, onun içinde olmalıdır." Erikson, "genç

kızın kafasının içinde" diyebilirdi ama iş öyle değil. Beden yapısıyla bu gelişim çizelgesinde yalnızca cinsel organlar kastedilir. Genç kızın umutları ve korkuları, kısacası yazgısı, bu organlara bağlıdır. Erikson, genç kızın beden imgesinin "değerli bir 'içi', genç kızın bir rol üstlenici ve organizma olarak tamamlanmasını etkileyen gelişimini belirleyecek bir 'içi' de kapsadığını" yazar. "Bu boş bırakılma ya da daha basitçe söylemek gerekirse, bırakılma korkusunun kadının bütün varlığına yayılan, en temelde yatan kadınca bir korku olduğu anlaşılıyor. Genelde her aylık kanamada korku yoğunlaşır, adetten kesilme sırasında son çanlarını çalar. Bu korkulardan kaynaklanan kaygının ya erkeğin düşüncesiyle umarsız bir yarışma içinde ona bütünüyle boyun eğerek ya da erkeğe yetişip onu bir oyuncak haline getirmek için çaba harcayarak kendini göstermesine hiç şaşmamak gerekir."[1]

Erikson, bedensel talihsizliklerinden ötürü kadınların "kancık" olduklarını saptar. Kadınların terk edilme ya da geride bırakılma gibi "nevrotik korkularının" bile toplumsal gerçeklikte bir dayanağı yoktur, bunlar ancak beden yapısıyla ve fiziksel özelliklerle açıklanabilir. Açıkçası, toplumsal ıslahat boşunadır. Ve erkekler, "ne yazık ki" kadınların kurbanı olurlar.

Kadının en belli başlı korkusu gerçekten bırakılmaksa, bu korkunun temelini beden yapısında aramak zorunda değiliz. Kadınlar, hemen hemen bütün özel ve kamusal iş alanlarında geri bırakılmışlardır. Yetenekleriyle orantılı öğrenim olanaklarında, ücrette, atamalarda ve başkaldırmada geri bırakılmışlardır. Erikson, kerameti kendinden menkul açıklamaların tipik bir savunucusu olarak bizden, kadınların bırakılma korkusunun nevrotik olduğuna ve doldurulması gereken içindeki cinsel organ boşluğundan kaynaklandığına inanmamızı istemektedir. Babaların, kocaların, erkek kardeşlerin, oğulların "kadınlarını" geri bırakmaya programlandırıldıkları ve yüreklendirildikleri toplumsal gerçeğini de bu arada tamamen gözden

kaçırmaktadır.

Boş, yoksul ya da güçsüz olmak, uşak olmaktır. Kadın kendini ve ev halkını doldurarak görünürde aşağılık duygusundan ve kölelik duygusundan kurtulabilir. Kadının, daha sonra, kocası ve çocukları gittiğinde "boş yuva hastalığı belirtileri" göstermek zorunda kalması anlaşılabilirdir. Gördüğünüz gibi, kadın için her şey biyolojik kökenlidir.; kadının kafasını ya da hazinesini doldurmasından çok az sözedilir, kuşkusuz bu, erkeklere tanınan bir ayrıcalıktır.

Ann Landers, Haziran 1976'da *Yetkin Ev Yönetimi* üzerine bir yazı yazdı. Landers, okuyucularına "her şeye yeni baştan başlasaydınız çocuk sahibi olur muydunuz" diye sordu. Onbin kadından yanıt geldi. En küçük çocuğunu yüksekokula gönderen kırk yaşlarındaki kadınlar arasında hemen hemen evrenselliği öne sürülen, boş yuva hastalığı belirtilerinin aslında başka bir şey olduğu ortaya çıkıyordu. Kadınların yüzde yetmişinin bugün bildiklerini o zaman bilebilselerdi çocuk sahibi olmayacaklarını söylemeleri Landers'i dehşete düşürdü. Agorafobik, çoğunlukla güvenlik alanını evin dışına taşıracaktır. Burası, kasaba kitaplığı ya da kitaplığa giden patika, sokak olabilir. Ya da otomobiliyle gidebildiği, gölün kıyısında ailenin bir kulübesi olabilir. Benzer biçimde, özellikle dostluk gösteren bir komşunun evi de, kaygı ya da panik duymadığı bir yer olabilir. Durum değişebilir ve dış dünyayla agorafobiye daha çok *Lebensraum*[2] veren uzlaşmalar sağlanabilir. Bu süreç, bir ulusun yurttaşlarının rahatça yaşayabildikleri, dolaşabildikleri toprağı genişleten fatihler ve istilalara yakından benzer. Belki de imparatorluğu kuran "toprağa ilişkin zorlamalarda" bir agorafobi ögesi vardır.

Agorafobi kadının yalnız kendisinin bildiği koşullar yerine getirildiğinde, yabancı ya da düşman yerler evcilleştirilebilir. Bu seçme süreci dünyanın daha çoğunun güvenceli ve konuksever olabileceği umudunu verir. Bu seçiciliğinde, agorafobik hile yapıyormuş gibi

gelebilir. Sabırsız eş ya da akraba "nasıl oluyor da, benim istediğim yerlere gidemezken, kendi istediğin yerlere gidebiliyorsun?" diyebilir.

İlk çocuklukta cinslere özgü roller konusunda koşullandırılma ve ergenlikte dışlanmaya yönelik mesajlar nedeniyle, bütün kadınlarda, böyle dışa vurdukları bir parça agorafobi vardır. Bunlar, tam gelişmiş bilimsel bir özle değil; nedeni pek bilinmeyen çeşitli alışkanlıklar ve tutumlarla kendini gösterir. Bağlayıcılık fenomeni örneğin. Kimi kadın, otomobilini evden belli bir uzaklığa, diyelim ki, alışveriş edilen yerlerin dışına sürdüğünde hemen rahatsızlık duyar. Çok sayıda kadın karanlık bastıktan sonra toplantılara ya da derslere katılamaz. Tam tersine, yalnızca alacakaranlıkta rahat eden kadınlar da vardır (dünya, erkeklerin gündüzki egemenliklerinden çıkarak onlara ait olduğunda). Kötü havalarda kadınlar, evde oturmaya daha yatkındırlar (düşme, yaralanma ya da hastalanma korkusu).

Her gün görülen, başka nedeni belli olmayan göstergeler de vardır. Kadın, "param yoktu, onun için bütün kış evden çıkmadım" ya da her zaman her yerde rastlanıldığı gibi, "makyaj yapmadan kesinlikle evden çıkmam", "giyecek bir şeyim olmadığı için gitmedim" der. "Evi böyle karmakarışık bırakarak çıkamam" sözünü ne kadar sık duyarız. Bunlar, koruyucu alışkanlıklar olarak algılanabilir.

Bu nedenle, genelde dış dünyanın, kadının ilerki yaşamında aşırı ölçüde ortaya çıkacak yoksunluk açısından düşman olarak algılanmasına ek olarak, eve ait olmanın ve ev işi yapmanın kadınlığı bütünlediği şeklindeki güçlü koşullanma da gözönüne alındığında, kadınların bütünüyle ya da ara sıra neden eve kapandıklarını anlamak güç değildir.

Bir halk olarak Yahudiler, ağır ve acımasız ataerkil yaşam biçimleri kadar, tarihsel olarak düşman bir dünyayla da boğuştukla-

rından, ayakta kalabilmek için çeşitli hilelere başvurmak zorunda kalmışlardır. Ölüm Meleğini aldatmak için sahte kimlik bildirmekle tanınırlar. Sığırlarını Hristiyan komşularına "yatıya göndererek" ondalık vergisinden kurtulurlar. Benzer biçimde, "Cumartesi" ocağını, grubun dışındakiler yakmaya alışmışlardır.

Ortodoks Yahudilerin, agorafobiklerin "zoralımlarına" çok benzeyen bir uygulamaları vardır. Bir gazetede çıkan haberde, Baltimore'un kuzeybatı kesiminin çitlerden, telefon tellerinden, olta iplerinden ve telgraf tellerinden oluşan kırılmaz bir zincirle çevrilmekte olduğu bildirilir. Bu zincir bitirildiğinde "Carol Miller, cumartesi günleri çocuklarını kucağına alarak sokağa çıkarabilecektir."[3]

Miller, çeşitli etnik gruplardan oluşan, kırkbirbin kişilik bir toplulukta yaşayan beşbin Ortodoks Yahudiden biridir. Bu grup, Sabbath günü, kendileri ve çocukları için yaşamı daha rahat hale getirme sorununu çözmeye çalışmaktadır. Sabbath günü, evin dışında, sokakta, çocuk dahil herhangi bir şeyin taşınması yasaktır. Aslında bu, evin dışında çalışmanın yasaklanmasıdır: Sabbath, dinlenme günü olmalıdır. Ancak bu, çocukların, bebeklerin, kişisel eşyaların sokakta taşınmaması anlamına da gelir. Herkes, evine kapanmalıdır.

Baltimore'lu Ortodokslar, bu elverişsiz durumu "yasayı çiğnemeden" ortadan kaldırmak için yaratıcılıklarını kullandılar. Buna, "ev halkı" (evde eşya ve çocuk taşımaya izin veriliyor) düşüncesini bütün Ortodoks Yahudi komşularını kapsamına alacaka kadar genişleterek yaptılar. Düşünce, Ortodoks olmayan komşularını engellemeden, yaşamlarına karışmadan, bütün kesimin çitle çevrelmesini sağlayan mekanik önlemlerle somutlaştırıldı. Çit, yolu kapatan bir engel değil, bir simgeydi.

Yeni yapı ögeleriyle birlikte, çevrede varolan yapılardan da yararlanılarak 256 kilometre uzunluğunda simgesel, gösterişsiz bir

duvar (İbranice *eruv*) ördüler. Böylece, telgraf tellerine ve olta iplerine ek olarak, çitin örülemediği kesişme yerlerinde sokağın öte yanına çekilen telgraf telleri, duvarın bir parçası sayıldı.

Bağnaz biri için "ev halkı" kavramını bu denli genişletmek ipin ucunu kaçırmak olabilir. Bazıları çözümün, birçok kişinin topluluktan ayrılmasına neden olabilecek zorluklara yol açmadan geleneği sürdürmeye kararlı bir grubun yasal uzlaşması olduğunu söyleyebilir. Burada hem dinin kurallarına uyulduğu izlenimini veren hem de insanların günlük gereksinimlerini gözönüne alan bir uzlaşmaya varılmıştır. Ancak, bir duvar yalnızca imgesel olamaz. Genel Denetimci Meleğe, Sabbath'a gerçekte tam uyulduğunun görünür kanıtını verirmiş gibi, dayanakları olmalıdır.

Duvar ve çit sorunlarıyla uğraşan yalnız Baltimore'daki Ortodoks Yahudiler değildir. Pittsburg'da birbiriyle sıkı sıkıya kenetlenmiş Slav, Polonyalı, Hırvat ve Doğu Avrupalı başka topluluklar saflıklarını dikkat çekecek kadar korumuşlardır. Evler kuşaktan kuşağa kalır, çok azı grubun dışındakilere satılır. Toplulukta, Katolik ve Doğu Ortodoks kiliseleri egemendir; kardeşlik örgütleri ve toplum yararına dernekler, halk şenliklerine ve etnik gruplara özgü yiyecekler satan dükkanlara ek olarak burada yaşayanların geçmişle bağ kurmalarını sağlar.

Yabancılara ayrılmış bu toprakların bunca zaman korunabilmelerinin nedeni bir bakıma Pittsburg'un coğrafi konumudur. Doğal engeller, çevrenin saflığının bozulmamasına yardım eder.[4] Bir kamuoyu yoklamasına göre, Pittsburgluların çoğu, kendilerini kentin bütününden çok, çevreleriyle özdeşleştirmişlerdir. Çok az kimse kendi sınırlarının ötesine geçme macerasını göze alır; memleket, Pittsburg değil, South Side ya da Polish Hill'dir.

Fiziksel engellere ek olarak komşular, toplumsal güçler yüzünden birlikte kalmışlardır. Birçoğu, burada doğan Amerikalıların ya da kendilerinden önce gelen göçmenlerin aşağılanmalarıyla karşı-

laşmıştır. Çevrede çok kişinin taşınacak parası olmakla birlikte taşınmayı düşünmemiştir bile. Örneğin üçüncü kuşaktan kimi Slavlar, eski çevrede satılık ev bulamayınca anneleriyle babalarının arka bahçesine yeni evler yapmışlardır.

Kentin bir kilometre ötesine bile geçmemiş bu insanların sağduyusunu hepimiz alkışlayabiliriz. Evlerinden kesinlikle dışarı çıkmak istemeyenler kadar, Pittsburg'daki bu etnik gruplara, Baltimore'daki Ortodoks Yahudilere de, kendilerinin olarak benimsedikleri özgül duvar setlerinin ötesindeki dünyada hiçbir biçimde hoş karşılanmadıklarını bilinçli ya da bilinçsizce anladıklarından saygı duyabiliriz.

5

Emily Dickinson: Evde Oturmayı Yeğleyen Bir Kadın

Yazgıysa neden bütün bunlara
Diyarı yok erkek akrabanın
Bir zindandan başka
Hapsettiği – Yalnızca Ev
Emily Dickinson

Emily Dickinson, belki tarihin en ünlü münzevisidir. Massachusetts, Amhers'te siyaset ile uğraşan aydın bir ailenin kızıydı. Babası, önde gelen, çok sayılan bir avukattı. Dickinson, hem evde hem de Mount Holyoke'da iyi bir öğrenim gördü.

Yaşamını şiir yazarak geçirdi. Odasında sandıklar dolusu şiir sakladı –tam 1775 şiir. Biçimiyle devrim yaparak şiirde yeni yöntemler mi yarattığı, yoksa yalnızca son derece romantik bir şair mi olduğu konusunda görüşler değişik olmakla birlikte ondokuzuncu yüzyıl Amerikan edebiyatında iyi bir yeri oldu; döneminin önemli şairlerinden biri sayıldı.

Dickinson, 1886'da ellibeş yaşında öldü. Yaşamının son yirmi beş yılında evinden hiç dışarı çıkmadı. Misafir kabul etti, ancak hiç misafirliğe gitmedi. Çoğunlukla, evinin holünde ayakta durur, oturma odasındaki misafirleriyle konuşurdu.

Edebiyat tarihçileri, Dickinson'ın yaşamı, münzeviliği üzerine görüşler öne sürmüşlerdir. Yazdıklarının çoğu doğayla ve kişisel ilişkiler üzerinedir, nedeni, olasılıkla, o dönemde şiirin bu konularda yazılmasıdır. Ayrıca da, yüzyıllardan beri şair olsun olmasın

kadınların alanı, siyasadan çok, kişisel konular olagelmiştir.

Dickinson, tarihin en çalkantılı dönemlerinden birinde yaşadı. Bütün Avrupa'da devrim fırtınası esiyordu. İç Savaş, Amerika Birleşik Devletleri'ni parçalamıştı; Amerikan kapitalizmi yerleşmiş ve gelişmeye başlamıştı; Doğu Amerikalılar Batı'ya göçüyorlardı. Kuzey Amerika'nın doğal kaynaklarının dünya yeni ayrımına varıyordu. Bunların tümü, Dickinson ailesinde tartışılmış olmalıdır.

Bu konuların akşam sofrada açıktan açığa konuşulmasına, İngiltere ile New England'da feminizmin bütün gücüyle başlamasına, Dickinson ailesinin feminizm akımıyla ilgilenen kadınlarla ve erkeklerle ilişkide bulunmasına karşın Emily, bu konulara ilgi duymadı.

Neden ilgi duymadı? Yaygın kuramlar çeşitli olmakla birlikte, aşkta düşkırıklığına uğradığı görüşü hakimdir. Onu kimin yaraladığı, uzun yıllar boyunca evden çıkmamasına kimin neden olduğu yolunda kuramlar da değişiktir.

Emily'nin münzeviliği, babasının onun üzerindeki güçlü etkisine, evlenmesini yasakladığına bağlanır (gerçi, sonuncusunun kanıtı yoktur). Çok güzel olmadığı için evlenmediğine bağlanır (gerçi, dünya, fiziksel çekiciliği olmamakla birlikte koca bulan kadınlarla doludur). Münzeviliği, evli olduğu için erişemediği bir erkeği sevdiğine bağlanır. Olasılıkla, sorun bu da değildir. Çünkü, her şeyden önce böyle bir erkeğin gerçekten varolduğunu belirten güçlü bir kanıt yoktur. İkinci olarak ise, dönemin Püriten New England'ında böyle bir aşk öyküsü, hüzünlü bir şairi çeyrek yüzyıl boyunca odasında kapalı tutamayabilirdi.

Emily'nin bir kadını sevdiği, o dönemde sevici ilişkilerin hoş karşılanmaması ve sevdiği öne sürülen kadının, onun tutkusuna yanıt vermemesi nedeniyle umarsız bir durumda bulunduğu çok yazıldı. Ancak, sevici bir ilişki olasılığını ciddiye almadan önce sevici sözcüğünün çoğunlukla feminist anlamına geldiğini unutmamalıyız. Dickinson'ın, geleneksel kadınca arayışlardan (evlilik ve

çocuk sahibi olma) kaçınan, kendine özgü bir kişiliği vardı. Bu nedenle, kuşkusuz "gerçek bir kadın" olmadığı yolunda görüşler ortaya atılacaktı.

Her ne olursa olsun, uzun yıllar boyunca Dickinson'ı münzevi bir yaşantıya iten nedenin karşılık görmemiş bir aşk değil, dış dünyaya açılmanın güçlüklerini farketmesi ve kendine ait bir yer bulamaması olduğuna inanıyoruz biz.

Kadınlar, her zaman biyolojik özelliklerine göre tanımlanmışlardır. Kadınların eylemlerindeki, daha doğrusu eyhemsizliklerindeki itici gücü, kişilerarası ilişkilerin oluşturduğu söylenir. Erkekler ölmüşler, kurtlara yem olmuşlardır, ancak bunun nedeni sevgi değildir. Kadınlar içinse durum değişiktir. Kadının gizlenme nedeni olarak dış dünyayı, çoğunlukla da düşman bir dış dünyayı öne sürmektense sevgi nesnesiyle ilişkisine değinmek daha kolaydır.

Dickinson'ı tartışırken, entellektüel ve bilgili bir dost şunu belirtmişti: "Hasta olmasaydı, neler başarabilirdi." Bir de böyle düşünmek gerekir.

Emily Dickinson, münzevi olmasaydı, olasılıkla evlenecek, birçok çocuk doğuracak, birçok düşük yapacak, günlerini çarşıda ya da ocakbaşında geçirecekti. Doğum yaparken ölebilirdi de. Bütün olasılıklarda, kocası ister şefkatli, ister gaddar olsun, çocuk doğurmak onu ister yıpratsın, ister sağlığına güç katsın, Dickinson, tek bir dize bile yazamayacaktı.

Dünyadan elini eteğini çekmesinin gerisinde bir gelenek yatıyordu. Bu, özellikle New England'da evde kalmış kızlarla dullar için her zaman kabul edilebilir bir yaşam biçimiydi. Hawthorne'un annesi de münzeviydi.

Dickinson'ın babası hakkında yüzlerce sayfa yazılmasına karşın, annesi hakkında fazla bilgi yoktur. "Durup dinlenmek bilmeden yalnızca ev işi yaptığını, giderek bu titizliğiyle insanların üzerinde baskı kurduğunu... konukların mutluluklarını tamamlayacak bir par-

ça kek ya da bir fincan çay daha içip içmeyeceklerini sormak için sürekli onların çevresinde dönmesiyle kimi kez kızını utandırdığını"[1] biliyoruz bir tek.

Geleneksel kadın erdemleri gösterisini bu küçümseme, çağının çok ilerisindedir. Kadınların oy haklarını savunanların birçoğu, kadının gerçek rolünü incelemekten çok, siyasal ve toplumsal konularla ilgilenmişlerdi.

Dickinson'ın ailesi hakkında anlatılanlara göre, Emily'nin annesi alışılmadık denli edilgendi. Dünyadan elini eteğini çekmişti. Sözcüğün tam anlamıyla evine kapanmamış olmakla birlikte, kendi biçiminde, Victoria döneminin kendini göstermeyen binlerce ev kadınının biçiminde bir münzeviydi. Emily'ye örnek olmadı, olamadı. Ve Emily, bir örnek özlemi çeker gibiydi. Onun "sorunu", kendisine yol gösterecek, kendisini yönetecek birini bulamamasıydı; döneminin kadını olarak, bir erkeği izlemek gerekliliğini duyuyordu.- Yalnızca, o erkeği bulamıyordu. 1862'de yazdığı bir mektupta şöyle feryat eder: "Yaşamımda bir kralım yok. Bense, kendimi yönetemiyorum. Örgütlenmeye kalktığımda, o azıcık gücüm patlıyor, beni çıplak ve kavruk bırakıyor."[2]

Bütün yaşamı boyunca, üzerinde belirleyici bir etki yapapacak kimseyi bulamadı. Kendi adlandırdığınca, bir dizi "özel öğretmeni" vardı. Tanıdığı, entellektüel açıdan kendinden üstün gördüğü bu erkeklerin öğrencisi olarak nitelerdi kendini. Gerçekte onların Emily'den üstün oldukları kuşkuluysa da, akıllı erkeklerin öğrencisi olma imgelemi ona çekici geliyordu.

Kadınlar, erkeklerin öğrencileri olabilirler, olmalıdırlar diyen toplumsal gelenek güçlüdür. Kadınlar, kadınların öğrencileri olmamalıdırlar. Erkekler içinse, en büyük tabu, kadınların öğrencisi olmaktır. Kadınlar, anaokulu öğretmeni olarak çok kolay iş bulurlar, ancak, üniversite profesörü olmak istediklerinde büyük güçlüklerle karşılaşırlar.

Chase, Dickinson'ın sağlam kişiliğine karşın Victoria döneminin çok tutulan "küçük kadın" kültürüne her zaman saygı gösterdiğini belirtir. Bu tarihte kuşkusuz, kadınlara açık çok az sayıdaki meslekten biri, sürekli çocuk kalmaktı.

Mektuplarından, kendi kendini mahkum ettiği yalnızlık konusunda kararsız kaldığı görülür. Yirmibir yaşmdayken şöyle yazıyordu: "Bu gece, başlığımı giydim. Büyük umarsızlıkla kapıyı açtım ve bir süre için yaşadığım gerilim korkunçtu –sanırım, görünmez bir etkinin gözetimi altına girdim, çünkü, hiçbir şeye zarar vermeden eve döndüm!"

Dünyadan elini eteğini çekmesine karşın ve ondokuzuncu yüzyıl kadın devrimine katılmamakla birlikte, kadınların durumuna ve konumuna duyduğu ilgiyi çağdaş entellektüel kadınlarla paylaştı. Severek okuduğu Browning ile George Eliot, çalışan kadınlar kadar entellektüel kadınların durumlarıyla da ilgileniyorlardı. Emily Dickinson, yapıtlarında gaddar erkeklerin kadınları için oluşturduğu tinsel, toplumsal ve biyolojik tehditi inceleyen Charlotte Bronte'ye karşı saygı duydu.

Dickinson'ların aile çevresinde açık bir hiyerarşi vardı: Babası kral, o ise, "halk"tı. Evliliğin bir kendinden vazgeçme olduğunu yazar: Gelin, bebekleri ve oyuncaklarıyla birlikte adını da bir kenara bırakır.

Vaftiz edildi seçme şansı olmadan,
Oysa şimdi, bilinçlenmiş, İnayetiyle Tanrının
En yüce adı aldı –
Öyle etkileyiciydi ki, –Hilal battı
Varlığının parlak Yay gibi ışığı
Küçük bir Taçla

Döneminin birçok kadınının tersine, ilk günahı ve aslında

Hristiyanlık kavramlarının çoğunu yadsır.

İnayet, diliyoruz Tanrı'dan
Bizi bağışlaması için
O ki, her şeyi bildiği söylenir
Farkında olmadığımız günahları bile

Döneminin birçok erkeğinden, kuşkusuz kadınından daha çok özgür isteme inanır. Özgeçmişinin yazarı şunu belirtir: "Karanlık Hristiyanlık Bilimine rahatsızlık verecek kadar yaklaştı."

Kutsal Kitap'ta en çok, geleneksel bakımdan yoksula, mütevaziye, ezilmişe ve umarsıza seslenen Vahiy'i severdi. Dickinson ailesi, bunlardan hiçbiri değildi ve Emily'nin zekası, hiç kuşkusuz, ona mütevazilerin çok üstünde bir yer açıyordu. Ancak o, bir kadındı, bu da baskı altındaki insanlarla kendini özdeşleştirmesinin bir nedeni olabilir. "Bu güçsüz ayaklarım daha kaç kez sürçecek"te şunları yazıyordu:

Soğuk alnına vur, çoğunlukla sıcak olan alnına
Yapabilirsen, kaldır düşen saçlarını
Bir daha yüksük takmayacak olan Yaman parmaklarına dokun.

Kasvetli sinekler vızıldar odanın pencerelerinde
Kahramanca parlar güneş, çilli camlardan
Pervasızca salınır örümcek ağı tavandan
Tembel ev kadını, uzanmış peykelere.

Bu, sıradan bir kadının yaşantısı üzerine bir feryattı. "Üşengeç ev kadını" imgelemi bir erkek ve bütün insanlık için de kullanılabilirdi, ama, örneğin dikiş yüksüğü imgelemini kullanmakla Dickin-

son, öncelikle kadınların yaşamından sözetmeye çalışıyor gibidir.

1862'den yaşamının sonuna kadar Dickinson, dünyadan elini eteğini az çok tamamen çekti. 1870'de özel öğretmeni Higginson'a "babamın toprağını aşıp hiçbir eve ya da kasabaya gitmiyorum" der. Bu tarihten sonra evinden ancak, bitişiğindeki erkek kardeşiyle yengesine, ara sıra da öteki komşularına gitmek, bahçede çalışmak için çıktı.

Kendisinin özel bir kişi olduğu görüşünden sapmadı. Şiirlerini bastırmayı kabul etmeyerek, onları birer mektup yerine koydu. Sağlığında şiirlerinin yalnızca altısıyla Aziz Valentine günü için yazdığı bir şiiri basıldı. Şiirlerini dostlarına gönderdi. Yaşamı boyunca, mektuplardan ve kendisini ziyarete gelenlerden birçok dost edindi. Ancak ziyarete gitmedi, ziyaret edildi.

Ziyarete gelenlerden biri, yazar, entellektüel Dr. Josiah G. Holland'dı. Holland, kadın sorunuyla ilgilenmekle birlikte feminizme şiddetle karşıydı. Tanıdığı, "gerçekten sevilebilir, alçakgönüllü, temiz kalpli, Tanrıdan korkan, insanlığı seven kadınların" oy hakkı istemediklerini belirtmişti. "Kadın Dindarlığının Güzelliği ve Kutsanmışlığı" üzerine bir denemesinde şöyle yazıyordu: "Genç kadınlar, bu, özellikle size seslenen son mektubumdur; ve elinizi tutup size elveda derken birkaç sözcük söylemek istiyorum." Holland, bu satırların ardından "sizlerin bedeni erkeklerinkinden daha küçük" diyerek kadınların bağımlılığına gerekçe getiriyor ve onları güneşlilik, görev ve sonsuzluk havasında yaşamaya yönlendiriyordu.

T.W. Higginson, Dickinson'ın sevdiği, önde gelen öğretmeniydi. Emil, şiir eleştirmeni olarak ona pek fazla değer vermemişse de (böyle düşünmekte haklıydı) geneldeki entellektüel yürekliliğini beğeniyordu. "Higginson'ın her yazdığının doğruluğuna" inanıyordu. Harvard'da öğrenim gören Higginson, Üniteryen rahibi olmuştu. Sonra, ilkelerinin kilisedeki görevini sürdürmesine olanak tanımadığını belirterek kürsüsünden istifa etti. O, bir şeyden bütünüyle

vazgeçmeden yanaydı.

Emily Dickinson'ın başkalarından üstün, akıllı bir öğretmen olarak gördüğü Higginson'ın belki en önemli özelliği ateşli bir feminist olmasıydı. Zenci kölelerin şarkılarını ve öykülerini topladığı gibi evde çalışan kölelerin şarkılarıyla öykülerini de toplamıştı. 1867'de "Bir Sanat Olarak Edebiyat"ta şunları yazıyordu: "Halkın, sona ermek için özel bir ahlak depremi gerektiren büyük yanılgılarının hemen hemen sonuna gelmiş gibi. Buraya kadar tam bir barış içinde gelişen bir görüş ayrılığı olan kadınların oy hakkının güvenceye alınması dışında, uğrunda kayıtsız koşulsuz savaşılacak bir şey kalmamış gibi görülüyor."

Kadınlar Hakkında Sağduyu'da Amerika'nın yüzüne "harem gölgesi" düşmesinden duyduğu korkuyu açıklamıştır. Yaratıcı ya da edebiyatçı kadınların "Entellektüel Cinderella'lar" olmalarından ve karanlıktan, eğer varsa, meslekleriyle fidye ödeyerek kurtulacağa benzemelerinden üzüntü duymuş, "dünyanın en üstün kadın şairine" adadığı bir denemesinde, Sappho'yu bu entellektüel Cinderalla'lardan biri olarak tanımlamıştır. Geleneksel olarak Sappho'nun adıyla bağdaştırılan skandal havasının bir sınıf olarak kadınların saygınlıklarına her zaman sürülen lekelerden biri olarak ele alınması gerektiğinde de direnmiştir.

İlişkilerinin dikkate değer bir yanı, Higginson'ın, Dickinson'ın ilgisini kültüre ve kadın haklarına çekmeye çalışmasıdır. İki girişim de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Emily'yi tezlerin okunduğu ve tartışıldığı toplantılara katılmaya zorladı. En azından, Yunan tanrıçaları konusundaki tezini okuyacağı bir toplantıya katılmasını önerdi. Emily, belki münzeviliğinden, belki de kadının, hem entellektüel hem de siyasal dünyada eşitlik elde etmesinde hiçbir rol oynamayacağını anladığından gitmedi.

Eleştirmenler için, Emily'nin Higginson ile kurduğu sağlam dostluk hep merak konusu olmuştur. Kimileri, Higginson'ın, onu

ziyarete gelmesinin ve birbirlerine ciltlerce tutan mektuplar yazmalarının Emily'nin yalnızlıktan kurtulmasına yardım ettiğini öne sürerler. Emily, kuşkusuz yalnızdı. Doğu kıyısındaki bütün insanlarla mektuplaşabilirdiyse de, Higginson'ı seçmesi rastlantı değildi. Seçkin ailesi ve bilgisi nedeniyle istediği kadar kadın ya da erkek arkadaş bulabilirdi. Higginson, ikinci sınıf, üçüncü sınıf bir yazar olabilirdi. Ancak, kadınların birinci sınıf savunucusuydu.

Chase, gerçekte Dickinson'm münzevilikten başka çok az seçeneğinin bulunduğunu kabul eder: "Emily Dickinson, yaşamı kendisininkine benzemekle birlikte münzeviliği seçmemiş bir kadın yazara ne tür bir yaşamın açılabildiğini görmek isteseydi, Helen Hunt Jackson, çok iyi bir örnek olabilirdi. Jackson, çok yetenekli bir edebiyatçı olmasına, ara sıra ustalıklı bir anlatımla yazabilmesine karşın, nevrotik bir yazarın neredeyse tipik bir örneğiydi."[3]

Jackson, hiçbiri de kendine ait olmayan çeşitli adlar altında yazdı. Çok zeki ve sabırsızdı; tam bir bireyciydi. Yaşamı fiziksel hastalık, kişisel tragediler ve çeşitli zorunluluklar altında geçti.

Chase, iki kadını karşılaştırır. Sonuçta, ondokuzuncu yüzyılda kadınların yapabildikleri seçimler hakkında belki en önemli kararlardan birini verir. "İki kadını birarada düşünüce, Emily Dickinson' ın yaşamında haklı olduğu, özel yaşamını kıskançlıkla gizlemekte ve toplumu uzağında tutma stratejisinde haklı olduğu bir kez daha anlaşılır. Tarihimizin en belirgin fenomeni olan zamanın feminizmi, kesinlikle pek çok açıdan hayranlık uyandırıcıydı. Ancak feminizm yaratıcı kadınlara çok sayıda tehlikeli tuzaklar da kurmuştu. Bazı kadınların düşüncelerine ve yaşamlarına özgürlük getirirken bazılarını da düzeyi düşük bir entellektüel kültürün ölçütlerini kabule zorlayarak onlar için yeni acı çekme ve depresypon biçimleri türetmiş, türlü türlü doğal olmayan durumlar yaratmıştı. Helen Hunt Jackson'ın kırık ve mutsuz yaşamında, yetenekli kadının karşı karşıya geldiği bu tehlikeler açıkça görülür. Jackson ve Higginson ile

uzun yıllar süren çekişmesinde, Emily Dickinson'ın döneminin genel kültürü kadar feminizmin de kendisine sunduğu tehlikeleri algıladığını, yetkinlikle başaramamasına karşın, kendini ve sanatını korumaya kararlı olduğunu görüyoruz."[4]

Emily Dickinson'ın cinslere özgü geleneksel rolleri yıkmanın, ünlü bir entellektüel güç olmanın, evlenmemenin, çocuk doğurmamanın tehlikelerini algıladığından çok az kuşku duyulur. Sevgili kardeşi ve arkadaşı Austin, cinslere özgü rollerin basmakalıplığından kendince acı çekmişti. Babası gibi sert, araya mesafe koyan, soğuk bir erkek değildi. Babasının tabutuna eğilerek alnından öptüğü ve "işte baba, sen sağken bunu yapmaya cesaret edemezdim" dediği söylenir.

Feminist yönelimiyle Higginson'ın toplumsal yaşama daha çok girmesi için Emily'yi dışarı çıkmaya iknaya mı çalıştığı, yoksa tam tersine, onun cesaretini mi kırdığı tam olarak belli değildir. Örneğin, Higginson'ın toplantılarda onun şiirini okumasına karşın, Emily'nin mektuplarının yayıncısı Thomas Jackson, Higginson'ın 1862'de Emily'ye şiirlerinin yayınlanacak kadar güzel olmadıklarını söylediğini, onun da bu yargıyı kabullendiğini öne sürer.

Emily Dickinson, gününün olaylarından uzaklaştırılmıştı. Örneğin, Cleveland'ın ilk kez başkan seçildiği günün arifesinde bir arkadaşına şöyle yazıyordu: "Bir dahaki sefere yazdığımda, yeni Çarımız başımıza geçmiş olacak. Kızkardeş bir Yurtsever midir? ' George Washington Ülkesinin Babasıydı' – 'Hangi George?' İşte bence Politikanın özeti bu." Oy veremeyen bir Amerikalı olarak Grover Cleveland'e kızkardeş demek, oldukça nüktelidir.

Dickinson, şiirinde gücü vurgular. Özgeçmişini yazanlardan Rebeccaa Pattersön, Dickinson'ın kendi güçsüzlüğünü bildiğini öne sürer:

Yalnız ailesine karşı değil, daha önemlisi, bütün dünyaya karşı, hemen

hemen iktitarsız derecesinde güçsüz olduğunu biliyordu.

... Eskiden cadı olarak yakılan çok sayıda kadının gerçekte yeteneklerini gösterme yolu bulamamış, dinç, hünerli kadınlar oldukları söylenmişti. Emily, huzursuzca, çevresi için çok "fazla" olduğunu yineledi durdu; kendisi hakkındaki bu açıklaması dikkate değer. Yapmak istediği her bir şeye düşman, kendini gerçekleştirmesine karşıt bir dünyayla karşı karşıyaydı, o da mülkiyetindeki tek silahla savaştı: Geri çekilmek.[5]

Doğdu– Gelin oldu –Kefene sarıldı,
Bir günde–
Üç Zafer.
"Kocam" –der kadınlar–
Aynı melodiyi çalarak–
Bu mudur –usulü?

Dickinson, evlilik konusundaki görüşünü, kadın için evliliğin ölüme benzediğini açıkça yazar:

"Evli bir kadının" sevgisini ıslah edin!
Beynimi yerinden çıkardıklarında
Çilli göğsümü kesip alın
Bana, bir erkek gibi sakal takın!

Chase, "münzeviliğine, kendinin, aile çevresinin ötesinde önem verdi" der. "Emily'nin çeliştiği şey toplumdan ve toplumun değerlerini bireye zorla kabul ettiren kamuoyundan başkası değildi. 'Hiç kimse' olmak, üstün bir saldırı noktası diye kullanıldığı sürece, dünyanın 'hiç kimse' olarak niteledikleriden biri sayılmaktan çok hoşlandı. Ve sonuçta dünyanın büyük bir inatla ele geçirdiği tabyaları altederek dünyayı kendince bir anlamda yendi... Emily Dickin-

son'ın münzeviliği ne kadar kültürümüze aykırı ve hüzün verici de olsa gene de tarihimizin dikkate değer toplumsal eylemlerinden biriydi."[6]

Emily, dışarda ne olduğunu biliyordu, içerde kalmayı yeğledi.

Dickinson'ın yeğeni Martha, evin ikinci katında köşedeki yatak odasında Emily'yi ziyaretinde, halasının düşsel bir anahtarla kapıyı kilitlermiş gibi yaptığını anlatır. Emily, düşsel anahtarı çevirerek "Matty, işte özgürlük" burada demişti.

Adrienne Rich, Dickinson'ın münzeviliğini tartışır. "New England, ruhsal açıdan, çok sayıda erkeği bile olumsuz yönde etkilemiştir. Üstün yeteneklilerin birçoğunun, özellikle toplumsal çizgilerinde huyları, davranışları şu ya da bu biçimde garip gibiydi.[7]

Hawthorne, evleninceye kadar yemeklerini, ailesinden ayrı,. yatak odasında yedi. Akıl sağlığı uzmanlarının iyi yaşama ile ailenin birlikte yemek yemesi arasında kurdukları bağlantıya karşın, yaratıcı bir işle uğraşan çok sayıda kişi, ailenin birlikte yediği yemeklerin düzenliliğini, kaçınılmazlığını, çoğunlukla sıkıcılığını işlerindeki üretkenlik adına zararlı bulmuşlardır. Thoreau, yalnızlığı ve coğrafi sınırlanmayı istemiş, bu yaşam tarzını başka yazarlara da önermiştir.

Dickinson'ın münzeviliği, Rich tarafından gözardı edilmemiştir. Şairin çevresine göre çok güçlü olduğuna inanır Rich. "Güçlerine 'evet' demek, ondokuzuncu yüzyılda, topluma uymamanın başlıca eylemi olmakla kalmıyordu. Zamanımızda bile, ataerkil toplumun değil, Emily Dickinson'ın 'sorun' olduğu öne sürülmektedir. Ataerkilliğin alttan alttan dayandığı yazılı yazısız yasalarını ve tabularını ne denli çok farketmeye başlarsak, Emily'nin seçtiği yöntemler hiç kuşkusuz, bize o denli daha az sorun yaratacaktır."[8]

Münzevilik gözardı edilmemiş, ancak çözümlenmemiştir de. Thoreau, Walden Pond'a gitmiş, Hawthorne, yemeklerini yalnız

başına yemiş olabilir. Ancak ondokuzuncu yüzyılın, üstelik de kadın olan en büyük şairlerinden birinin, yaşamını evde, yüzyıllar boyunca kadına diyar olmuş tek yerde geçirme kararının altındaki simgesel eylem görmezden gelinemez. Rich, evin dışındaki dünyanın kadınlar için ne denli düşmanca olduğunu bize gösterirse de, Dickinson'ın bu kendine özgü seçiminin ne denli anlamlı olduğunu belirtemez.

Rich'in denemesinde Higginson'dan kayıtsızlıkla sözedilir. Ancak, Dickinson'ın yaşamında onun aldığı yer gene çözümlenmez. Rich, kadınları biraraya getiren ilişkiye saygıyla bakmada duraksayan yazarların, özgeçmişini kaleme alırlarken Dickinson'ın kadınlara bağlılığını Puritence değilse bile bilinçli olarak gözardı ettiklerine inanır. Kuşkusuz bu gerçektir.

Ancak, Higginson ile ilişkisi bir yana bırakılamaz. Higginson, açık sözlü bir feminist, kadınların ve kadın haklarının destekleyicisiydi. Ve Dickinson, onu, geniş bir aday yelpazesi içinden kendisine güvenilir bir yol gösterici olarak seçmişti (New England'da çok sayıda edebiyatçı vardı). Rich, Dickinson'ı kadınlarla özdeşleşmiş kimliğiyle göstermek isterken, onun aynı zamanda erkek bir feminist ile özdeşleşmesinin önemini kavrayamamışa benzer.

Dickinson'ın yaşamına ilişkin şaşırtıcı bir başka olgu da, dünyada olup bitenlerle çok ilgilenen bir ailede yaşamasına karşın, kendisinin dış dünyadan hiçbir zaman sözetmemesidir. Agorafobinin belki de bir diğer biçimi, özellikle kadınları etkileyen bir diğer biçimi, bir varoluşcu agorafobi türüdür: Dış dünyadan sözedilmesine izin yoktur.

Hem geçmişte hem günümüzde, kişiler arasmdaki gündelik mekanikliğin dışında, bireyi etkileyen dünyasal konuların yelpazesi son derece geniştir. Bu konular, savaşı ve barışı, adaleti, ırkçılığı, cinselliği, ekonomik düzeni ve toplumsal konumu, kısacası insanın varlığını bir balığınkinden ya da havucunkinden ayıran birçok gücü içerir. Savaş alanında açılan yaylım ateş yüzünden ne gören, ne

işiten bir asker gibi ya da yıllar önce kimyasal maddelerle çalıştığı için hastalanıp ölmek üzere olan bir işçi gibi bu dünyasal olaylar, tanıdığımız ve gördüğümüz arkadaşlarımızdan ya da çevremizden daha çok, günlük yaşamımızı belirler. Bu konulardan sözetmeyi reddetmek, agorafobinin en ciddi çeşidi olabilir.

Emma Bovary, sevgililer bularak küçük dünyasını genişletmeye çalışmıştı. Flaubert'in açıklığa kavuşturduğu gibi bu, Avrupalı kent-soylu bir ev kadını için çözüm olamazdı: Bovary'nin yaşamı öylesine karmakarışık ve doyumsuz bir hale gelmişti ki,dayanamayıp kendini zehirledi.

6

Evde Oturmayı Yeğleyen Başka Kadınlar: Radikal Feministe Hiç Benzemeyen Bir Kadın ve Bir Sanatçı

Olaysızlık Travması

Genç kadının özgeçmişine, yaratılışına ve görünürdeki edilgenliğine bakıldığında, agorafobik olması için bir neden ve anlam yoktu. Tedaviye, ilaca ya da hastaneye sevkedilmeye ise sanki hiç gereksinimi yoktu. Çeşitli sinir ilaçlarına, sakinleştiricilere yanıt vermemesi üzerine yirmisekiz yaşındaki münzevi ev kadınına aile doktoru, ruhsal tedavi görmesi önerisinde bulunmuştu. Kadının en büyük şikayeti aklın yitirme korkusu, sokaktayken ciddi tasa duyma, mağazalarda, süpermarketlerde ve güzellik salonlarında paniğe kapılma, üç yaşındaki kızına zarar vereceği endişesiydi.

İki kardeşin büyüğüydü. Erkek kardeşi ondan beş yaş küçüktü. Annesi ile babası Ortadoks Rustu, Doğu Avrupa'dan göç etmişlerdi. Babası, küçük bir firmada bazı yöneticilik yetkilerine sahipti. Annesi, ailenin gelirine yardım etmek için ara ara çalışırdı. Hasta, sıkı bir disiplin altında büyütülmüştü: Çocukluğunda ve genç kızlığında annesiyle babasının sözünü dinlemiş, onlara saygı göstermişti. Babası, onun ev dışındaki etkinliklerinden tasa duyuyordu. Bazı kız arkadaşlarına kızıyordu. Kızının yoldan çıkarak gençlerin yoz çevresine girip girmediğini görmek için sık sık okula gidiyordu. Genç kızın toplumsal yaşamındaki kısıtlamaya karşın, her iki cinsten de arkadaşları vardı. Hiç dikbaşlılık etmemişti.

Sınıflarını başarıyla geçmiş olmasına karşın, liseden sonra üni-

versiteye girmesinin hiç sözü edilmedi. Bunun yerine, babası, çalıştığı firmada ona bir steno işi buldu. Hiç kimse, çalışmak isteyip istemediğini ya da nerede çalışmak istediğini sormamıştı.

Yaz aylarında kendi işyerinde çalışan, mühendislik okuyan bir gençle tanıştı. Babası ilişkilerini onayladı. Onları yüreklendirdi.- Genç adam okulunu bitirdi. Evlendiler. Kocası, eski firmasına döndü. Tam gün çalışmaya başladı. Genç kadın ise, evlendikten sonra işinden ayrıldı. Hemen bir kız çocuğu doğurdu. Dışardan bakıldığında yaşamındaki bütün koşullar idealdi. Ona iyi davranan, geleceği parlak bir kocası, istediklerine ulaşmış annesi babası, güzel bir evi, sağlıklı bir bebeği vardı.

Aynı sıralarda küçük kardeşi yetişkin bir erkek olmaya başlıyordu. Ancak, yaşamının akışı genç kadınınkinin tam tersiydi. Lisede zayıf bir öğrenci olmasına karşın üniversiteye gitmesi için yüreklendirilmişti. Parasal açıdan tam bir destek görüyordu. Süregiden bazı akademik güçlüklerle okulunu bitirdi. Bir mimarlık firması, iyi bir başlangıç ücreti vererek hemen onunla anlaşma yaptı. Yeteneklerinin altında görülen babasının firmasına girmesi önerilmemişti bile.

Hasta, kızını doğurduktan üç yıl sonra, dışardan bakıldığında ideal gözüken tüm bu koşullarına karşı isyan etti; endişeli ve panik içindeydi. Bu, herkesi şaşırttı. Kızının, damadına yük olmasını istemeyen babayı kızdırdı. Hasta, akrabaları arasında kendisini dostça dinleyecek birini bulamadı. Acısı, korkusu, bencilliğinin ve nankörlüğünü belirtileri olarak yorumladı. "Her şeyi var, daha ne istiyor" denildi. Gene de kaygı krizleri onu rahat bırakmadı.

"Bir şey olacağından korkuyorum, ancak ne olacağını bilmiyorum" diyordu. Yaşam öyküsü irdelendiğinde, çekingenliğinin, yumuşak başlılığının giderek serüven merakını, seçiciliğini, az da olsa varolan özgür istemini törpülediği ortaya çıktı. Babasının korktuğu olmamış, evlenmeden önce gebe bile kalmamıştı. Bugünü ve yarını

akılcılıkla güvenceye alınmıştı.

Neden korkuyordu? İyi uyum sağlıyor, arkadaşları ve ailesi tarafından kabul ediliyor, kocası tarafından seviliyor, bir kadın ve bir anne olarak görevlerini yerine getiriyordu. Kesinlikle, dışardan gelecek bir tehlike yoktu; sıradan bir kimseden çok daha güvenlik içindeydi. İçten gelen tehlikelerse kuşkusuz, uzun süredir bastırılmış ya da annesiyle babasının, tehditleri ve uyarılarıyla kötü gösterilmiş cinsel duygulardan korkma olabilirdi. Bir de kızına zarar verme korkusu vardı. İlk elde, sadistlik olarak yorumlanabilecek bir düşünceydi. Kaygısı, içten gelecek bir tehlikeye karşı tepkiydi. Dıştan gelen bir tehlike olmaksızın, çıkarsamaya dayalıydı.

Yaşamı daha yakından incelendiğinde, bir çocuk daha doğurması için baskı yapıldığı ortaya çıktı; kızı artık üç yaşına geliyordu ve "bir erkek kardeş" istiyordu. Büyükbaba, hiçbir ailenin, erkek çocuk sahibi olmadan tamamlanamayacağını, erkek torununun üniversite öğrenimi görmesi için bir kenara ayıracak parası olduğunu defalarca söylemişti. Kız torunu içinse, böyle bir şeyin sözünü dahi etmeyi gerek görmemişti. Hastalık belirtileri böylesine bir arka düzlemde ortaya çıktı. Bu belirtilerden biri, kızma zarar verme korkusuydu.

Bu noktaya geldiğinde hasta, bir şeyler değişmezse, coşkudan, meydan okumadan, maceradan yoksun, bağımlı, boyun eğmiş, fazlasıyla güvenli ve koruma altında bir yaşam süreceğini anladı. Yaşamı, tek sözcükle olaysız geçecekti.

Gözde bir erkek kardeş tarafından gölgede bırakılmanın acısını çekmişti. Şimdiyse, benzeri bir suça tanık ve ortak mı olacaktı? "Bir şey olacak, ancak ne olacağım bilmiyorum" tasasını çekerek yaptığı açıklamasında, tersinin doğruluğu, yani yaşamında hiçbir şey olmayacağı tehlikesi karşısında gizliden gizliye feryat ediyordu. Tam kapana kısılmıştı. Ne doğrudan yakınacak ne de kendini kurtaracak cesareti vardı. Evde, sokakta ve mağazalarda geçen yaşamında, yoksunluk, yağmacı insanlar, yırtıcı hayvanlar yoktu. Bunun yerine, yaz-

gısında meydan okumadan, karar vermeden, sorun çözmekten yoksunluk vardı. Üç yaşındaki kızı bile, kendi kendine yeter görünüyor, annesinin zamanının ve dikkatinin pek azını alıyordu.

Genellikle, ruh çözümlemede bir travmayı saptamak güçtür. Geniş anlamıyla travmanın, etkisi süren ürkütücü bir deneyim, bir sarsıntı olduğu düşünülür. Geleneksel bakış açısıyla, travmanın önde gelen belirgin ögelerinden biri, kişide çeşitli belirtilere ve yetersizliklere yol açan, ben'i bunalıma götüren, içerden ya da dışardan gelen bir uyarandır.

Biz, tam tersinin, yani uyaranların olmamasının da travmaya yol açacağım öne sürüyoruz. Dıştan gelen olayların ve uygun iç tepkilerin eksikliği de bir travma oluşturabilir. Bu eksikliğin etkisi, ben'e karşı acı verici saldırıların etkisinden daha az değildir. Üstelik, giderek artan olaysızlık beklentisi, benzer biçimde, sağlık için ciddi boyutlu bir tehlike oluşturabilir. Sözkonusu kadın, bazı değişiklikler ya da düzeltmeler yapmazsa, geleceğinin, yetkeye boyun eğme, seçimden yoksunluk ve önemli yaşam uyaranlarından genelde dışlanma, soyutlanmayla tanımlanan geçmişinin süregitmesi olacağını acıyla anladığı noktada "sinirsel çöküntüye" girmişti. Psikanaliz kuramına uygun olarak geçmişindeki travmalarının gelecekte de yinelenmesinden kaygı duyuyordu.Geçmişi gibi, geleceğinin de entellektüel ve coşkusal bakımdan kısıtlanmasından korkması mantıksızlık mıydı?

Erkek kardeşinin tezat oluşturan yazgısı, kadının gecikmiş başkaldırısını çabuklaştıran bir etken olarak ortaya çıkıyordu. Bu, nevrotik bir kardeş kıskançlığı değil, eski Yunanlıların bize anlattıkları gibi erkek çocuğun bir kâr payı, kız çocuğun bir ipotek kabul edildiği sosyo-ekonomik koşulları sınırlı bir ailede erkek ve kız çocuklarının yetiştirilmelerindeki farklılıkların yarattığı haksızlığın gerçek ve nesnel biçimde değerlendirilmesiydi. Erkek çocuğun bilincine, kararlarına, seçimlerine ve özbelirleyiciliğine bol bol duyu-

lan güven, kız çocuğa karşı hiç duyulmamıştı. Yakınacak kimsesi olmadığından kadın, adaletsizliği duyamsayarak örtülü bir alarm ve başkaldırıyla tepki gösteriyordu.

Benzer biçimde, kızına karşı beslediği ters düşünceler, kadınların kaderleri nedeniyle duyduğu acı kadar, dışarı vurulmayan cinselleştirilmiş ya da etkinleştirilmiş saldırganlıktan da pek kaynaklanmıyordu. Kendisini yıkılmış hissediyordu. Kızı da onun gibi yıkılacak mıydı? Yazgısı onu, kendisinin hissettiği haksızlığı, kızına yapmaya yöneltecek miydi?

Bunlar, gerçek tehlikeler, dıştan gelen tehlikelerdir. Ancak, kolayca anlaşılamazlar. Evrensel olarak algılanmıyorlar ya da onaylanmıyorlar diye bu tehlikelere gerçekdışı, içsel sıfatı yakıştıramayız. Çoğunlukla doktorlar da dördüncü bir kulağı gerektiren konularda bile anlatılanları üçüncü kulaklarıyla dinlenmeye devam ederler.

Ruhsal tedavinin seyrini büyük ölçüde önceden kestirmek mümkündür. Kadın uzun süre can sıkıntısını, doyumsuzluğunu ve kendi değersizliğini hem kabul etti hem de yadsıdı. Kocasının, annesiyle babasının ve kendi üstbeninin sordukları soruyu kendine de sorup duruyordu: Neden başkası değil de o? Onun koşulları altında yaşayan başka herkes neden yaşamdan memnundu? Başkaları neden doktora gitmek zorunda kalmıyorlardı? O, ne zaman doktora gitmeye son verebilecekti?

Konuşarak tedavi görmekle kendine göz mü yumuyordu? Aklının ailesinde, günlük ev işlerinde olması gerekirken gerçekte doktora mı aşık oluyordu?

En büyük kuşkusu, tedavide ilaca başvurulmamasıydı. Artık, mucize gösteren, rahatlatıcı ilaçların bulunduğunu biliyordu. Ama doktor, sıkıntısını hafifletmekten çok, çalkalanmaya yol açıyor gibiydi. Kocası, evliliklerine ne olduğunu düşünmeye başlamıştı. Gene de kadın, yeni içgörülerle, benzer koşullar altında yaşayan diğer insan-

lar için de her şeyin çok sakin olmadığını gözlemlemeye başladı. Kendisine ve başkalarına etki eden güçleri, yaşamın yeni yönlerini anlaması onun için bir gurur kaynağı oldu. Kestirilebileceği gibi, kocası, kadın yalnızca tutumunu değiştirirse, her şeyin düzeleceğini samyordu. Bu noktada, kadına sakinleştirici ilaç kullanması için aşırı baskı yapıyordu. Sonunda kadın, yitip gitmemeye karşı meşru bir mücadele verdiğinin bilincine vardı ve, fiziksel hastalık belirtileri de büyük ölçüde azaldı. Enerjisi, kötü durumunu düzeltebilecek alanlara yöneldi. Sonuçta bu, hastalığın başlangıcında bütün umutlarını yitiren, karısının hastaneye yatırılması gerekip gerekmediğini merak eden kocayı yüreklendirdi.

Geçmişi, kadını rahatsız mı ediyordu? Evet. Çocukluk yıllarında annesiyle babası, yoksulluktan kurtulma derdindeydiler. Hem annesi hem de babası çok çalışıyorlardı ve güvenilmez yükselişleri tehlikeye girmesin diye sürekli çırpınıyorlardı. Çocuklar iyi yetiştirilmeli, toplumsal bir felakete uğramaktan, baştan çıkarılmaktan korunmalıydılar. Baba, patronunun istediği, töreye uygun davranışlardan ve dürüstlükten kesinlikle sapmayan azimli bir emekçiydi. Önceleri, badireler atlatmış, ama giderek grubun bir üyesi olmuş ve az da olsa kendini güvencede hissetmeye başlamıştı. Gene de uygun bir eğitim görmemesi varlığını tehdit ediyordu ve artık hemen hemen tümü yüksek öğrenim görmüş yeni elemanlar karşısında eziliyordu. Burada, öğrenime karşı beslediği karışık duygular su yüzüne çıkıyordu.

Oğlunun mümkün olan en iyi eğitimi görmesine karar veren baba, "gerektiğinde iyi bir mektup yazabilen" yetişkin gençler karşısında, kendi yetersizliklerinin, eksikliklerinin bilincindeydi. Gene de, oğlu için eğitimin gerekliliğini acıyla ve gönülsüzce kabullenirken, gururu, kızının kendisinden daha çok eğitim görmesine el vermiyordu. Yaşamının bu döneminde, ona üstünlük taslayan bir kızı olmayacaktı. Baba, içindeki tatminsizliği eşit olmayan bir biçim-

de yönlendirerek maddeci üstünlüğünün tipik bir gösterisi içinde dişi cinsi hedef almıştı. Baba için bir kız, sorun yaratmıyorsa, yüz kızartıcı davranışlarda bulunmuyorsa başarılıydı. Üniversiteleri bitiren kızların hoppalığa eğilimli olduklarını, ailelerine saygılarını yitirdiklerini, aile adım lekelediklerini duymuştu. Oğlunun, serserice dolaşan bir kızkardeşi olmayacaktı. Orta sınıfa gelmek için yeterince çalışmıştı, yazgısını daha fazla zorlamak istemiyordu.

Böylece kız, babasının sevgili kızı ve ailede babaya karşı gelebilen tek kişi oldu, tabii, yalnızca önemsiz konularda. Erkek kardeşine de destek oluyor, ara sıra başkaldırdığında onu, babasının gazabından korumaya çalışıyordu. Annesine de benzer biçimde destek olmaya çalışmakla birlikte, ona karşı ne korku ne de sevgi duyuyordu. Yazgısını belirleyecek en güçlü otorite figürü babasıydı.

Genç kızlığında cinselliğin tehdidini ve yanlış davranma korkusunu her zaman hissetmiş ve sonunda cinselliği iğrenç, gizemli ve karışık bir şey olarak algılamaya başlamıştı. En büyük güçlülüğü, cinselliğe önem vermemek olmuş, bu konuda onu babası bilinçlendirmişti.

Başkalarıyla kurduğu ilişkilerde de tüm alışıldık ölçütlere göre benzer biçimde uyumluydu. Aile, özellikle de baba, derin bir soluk almıştı; gençlik döneminin tehlikelerine karşı kızını denetim altına alma sınavını başarıyla vermişti. Aslında, babanın bu işe bunca önem vermesinin altında zihnini sarmış olan babaların ve kız çocukların bastırılmış cinsel sorunlarının bildirisi yatıyordu. Ancak, sınıfının önyargıları kadar, toplumsal baskılar da babanın bu tutumu ve davranışı belirlemesinde katkıda bulunmuştu. Kızının söz dinlerliği, gerçekten çok, görünüşteydi. Kızı, beklenmedik biçimde başkalarının gerçek ya da imgesel gereksinmeleri için çok yüksek bir bedel ödediğinin bilincine varmıştı. İlerleyen nevrozu, onun başkaldırısıydı. Bazılarının söyleyebileceği gibi, başarıdan şımarmış değildi. Aksine, onu sömürecek başka bir erkeğin (kocasının) uyruğu ve mülkü

olmaya karşı kendini, yok olmaktan korumaya çalışıyordu. Eğitimi ve çekingenliği nedeniyle, başkaldırısını "kötü" bir kadın olarak belli edemezdi. Ona bir kat daha fazlası, çekingenliğini yanılgı derecesinde abartmak, tam anlamıyla kendi gölgesinden korkmak kalıyordu. Daha fazla nasıl edilgen ve kadın olunabilirdi ki? İkilemini şöyle özetliyordu: "Unutulmak istemiyorum."

İçten gelen ters, uygunsuz ve dıştan gelen yıkıcı olaylardan kaynaklanan tehditlere uyum sağlamak için çok çaba harcadığımızdan tutkusuz, heyecansız bir yaşamın yol açtığı düş kırıklığını da unutabiliriz. Olaysızlık, hiçbir zaman hiçbir şey olamayacağı sarsıntısı, insanı çok büyük bir yıkıma sürükleyebilir. Thomas Carlyle'ın gözlemlediği gibi "yaşam trajedisi, insanların çektikleri acılar değil, daha çok kaçırdıkları şeyler için çektikleri özlemdir".

Ölümün birçok çeşidi vardır; biyolojik ölüm, bu çeşitlerden sadece biridir. İnsanlar, biyolojik olduğu kadar meslek, toplumsal ve siyasal açılardan da nasıl ayakta kalabileceklerinin tasasını çekerler. İnsanın kendini yitirmesi, yaşamın niteliği sorunlarını, başarılarını ya da başarısızlıklarını, benliğiyle ilgili idealleri gerçekleştirmesini ya da gerçekleştirmemesini ve her şeyden önemlisi, başka insanlarla ilişkilerini olumsuz yönde etkiler. Umutsuzluğa kapıldığı için başarısız olur ve başarısızlıkları birer dönüm noktasıdır. Bu, kişinin, ölümün kaçınılmazlığını bilmesine benzer. Tıpkı Kierkegaard gibi biz de kolumuzu, bacağımızı, eşimizi ya da beş dolarımızı yitirebileceğimizin her zaman bilincindeyiz. Ancak kişinin özünün yitirmiş olduğu tam algılanamamaktadır, çünkü bu durum ilk bakışta başka anlamlar yüklenen bildiriler vermekte ve değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Öz, yitip gitmekte, uyarı sinyalini yalnızca talihliler almaktadırlar.

Bu kadın, toplumsal ve ruhsal ölümünü sezinliyordu, belki de bunun haberini veriyordu. Bereket versin ki, yazgısından yana kaygı duyuyordu, kaçınılmaz görünene karşı koyuyordu. Kaygı duyusu

yara almıştı ve kendini korumaya çalışıyordu; kadın "bu güzel geceye yumaşak huylu girmeyecekti".

Bu kadın, gösterdiği hastalık belirtileriyle, birlikte büyüdüğü ve şimdi kent dolayında, çevresinde yaşayan genç kadınların yazgısından kendi yazgısını ayırıyordu. Müşteri rolü oynamaktan, saç kurutma makinasının tutsağı olmaktan vazgeçiyordu. Kilisenin, arkadaşların, akrabaların ve kocanın (beni sevmiyor musun?) sürekli baskılarının ışığında hiç de azımsanmayacak bir başarı göstererek sadece bir tek çocuk dünyaya getirmekte ısrar ediyordu (kadınlar çocuk doğurmaktan başka ne işe yararlardı ki?)

Öğreniminin ve dünyaya ilişkin deneyimlerinin azlığıyla sınırlandığından gerçekte çarpıcı becerileri yoktu. Bir araştırma şirketinde yarım günlük iş bulabildi; kapı kapı dolaşarak anket yaptı. Bu, kuşkusuz dünyayı sarsmadı. Gene de, özellikle kentin iç bölgelerine gitmesi gerektiğinden, bu işin bir kadın için tehlikeli olduğunu öne süren akrabaları şaşırdılar, dehşete kapıldılar. Süpermarketlerde ve güzellik salonlarında duyduğu kaygıdan rahatsız olan kadının, evinin dışında yaptığı bu işten korkmaması, yalnızca keyif alması, varlığını tehdit eden tehlikenin ev kadını rolünün getirdiği güvenden kaynaklandığını bir kez daha kanıtladı. Çevresindeki düşman öğeler, sokaktaki insanlar değil, ona salt biyolojik bir varlık gözüyle bakan sevdikleriydi.

Tedavi, onu yeryüzündeki amaçlarını gerçekleştirmeye yüreklendirdi. Kadının alın yazısı aslında değiştirilebilirdi. Daha insancıl ve mantıklı düşünmeye başladı. O güne kadar ailesi ve arkadaşları onu en kötü halde, insanlardan nefret ederek kaçan biri, en iyisindeyse, deli olarak algılamışlardı. Bu noktada dünyanın son hızla gelişen olayları ona ayrıca destek oldular; yeni doğum kontrolu kampanyasıyla, daha çok çocuk sahibi olmamakta direnmesi artık çevresindeki bazı kişilere tümüyle saçmalık ve bencillik gibi gelmiyordu.

Çocuğuna zarar verebileceği korkusuna kapılmış bu kadın, iyi bir anne olup olmadığından da endişe duyduğundan, başka çocuk doğuramazdı. Zavallı bir bebek onun bakımına nasıl bırakılabilirdi ki? Hayır, babası bir erkek torun özleminden vazgeçerek kız torunuyla yetinecekti. Artık başka çocuk doğurmayacaktı. Ailenin parasal kaynakları, eninde sonunda kız toruna harcanacaktı.

Ancak herkes onun başka çocuk doğurmamaktaki kararlılığını kabul ettiğinde sokak korkusu alabildiğine yatıştı. Yıllarca en küçük gezintisinde bile yanında birinin bulunmasına gereksinme duyduktan sonra, çoğunlukla hava kararıktan sonra sokaklarda dolaşmasını gerektiren bir işe girdi. Ailesi, daha önce evden çıkamadığındaki gibi büyük ölçüde altüst oldu, güvenliği için tasalandı. İnatçılığıyla onlara babasını anımsatıyordu. Az konuşmayı ve esrarlı havasını sürdürdü. Başkalarının kendisini istedikleri gibi tanımalarına aldırmazcasına, hiçbir zaman davranışıyla ilgili düşüncesini söylemedi, açıklamada bulunmadı. Yalnızca tıp mesleğine atılmak üzere olan kızı üzerindeki ilgisinde hiç azalma olmadı.

Bu kadın, Susan B.Anthony'nin kim olduğunu bilmiyordu. Betty Friedan'ı da hiç duymamıştı. Ailede siyasal etkinlik ya da herhangi bir toplumsal militanlık geleneği yoktu. Onun çevresinde kadın özgürlüğünden ancak kınama ve alay amacıyla sözedilirdi. Ailesine göre, bir kadın, kendini destekleyecek bir koca bulmuşsa gerçekten talihliydi. Bir kadının ne olduğu, ne olması gerektiği konusunda ailesinin yaygın ve kabullenilmiş beklentilerine karşılık söyleyecek hiçbir sözü yoktu.

Bugün, kendi katılmaksızın dünyadaki büyük değişiklikleri izliyor. Ancak, kendisinin ve nevrozunun getirdiği özel yaşamındaki değişimi inatla koruyor. Acaba radikal bir feminist mi?

Carolyn Wyeth

Evden dışarı çıkmamaya karar verenler için bu kararın zamanlaması kadar kurtuluş an'ı da çok önemlidir. Yukarıda anlatılan olaydaki kişi, ancak aile, doktor olan kızının emrine kaynaklarını sunduktan sonra bu kurtuluşu gerçekleştirebildi.

Agorafobi, çeşitli nedenlerden dolayı, her sınıftan insanda görülür. Hastalığın yorumu, eylemin örtülü anlamının ve zamanlamasının kavranmasına bağlıdır. Örneğin, yıllarca bir kenara çekilip resim yaptıktan sonra, 69 yaşında ortaya çıkmaya karar veren Carolyn Wyeth'a bakın.

Wyeth ailesinin atası, *Kaçırılan Çocuk* ve *Define Adası* gibi kitaplardaki desenleri artık klasikler arasında sayılan büyük bir ressamdı: N.C. Oğlu Andrew, 1975'de New York Metropolitan Sanat Müzesinde açtığı tek kişilik sergiyle onurlandırılmıştı. Andrew'un oğlu Jamie, John Kennedy'den Andy Warhol'a kadar pek çok şöhreti sehpasının önüne oturtmuş ünlü bir portre ressamıydı. N.C.'nin kızı Henriette de başarılı bir ressamdı. Öteki kızı Ann, besteciydi. N.C.'nin üçüncü kızı Carolyn ise daha gepgenç bir kızken yüksek duvarların koruyucu kalkanı arkasına sığınmıştı.

Carolyn, babasının gözde kızıydı. Yapmacıkhktan kaçma ve doğaya yönelme gibi özellikler dahil, babasıyla pek çok şeyi paylaşmaktaydı. Wyeth'ların yanında yaşayan bir çiftçi şunları anlatır: "Bir keresinde, Bayan Carolyn ile Bay Wyeth, West Chester'de bir sanat sergisine gidiyorlardı. Arabayı benim sürmemi istediler. Sürdüm. Sonra, içeriye girerken beni de yanlarında götürmek istediler, ama ben istemedim. Giyimim hiç uygun değildi. Üzerimde eski giysiler vardı. Hayır, dedim. İçeri girmek istemedim. Ancak beni içeri soktular, işte. Pirinç düğmeli ceketim ve eşyalarımla traktörden biraz önce inmiş bir köylü gibiydim. Gerçekten sıkıldım. O süslü insanların da sıkıldıklarından kuşkum yok. Ancak Bay Wyeth ve Bayan

Carolyn, böyle olayları kesinlikle dert etmezlerdi."[1]

Wyeth'lar, birbirlerine yakından bağlı, değerlerinin bilincinde, yetenekli bir aileydi. Carolyn, artık yetişkin bir kadın olduğunda, yani 30 yaşına geldiğinde babası onun yeteneğini şu sözlerle onaylamıştı: "Carolyn, Keats'in maskıyla yaptığı ölüdoğayı henüz bitirdi. Hem Andy (erkek kardeşi) hem de ben bunun *hayranlık uyandıracak* bir resim olduğuna inanıyoruz. Başka hiçbir resim yapmayacak olsa bile, bu resim onun gerçekten önemli bir yetenek olduğunu ispatlayacaktır. Bu sözler çok abartılı görünebilir, ama ben ne söylediğimi biliyorum."[2]

Carolyn'ın yeteneği, zamanın önde gelen primitif akımı sanatçılarından Horace Pippin tarafından da farkedilmişti. Pippin, Carolyn'ın yapıtlarını bu yetenekli ailenin öteki bireylerinin yapıtlarına yeğliyordu. Baba Wyeth, şu olayı yazar: "Horace Pippin ile akıllara durgunluk verecek saatler geçirdim. Şu anda size, tam tamına anlatmam olanaksız. Sadece şunu söyleyebilirim ki, benim resimlerimin birçoğuna, Andy'ninkilerle Henriette'inkilerin de bazısına baktı. Sonra, Carolyn'ın yaptığı Keats'e gerçek coşku ve şaşkınlıkla baktı. Uzun, pes bir ıslık çaldı. Yavaşça ve ciddi bir sesle, *'işte,* etkileyici *bir resim',* dedi."[3]

Babası bir kez Carolyn'ı "bir savaş atı gibi günlerce tavlaya kapanan istekli bir anarşist, bir boksör ve bir melek" diye tanımlamıştı. Carolyn, okula gitmek istemedi. Evde oturarak hayvanlarının resimlerini yapmayı, onlarla oynamayı yeğledi.

Carolyn'in ailesi saygın ve ketumdu. İsteklerinin ve davranışlarının, içinde yaşadığı dünyanın büyük bir bölümü için çok güçlü olduğunu Carolyn, olasılıkla ailesinden öğrendi. Pennsylvania, Chadds Ford'da babasının iyeliği altındaki evle sınırlanan kendi dünyasına çekildi.

Ocak 1979'da Chadds Ford'da Brandywine River Müzesinde büyük bir retrospektif resim sergisi açılmasını kabul etti. Resim ser-

gisi dolayısıyla *The New York Times*'dan Richard Meryman, Carolyn ile söyleşi yaptı:

> Hayır, tam bir münzevi sayılmam ...birazcık ... olabildiğince öyleyim... En iyisinin huzurlu bir yaşam olduğuna inanıyorum. Sabahları, çevremde köpekler yatarken kahvemi içtiğimde sadece resmimi düşünerek, ne resimleyeceğimi, nasıl resimleyeceğimi düşenerek huzur buluyorum. Bu, Thoreau'nun "Tanrısal yeşerme" dediği huzur. Terimini sevmemekle birlikte, Thoreau'ya hak veriyorum.
>
> İstemedik bir anda birisi beliriyor, yalnızca konuşup çene çalıyor, çevremi saran huzurumu alt üst ediyor, beni şaşırtıyor. Yatışmam bir saat sürüyor. Babam... sadece postanedeki insanlarla konuştuğunda bile... kafasında oluşmuş düşünceler darma duman oluyor, öyle ki postaneden çıkıp atölyesine döndüğünde elleri titriyor.

"Başkasının yönetiminde yaşamanın" yalnızca bir moda değil, akıl sağlığı için de bir reçete olduğu dönemde yetişen Carolyn'a, sanatına sıkı sıkı sarılmak güç gelmiştir. Onun bildiği, babasının da kabul ettiği gerçek, hiç kimsenin bir partide yaratıcı olamayacağıdır. Bürokrasi, birçok kişiye gereksindiği işi verebilir, ancak, bir komite kesinlikle bir şey keşfetmez.

Bilgiyi ya da güzelliği örgütlemek ya da yeniden örgütlemek isteyenler, yalnız olmalıdırlar. Özellikle çocukluklarında, mahremiyetlerini korumak için mücadele etmelidirler. Carolyn, Meryman'e şunları söylüyordu: "Sanırım, büyük yetenek, yalnızlıktan doğar. Zaman zaman kendinizi yalnız hissedebilirsiniz. Ancak bu yalnızlık olağanüstüdür. 12 ya da 14 yaşına kadar yalnızsan, iyisin delikanlı. Gerçekten düş kurabilir ve içindeki bu çocuğu bütün yaşamın boyunca taşırsın."

Yaratıcı bir delikanlının bu tür bir mahremiyet oluşturmasının önündeki en büyük engel, olasılıkla beyzbol oynamak için dışarı çıkmaya zorlanmasıysa, kadın için de en büyük engel evlilik olabilir. Carolyn, "birkaç yıl evli kaldım... Ancak, evlilik, bir kadın sanatçı için hiç yararlı değil. Bu yalnızlığa gereksinmem vardı. Her neyse,

evlenmeyecek kadar bağımsızlığıma düşkünüm" diyordu.

Toplum, yalnızca evli kadınlara asıl görevlerinin ev halkına hizmet etmek olduğunu emretmekle kalmaz. Anne, eş ve kadın olarak uzmanlıklarını her zaman ve sürekli kanıtlamalarını da ister. Cebinde her zaman telsiz taşıyan bir doktor gibi annenin ister evin öteki ucundaki odada, ister uzak bir kentte olsun, çocuğunun sıkıntıda olduğunu duyumsayacağı bir altıncı duyusunun varlığına inanılır.

Küçük çocuk sahibi anneler için, birkaç dakikadan çok kafa yorulacak bir tasarı üzerinde çalışmak şöyle dursun, çoğunlukla soluk almak bile bir lükstür. Kadın dergilerindeki romanların bu denli tutulmasma neden olarak paragrafların kısalığı ve her öykünün kırk oturuşta tamamlanmaya uygunluğu gösterilir. Daha seviyeli romanlar için böyle bir durum sözkonusu değildir.

Yaşam öyküsü yazarları, N.C.'nin, Carolyn'a karşı, doğallıktan uzak zorba bir tutum içinde bulunduğunu öne sürmeye çalışırlar. *American Artist* dergisinin Wyeth ailesine ayırdığı bir sayısında, ikisi arasındaki ilişki şöyle anlatılır: "Carolyn'ın atölyesi, N.C. Wyeth'ın atölyesinin bitişiğindeydi. Burada, babasının acımasız denetimi altında çalışırdı. Carolyn, bir yandan kendi resmi üzerinde çalışırken öte yandan babasının tuval önünde bir adım geriye çekildiğini, bir adım öne gittiğini, sonra yeniden bir adım geriye çekildiğini duyar, onun o bitmez tükenmez enerjisini duyumsardı. Babasının adımları atölyesine yöneldiğinde onu etkilemek için hareketlerini hızlandırırdı. Bir kez, babası onu gazete okurken buldu... Ve zamanını boşa harcadığı için sertçe azarladı."[4]

N.C., başka kadınlara ve yaptıkları işlere karşı davranışının aksine kızının çalışmasına saygı duyuyor, onu ciddiye alıyordu. Örneğin mektuplarında karısının, gereksinme duyduğu duygusal desteği kendisine vermediğinden yakınır:

> Bunu bir *erkek arkadaşın* göstereceği özel duygudaşlığa ve inanca duyduğum özlem olarak tanımlamadım... Bizimle aynı duyguları paylaşan *erkeklerden* gelen dürtü farklıdır (gerçi daha fazla değeri yoktur), ancak *farklıdır* ve yaşamlarımızda özel, önemli bir rol oynar.
>
> Bir kadının, özel dünyamıza girmesinin, *inisiyatifi ele alarak* önümüze düşüp bizi yöneltmesinin olanaksızlığı konusunda görüş birliğine varmalıyız.
>
> Geride bıraktığımız yüzyıllarda sanatın ve bilimin kanıtladığı gibi bu güç, kadında yoktur. Ancak kadınlar, diğer bütün dürtülerin ve isteklendirmelerin yerine geçen inanç ve sevgiyle bizi mutlu edebilirler. Erkek ile kadın, bireysel olarak kendi görevlerini iyi yaptıkları ölçüde, birbirlerine ruhsal destek sağlarlar. Bunun, tek yaşamsal yardım olduğuna, karı kocanın bu yardımı birbirlerine karşılıklı gösterebileceklerine inanıyorum.[5]

N.C. ile Carolyn arasındaki ilişki, çok özeldi. Carolyn, babasına cesaret ve sevgi vermek, inanç aşılamak için yaşıyordu. Büyük bir sanatçı olmak için yaşıyordu. Yaşam öyküsü yazarları, babasının Carolyn'a çok sert davrandığını öne sürerler. Ancak, babası belki de Carolyn'ı, yetenekli kadınların alışılmış yazgılarından korumaya çalışıyordu – ne de olsa genel eğilim toplumun olduğu kadar bizzat bu kadınların da çalışmalarını ciddiye almamaları değil midir?

Örneğin, Carolyn'm ablası Henriette de yetenekli bir sanatçıydı. N.C., annesine Henriette için şöyle yazar: "Anneciğim, sana Henriette'in algılama gücünün, uslamlamadaki mantık gücünün *şaşırtıcı* olduğunu söylememe izin ver. Bulaşıkları kurulamak, yerleri fırçalamak için verdiği *mücadeleyi* görmelisin."[6] Henriette, Boston Sanat Müzesine bağlı bir sanat okulunda okudu. Sonra da Pennsylvania Güzel Sanatlar Akademisinde öğrenim gördü. Çocuk felci geçirdiği için, sağ eli yaşam boyu sakat kaldı.

Carolyn'ın kardeşi Ann, hem besteci hem ressamdı. "Noel Fantazisi" adlı yapıtı, Aralık 1934'te Leopold Stokowski'nin yönetiminde Philadelphia Orkestrası tarafından çalındı.

Ann ve Henriette sanatçılarla evlendiler. İkisinin de üçer çocuğu oldu. Ailenin öteki çocukları evden ayrılırken, Carolyn, 1945'te babası, 1973'te annesi ölünceye kadar annesi ve babasıyla yaşadı. Yüzü aşkın resim yaptı. Eleştirmenlerce, "ailedeki en iyi ressam" ve "günümüz Amerikası'nın en güçlü kadın sanatçısı" olarak nitelendi.[7]

Basmakalıp bir sağduyu, burada, kızının yeteneğini sürekli zorlayan bir babanın akıl sağlığına kuşkuyla bakacaktır. Ciddi meslek kadınları olduklarında kadınların yazgısını bilen sağduyulu biri ise, babasının Carolyn'ı korumaya çalıştığını anlayabilir. Basmakalıp bir sağduyu, resim yapmak için yıllarca evde oturan birinin akıl sağlığından da kuşku duyacaktır. Bir eşin ve annenin günlük programını algılayanlar ise, Carolyn Wyeth, alışıldık bir yaşam sürseydi, bu yüz resmi yaratabilir miydi diye merak edeceklerdir.

Carolyn Ocak 1979'da resimlerini sergilediğinde Associated Press şöyle yazmıştı: "Carolyn Wyeth, ailesindeki erkeklerin gölgesinde yaşadı... Bu hafta, her nasılsa, gün ışığına çıktı."

Carolyn, güven duyar duymaz, gün ışığına çıkmıştı.

7

Evde Oturmayı Yeğleyen Bir Kraliçe: Saygı Duyulan Zorunluk

Bir yakınının ölümünden sonra, geride kalanın suçluluk duyması eski bir gelenektir. Dulların, kendilerini kocalarının cenazelerinin yakıldığı odun yığınlarının üzerine atmaları birer söylence değildir. Kocası öldüğünde kadın, çoğunlukla ona yeteri kadar iyi bakmadığını sanır. Ara sıra da böyle olduğu söylenir.

Bazı dinlerde, dul kadının belli bir dönem içinde sokağa çıkmaması, yüzünü göstermemesi geleneği vardır. Kraliçe Victoria, Prens Albert'in ölümünden sonra, geriye kalan yaşamı boyunca agorafobi duydu. Kendisinin ve içinde yaşadığı kültürün kadın ve iktidar konusuna ikircikli baktığı kuşkusuzdu. Bu ikircikliğin ortaya nasıl çıktığı ise çekici bir öyküdür.

Kraliçe Victoria, genelde güçlü, sert ve pratik bir kişi izlenimi uyandırır. Ancak, böyle değildi. Ondokuzuncu yüzyılın yaygın birçok hastalığına yakalandı, sevdiği birçok kişinin ölümünü gördü ve en çok da bir kadının bir imparatorluğu yönetmesinin doğru olup olmadığına ikircikli baktı. Aynı zamanda çok da romantikti.

Prens Albert'in ölümünden sonra yıllarca münzevi yaşadı. Bu münzeviliği devletin siyasal ve toplumsal durumunu derinden etkiledi. Münzevi yaşamasının nedenleri bir giz olarak kaldı; bu devinim eksikliğine mektuplarında ve günlüklerinde hemen hemen hiç değinmemiştir. İmparatorluğu odasından yönetti. Çok az geziye çıktıysa da dünya da olup bitenleri yakından izledi.

Victoria, dünyadan uzak bir çocukluk geçirmişti: "Sabah akşam, gece gündüz, annesinin onu sakınmasından kurtulamadı.

Çocukluktan genç kızlığa, genç kızlıktan genç kadınlığa geçti. Ancak, hâlâ annesinin odasında uyuyordu. Yalnız başına oturabileceği, çalışabileceği bir yer yoktu. Attığı her adımda çevresinde olağanüstü bir korunmayla karşılaştı. Tahta çıktığı güne kadar, yanında elini tutan biri bulunmadan kesinlikle alt kata inmedi."[1] Ancak kraliçe olduktan sonra kendi dairesine taşındı.

Yaşam öyküsünü yazan Lytton Strachey, dönemin kadınlara, özellikle de iktidardaki kadınlara yönelik genel tutumunu şöyle anlatır:

> Victoria'nın talihsizliği, bu yetişme yıllarında çevresindeki düşünce ortamını hemen hemen bütünüyle kadınların oluşturmasıydı. Birbirini izleyen günlerin nazik tekdüzeliğini acelecilik, kabalık, kayıtsızca atılan bir kahkaha ve dış dünyadan sürüyerek getirilen özgürlükle yıkacak ne babası ne de erkek kardeşi vardı. Prensese, kesinlikle yüksek, homurtulu bir sesle hitap edilmedi. Son derece doğal olarak, yumuşak yanağında sert, kaba bir yanağı hissetmedi. Bir erkek çocukla birlikte kesinlikle duvara tırmanmadı.
>
> ... Çevresi bütünüyle kadınlık görevi, kadınlık zarifliği, kadınlık çabasıyla sarıldı. Gelişen yaşamı gerçekten zenginleştiren iki büyük etken, olayların gülünç yanını görme ve imgeleme, çevresinde bu toplulukla yaşayan ruhuna pek kolay erişemedi.[2]

Kraliçe olduktan sonra mahremiyete ve iktidara duyduğu sevgi de arttı. Albert'i çok çekici bulmasına, çok sevmesine karşın düğünden hemen önce yatağa düştü. Ateşi çıktı. Krallığın doktoru, kızamık geçirdiğini sandı.

> Ancak yakalandığı, kızamık değil, çok daha değişik bir hastalıktı. Alarm, pişmanlık ve kuşku onu birdenbire yatağa sermişti. İki yılı aşkın bir süredir kendi kendinin efendisi olmuştu. Bu iki yıl, yaşamının belki de en mutlu yıllarıydı. Ve şimdi, her şey sona erecekti! Şimdi yabancı birinin egemenliği altına girmek üzereydi. Ona karşı çıkacak, onu engelleyebilecek birine... saygı göstereceğine, boyun eğeceğine söz verecekti. Ne kadar korkunç olmalıydı bu!
>
> ...Albert'i kuşkusuz seviyordu. Ancak, iktidarı da seviyordu.[3]

Strachey, Victoria'nın kapıldığı dehşeti anlatmaya şu sözlerle son verir: "Albert, süvari üniformasıyla yeniden geldi. Victoria'nın duraksamaları, pusun güneşi görünce dağılması gibi, Albert'in varlığında eriyip yok oldu."

Victoria, Albert'in ölümünden sonra uzun süre yaşadı. Dulluğunda bile, iktidar sevgisi, Albert'e duyduğu öne sürülen bir saygı kılıfı altında özenle gizlendi. Amcasına şöyle yazıyordu: "*Tek* bir şeyi yinelemekten bıkmıyorum. Bu da, *onun* bütün isteklerinin, *planlarının* benim için bir yasa olması gerektiği hakkındaki *sarsılmaz* azmim, *geriye dönüşü olmayan* kararımdır! *Onun* isteklerinden ve kararlarından beni döndürmeye *hiçbir insanın gücü* yetmeyecektir."[4] Victoria, Albert'in ölümünden sonra mutlak hükümdarlığını garantiledi. Çünkü, *Albert* böyle istemişti. Amcalarının, kuzenlerinin burunlarını sokmalarını engellemenin en uygun yolu buydu.

Strachey, Albert'in ölümünden sonra Victoria'nın nasıl münzevi olduğunu şöyle anlatır:

> Neşesi bir daha yerine gelmedi. Artık bir parçası haline gelmiş yasını aylarca, yıllarca sürdürdü. Yaşamı neredeyse tam bir münzevilik içinde geçti. En kalın bürümcükten yas tülleri takarak Windsor'dan Osborne'a, Osborne'dan Balmoral'a kederli kederli gidip geldi. Başkente seyrek gelerek, devlet törenlerine katılmayı reddederek, kendini toplumla ilişki kurmaktan dışlayarak, bazı Doğulu hükümdarlar gibi, uyrukları için hemen hemen tanınmaz oldu.
>
> ... Yaslı evinde Victoria'nın yeri, en içteki kutsal bölümdü. Buraya girme hakkı yalnızca onundu. Burada gizemli bir varlığın dolaştığını duyabiliyor, hafif ve güçsüz de olsa, hâlâ yaşayan bir ruhun kendini anımsattığı yorumunu getirebiliyordu.[5]

Victoria'nın toplumdan elini eteğini çekmesi, yalnızca yüksek sosyeteyi değil, iş alanını, endüstriyi de etkilemişti. Halkı görkemli törenlerden yoksun bırakması kadın terziliği, kadın şapkacılığı ve çorapçılık meslekleri üzerinde yıkıcı bir etki yapmıştı!

1864 yılı başlarında, Majestelerinin yastan çıkacağı haberi yayıldı. Herkes çok sevindi. Ancak, kısa zamanda söylentinin asılsız olduğu anlaşıldı ve Victoria, *The Times*'a şu açıklamada bulundu:

> Bu düşünce çok açıkca yalanlanamaz. Kraliçe, uyruklarının kendisini görme isteklerini içtenlikle değerlendirmektedir. Bu sadık ve etkili istek doğrultusunda, onları sevindirmek için *elinden geleni yapacaktır.*
> ...Ancak, Kraliçenin artık yardım görmeksizin, tek başına üstlendiği, salt temsil etmekten daha başka, daha önemli görevleri de vardır. Bunlar, onu işe ve kaygıya boğan, ardı arkası kesilmeden omuzlarına yığılan, kamusal görevini ihlal etmeksizin gözardı edemeyeceği görevlerdir.[6]

Victoria'nın bitip tükenmek bilmeyen münzeviliğinden duyulan hoşnutsuzluk, Cumhuriyetçilik biçiminde patlak verdi. III. Napolyon'un devrilmesi ve Fransa'da Cumhuriyet hükümetinin kurulmasıyla dürtülenen İngiltere'deki radikal görüş güçlendi. Krallık hem kuramsal hem de uygulama açısından çok önemli bir noktada saldıraya uğradı. Çok masraflı olduğu öne sürüldü. Victoria'nın münzeviliği iddialarına güç katıyordu. Tahtın törensel işlevlerinin gerçekte hükmünü yitirdiği belirtildi. Kraliçe sokağa çıkmıyorsa, yılda 385 bin doları nerede ve nasıl harcıyordu?

Ancak 1886'da, Victoria'nın yandaşları genel seçimlerde büyük bir başarı kazandıktan sonra, Victoria uzun süren münzeviliğinden sıyrıldı. Kendini çok sayıda toplumsal etkinliğe verdi. Soyluların toplantılarında, konserlerde, askeri denetlemelerde boy gösterdi. Törenle temeller attı. İskoçya'ya gitti. Ölmüş Albert'e saygı duymayı en sonunda bir yana bıraktı.

> Albert unutulmamıştı. Bu, olanaksızdı. Ancak, onun yokluğundan kaynaklanan boşluk giderek daha az acı veririr, hatta giderek daha az anlamlı olmuştu. Sonunda Victoria, hemen ardından "Sevgili Albert, değiştiremeyeceğimizi olduğu gibi kabul etmemiz gerektiğini her zaman söylerdi" diye eklemeden kötü havadan yakınmanın

olanaklılığını gördü. "Sevgili Albert" yağda yumurtayı nasıl da severdi diye düşünmeden iyi bir kahvaltı etmekten bile keyif duydu.

Albert figürü yavaş yavaş silinirken yerini kaçınılmaz olarak Victoria'nın kendi figürü aldı. Varlığı, uzun yıllar boyunca yabancı bir nesnenin çevresinde dönüp durduktan sonra, sonunda yön değiştirip kendine merkezlendi.

... Benliği hakkını talep ediyordu.[7]

Victoria, John Stuart Mill ile Charles Darwin'in yaşadıkları döneme adını verdi. Gene de zamanının toplumsal akımından bütünüyle uzaktı. En küçüğünden en büyüğüne kadar bütün değişimlerde katılığını korudu. Sigaraya karşıtlığından kesinlikle vazgeçmedi. Windsor Şatosuna çağırdığı krallar, piskoposlar ve büyükelçiler yatak odalarında gizli gizli sigara içmek zorunda kaldılar. Sir Theorode Martin bize, bu güçlü kraliçenin kadın özgürlüğüne bakışını ilk ağızdan aktarır. Böyle bir öneriden söz edilmesi bile kraliçenin kanım beynine sıçratıyordu. Victoria, Sir Martin'e şunları yazmıştı: "Kraliçe, kendi zayıf cinsinin her türlü kadınca duyguları ve töreyi unutarak üzerine eğildiği bu dehşet saçan 'Kadın Hakları' deliliği ve kötülük saçan çılgınlığıyla uğraşmaya katılmak için yazabilen ya da sözedebilen herkesi listeye geçirmeyi çok istiyor. Lady —— iyice *kamçılanmalı*. O, Kraliçe'yi kendini denetleyemeyecek kadar öfkelendiren bir uyruktur. Tanrı, kadınlarla erkekleri farklı yaratmıştır. Öyleyse, bırakın her biri kendi konumunu sürdürsün. Tennyson'ın 'Prenses'inde kadınlarla erkeklerin farklılığı üzerine birkaç güzel dize var. Kadın, kendini cinsiyetsiz hale getirmesine izin verildiğinde insanların en nefret edileni, en yüreksizi en iğrenci olur. Erkeğin güçsüz cinse sunmayı niyetlendiği koruma ne olacak?"[8]

Sarayda sigara içilmesine izin vermeyen, cinsler arasındaki farkları belirtmek için Tanrıdan yardım isteyen, kahvaltıda, öğle ve akşam yemeklerinde Albert'in sözlerini aktaran Victoria, sonunda

yastan çıktı. Yastan, sürekli birlikte olduğu bir dostla, John Brown ile çıktı.

Seyis olarak hizmetine giren, sonra yükselerek sürekli maiyetine katılan Brown, her zaman Victoria ile birlikteydi. Onüç yıl yas tuttuktan sonra yeniden toplumsal etkinliklere katılmaya başladığında her zaman eşi Brown'dı.

Albert'in ölümünden sonra Victoria, Balmoral Şatosunda oturdu. Burada, yılın dört ayı gözlerden tümüyle uzak kaldı. John Brown, onun sağeliydi. Birçok kişi, İmparatorluğu Brown'ın yönettiğine inanırdı. Her yıl Balmoral'dan ayrılma zamanı geldiğinde Victoria, korkusunu, nefretini belirtirdi: "Bu aşırı yeise yol açan nedir? Bir zamanlar 'canlıların mezarına' benzettiği Windsor Şatosundan nefret ettiği kabul edilse bile bu, neden bunca şiddetli tepki gösterdiğini pek açıklamaz. Neden Balmoral'dan 'geçen yılkinden çok daha fazla' keder duyarak ayrılıyordu? Metindeki bu itirafı gören biri, bu kederin, Victoria'nın daha yeni özel uşaklığına atadığı ve kızına 'benim için her şeyi yapıyor' diye sözettiği, ama tam bir yıl görmeyeceği erkekle ilgili olup olmadığını merak etmekten kendini alamaz."[9]

Zamanla Brown, Victoria'nın dış ülkelere yaptığı gezileri bile etkiledi. Kraliçe, yolculuk programını Brown'ın iyi karşılanmadığı ülkelere gitmekten kaçınarak hazırladı. Örneğin, genellikle kraliçe Almanya'ya, Cherbourg ve Paris üzerinden giderdi. Brüksel'den geçmezdi. Çünkü Belçika Sarayı Brown'a yalnızca bir uşak gibi davranmakta direnirdi. Victoria, Almanya'da nereye giderse gitsin, Brown'a da daire hazırlanmasında direnir, dairesinin kendininkine bitişik olmasını yeğlerdi.

Brown'da teselli aramaktan üzüntü duyan Victoria, Papaz Wellesley'e, bu davranışının yanlış olup olmadığım sordu. Papaz, "dingin bir yasın", keskin acıdan daha iyi olduğunu söyledi. Tanrının,"'cana yakın yaratılışta', iyileştirici özel güçlere sahip, teselli

verici kimseleri önümüze çıkarmayı uygun gördüğünü, O'nun hikmetinden kuşku duyulmaması gerektiğini" söyleyerek güvence verdi. Bir Alman olarak yalandan bile olsa hiçbir zaman İngiltere' yi yönetmeye kalkışmamış, ancak Victoria'nın her zaman akıl hocası saydığı Albert'in ölümünden sonra koskoca bir İmparatorluğun başında oturan eşinin, bir erkekle dostluğunu sürdürmek için başka bir erkeğin iznini almak zorunda kalması ilginç.

Kraliçenin münzeviliğinden Brown sorumlu tutuldu. "Brown, onun gelmesine izin vermeyecektir." Bir İsviçre gazetesi, gizlice evlendiklerini, Victoria'nın çocuğunun olacağını yazdı. İngiltere' nin Bern elçisi İsviçre hükümeti kanalıyla derhal gazeteye tekzip gönderdi.

Victoria münzeviliğini ve iktidarını korumak için sayısız taarruzlarda bulundu. "Bakanlar Kurulunun boyun eğerek, tahriklere son vermeye kararlı olmasının altında Kraliçenin direnişini bulabiliriz. Bakanlar, Kraliçe'ye karşı çıkmak istemiyorlardı. Çünkü, onun sağlığını tehlikeye atmaktan korkuyorlardı ve bu korkularında haklıydılar. Temmuz 1867'de Dr. Jenner, Lord Derby'ye, Kraliçenin sağlık durumunun tehlikeli olduğunu belirtmişti.

İşte, Lord John'un 6 Temmuz 1867 tarihli günlüğünden alınan bir bölüm: 'Lord Derby, Kraliçenin akıl ve vücut sağlığının büyük bir tehlike içinde oluduğunu açıkca belirtti. Dr. Jenner, Lord Derby'ye Kraliçenin heyecanlanmasının, inanılmayacak derecede kusmaya yol açan çok ciddi bir safra kesesi rahatsızlığının neden olduğunu söylemiş. İyileşmezse, hastalığın başına sıçramasından korkuyor... Jenner, Bakanlar Kurulu denetlenmeden önce gelmeyi önermiş'."[10] Victoria'nın ikinci savunma hattı, krallık konutlarının hiçbirinde soyluları doğru dürüst ağırlayabilecek odaların bulunmamasıydı. "Ülke, yabancı Kralların konaklaması amacıyla ona bir saray yaptırırsa ve konukların ağırlanması için yüklü bir ödenek ayırırsa" o da kendi payına düşeni yapmaya hazırdı.

Cullen, Victoria'nın kadın arkadaş olarak başkahyanın, çocuklarından ve keklerden sözeden karısını yeğlediğini yazar. Tanıştığı bir tarihçinin karısından ise, hazırlık gerektirdiği gerekçesiyle kaçınırdı. "Bana birdenbire kadın doktorları onaylayıp onaylamadığımı sorabilir" derdi.

Victoria, erkeklerle ilişkilerinde romantik olmayı yeğlediğinden, bağımsız kadınları onaylamamakta da ısrarlıydı. Sarayda, Afrika'da avlanan bir kadından sözederken "kibar bir kadına yaraşır biçimde davranmıyor, bir dişi Nemrut" demişti. Akılcıl giysi reformu adı verilen, kadınların pantalon giymesi hakkına da karşı olduğunu yazmıştı.

Brown öldüğünde Victoria yeniden yas tutmaya başladı. Albert'in ölümünden sonra, yastan çıkmadığı eleştirildiğinde, birden "gut" hastalığına yakalanmıştı. Brown'ın ölümünden sonra ise, dizleri yüzünden yürüyemez oldu. Şişlik indikten sonra da yürüyemedi. Doktorlar, hastalığının en azından yarı yarıya psikosomatik olduğu sonucuna vardılar.

Bu yarı sakat durumundan çok rahatsızdı, bu yüzden evde yaşayan erkeklerin masada yer almaları yasaklanmıştı. Ne dışarıdaki insanların ne de sarayda yaşayan erkeklerin onu sofraya taşındığını görmesini istiyordu.

John Brown'ın Victoria'nın sevgilisi mi yoksa yalnızca arkadaşı mı olduğu konusu hiç önemli değildir. Önemli olan, güçlü bir imparatorluğun başında bulunan bu kadının, bir erkeğin yardımı olmaksızın, bu yardımı hissetmeksizin yönetemez hale gelmesidir. Gerçekte hiç de güçsüz olmamasına karşın, kendini güçsüz cinsin bir üyesi gibi görüyordu. Yıllarca önce ölen Albert'in, imparatorluğun belirli bir biçimde yönetilmesini istediğini ve bu işin üstesinden kendisinin geleceğini belirterek erkek kuzenlerinin ve amcalarının atılım yapmalarını engellemiş, imparatorluğu yönetmişti. Gene de, imparatorluk yönetmenin bir kadın işi olmadığım

her zaman öne sürmüştü.

14 Şubat 1874'te Gladstone'a şöyle yazıyordu: "İnsanlar Kraliçenin, kendi cinsinden herhangi biri için iyi olabileceğinden çok daha fazla beyinsel ve fiziksel gücünü denemek olanağına sahip, *bir kadın* olduğunu unutmak eğiliminde."[11]

Victoria'nın kararlarında, kraliçe olmasında önce Albert'in, sonra da John Brown'ın yardımlarına ne derece tabi olduğunu bilmiyoruz. Bununla birlikte, olasılıkla halkın Victoria'nın katkılarını azımsadığını, erkeklere ve erkeklerin akıllarına bağımlılığını büyüttüğünü öne sürmek daha sağlıklı olacaktır. Bütün tarih boyunca, bağımsız düşünen ve davranan kadınlara erkeklerin yol gösterdikleri söylenmiştir.

Kadının yeri her zaman ev olarak kabul edildiğinden, daha geniş bir dünyada düşünmek ve hareket etmek için evlerini terk eden kadınların gerekçeleri, bu eylemin sadece evde oynadıkları rolün bir uzantısı olduğu yolundadır.

8

Sinirsel İştah Yitimi: Asla Yeterince Zayıf Olamamak

"Haksızlık bu, haksızlık!" dedi mantığım, geçici de olsa mevsimsiz bir güce dönüşmüş, ıstıraptan kıvrandıran bir dürtünün zoruyla; ve Karar, aynı heyecan içinde dayanılmaz zulümden kurtulmak için birtakım garip çareleri harekete geçirdi - kaçmak gibi ya da, o da etkisiz kalırsa, bir lokma bile yiyip içmemek, ta ki ölene dek.

Jane Eyre, 10 yaşında

Bir kadın hiçbir zaman ne yeterince varlıklı olur ne de yeterince zayıf, der bir atasözü. Gerçekte bu deyişin zayıflıkla ilgili bölümü daha yeni eklenmiştir.

İnsanlık tarihinde çok uzun bir süre, yeterli yiyecek yoktu. Dolgun bir vücut, varlıklı olmanın bir göstergesiydi, dolayısıyla, toplumsal konumu simgelerdi. 1500'den 1900'e kadar gövdenin ağırlığı ve hacmi, hem erkekler hem kadınlar için görsel olarak büyük bir çekicilik yaratırdı. Yüksek tabakanın vasıfları arasında ince eller, ince ayaklar, ince burunlar, ancak tombul bir vücut sayılırdı.

Rubens'in ideali dolgun bedenlerdi. Bu dönemde zayıf kadınlar, kuşkusuz, kendilerinden utanırlardı. Bugün ise, bunların tümü değişti. Şişmanlık ve şişmanlığın getirdiği korkular üzerine yakın tarihlerde çekilmiş bir televizyon filminde, şişmanladığı ve çekiciliğini yitirdiği gerekçesiyle kocasının terk ettiği şişman bir kadından sözediliyordu. Erkek, kadına "sevişirken sanki sen on yıl öncesindeki halinleymişin gibi davranmaya çalışıyorum" diyordu. Kadın, 70

kiloydu. Günümüzün en geçerli konuşma konuları, en tutulan kitapları diyet, jimnastik, jogging ve kemiklerin güzelliği üzerinedir. Bu konular hem erkekleri hem de kadınları etkilemekle birlikte, hiç kuşkusuz kadınları daha çok etkisi altına almaktadır.

Kişinin özel hazırlanmış, düşük kalorili bir sabah kahvaltısı edip etmeyeceğine karar vermesi için "çimdik testi" öneren televizyon reklamına uzunboylu, incecik bir kadın çıkar. İki yanındaki etleri çimdikleyebildiğini görür, demek ki yağ bağlamıştır. Aynı anda ekranda tombul koca da belirir, kendini çimdikler, eline avuç dolusu et gelir. Erkek de kadın da erkeğin şişmanlığına gülerler. Kadının kilosu ise, hiç de gülünecek bir şey değildir.

Tıp uzmanları ile güzellik uzmanları, sağlıklı bir vücutla güzel bir vücudun nasıl elde edileceği konusunda birbirinden farklı görüşler öne sürerler. Ancak, sinirsel iştah yitimi (anorexia nervosa) denilen bir durum, giderek çok dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır. Ölümüne aç kalan birinin ne güzel ne de sağlıklı olduğu yolunda ise görüş ayrılığı yoktur.

Her geçen gün bu hastalığa yakalanmış genç kadınların sayısı artmaktadır. Yemek yemeği bırakırlar. Kilo verirler. Sonunda da iştahlarını yitirirler. Bazıları hastaneye yatırılır, zorla beslenirler. Bu durumun "tanısı" çeşitli biçimlere, dayandırılır, özellikle, özerklik konusunda anne baba ile çocuk arasında çıkan çekişmeler ya da çözümlenmemiş Ödipus çatışmalar öne sürülür. Açlıktan ölmek üzere bulunan kızıyla birlikte anneye de (yemeği veren odur, dolayısıyla en akla yakın suçlu da O'dur) öğüt verilir.

Sinirsel iştah yitiminin genç bir kızı nasıl pençesine aldığını Aimee Liu, *Yalnız Başına* adlı kitabında anlatır. Yazar, 65 kiloluk, çekici, sevilen, onur listesine girmiş bir öğrenciden 45 kilo gelen, rejim saplantılı, şişman olduğunu düşünen, verdiği her bir gramı ölçen bir kişiye doğru "gelişim"ini anlatır. Genç kız kusarak, aç kalarak, müshil ilacı kullanarak vermişti kilolarını ve 45 kiloya düş-

tüğünde bile hâlâ kendini çok şişman buluyordu. Bu, lise yılları ve Yale'deki ilk yılı boyunca sürdü. Sonunda yanlış yolda olduğunu anladı. Yemek yemeye başladı. Neyse ki, benzer durumdaki birçok arkadaşının annesi babası gibi, ailesi onu hastaneye yatırarak zorla beslemeye çalışmamıştı.

Aimee Liu'nun babası Birleşmiş Millerlerde çalışıyordu. Aimee, üç yaşından beş yaşına kadar Hindistan'da kaldı. Bu ülkede, çocukların pek çoğunun açlıktan öldüğünün bilincine varmış olmalı. (Hindistan'da yaşamayan çocuklar bile bunun bilincindedir). Bir zamanlar büyükannesinin ona "tombiş" adını takması da kafasını kurcalayan sorunun başka bir etmeniydi. Ne var ki, rejime girmesinin esas nedenine, varlıklı bir kasabadaki liseli kızların kafalarını tek kurcalayan şeyin kiloları olduğuna, kitabında ancak şöyle bir değinir. Kızların hepsi de kendilerini çok şişman buluyorlardı. Yaşamlarında kilolarından başka, değiştirebilecekleri, denetleyebilecekleri o kadar az şey vardı ki!

> (Tartının) sürekli aşağıya doğru inmesi her nasılsa beni rahatlatıyor. İstersem kendimi denetleyebildiğimin görünür kanıtı... Yaşamımdaki en büyük doyum.
>
> Kilom hakkında ilk tartışmamız değildi. Annemle babam, 50 kilonun altına düştüğümü ilk fark ettiklerinde daha çok yemek yemem için bana yalvardılar. Yalvarmalarının hiç yararı olmadı. Çünkü, kilo konusunda çok katıydım. Yaşamımda benim, yalnızca benim bütün denetimi elinde tuttuğum tek kesim, rejimdi. Kalorileri saymaktan, kendimi bir deri bir kemik hissetmekten keyif alıyordum. Hiç kimse beni yeniden şişmanlamam için zorlayamazdı![1]

Aimee Liu, bu deneme sırasında manken oldu. Paraya gereksinmesi olmayan, onur listesine geçmiş bir lise öğrencisi için oldukça alışılmadık bir meslek (lise öğrencisi bir kız için göz kamaştırmanın her şey demek olduğunu, notların çok az önem taşıdığını göz önüne alırsak o başka).

Aimee'nin okuduğu lisede, kızlar arasındaki en büyük yarışma

notlar değildi, hatta erkekler bile değildi, rejim yapmaktı. Yemek yemekten vazgeçen her sınıf arkadaşı, bir tehlikenin habercisiydi: Sınıfın en zayıf kızı o olabilirdi. Aimee, bir dereceye kadar zayıflama yarışının nedenlerini anlıyordu. Arkadaşlarından birinin asla yemek yemekten vazgeçmeyeceğini düşünerek şöyle diyordu: "Kız, danscıydı ve toplumsal etkinliklerden hoşlanıyordu. Yemek yemekten vazgeçmeyecek kadar keyif alıyordu. Belki de hepsinden önemlisi, kalori saymaya ve jimnastik yapmaya gelinceye kadar başka bir sürü tasarı ve düşle ilgilenmesiydi. Çok dengeli bir insan diyebileceğiniz bir kızdı."[2]

Okulda, çok sayıda dengeli kız yoktu. Aimee, annesinin telefonda ona ille de ye diye tutturmasını duymazdan geliyordu: "Zorlamaların bir işe yaramadığı kesindi. İnsan bugün liseye gittiğinde kendini bir toplama kampında sanıyor."

Aimee, aynı kolejde okuyan genç bir adama, Ken'e aşık olur. Aimee, kadın-erkek ilişkisi konusundaki görüşünü şu sözlerle dile getirir: "Bu ilişki beni sarhoş etti, tatsızlığın sınırında romantikleştirdi. Gene de çok iyiydi. Ben, onun kölesi, o ise benim yol göstericim olacaktı."

Ancak, köle durumunda olmak bile (biriyle "sürekli" birlikteliğe her zaman çok önem verilmiştir) Aimee'i rahatlatmaya yetmedi. Aimee ve "toplama kampında yaşayan" arkadaşları, rejim yapmayanlar için neden bir tehdit oluşturduklarını tartışıyorlardı: "Bizden korkuyorlar. Delice gelse bile bu, belki de ün kazanmak gibi bir şey. Her şeyden önce, herkes zayıflamak istiyor. Doğru değil mi? Doktorlar, annelerimiz, arkadaşlarımız, herkes... Onların yapmadığını biz başardık."[3]

Aimee, Yale'de dünyaya bulunabileceği başka katkıların, rejim yapmaktan, Ken ile sürekli ilişki kurmaktan öte zevklerin de varolduğunu anladı. Onsekiz yaşındayken, Ken'i evlenmeye zorlayacak derecede kendine güvenmediğini anladı: "O dehşet an'ı... tuzağa

düşürülmek için yalvardığım ve kendimi yadsıma tutkumun her ikimizin de yaşamını felaketin eşiğine getirdiği o korkunç an... Evlilik, geleceğim için kutsal saydığım her bir düşü yadsıyordu. Gene de fazla düşünmeden, hemen hemen bilinçsizce evlenmeyi öneriyordum."[4]

Aimee Liu, kendini ölecek kadar aç bırakan çekici, öğrenim gören tek genç kadın, onsekiz yaşındayken evlenmeye çalışan (neyse ki, erkek arkadaşının isteksizliği bunu önlemişti) tek kişi olsa, bir kişilik sorunuyla karşı karşıya bulunduğumuzu öne sürebilirdik. Ancak, ülkenin her yerinde genç kızlar, "erkeğin kölesi olmayı", nişan yüzükleriyle, kilisede yapılan düğünlerle büyük bir istek duyarak kutluyorlar.

Sinirsel iştah yitimi çekenlerin büyük çoğunluğunun genç kız olması, bir raslantı değildir. Televizyonda ve sinemada bir deri bir kemik olmanın iyi, bir deri bir kemik olmamanın ise bir yıkım olduğunu görüyorlar. 65 kilo ağırlığında bir insanda 45 kilodakine göre daha çok olması beklenen güç ve kuvvet, belli ki kadınlara özgü erdemlerden sayılmıyor.

Sinirsel iştah yitiminin alışıldık açıklaması, anne babanın, özellikle de annenin, ailenin akşam sofrası için idealin altında bir ortam yaratmasıdır. Genç kız da yemek yemeyerek protesto gösterisinde bulunmakta ve bu tutumuyla kendi yaşamı üzerinde hakimiyet kurma gücünü ispatlamaya çalışmaktadır. Sorun gerçekten güç ispatıysa da, çekirdek aile yapısı içinde kalmış bir güç değildir sözkonusu olan. Sorun, dünyada güç sahibi olmak ya da, daha doğrusu, bu güçten yoksun olmaktır. Kasabalardaki 45 kiloluk kızlar, görünüşte her şeyleri (para, beyin, fizik) olan bu insanlar, yemek yemekten vazgeçmekle aslında bir mesaj iletmeye çalışmaktadırlar. Madem değerleri çöp gibi olmalarıyla ölçülüyor, onlar da çöp gibi bir biçimin ne denli acıyla elde edildiğini göstereceklerdir.

Agorafobi gibi, sinirsel iştah yitimi de yanlış tamlanıp yanlış te-

davi edilmekte ve bir eğretilime olarak ele alınmamaktadır. Anne babanın, çocuklarının bu durumlarını bir hastalık olarak kabullenmeyi reddettiği yolunda tek tük itiraflar da vardır.

Sinirsel iştah yitimi konusunda dünya çapında uzman olan Hilde Bruch, "hiçbir zaman kendilerini daha iyi hissetmediler, hiçbir şeyden yakınmadılar, hasta olduklarını kabul etmediler, tedavi edilme isteği duymadılar"[5] der. Uzmanlar, "tedavi edilecek" hiçbir şey olmadığını hiçbir zaman göremezler.

Mara Selvini Palazzoli, temelde sağlıklı bir çözümleme yapar. Bütün açıklığıyla gözönünde olanı şöyle belirtir: Batının zayıflama çılgınlığı bu saplantının kök salması için bir temel oluşturur: "Kadınlar, özellikle orta sınıftan kadınlar üzerindeki baskı, hiçbir zaman böylesine büyük değildi. Kadınlardan, erkeklerle aynı enerjiye sahip olmaları, evi yönettikleri gibi mesleklerinde de parlamaları, iyi öğrenci oldukları kadar iyi sevgili olmaları da beklenir... İştahını yitiren genç kız tipi için sınırsız seçimin anlamı, başarı elde etmek için yapılan sınırsız baskıdır. Victoria döneminin genç kızı bastırılan enerjisi yüzünden histeriye tutulmuşsa, günümüzün sinirsel iştah yitimi altında eriyip giden genç kızı da, kendisinden talep edilenler karşısında hastalığa sığınıyor olabilir. Bu kızlar, işçi sınıfı ailelerden çok, orta sınıf ailelerden gelirler. Bu ailelerde, toplumun ve ana babanın talepleri gereğinden fazladır. Yiyecek, uğrunda sıkı çalışılan, yenmesi yararlı bir nesne olarak birincil değerini yitirmiş, davranış oyununun bir parçası haline gelmiştir."[6] Bu açıklamada, çok zayıf olmanın, zayıflığı yeterince yiyecek bulamamakla denkleştiren yoksulun biçimi olmadığı gözden kaçırılmaktadır.

Sinirsel iştah yitimi üzerine bir denemesinde •Rosemary Dinnage, hastalığın aile terapisinde ve davranışçı oyunlarda merkezlenen günümüzdeki ele alınış şeklini eleştirir: "Aileler, filmlerinin çekilmesine, seslerinin banda alınmasına, sırtlarının sıvazlanmasına, vaftiz adlarıyla çağrılmalarına, odanın içinde oradan oraya ittirilme-

lerine, kendilerine türlü eleştiriler getirilmesine, aile içinde yerleşmiş alışkanlıklarını değiştirmeleri amacıyla her gün belirtilen süre içinde 'ev ödevlerini' yapmaları için geri gönderilmelerine izin vermekle, kuşkusuz daha şaşkın, daha uysal bir duruma düşmüşlerdir."[7]

Hilda Bruch, "rejime başladıklarında, öteki binlerce kadından daha değişik bir davranışta bulunmuyor gibidirler. İşi bu denli ileri götürmelerinin nedeni nedir?" der. Bu sorunun olasılıkla yanıtı, kötü bir öykünmede bulunduklarından işi bu denli ileri götürdükleridir: Dünya, kadınların zayıf olmaları gerektiğini söylüyorsa, onlar da *gerçekten* zayıf olacaklardır.

Sinirsel iştah yitimi çözümlemelerinde apaçık iki nokta atlanmaktadır. Birincisi, sinirsel iştah yitimi çekenlerin hemen hemen tümünün neden kadın olduğunun hiç açıklanmamasıdır. İkincisi, aile ve ev ortamlarının en ince ayrıntılarına kadar araştırılmış olmasına karşın genç kızın erişkin yaşta içine adımını atacağı, ailenin dışındaki dünya neredeyse bilinçli olarak görmezden gelinmektedir.

Bruch, şu yorumu getirir:

> Sinirsel iştah yitiminin neden varlıklıları etkilediğini, son onbeş yirmi yıl içinde neden çok daha yaygınlaştığını yalnızca tahmin edebiliriz... Modanın incelik konusuna verdiği önemin bunda çok büyük payı olduğunu düşünme eğilimindeyim.
>
> ... Bununla ilişkili başka bir etmen de, kadınlara yeteneklerini ve becerilerini tam bir özgürlükle kullanmaları için yapılan çağrıdır, sanırım. Büyümekte olan genç kızlar bu özgürlüğü bir talep sayıp bunun için önemli bir şeyler yapmaları gerektiğini sanabilirler. Hastalarımın birçoğu, ellerindeki yararlanmak zorunda bulundukları çok sayıda potansiyel olanaktan bunaldıklarını, birçok seçeneğin arasından doğru bir seçim yapamamaktan korktuklarını söylerler.[8]

Yalnızca varlıklı genç kızların sinirsel iştah yitimi çektikleri imgesi olasılıkla, daha çok bu sosyo-ekonomik gruptan insanların muayene olmak için özel doktorlara ve üniversite kliniklerine gitmele-

ridir. Genç kızlar, açlık grevine olanaklarının çokluğundan değil, önlerinde çok az olanak gördüklerinden gitmektedirler. Genellikle bu genç kızlar, parlak ve iyi öğrencilerdir. Onlara özellikle acı veren, yazgılarının sınırlılığını kavramalarıdır.

Bu insanlar deli değildirler: Genellikle bütün toplumsal sınıflarda genç kızların ve kadınların zayıf olmalarına önem verilir. Anne babaları, özellikle de kızlarını toplumsallaştırmada başlıca görev onlara düştüğünden anneleri, genç kızları kilo aldıklarında azarlarlar. Her şeyden önce, erkekler şişman eşler istemezler.

Sinirsel iştah yitimi, yalnızca bir açlık grevi değildir. Kadının oynadığı bakıp besleyen rolüne karşı bir grevdir. Bu genç kızlar, hiç de belirsiz olmayan terimlerle dünyaya, anneleri gibi olmayacaklarını, yemek pişirmeyeceklerini, ailenin biyolojik gereksinmelerine kulak vermeyeceklerini söylemektedirler. Ne yemek yemek ne de yemek pişirmek.

Bruch, dikkatinin çoğunu sinirsel iştah yitimi çeken genç kızların ailelerine çevirir:

> Bu ailelerin göz çarpan özelliği, çok azının erkek çocuğu olmasıydı. Ailelerin üçte ikisinden çoğunun yalnızca kız çocuğu vardı. Bu durumun sorun çıkardığını birçoğu yadsıdı. Gerçi bir anne, dördüncü kızını doğurduğunda, bir erkek çocuk vermeyerek eşini düş kırıklığına uğrattığından öylesine bir depresyona girmişti ki, küçük kızın bakımını baba üstlenmişti. Baba kızını, bir elektrik mühendisi olmasının getirdiği titizlikle yetiştirdi. Başka bir olayda hasta, erkek çocuğu olmamasının baba için sorun yaratmadığına, kızlarıyla babanın gurur duyduğuna, onları erkek çocuklar gibi aydın yetiştirdiğine inanıyordu. Baba, kızlarının bir topun nasıl "doğru" (yani, erkek çocuk gibi) atılacağını bilmelerinden özellikle gurur duyuyordu.
>
> ...Babaların kızlarını zihinsel parlaklıkları, atletik başarılarıyla değerlendirmeleri anlamlıdır. Tombullaştıklarında kızlarını eleştirmelerine karşın, kadınlığa geçerlerken görünüşlerine ender dikkat ederler.[9]

Sinirsel iştah yitimi çeken genç kızların birçoğunun annesi, yüksek emellerini aileleri uğruna feda ettikleri duygusuna kapılan

meslek sahibi kadınlardı. Üstün zekalarına, aldıkları eğitime karşın, evlendiklerinde hemen hepsi mesleklerini bırakmışlardı. Hemen hepsi kilo konusunda alışılmadık biçimde bilinçliydiler (yaşamda "kadın" rolü oynamak için özel emellerinden vazgeçen kadınlar açısından bu, hiç de mantıksızlık değildir).

"Altın Kafes" hiç de altından olmayabilir. Yalnızca bir kafestir, o kadar. Bruch'un hastalarından biri, annesine dayanamıyordu. "Çünkü, onda gördüklerinin (kendine ait bir yaşam sürmemek, hiçbir şey olmak, kendini bir eşe adamak, kendini çocuklarına adamak) kendi yazgısı olmasından korkuyordu." Başka biri, "kız olarak dünyaya gelmenin annesi ve babasıyla, özellikle babasıyla ilişkisini bozduğu" duygusuna kapılmıştı. Doktor, şu yorumda bulunuyor:

> Bu kızlar kendilerini, kendi yaşamlarını sürmeye hak kazanmış bütünlüklü ya da özyönetimli bireyler olarak göremiyorlar.
>
> ...Çok azı bunu açıkça dile getirse de bütün yaşamları boyunca bir kadın olmanın, haksızlık olduğu duygusu içindeler ve "erkekçe" oldukları için daha saygın ve değerli bulunan alanlarda başarıya ulaşma düşü kuruyorlar.[10]

Bunlar, tedirgin genç kızların çarpık algılamaları değildir. Çok az kadına kendi yaşamlarını sürme hakkı verilir. Kendi annelerine bakarak bunu öğrenirler. Toplumumuzda erkeklerin katıldıkları alanların daha değerli oldukları düşünülür. Sinirsel iştah yitimi çekenler, "kendi iradelerine karşı gelerek... zorla tıka basa yemek yedirilmeleri ediminin onları alçalttığı" duygusuna kapıldıklarını söylerler. Böyle söylemekte son derece haklıdırlar.

Bruch, "ilke olarak, sinirsel iştah yitimi çeken hastalar tedaviye karşı koyarlar" der. Kuşkusuz karşı koyarlar. Onlar, kendilerini hasta saymamakta, bir mesaj iletmeye çalışmaktadırlar.

Sinirsel iştah yitimini tedavisinde en ciddi yanlışlardan biri, yapılan önaraştırmanın sınırlılığıdır. İlaç, davranış tedavisi ya da zorla

besleme önermeyen psikiyatristler bile eylemin anlamını araştırırken bahtsız aile kavramının daha derinine inmeme eğilimindedirler. Anne aşırı mı koruyucuydu? Baba, çocuklarına yeteri kadar zaman ayırmış mıydı? Erkek kardeşe daha mı çok dikkat edilmişti? Bu konuların bir insanın ömründe yeri vardır, ancak bu yer, genç kızın kendisi için umduğu yazgı kadar önemli değildir. O, çok doğru biçimde, okuldaki ve zihinsel etkinliklerindeki başarılarının hiç hesaba katılmadığını algılar.

Gandhi, Dick Gregory, Cesar Chavez; bu insanlar açlık grevine gittiler. Herkes, uyguladıkları siyaset konusunda onlarla aynı düşünceyi paylaşmamakla, adaleti ve eşitliği onların gözleriyle görmemekle birlikte hiç kimse başkaldırılarının içtenliğinden, mantıklı düşündüklerinden kuşku duymaz. Açlık grevine giden genç kız da başkaldırı eylemi olarak perhize girer. Sözlere dökmeye belki cesaret edemediğini, bedeniyle söyler. Hoş bir erkekle evlenebilmek, zayıf ve güzel kalabilmek, çocuklar yetiştirmek, kocamın meslektaşlarını ağırlamak, kızımın da hoş bir erkekle evlenip çocuklar doğurması amacıyla güzel, zayıf olması ve okulda iyi notlar alması konularında tasa çekmek istemiyorum, o halde zayıf ve güzel olmak, okulda iyi notlar almak ve iyi bir toplum yaşantısı sürmek zorunda değilim, der. Bir süre için her şeye rest çekiyorum, der.

Herkes uyguladığı siyasette ya da anlatım biçiminde onunla aynı görüşleri paylaşmayacaktır. Paylaşmak zorunda da değildir. Ancak, genç kızın ne yaptığından, ne dediğinden hiç kimse kuşku duymamalıdır. Hiç kimse ona zorla yemek yedirmemeli ya da onu hastaneye yatırmamalıdır. Hiç kimse onun akıl hastası olduğunu öne sürmemelidir.

Karen Horney Kliniğinde zayıflama programının sorumlusu doktor Douglas H. Ingram'a göre, psikiyatriden yardım arayan şişman kadınların sayısı şişman erkeklerin on katıdır. Kadınlar için, zayıf kalmak sadece estetikle ve sağlıkla bağlantılı değildir. Varola-

bilmenin, ekonomik varoluşun bir parçasıdır.

Ve genç kızlara bu, bir an önce dikkatle öğretilmelidir. *The New York Times Magazine*'de (kış ve ilkbahar 1979, 1980, 1981, 1982) çıkan kamp reklamlarının çözümlenmesinden, fiziksel sağlık kavramından genç kızlar için ayrı, delikanlılar için ayrı şeylerin anlaşıldığı aaçıkça görülür. Her delikanlının oynadığı, her delikanlının öğrendiği Tüm Sporlar Kampı; beyzbol, basket, Amerikan futbolu, İngiliz futbolu, hokey, koşu, silah atışı, tenis, folf, yüzme; Ulusal Futbolcular Derneği Kampı; Eğitici Futbol Kampı (savunma ve saldırı); Vücut Geliştirme Kampı, Ted Williams Beyzbol Kampı, delikanlılara önerilir. Genç kızlara ise, Yaşamınızı Değiştirecek Yaz Eğlenceleri İçin: Zayıflayın, 10-25 kilo verin; Zayıflayın, Milyonlarca Dolarlık Üniversite Kampüsünde Zayıflayın ve Değişin; Aşırı Kilo (Az ya da çok) –genç kızlar için özgün kilo denetleme kampı; Aşırı Kilolu Genç Kızlar, Eğlenerek Kilo Verin, Başlama Yaşı 6, İnceltir ve Sizi Sevimlileştirir; 8-18 Yaş Arasındaki Aşırı Kilolu Genç Kızlar, Stanley Campında Kilo Vermekten Hoşlanacaklardır, Zayıflamak İçin Lüks, Özgün Yaz Kampı; Aşırı Kilolu Genç Kızlar Catskills'deki Kamp Programına Katılın, Ortalama 40-80 cm İncelin denilir.

Örnek olarak Hilde Bruch şunları yazar: "Sinirsel iştah yitiminin uzun erimde iyileşmesi için aile içindeki bütün etkileşim kalıbının değiştirilmesine gerek vardır."[11]

Hastanın evden dışarı çıkmaması üzücü ve güçse de ruh doktorunun hastayı gözlemlemek, sonuçta yorumlarda bulunmak için evden dışarıya çıkmaması gerçekten yürekler acısıdır. Uzun erimli tedavi için, *aile* içindeki etkileşim kalıbının değiştirilmesi yetmez. Dünya üzerindeki etkileşim kalıbının da değişmesi gerekir.

9

Cinslere Ayırma: Uzmanlarımızın Agorafobiye Katkıları

En son istatistiklere göre, Amerikalıların yalnızca yüzde 7'si daha önceleri Amerikan ailesi olarak kabul edilen, babanın çalıştığı, annenin bütün gün ev işi yaptığı, çocukların yardıma ve desteğe gereksinme duydukları ailelerde yaşamaktadır. Daha önceleri doğal, yaradılıştan, biyolojik ya da içgüdüsel diye düşünülen bu ailenin hayal mahsulu olduğu kanıtlanmıştır. Bunun kanıtı, laboratuvarlarımız ya da seminerlerimiz değil, evlerde, sokaklarda, işyerlerinde, fabrikalarda ve atletizm alanlarında yaşadıklarımızdır. Birkaç yıl öncesine kadar kadına ya da erkeğe özgü diye bildiğimiz davranışlar, artık yeniden değerlendirilmelidir. İşin tuhafı, bu değişiklikleri en son anlayanlar, "cinslere ayırma uzmanları"dır. Erkek nedir, kadın nedir diye tanımlamalar getirmekten usanmak bir yana, hâlâ, neyin kadınca neyin erkekçe olduğunu tanımlamakta direnirler. Üstelik, bu da yetmezmiş gibi, bu eğretilemelerin biyolojisini bugün de vurgulamakta ısrar ederler. Yeni kanıtlar ortaya çıktıkça inatçılıkları daha da kemikleşir. Siyasal bir terimle ifade etmek gerekirse, bu konuya ihtiyati tedbir getirirler.

Hiç kimse, bilgi edinme ve haber yayma hakkını tartışamaz. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde cinsiyet ve cinslere ayırma alanındaki araştırma sonuçları, inanılması en güç kanıtlardan çıkarılır. Üstelik bu sonuçlar, birkaç istisnalık dışında, cinsiyetçi tutumların sürdürülmesi için gerekli görülen müdahalelerin ve terapilerin (kendini zorla benimseten toplum mühendisliği) dayanağını oluşturur. Bu, özellikle tehlikelidir. Çünkü bu temel nitelikleri, saygın tıp

okullarındaki, üniversitelerdeki "uzmanlar" ortaya atarlar.

Cinslere ayırma uzmanlarının literatürü, herkesten önce bu kişilerin yapmamaları gereken anlambilimsel bir yanlışı gözönüne serer. Erkeği erkeksi ile, kadını kadınsı ile eş sayarlar. Erkeksiliğin ve kadınsılığın anatomi kadar toplumu ve ruhbilimi de içine alan cinsiyet özelliklerine bağlanmasına karşılık erkek ya da kadın olmanın büyük ölçüde yalnızca anatomi ile bir ilgisi bulunduğunu bilirler. Erkeğe özgü organları ve erkeğe özgü fiziksel nitelikleri oluşturan hormonlardan söz etmeleri gerekirken "erkeklik" hormonu derler. Neden böylesine bir şaşırtmaca? Bu uzmanların kurbanı "kadınsı" delikanlılardır ("erkeksi" genç kızlara aldırılmaz). Bu savı kabullenmeyen ilımlılara karşı biz, ister istemez kadınsı diye düşündükleri özellikleri küçümsediklerini farkederiz. Üniseks akımı diye baktıkları çifte cinsiyeti (androjen) sapma kabul ederler. Sonunda, yaptıkları araştırmalardan erkeklik ve kadınlık değil, erkeksilik ve kadınsılık niteliklerinin ananın dölyatağında kesinleştiği, bu nitelikleri biyolojinin belirlediği sonucuna varırlar. Doğumdan sonra değiştirilmelerinin ise, doğal sürece müdahale etmeyle eşitliğini belirtirler. Erkek; egemen, zeki, saldırgan, meslek edinmek isteyen biri ise, kadın da başeğen, edilgen, bağımlı ve eviyle sınırlıysa bunun tek nedeni vardır,o da *doğa*'dır.

Daha başka bir kanıt olarak bize, gezegenimizin her yerinde çok eski zamanlardan beri böyle olageldiğini anımsatırlar. Bu nedenle, yararları ve elverişsizlikleriyle bu özellikleri biyoloji saptamış olmalıdır. Bu şematik bakışa göre bağımlı erkek de, meslek sahibi olmak isteyen kadın da toplum düzenine terstir ya da, daha hoşgörüyle söylenirse, değişiktir. Ortaya çıkan başka bir sorun, Amerika'nın en uzak geçmişinde raslanılan benzeri bir korkuyla kolayca eşleşen, giderek onun da ötesine geçen erkek eşcinselliğine karşı açtıkları amansız haçlı seferdir. "Haşin olmak ve kural tanımamak", normal delikanlıların yazgısı bu olmalıdır. Herhangi bir edilgenlik,

duyarlılık ya da yumuşak huyluluk belirtisi kökünden yok edilmelidir (kadınsı delikanlıların tedavisini bütünleyen bir bölümdür bu). Uyguladıkları terapi, bütün ölçütleriyle, bir şovenlik örneğidir. Sayfa sayfa protokollarda erkekteki kadınsılığa karşı savaş duyurusu yapılır. "Kadınsı" delikanlı eşcinsel olabilir, bu ise onun umarsız, çekilmez, hastalıklı bir yaşama önceden mahkumiyeti demektir.

Cinslere ayırma uzmanlarının vardıkları sonuçlar, akıl sağlığıyla ilgili görüşleri, sonu kestirilemeyecek bir biçimde etkilemiş ve terapi yöntemleriyle kaynaştırılmıştır. Yıllardan beri doktorlar cinslerin birbirine taban tabana karşıt özelliklerini hem bir veri hem tedavinin tek amacı olarak ele almışlardır. Kadınla erkeğin çakışan özelliklerine gereksiz yere "hasta" örüntüsünün bir parçası olarak bakmışlardır. Sağlık sorunlarıyla ilgilenen mesleklerde akıl sağlığına çifte ölçüt uygulanması üzerine yapılan aydınlatıcı incelemelerden ve kendi deneyimlerimizden, bunun, kadınlar, erkekler, eşcinseller ve karşı cinse ilgi duyanlar üzerinde çoğunlukla yıkıcı bir etki yaptığını artık biliyoruz. Artık sorunumuzun bir parçası da cinslere ayrıma uzmanlarıdır.

Milton Diamond, beyindeki cinsiyet farklılıklarının, kalıtımsal ve hormonal etkenlere bağlı olarak, döllenmeden sonraki dört beş hafta içinde oluştuğu ve bireyin üreme, cinsiyet örüntüleriyle bunun doğrudan ilişkisi bulunduğu varsayımını ortaya atar. Sonuncu varsayım, erkekliği (saldırganlığı, iddiacılığı) ya da kadınlığı (inceliği, edilgenliği, bağımlılığı) belirten erkek ve kadın davranışlarını içerir. Diamond, bu kadarla da kalmaz; hormonların yönettiği beyin organizmasının etkileri arasında "kösnül tepki düzeylerinin, uyarılabilmenin, cinsel organ mekanizmalarının, cinsel kimlik ve cinsel nesnelerin seçimi kadar çeşitli etkinliklerin kendiliğinden ortaya çıkmasında ya da kabul edilmesinde cinsiyetle ilgili eğilimlerin" de sayılabileceğini ileri sürer.[1]

Cinsiyetle ilgili örüntüleri şöyle tanımlar: Erkek çocuklar, özel

olarak yüreklendirilmeden de erkeklik ve dayanıklılık isteyen etkinlikleri, koşmayı, tırmanmayı, güreşi seçerler. Kız çocuklar, daha az çaba isteyen tutucu etkinlikleri, atlamayı, sıçramayı, evcilik oynamayı, bebeklerine annelik etmeyi yeğlerler. Erkek çocukların içgüdüsel olarak daha yarışmacı oldukları, aynı zamanda da aralarında daha iyi işbirliği kurdukları söylenir bize. Erkek çocuklar daha çok birlikte gezerler; daha kalabalık gruplar halinde oynarlar. Böyle olması gerektiğini biliyoruz; çünkü hiçbir kültürde kızlar için beyzbol, rugby, İngiliz ya da Amerikan futbolu gibi etkinlikler, oyunlar yoktur. Bir kez daha Diamond, bu genel davranış örüntülerinin içsel olduğunda, herhangi bir ayrıcalığın sapma olarak düşünülmesi gerektiğinde direnir.

Döllendikten 4-5 hafta sonra dişi ceninin büyük bir incelik ve yücegönüllülük göstererek bir yana çekildiğini ve erkeğe daha sonraki yıllarda dünyada yüksek ücret ödenen bütün işleri tekeline alma izni verdiğine gerçekten inandığımız mı sanılıyor? Sonra, bu aynı içsel incelik ve edilgenlik mi kadını Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının dışında bırakıyor, onun için mi kadın, yönetimde ve egemenlikte erkeğe bağımlı oluyor (bağımlılığın da içsel bir nitelik olduğu söylenmiyor mu?). Kongre, Anayasa Mahkemesi, giderek okul aile birliklerinden kadını dışlama nedenimiz de herhalde onun on-oniki kişiden oluşan gruplarla işbirliğine girebileceğine ya da yarışabileceğine hiç güvenmememiz olsa gerek. Briç oyunu, gerektirdiği az çaba ve iç etkinlik kadar sayısal zorlaması açısından ona yeter de artar bile.

Ya yarışmacı, saldırgan olmayan ya da arkadaşlarıyla birlikte gezmeyen erkek çocuk, o ne olacak? Bir hilkat garibesi mi? Erkek çocukların bu biyolojik zorlamalarla başedebilmek için kendilerini paralamak, öldürmek pahasına birtakım atletik gösterilere ya da tehlikeli başka fiziksel etkinliklere kalkışmalarına hiç şaşmamak gerekir.

Cinslere ayırma alanında olasılıkla en saygın uzman John Money, özgür iradeye ve bireysel seçime daha çok yer verir. Ancak o da, hormonların birincil önemine ve doğum öncesi koşullanmaya büyük ilgi duyar. Anatomi ve davranış örüntüleri konusunda anlamsal özgürlüklerden o da yararlanır. Money, progestinin yol açtığı hermafroditlikten söz eder. Progestin hormonu düşükleri önlemek için bazı gebe kadınlara verilir. Karşılığında, dünyaya gelen çocukta hermofroditliğe (hem dişi hem erkek organlarının birarada bulunması) neden olur. Bu çocuklar, genellikle kız olarak yetiştirilirler. Money, bu çocuklara dölyatağında "erkekleştirilmiş" kalıtsal dişiler der. Bu kızların, erkek gibi kız olma şanslarının yüksekliğini belirtir. Açıkca bir sapma olarak gördüğü bu davranışı, doğum öncesi hormonunun belirlediğini varsaymamızı ister. Erkek gibi kızların niteliklerini belirten listesini okumak öğreticidir:

1. Erkek gibi kızlar, dışarda yapılan sporlarda erkek çocuklara katılmayı severler. Kız grupları ne buna benzer seçenekler ne de oyuncaklar sunabilirler.

2. Egemen olmak için yarışarak kendini zorla kabul ettirmè, erkeklerle başarıyla yarışmasına olanak sağlayacak kadar güçlüdür.

3. Giyimde, saç biçiminde, takılarda ve kozmetikte süs, işlevsellik ve yararlılık adına nefretle reddedilir. Erkek gibi kızlar, pantalonla gömleği farbelalara ve volanlara yeğlerler. Yeğledikleri kozmetik, parfümdür.

4. Bebek oynayarak annelik provası yapmak istenmez. Çocukluklarının daha sonraki yıllarında, geceleri çocuk beklemeye ya da küçük çocuklara bakma etkinliklerine büyük bir istek duyulmaz. Annelik beklentisi dizginlenmemiş, ancak çabuklaştırılmaktan çok ertelenmiştir. Geniş bir aile değil, 1-2 çocuk yeğlenmektedir.

5. Romantik aşk ve evlilik, başarı ve meslekten sonra ikinci sırada gelir. Doğum öncesi androgen düzeyinin anormal artmasının zeka bölümünü (IQ) yükselttiğini belirten birkaç kanıt henüz doğrulanmamıştır. Money, çifte cinsiyetlilik olasılığına karşın, kösnül tepki eksikliğine, sevicilik türünde bir olasılığa ilişkin kanıt bulunmadığının yeniden güvencesini verir bize.[2]

Money, progestin etkisindeki hermofrodit kızların, diyelim ki çoğu kimseden neden daha çok erkeksi olduklarını sorabilirdi. Eğer, olay gerçekten doğruysa, açıklamak için doğum öncesindeki belirleyici güce başvurmak zorunda olmamalıyız. Bunun altında olasılıkla ruhsal bir neden yatmaktadır. Penis, yalnızca anatomik bir farklılık değildir; sahibine her zaman yarar ve olanak sağlayan bir rütbe işareti, bir ayrıcalık rozetidir. "Hermofrodit" çocuk bunu hemen öğrenir. Çevresindeki dişilere oranla, bu değerli organın daha çoğuna sahip olduğundan, olasılıkla cesaret duyar. Kız çocuklara kültürün zorla kabul ettirdiği kısıtlamalardan ve sınırlamalardan kendini kurtarır. Money, bu sosyo-fizyolojik değişkeni bir olasılık olarak görmez. Sadece, insanların ilk günah dogmasını yorumlayan bir ilahiyatçının coşkusuyla biyolojik açıklamalarla işin içinden bir çırpıda sıyrıldığını sanır.

Dr. Robert J. Stoller, Amerikan Psikanaliz Derneğinin 1976' daki toplantısına sunduğu bildiride izleyicilere, delikanlılarda eşcinselliği önlemek için vargüçleriyle kadınsılığın peşine düşme ve "kadınsı cinleri kovma" talimatını verdi (kadın eşcinselliği konusunda hiçbir şey söylemedi). Ölçütlerinin bazısı şöyleydi: Kız giysileri giyme, takı gibi süs eşyaları kullanma isteği; "bunları giyen erkek belli bir zevk de gösterir ve tıpkı kız çocuklarına benzer. Bunları ona başkasının giydirip takmasına fırsat bırakmadan daha ilk seferinde kendiliğinden böyle giyinip takınır ve giysileriyle takıları onu kesinlikle cinsel bakımdan uyarmaz." Diğer emareler de şunlardı: Bebeklerle ve kızlarla oynama ya da *yaratıcı oyunlara dalma*. Erkek çocuk, kız oyunlarında kızlarla oynamayı kendiliğinden isterse ya da kızlar tarafından kabul görürse bu hükme neden olan belirti daha da kötüdür. Kadınsı davranışlara karşı da uyarılırız: Kız gibi "yürüyor, hareket ediyorsa, kendini kıza benzetiyor ve öyle konuşuyorsa ve davranıyorsa"... Bu noktada Stoller, kadınsı davranış konusunun "tanımlanmak için çok karmaşık, ancak gözlemlemek için kolay"

olduğunu ekler. Özet olarak bu, "habis" dişilik adım verdiğinin bir parçasıdır. Dahası da vardır, ancak bunun yalnızca bir kambur olduğu yolunda uyarılırız: "Kumaşa dokunmaktan keyif alan (sadece kadın giysisinden değil) küçük bir erkek çocuk, cinsinden sapma riskiyle karşı karşıyadır (babası terzi değilse)." Dr. Stoller, gerçekten çok açıklayıcıdır. Bu ve daha başka bir sürü konuda tarihsel başka bir tam aracıyla, Ortaçağda cadıların nasıl ortaya çıkarılacağı, onlara nasıl davranılacağı üzerine bilgiler veren *Malleus Maleficarum* adlı elkitabıyla tam bir koşutluk sözkonusudur.

Dr. Stoller'ın bu durumu önleyici tedavisi, en az tanı ölçütleri kadar zalimane'dir. Hiçbir kaçamak yoktur. Delikanlı, "habis" annesinin kollarından kurtarılmalıdır. Dr. Stoller'e göre anne, erkeklerden o kadar büyük bir tutkuyla nefret etmektedir ki, yavrusunun onlardan biri haline gelmesine izin veremez. Delikanlı bu yoğun bakımdan ve eğitimden geçerken, artık yalnız başına kalan annenin de ayrılığın ardından kaçınılmaz olarak geçireceği depresyonu tedavi edilmelidir. Stoller, babaların da böyle bir tedaviden geçmelerini isterse de, raporlar şimdiye kadar hiçbirinin böyle bir tedaviye yanaşmadığını göstermektedir.

Kadınsı delikanlı yoğun tedavi ile erkekleşmeye yüreklendirilirken çeşitli gelişme belirtileri gösterir: Yaşıtı kızlarla oynamaktan, onlara öykünmekten çok, kavga etmeye başlar; anneye karşı fiziksel saldırılar (eşyalar fırlatma gibi), karabasanlar ve hobiler ilk kez ortaya çıkar. Stoller, "Ödipus çatışmasının etkisinde kalan sıradan çocuklar için bunlar tedavi nedenleri olabilirse de, bu durumda ortaya çıkan bu davranışlara, tedavinin çok başarılı olduğunun kanıtı diye bakmalıyız"[3] güvencesini verir bize. Dr. Stoller, kuramını bir başka makalesinde açar: "Cinsel heyecan, düşmanlıkla, birisine zarar verme isteği ile güç kazanır." İyi huyluluk, güzellik, zariflik gibi değerli nitelikler övülebilir olsa da, cinsel heyecanı azaltabilir. "İnsanoğlu, fazla sevgi duyan bir tür değildir. Özellikle de, sevişirken

böyledir bu. Çok kötü."[4]

Stoller'ın kuramı, tedavisinin amaçlarını açıklamaktadır. Kadınsı delikanlı, ancak onlardan nefret etmeyi öğrendiğinde kadınlarla cinsel ilişkide bulunmak için yeterli cinsel heyecan duyacaktır. Stoller'ın görünüşteki tedavisi toplumsal gerçeğe uymakla birlikte, kadınlara karşı zaten nefret duyulan bir dünyada bir erkeğe, kadına ya da başka birine kadınlardan nefret etmeyi öğretmeye hiç gerek yoktur.

Robert Stoller'ın öğrencisi Dr. Richard Green, dersini iyi öğrenmiştir. Kadınsı delikanlıları değiştirme zorunluluğu konusunda aynı kesin tutumlara sahiptir. Ancak tedavi yaklaşımında daha az umutludur. Çocuğu annesinden çekip almaz. Delikanlıların ruhsal tedavilerinde anne babaları doktor vekilleri olarak kullanır. Onlara çocuğun erkekleştirilme aşamalarını ayrıntılarıyla öğretir. Burada bireylerin (çocuklarla anne babalar) haklarına yer yoktur; yanlışlarından vazgeçmesi için çocuğun gözünü korkutma, baskı altında tutma, gözdağı verme kişisel isteklerden, dileklerden ya da özgürlüklerden önce gelir. Her şey, kadınsı delikanlıyı eşcinsellik olasılıklarından koruma uğruna feda edilmelidir. Edilgen, duyarlı, nazik, müşfik diye bakılan her şey ne pahasına olursa olsun kökünden yok edilmelidir. Çocuğa kiminle nasıl oynayacağı konusunda seçenek tanınmaz. Bütün yollar, erkek olmasına ve erkeklerle oynamasına çıkar, oynayacağı oyunlar da yalnız tipik erkek oyunları olmalıdır.

Tedavi görenlerin sayısı çok az, belirtilen gözlemlerse güvenilir sonuçlar çıkartamayacak kadar öznel olduğundan, buradaki tartışmamızda tedavinin sonuçlarıyla ilgili herhangi bir odaklanmaya ya da hüküm vermeye gitmeyeceğiz. Koruyucu amaçlar alanında varılacak uzun süreli en son sonucu belirlemek çok güç olduğundan özellikle doğrudur bu; ayrıca, herhangi bir ruhsal müdahaleden ya da kurcalamadan ikincil, gizli güçlükler (yön değişimi, bir şeyi başka şeyin yerine koyma vb) ortaya çıkabilir. Burada biz daha çok, mü-

dahalelerin uygunluğu ve etik'i ile, yani bir doktorun belirtilen amaçların ardından nereye gittiği ve nereye kadar gidebileceği ile ilgileniyoruz. Daha basite indirgersek, amaçlar araçları mazur gösterir mi? Amaçların birey, aile ve toplum için genellikle yararlı, sağlıklı, akılcı olduğuna inanılsa bile, araçlar, hastanın –çocuk ya da yetişkin– zihninde uyandırmak istediğimiz mesajlar kabul edilebilir mi?

Green, tedavi ettiği "kadınsı" bir delikanlının tedavisi sırasında tutulan protokolu yayınlamıştır. Terapide teke tek konuşmaya, grup tedavisine ve anne ile babanın "doktor vekili" olarak kullanılmasına yer verilmiştir. Seçilen aşağıdaki parça, bu protokolden bir alıntıdır. Doktor, anneye erkeklere özgü davranışı ödüllendirmesini söyler:

> **ANNE:** Yavrukurt kampında bir oyun oynuyorlardı. Gerçekten iyi ve oğlanlara yaraşır bir oyundu. Hoştu. Oyunda oğlum sert ve hoyrattı. Orada sona kalabilenlerden biriydi. Oyunda, bir dairenin dışına çekilenler eleniyordu; neler yapmadılar neler, onları şiddetle tutup çekiyorlar, bir kamçının çevresinde döndürüyorlar ve yere düşürüyorlardı.
>
> **DOKTOR:** Bunları yaptığını gördüğünüzde çok hoşunuza gittiğini söyleyerek onu ödüllendirdiniz, değil mi? Bu, atletik olmayan delikanlılara özgü bir davranıştır. Yüreklendirilmesi gerekirdi sanıyorum. Böylece geri çekilmesine ve kadınsı şeylere dönmesine gerek olmazdı.

Cehennem Meleklerine üye yetiştirircesine yapılan bu eğitim de belli ki doktoru için yeterli değildir.

> **DOKTOR:** Yavrukurt kampında olmasındansa, Kızılderili Rehberlere gittiğini görmeyi isterdim. Çünkü orada anne ile oğul değil, baba ile oğul vardır. Bu anneleri yol üzerinden çekmeniz gerekir. Kadınsı çocukların çevrelerinde anneleri dolaşmamalıdır.
>
> **ANNE:** Sadece babalar ve oğullar.
>
> **BABA:** Peki, programlara bir bakayım, ama doğrusu bu işlere bulaşmaktan hiç hoşlanmıyorum.

Karşı cinse ilgi duyma yolunun şiddet saçan bir vesayetten geçmesi gerektiği önerisinde kesinlikle çekici olmayan, sinir bozucu bir yan vardır.

ANNE: Oğlum nasıl?

DOKTOR: Sanırım iyi gidiyor. Sanırım gerçekten çok farklı. Bugün ondan yapmasını istediğim işlerden biri resim çizmesiydi. İlk resminde kimi çizdiğini anımsıyor musunuz? Üç yıl önce Mary Poppins'i çizmişti. Bugün Frankenstein'ı çizdi.

Doktor, o heyecanı içinde, delikanlının Frankestein resmiyle iletmek istemiş olabileceği mesajı düşünmüyordu. Kuşkusuz, mesaj Mary Shelley'nin öyküsüne dayanır: Dr. Frankenstein, yaratıcısının denetiminden kurtularak çevresindeki insanlara dehşet saçan bir canavar yaratır.

Sonunda, kapanış oturumunda delikanlı ile doktor edindikleri deneyim üzerinde konuşurlar.

DOKTOR: Kız gibi daha başka davranışlarını da anımsıyor musun?

DELİKANLI: Evcilik oynardım. Küçük bir bebeğim vardı. Kaldırıp attım.

DOKTOR: Attm mı? Ne zaman attın?

DELİKANLI: Sanırım birkaç hafta önce. Küçük bir bebekti. Gerçekten çirkindi. O kadar çok kızdım ki, kaldırıp attım. Çünkü bütün saçlarını yolmuştum. Sonra toptan kaldırıp attım.

"Kadınsı" bir delikanlı için, bebeğinin çirkinliğini algılamak, saçlarını yolmak ve kaldırıp atmak bir ilerlemedir. Delikanlı artık, çoğunluğun içindeki yerini korkusuzca, güvenle alabilir. Kendi cinsiyle uygun biçimde özdeşleşebilir. Kadın cinsine karşı artık doğru dürüst duygular besleyebilir, doğru dürüst davranabilir.

Cinslere ayırma uzmanlarının etkileri, klinik müdahalelerin de ötesine gider. Sağlıkla ilgili meslekterdeki birçok kişinin eğitimini etkileyen kitaplar ve tezler yayınlarlar. Cinsiyet ve cinslere ayırma kurumları, klinikleri kurarlar, hükümetten ve özel vakıflardan bunun

için büyük ölçüde para alırlar. Uzman sayıldıklarından yurttaşlar ve kitle iletişim araçları çalışanları, akıl sağlığı üzerine bildirilerde bulunmaları için onları arayıp bulurlar. Çok az insan, bu tür pozitif bildirilerin dayandırıldığı neden-sonuç kanıtlarının ne kadar dayanıksız, ne kadar çelişkilerle dolu olduğunu anlar. İşin daha da kötüsü, bu görüşlerin çoğunun eleştirilmeden kabullenilmiş, giderek sağlıkla ilgili mesleklerde kuram ve uygulama kapsamına alınmış olmasıdır. Bunlar bize bir bilim, gerçek bir olgu ya da doğru olarak değil, kişisel görüşlerle, sık sık da iç organlardan gelen önyargılarla, uzmanların cinsiyetçilikleri, kadın düşmanlıkları ve homofobileriyle kaynaştırılmış bir biçimde sunulur. Artık bunları sorunun bir bölümü olarak ele almamız gerekir.

Stoller ile Green'in çalışmaları hem içerik hem de biçim bakımından tartışma götürür. İçerik açısından bakılacak olursa, cinsler arasındaki farkların pek de geçerli olmadığını çoğumuz görmüşüzdür; kişiler, kendilerine giydirilmeye çalışılan kalıplara uymuyorlar diye ürküntüye kapılmaya ya da umutsuzluğa düşmeye de kesinlikle hiç gerek yoktur.

Ancak sıra biçime gelince, sorumluluk sahibi herhangi bir doktor böyle bir şeyi kesinlikle nefretle reddetmelidir. Anne babayı doktor olarak kullanmak tehlikelidir, işe hile karıştırmaktır. Burada, anne babanın etkinliklerinden biri delikanlının etkinliklerinin listesini çıkarmak, etkinliklerini kadınsı ya da erkeksi diye sınıflandırmaktır. Anne babalar, oğullarını sınıflandırmak, ödüllendirmek, cezalandırmak, para cezası vermek üzere eğitilirler. Çocuklar evcilik oynarlarken, genellikle babadan başka bir rolü üstlenen erkek çocuğa babayı oynamaya başladığında puan verilir. Kendine kadın rolünü yakıştırıyorsa, puanlar düşülür.

Green, "örneğin, Disneyland'a yapılacak bir gezi için 30, haftada bir saat geç yatıp TV izlemek için 10, yemekten sonra dondurma yemek için 5 olumlu puan gerekebilir" diye yazar. 5 puan eksikliği,

yemekten sonra yenilecek dondurmadan, 10 puan eksikliği ise hafta sonu sineması ayrıcalığından yoksun kalmayla sonuçlanabilir. Geri alınan ayrıcalıklar, örneğin baba ile kamp kurmaya gitme ya da yüzme dersi alma gibi erkek işlerinden biri olmamalıdır. Çoğunlukla sayılar, bir topluluk için açılan para toplama kampanyasının çizelgesini yükselten ilan tahtası biçiminde, sürekli göstergeli, çekici grafikle tutulabilir.[5]

Delikanlının neden babasına öykünmek *istemediği* hiç düşünülmez. Baba, belki anne kadar sevimli değildir. Belki (daha büyük olasılıkla) delikanlı annesini daha çok görüyor, böylece doğal olarak kendini onunla özdeşleştiriyordur.

Başka bir stratejide çocuğun, bir seçenek olarak önce komşunun oğlu ile oynaması gibi erkeksi bir davranışta bulunmasından sonra çok sevdiği oyun arkadaşı, komşunun kızı ile oynamasına izin verilir. Kızla oynaması karşılığında, erkekle oynaması için gereken süre giderek arttırılır. Kızlarla oyun oynamak, zavallı genci eşcinselliğe giden yola itebilirken, erkeklerle oyun oynamanın neden karşı cinse ilgi duyma güvencesi vereceği merak konusudur.

Green, eşcinsel bir deneyime girmelerine izin verilmeden önce karşı cinsle buluşmalarına giderek daha çok süre ayırmaları istenilen yetişkin erkek eşcinsellerde John Money'nin benzer bir teknik uyguladığım belirtir. Bu davranış değişikliği yönteminin delikanlılara uygulanandan tek farkı, erkek eşcinsellerin bunu kendilerinin istemeleridir. Bir yetişkinin özel yaşamı için böylesine kurallar aramasını sorguladığımızda, buna kendinin karar verdiğini görürüz. Çocukların ise, kendilerine ne olduğuna karar verecek güçleri yoktur.

Oğullarını Dr. Green'e getiren anne baba türleri, annelerle babaların davranışını değiştirmek için kullanılan ödüllendirme sisteminde belirtilir: "Anne babalar, kadınsı oğullarıyla etkileşimlerinin bir işlevi olarak, gerektiğinde çekilmek üzere bir fon oluşturabilirler. Baba, oğluyla birlikte etkinlikte bulunmak için geçirdiği süre

için buradan para çekebilir. Oğlu ile ne kadar çok birlikte olursa, o kadar çok para çeker. Anne, daha önce oğluyla geçirebildiği, ancak oğlunun etkinliğini başka bir delikanlı ile birlikte değerlendirmesi uğruna vazgeçtiği süre için bu fondan para çekebilir."[6] Annelerle babalar, kendilerine yaramaz çocuklarmış gibi davranılmasını kabul ettikten sonra, çocuklarını tehlikeli oyunlara atmalarına hiç şaşmamak gerekir.

Cinslere ayırmanın yol açtığı buhran, agorofobideki sorunun özünü, oluşturabilir. Bu hastalık belirtisinin doğasında bulunan eğretilemede caz ve karikatürde, cesaretini yitirmiş kadın, evinin dış kapısının bir santimetre ötesindeki her şeyi erkeklere özgü, içine girilmesi ve özdeşleşilmesi kabul edilemeyecek bir şey olarak algılayabilir. Tersine, dünyamız ve dünyamızın atadığı cinslere ayırma uzmanlarının öne sürdükleri gibi, duvarlar arasında kalan her şey dişilere özgüdür. Agorafobisi olan, her şey bir yana, yasalara titizlikle boyun eğen ve yasaları yorumlayan biridir.

10

Şifa Verenler

Tedavinin yapısı, yani tedaviye bağlı etkileşimin içinde yer aldığı çevre ve ortam önemlidir. Doktor ile hastanın birbirlerine karşı davranış biçimi, sağlıklı bir öğrenme deneyiminin gelişmesine zemin yaratabilir ya da tam tersi olur.Benzer biçimde, hasta ile doktorun birbirlerine karşı davranış biçimi, yaşamdaki öteki ilişkilere örnek olmaya da yarayabilir.

"Birbirlerine karşı davranış biçimi" derken, biri sağlıklı öteki hasta, biri yetişkin öteki çocuk, biri efendi öteki köle değil, sorumlu iki kişi olarak birbirlerinin haklarını kesinlikle gözetmelerinden söz ediyoruz. Yapılan etkinliklerin doğası kadar, karşılıklı görüş birliğine varılan toplumsal bir anlaşmanın kurallarına uymak da sorumluluk duygusu gerektirir. Duyarlı, giderek potansiyel zararlı konuların da ele alınabildiği uygar davranışın genelde kabul ettiğimiz doğmalarına uygun olarak, doktor için bir mahremiyete tam bir saygı ve güven göstermesi vazgeçilmezdir. Böyle bir koruma ortamı ya da güvence yoksa, duyarlı, önemli konular tartışılmayabilir. Uygulamada bunun anlamı, grup tedavisini ya da teyp kullanılmasını yasaklayan teke tek özel görüşmelerdir. Ne eşlere, akrabalara ya da işverenlere danışılır ne de onlarla görüşülür. Bu, gizlilik değil, *mahremiyettir.* İnsan olarak edindiğimiz deneyimimizde sayılı, kolayca gözardı edilen bir etmen. Ancak, kurulan ruhsal tedavi diyalogu için, bir ameliyat sürecinde çevrenin mikroplardan arındırılması kadar önemlidir. Hasta, mahremiyet konusuna aldırmaz, kayıtsızlık gösterirse, mahremiyetine girilmesi için her türlü izni verirse, dürüst bir doktor, hastasının doğuşta kazandığı bu haktan vazgeçmeye neden

bu kadar hazır olduğu konusuyla yakından ilgilenmelidir.

Mahremiyetin yanı sıra, agorafobi çeken kişi, üçüncü kişiler olmaksızın ya da müdahale görmeksizin doktorla iletişim kurabilmelidir. Çoğunlukla evlilik fobiyi dürtülediğinden doktor, her ne olursa olsun, eşle iletişim kurmamalıdır. Hatta, hasta onların biraraya gelmeleri için büyük bir istek duysa bile. Çoğunlukla hasta, yazgısını gizlice, işgüzarlıkla belirleyen büyüklerin elinde bir çocuk, bir damataşı olduğunu kanıtlamak ister. Acıdır ki, hastayı çocuk yerine koymanın yanı sıra, bu tür gereksiz müdahale de agorafobi için saptanan çok sayıda tedavide kuraldışılıktan çok, kuraldır. Erişkinliğe tam ulaşmış kişilere (kadınlara), dış dünyanın gerçekten çok güvenli olduğu, ilerlemek için içlerinde böyle bir dünyanın varolduğu söylenir. Kadınlar da en büyük başarı olarak biraraya gelirler, elele tutuşarak Macy's ya da Gimbel's'e alışveriş yapmaya giderler.

Kişilerarası ilişkilerde varolması gereken iyi tutumlara uygun olarak doktor, hastanın yaşamına kesinlikle müdahale etmemelidir. Hastanın yaşamını yönlendirmek için ne doğrudan öğüt vermeli ne de yönetimi etkinlikle eline almalıdır. Benzer biçimde doktor, hastanın ona kanımak isteyeceği güç ya da yetkeyi yadsımalıdır. Bunun açıkca anlamı, hasta kesinlikle ilaçla uyuşturulmamalı, kapatılmamalı, herhangi biçimde doktorun ya da yardımcılarının ellerine bırakılmamalıdır.

Bir de, kısaca sözünü ettiğimiz horlama ve delilik alanı vardır. Bu nazik ve hassas bir konudur. Çünkü, hasta başka herhangi bir tuzaktakinden daha çok burada, doktorun (dünyanın) tanınan en küçük bir olanakta gösterişli ve zorbaca davranacağını gözler önüne sermek ister. Agorafobiğin "çaresizliği" ona bu olanağı sağlar. Doktorlar birbiri ardına bu tuzağa düşerler. Bir parça ağırbaşlılık ve dürüstlük korunacaksa terapinin doktor merkezli olması son derece gereklidir. Başlıca ilgi alanı doktorun davranışı ve tutumu olmalıdır, hastanın davranışı ve tutumu değil. Doktor, hasta çaresiz bir çocuk-

muş gibi davranır, onun yaşamına karışırsa, herhangi bir yolla ona daha iyi bir davranış biçimi (genellikle kendi şovenizmine dayanan) önerirse, yapmak isteyebileceği niteliksel babalık, koruyuculuk, sözde alçakgönüllülükle hastayı evde, sokakta ya da köprüden geçerken elinden tutup yönetirse, hastasının en kötü korkularını güçlendirir. Benzer biçimde doktor etkinse, hilelere, yutturmacalara, sakinleştirici ilaçlara, işkenceye, gururunu kırmaya başvurarak hastanın yaptığı "grevi kırmaya" çalışıyorsa, erkek egemenliğinin yarattığı başa çıkılmaz, umutsuz durumu güçlendirmiş olur. Özetlersek, agorafobisi olan kişi, Tanrı rolü oynamayı seven doktorların da yardımıyla, en kötü korkularının onaylanmasından garip bir zevk alırlar. Artık her şeyi zihninde kurmadığını biliyordur; onu yöneten, duyarlığını azaltan ya da yeniden duyarlılık veren doktorun ham şovenizmi, iç rahatlığıyla acı verecek biçimde oradadır: Çünkü, onları tedavileriyle tanıyacaksınızdır.

Agorafobisi olan kişi, sık sık, denetimi yitirme korkusu içindeyken evin sağladığı güven ortamından vazgeçme tehlikesine atılamayacağını belirtir. Bu konuda daha ayrıntılı bir tanım getirmek onun için güçtür. Buna zorlandığında delice davranmaktan, aklını kaçırmaktan, cinnet getirmekten korktuğunu söyleyebilir. Akılsal ya da sinirsel bir hastalık diye düşünülene genelde bağlı kalarak, insanların onu küçük görmesinden, gözden düşmekten korkar. Bu açık ifadeler, kökenleri, analojileri çocukluktan gelerek çağdaş toplumsal ve kültürel konulara kadar uzanabilen iç kaygıları ortaya koyar. Denetimin yitirilmesi, kişide çocuklardaki gibi sfenkter kas gevşemesiyle işeme, altını kirletme ya da kusma korkusuna yol açabilir. En iyisi böyle kazaların olmayacağı, en azından mahremiyet içinde meydana geleceği evde oturmaktır.

Denetimi biraz daha çok yitirme, toplumsal bir konuma ters düşecek bir tepkiyi, birdenbire patlayan öfkeyi, kızgınlığı, gözyaşlarını göstermek anlamına gelebilir. Birisi, yakın bir arkadaşının ya da

akrabasının cenaze töreninde denetim altına alamayacağı bir kahkaha nöbetine tutulmaktan korkuyordu. Bu, törenden kaçmak için gösterebildiği başlıca nedeniydi. Bir başkası, kilisede küfür ve hakaret kusmaktan korkuyordu. Daha önce de belirttiğimiz gibi, fiziksel denetimi yitirme, bir çocuğu yaralama ya da öldürme korkuları da vardır.

Denetimin yitirilmesi kategorisinde yaygınlıkla görülen başka bir korku, motorlu araçlarla ilgilidir: Otomobili doğru dürüst süreme, gelen araçların üzerine sürme, fren pedalı yerine gaz pedalını basarak trajik sonuçlara yol açacak yanlış bir karar verme düşleri. Bu düşler çoğunlukla karabasanlar için saklanır. Artık gündüz "programlarına" da giriyorlardı. Hepsi de insanın başına gelebilecek şeylerdi. Ne var ki kolay anlaşılmaz, daha derin, çok daha anlamlı sorunları ortaya koyan, ancak yüzeysel, belirtilebilir, sözü edilebilir kaygılardır. Kadınlar, denetimi yitirme korkusuna erkeklerden daha sık kapılırlar. Toplumsal koşullanmanın bir sonucu olarak kadınca denetimi yitirmenin anlamı erkektekinden daha değişiktir. Genellikle, genç kıza büyürken birinci görevinin kendini denetlemek, edilgen, boyun eğici olmak, sessiz durmak olduğu hissettirilir. Daha sonra ise denetimi yitirme onun için bu programlanmayı yapamamak ya da artık bu programı izlemeyi istememek anlamı taşıyabilir. Delikanlılara ise kendilerini denetlemeleri pek fazla öğütlenmez, daha çok başkalarını, çevreyi ve dünyayı denetlemelidir onlar.

Gece işemeleri, yatağa işeme erkek çocuklarda daha yaygındır: Bu, birçok erkek çocukta vardır ve kızlardakinden daha uzun sürer. Benzer biçimde erkek çocuklar genelde kızlardan çok daha hareketlidirler. Genç kızların görünüşte kendilerini daha çok denetlemelerinden doğan bu farklılıkları, sinir sistemlerinin daha önce olgunlaşmasına bağlanır. Aslında ise, erkeklere daha çok etkinlik ve hareket veren kültürel bir uygulamadan dolayı olabilir.

Kız çocuklardan, odalarını derli toplu tutmaları beklenir, hem

de erkek kardeşlerinden daha küçük yaşlarda. Bu daha sonraki yaşamda da sürdürülür: Kadınların evleri, erkeklerinkinden daha derli toplu olmak zorundadır. Erkekler evlerinin ya da mutfak lavabolarının durumu için özür dilemezler; kadınlarsa sık sık özür dilerler. Okulda öğretmenler, kız çocukların erkek çocuklarla aynı mesafeyi koşmasına, aynı yüksekliğe sıçramasına izin vermezler. Duruşların ölçütleri kadınlar ve erkekler için çok farklıdır. Kız çocukların, küçük hanımefendiler gibi oturmaları gerekirken, erkek çocuklar istedikleri gibi yayılabilirler.

Bir erkek çocuk, yeterince serüvenci bir ruha sahip değilse, umudunu ve özgüvenini yitirmiş olarak geri çekilebilir. Benzer biçimde kadınlar içlerindeki tutkuları dışa vurduklarında, erkekler ise yeteri kadar tutkularını göstermediklerinde saygınlıklarını yitireceklerini sanırlar. Kaygılar cinsiyetle bağlantılıdır ve kültürle belirlenir. Kadınlar içlerini çekerek ağladıklarında, feryat ettiklerinde, titrediklerinde kendi üzerlerindeki denetimlerini yitirmişlerdir. Kendileri üzerinde denetim sağlayamamış erkekler, işlerini, güçlerini, pazarlarını yitirmiş erkeklerdir. Bu durumdaki erkeğe artık emrindeki erkeklerin yeteneklerini, ürettiklerini denetlemeyeceği söylenir. Seçimi yitiren başkana artık partisini, Kongreyi denetlemeyeceği söylenir. Dünyasal gücünü yitirmiş bir erkek, denetimini de yitirmiş demektir. Yazgısı, emekli olması ve yerine sorumluluğu alacak başka birinin getirilmesidir. Cinslere getirdiğimiz basmakalıp ayrımlardan kuşkusuz erkekler de paylarını alırlar, ancak bu ayrımın kadınları daha çok ezdiğini yadsıyamayız. Baştan çıkarmanın ve yol açtığı olayların ortaya çıkardığı agorafobi gibi bir "hastalığa" kadın cinsinin daha fazla yakalanması, bunun doğal bir sonucudur.

Kadının, yapması buyrulsa bile, evin dışında yapacak hiçbir işi yoktur. Evinin dışında, kendini denetleyememekten korkmakla aslında kadın, dışarıda gerçekten de çok az şeyi denetleyebildiğini anlatmak istiyor olabilir. Evden uzaklaştığında denetimi yitirme kor-

kusu gerçekten de yalnızca bir sanrı olabilir; dışarıda hiçbir şeye sahip olmamamıştır ki yitirsin.

Toplumdaki büyük adaletsizlikleri saklama çabalarımızda, kadına düşman bir dışarıyı görmezlikten gelme eğilimi taşıdığımızı yinelemeye değer. Agorafobiden kurtulmanın ödülünün ve belirtisinin kadının yeniden alışverişe gidebilmesi olması hiç de rastlantı değildir ("tedavi" kliniklerinden birinin verdiği mezuniyet armağanı Macy's'e bir gezidir). İlk agorafobi şikayetinin, uygulamada kadının tek kabul gördüğü yerlere, büyük mağazalara, süpermarketlere gitmekten korkmakla kendini belli etmesi de bir raslantı değildir.

Kadınlar denetim altına ahnmaya o kadar alışmışlardır ki, çoğunlukla bunun biraz doğalarından, biraz da kadın olmalarından geldiğini sanırlar. Yemek odalarından, kulüplerden dışlanırlar, sokaklarda tedirgin edilirler, yüksek okullarda erkeklere kesinlikle uygulanmayan kurallara başeğerler. Benzer biçimde, "erkek" mesleklerinden de dışlanırlar. En azından herkesin önünde erkeklerle aynı dili kullanamazlar. Giysilerinin, yürüyüşlerinin tahrik edici olmamasına dikkat edilir, yoksa toplumun mutluluğuna gölge düşürecekleri söylenir. Bu sınırlamalar yumuşatılmış da olsa ortadan kaldırılmamıştır. Kadınların açıktan açığa denetlenmelerinin uygun ve yerinde olduğunun kabul edildiği bir toplumda kadınlara özgü bir hastalığın, agorafobinin başlıca belirtisinin denetimi yitirme korkusu olması ironinin ta kendisi değil de nedir.

İnsanların başına çeşitli hastalıklar gelir. Zatürree, kırık, apandisit, şeker hastalığı gibi en sık rastlanılan basit hastahklar, yaralanmalar genellikle tıp mesleğinin alanına girer. Bu örneklerdeki insanlar Tanrıdan ayrıca destek görebilseler bile, varılan sonuç için kınanan ya da saygın bulunan tıp doktorları olur. İyi bir sonuç, tıp mesleğinin onurunu ve gücünü arttırır.

Fiziksel hastalığın başka belirtileri öyle açık seçik değildir.

Hastalıklar, kehanette bulunulmayacak bir seyir izler; doğal olarak şiddetlendikleri kadar hafiflerler de. İnsanın yapısını bozan birçok nörolojik hastalık bu şaşırtıcı seyri izler. Burada ilk akla gelen, vücudun çeşitli yerlerinde oluşan *skleroz*'dur. Bu hastalık bazı durumlarda felç biçiminde ortaya çıkar; sonra bir süre için kaybolur ya da bir daha yinelemez; gene de ne kadar hafif olursa olsun, hastalık süreci kuşku götürmez bir biçimde gözler önündedir. Ya da hastalık ciddi bir güçten düşmeye, hatta ölüme yol açacak derecede seyreder, sağlık hızla bozulur. Kanser, hangi dokuları etkilediğine, habisliğinin derecesine bağlı olarak benzer bir seyir izler. Tanı, tam bir bilimsellikten kuşkusuz uzaktır. Bunun gibi çok sayıda hastalık, güçlerini ve kârlarını arttırma heveslisi, tıpla ilişkisi bulunmayan her tür fırsatçıya kapı açacak kadar karmaşıktır. Tıp, bir an duraksadığında, kesin bir yanıt veremediğinde ya da hızlı bir iyileşme sağlayamadığında, bu kişiler birden hamle ederler.

Bu, hak etmediği saygınlığından dolayı, birçok alanda kibirli, baştan savma, kendinden hoşnut duruma gelen tıp hegemonyasının savunusu değildir. Rekabet burada yeteneği bilemeye yarayabilir. Gene de, diplomalı doktorların ellerinde, en kötüsünden hasta, biraz bilim, biraz etik sorumlulukla korunur. Öteki "şifa verenler" de ise, durum aynı değildir.

Birçok durumda neden, seyir ve sonuç açık değildir ve ister istemez başka tür müdahalelere, çözümlere yol açar. Etiolojinin tıpkı akıl hastalıkları ve psikosomatik bozukluklar adı verilenler gibi, belirsiz ve karanlık kaldığı geniş bir gri alan vardır. Bu hastalıkların nedeni bakterilerin saldırısı, yozlaştırıcı bir süreç, fiziksel bir kaza değildir. Ruhbilim, toplumbilim ve tarihle bağlantılı birçok öznel ögeyle ilişkilidir. Burada bireyin ikincil kazancının etmenleri rol oynayabilir; yani, toplumsal bir sorunun çözümlenmesinde fiziksel hastalık etkin bir rol oynayabilir. Örneğin, taslak çizmekten kaçınmak isteyen genç bir adamın kolunda histeriye bağlı felç oluşabilir.

Kronik bir sırt ağrısıyla yataktan çıkmama, insanların hoşlanmadıkları durumlardan kurtulmak için sık sık başvurdukları bir çaredir. Bu örneklerin, hastanın şimdiye kadarkinden daha çok denetimi elinde tuttuğu az çok bir sahtecilikten başka bir şey olmadığını belirtmek yanlış değildir.

Agorafobisi olan kişi bacaklarına örgensel bir felç inmediğinden kuşkusuz, bir anlamda sahtekarlık yapmaktadır. Ruhu onu harekete geçirdiğinde ya da koşulların değişiklik yapmaya elverişli olduğuna karar verdiğinde gerçekten yürüyüp evden dışarı çıkacaktır. "Gerçekten istese dışarı çıkabilir" saptamasını yaparken son derece haklıyız. Durum bundan daha karmaşıktır, ancak ilaç tedavisi uygulayan yeni yetişen doktorlarımız karşı görüşte bile olsalar, hastanın hareketlerine vurulan gem fiziksel ya da biyo-kimyasal kökenli değildir. Agorafobik insanın davranışının karmaşık ruhsal güçlere, seçeneğini bulamadığı toplumsal baskılara karşı bir tepki olduğunu bütünüyle anlasak bile, burada kişinin istemi konusunu görmezden gelemeyiz.

Agorafobisi olan kişiler kendiliğinden iyileşirler de. Nedeni, kişinin yaşamında hastalığı artık gereksizleştiren, anlaşılması güç değişiklikler ya da başkaldırıyı sürdürmek için gerekli enerjinin tükenmesiyle bireyin alışıldık, beklenen yaşam tarzına yeniden uyum sağlamak zorunda kalmasıdır.

Kendiliğinden iyileşme, kişiyi ciddi bir güçlükle karşı karşıya bırakır: Her şeyden önce, hastalığın bütünüyle bir hile olmasından kuşku duyarız. Artık, hasta rolü yapanlara doktor pozuna girenlerden daha hoşgörülü değiliz. Her ikisini de bizim için birer sahtekardır.

Bu yüzden işlevsel bir hastalığın geçmesi mutlaka dışardan şifa veren birinin müdahalesini gerektirir, yoksa insan, kasıtlı bir aldatmacayla karşı karşıya olduğunu düşünür. Hatta, kendiliğinden iyileşme ve derman bulma bile şifa veren rolünü oynamaya genellikle

hevesli türlü çeşitli şifa dağıtıcılarına bağlanır.

Aşağıdaki öykü *Syracuse Post Standard*'ta yayınlanmıştır.[1] Görüşülen kişinin, Şifa Yurdu ile ilişkiye geçmeden önce hiçbir "ruh hastalığı" tedavisi görmediğine dikkat edilmelidir.

> Hastalık, evlendikten hemen sonra, yani dört yıl önce şiddetlenmeye başladı.
>
> İlk yedi sekiz ayın sonunda artık ilgimi çekmeye başlamıştı. Nedenini sadece değişikliğe bağladım. Değişikliğe iyi uyum sağlayamam. Evlenmek ve ev büyük birer değişiklikti.
>
> Birdenbire, gitmeye alışık olduğum yerlere gidemediğimi gördüm. Bakkala gidemiyordum. Dükkanlara giremiyordum. Gitsem bile evden ayrıldığım için çok, çok büyük bir korkuya kapılıyordum. Eşimin beni evde yalnız bırakmasını istemiyordum.
>
> Önceleri kolayca yaptığım birçok şeyden korkar olmuştum. Nedenini anlayamıyordum. Geçeceğini düşünüyordum. Bunun yalnızca bir uyum sağlama dönemi olduğunu düşünüyordum. Ancak, geçmedi.
>
> Meslekten kişilerden yardım istemedim. Eşime, "bak, evleneli sekiz ay oluyor, ama ben ruh doktoruna gitmek zorumdayım. Ev döşemek için biriktirdiğimiz bütün parayı benim için harcayacağız" demekten suçluluk duyuyordum. Utanıyordum. Sıkılıyordum. Kendi başıma çözümlemek istiyordum.
>
> Utandığım için, eşime açılmadım. Gene de, anneme açtım. Annem, "tasalanma, yakında geçer" dedi.
>
> İşe gidebiliyordum. Ancak alışveriş ya da benzeri sözkonusu olduğunda, gitmeden önce o kadar hastalanıyordum ki, çarpıntım tutuyor, dizlerim titriyordu. Bütün çevremde tehlike hissediyordum. Saldırıp beni soyacaklarını, döveceklerini, evden dışarı çıktığımda başıma korkunç şeylerin geleceğini sanıyordum.
>
> Gazete beni gerçekten rahatlatıyordu. Kendimi gazeteye veriyor ve çarşının yakınlarında saldırılıp soyulan kadınlar üzerine yazılar okuyordum. Bu, bana güç veriyordu. "Evet" diye düşünüyordum, "korkmakta haklıyım". Saplantıyla cinayet haberleri okuyordum.
>
> Bir süre sonra, Ann Landers'in bir yazısını okudum. Kadının biri, bir yerlere gitmekten duyduğu nedensiz korkuyu anlatıyordu. Sonunda Şifa Yurduna gitmiş, bu korkusundan kurtulmuştu. Artık her yere

gidebiliyor, her şeyi yapabiliyordu. Yazıyı kestim, hemen hemen sararıncaya kadar sakladım. "Bu, benim" diye düşündüm. Ancak, akıl hastalarının bulunduğu bir yere gitmek istemiyordum. Kendimi bu kategoriye sokmuyordum. Sokamıyordum.

Ailem benden o derece nefret etti ki, sonunda kendimi gerçekten yalnız hissettim ve Şifa Yurduna gittim. Herkesten soğumuştum. Önemsediğim herkesi yitirmiştim. Beni hasta olarak görmüyorlardı. Sadece çevrelerinde istemedikleri, hırçın, olumsuz biri olduğumu söylüyorlardı.

Kuşkusuz, Şifa Yurdunun neye benzediği konusunda önyargılarım vardı. Zihnimde hastanenin hemen önünde saçma sapan konuşan, şiddet eylemlerinde bulunan deliler canlanıyordu. Oraya gideceğim diye aklım başımdan gidiyordu.

Şimdi, Şifa Yurdu ile ilişkim iki yıldır sürüyor. Artık, bir zamanlardaki gibi, Şifa Yurduna fazla gereksinmem yok. Ancak, işlerimi her ay en azından iki kez oraya gidecek şekilde ayarlıyorum, çünkü hastalık belirtilere hâlâ var. Bir yerlere gittiğimde kimi kez hâlâ titreme geliyor. Kendimi biraz tehlikede, biraz da paranoid hissediyorum, sürekli omuzumun üstünden dönüp arkama bakıyorum.

Şifa Yurdunun sayesinde artık geceleri yalnız başıma otomobil kullanabiliyorum. Sinemadayken ise, hâlâ hastalık belirtileri gösteriyorum. Yabancıların yanıma fazla yaklaşmasından hoşlanmıyorum. Sinemaya katlanabiliyorum. İki saat geçinceye kadar titremeden, terlemeden ve kötü bir duyguya kapılmadan hareketsiz oturuyorum. Korkudan kurtulduğumu, yaşamı her yönüyle sevdiğimi söylemiyorum. Daha gidecek uzun bir yol var önümde. Ancak Şifa Yurdu, beni bugün bulunduğum yere getirdi.

Eskiden erkek arkadaşlarımla gezdiğimde korku nedir bilmezdim. Tek başıma bir apartman dairesinde oturur ve bundan hiç sıkılmazdım. Evden dışarı çıkamaz duruma tedricen gelmedim. Birden ortaya çıkıverdi. Yüzünüze bir tokat gibi iniyor. Uyarı sinyalleri aldığınız depresyon gibi de değil.

Şifa Yurdu bir manyak, bir garabet olmadığımı, çıldırmak üzere bulunmadığımı anlamama yardım etti. Şifa Yurdu, imgelemimin aşırı etkin olduğunu anlamama yardım etti. İmgelememin bana zarar vermekten başka bir işe yaramadığını anlamama yardım etti. Şifa Yurdu, imgelemimi daha güvenilir düşüncelere yöneltmeme yardım etti.

Bu, klasik bir öyküdür. Kadının evlenmeden önceki yıllarında

sahip olduğu hareket özgürlüğü, korkusuzluğu ile evlendiğindeki acıklı, birdenbire gelen değişiklik arasında çarpıcı bir zıtlık vardır. Nedeni konusunda içe bakış eksikliği de hemen hemen tipiktir: "Bunu değişikliğe bağladım. Değişikliğe iyi uyum sağlayamam." Evlilik ve ev gerçekten büyük birer değişiklikse de, kadın özgürlükten, evlilik "sözleşmesinden" beklediklerinden sözetmediği gibi, herhangi bir düş kırıklığını da ima etmiyor. Çıkabilecek doktor faturalarının evin döşenmesini engelleyebileceği beklenmeyen hastalık, sekiz ay içinde damdan düşer gibi birdenbire ortaya çıkmış, kadının korkularının ve sonuçtaki çaresizliğinin yükünü çekmek zorunda kalan eşin, akrabaların duydukları kaçınılmaz can sıkıntısı da cabası. Kendisini şimdiki kötü durumuna düşürdüğünü sandığı kişilerden öfkesini, kızgınlığını çıkarttığı kadının kesinlikle aklına gelmiyor. Bu durumda birine, bu olayda Şifa Yurduna, bir paye verme zorunluluğu vardır. Şifa Yurdu olmasaymış hiçbir şeyin üstesinden gelinemezmiş,bize anlatılan bu.

Bu "esin verici" grupların en zararlı yanları gerçeğin yanından geçip gitmeleridir. Toplumsal sorunlardan dikkatle kaçınılır; evlilik, boşanma gibi kurumların, eşit hakların sorgulanmasından sakınılır. Her şey yetişkinlik öncesi düşünme ve yaşama düzeyine uydurulur. Acı da olsa bu ortamın bir süre için ne kadar çekici olduğunu görebiliriz: İnsanın kişisel derdini dünyasal, hatta kişilerarası güçlerden etkili bir biçimde ayırır. Sonra bunu, bireyin koşullara ya da çevreye karşı davranışta bulunmaktan kurtarılması izler; onun dertlerinin, sonuçta, hiçbir kökeni yoktur. Cahilliğin mutluluk olduğu bir durumda harekete geçirilen insanlıktan uzaklaştırma sürecinin en az asıl hastalık ya da bozukluk kadar, hatta belki daha da kötü olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sokrates'in dediği gibi "araştırılmamış yaşam, yaşanmaya değmez".

Agorafobisini şifa dağıtıcılığına dönüştüren en yaratıcı ve ünlü kişi,

Hristiyan Biliminin kurucusu, Mary Baker Eddy'dir.

Güney Carolina'da Charleston'da inşaat işleriyle uğraşan ilk kocası George Glover, sık sık köle ticareti yapmak zorunda kalıyordu. "Bu kötü uygulamayı aza indirgemek" için Mary Baker Eddy yapabileceği her şeyi yaptı. Güneyde çıkan gazetelere yazdığı yazılarla beyaz toplumunun öfkesini üzerine çekti. Sonuçta, kocasının erken ölümüyle, bütün kölelerini özgürlüklerine kavuşturdu.

Yıllar sonra, İç Savaşın bitiminde şöyle yazıyordu: "Her diyardan kadınlar ve erkekler, özgürlüklerini nasıl elde edeceklerini bilemediklerinden maddeten hâlâ tutsaklar. Yurdumuzda Afrikalıların köleliğinin kaldırılmasıyla insan hakları tek bir kesimde, insan yaşamının en alt düzeyinde korunmuş oldu. Bu, yaşamın daha üst düzeylerinde, anlaşılması daha güç ve daha yoz biçimlerde rastlanılan dünya çapındaki tutsaklığın ortadan kaldırılması yolunda ileri bir adım atılacağının kehanetiydi."[2]

Bu alıntıda, şiddetle gereksinme duyulan ince ve peygamberce bir özgürlük anlayışı sezinlense de, henüz bunu ifade edecek bir söylem yoktu. Eddy, dünyanın başına bela olan eşitsizliklerin, bir ucu da kadınlara dokunan baskılara ve haksızlıklara karşı verilmesi gereken onca kurtuluş savaşının acı bir biçimde bilincindeydi.

Çağdaşları Susan B.Anthony, Elizabeth Cady Stanton, Lucretia Mott gibi feminizmi hiçbir zaman açıkca savunmadıysa, da, başka bir çağdaşı, Elizabeth Blackwell gibi Eddy de daha büyük bir bağlılıkla ve daha büyük bir ustalıkla kadınlar için çalıştı. Blackwell ile Eddy, aynı yılda doğdular, aynı yılda öldüler. Elizabeth Blackwell, Amerika'daki ilk kadın doktordu; bütün kapıları kendine kapalı buldu. Sonunda Cenevre Yüksek Okuluna kabul edildi. Sınıf birincisi olarak okulu bitirdi.[3] Gene de daha militan, Tanrıya inanmayan Susan B. Anthony'nin tersine Blackwell, Tanrının kadınlara tıp mesleğini açtığı gibi kendisini de tıp alanına yöneltiğine inandı.

Böylece, ondokuzuncu yüzyıl Amerikası'nın şifa veren öncü iki

kadını, nedeni gerçek inanç, çekingenlik, hesaplı tasarım olsun ya da olmasın, saygılı ve alçakgönüllü kaldılar. Belki de sezgi yoluyla, kadınlara yönelik amaçlarına ulaşmak için tek şanslarının, bin yıllık Engizisyondan sonra bile hâlâ geçerliliğini sürdüren dişi şeytan imgesini etkisiz duruma getirmek, yıkmak için Tanrı ile yakın bir bağ kurmak olduğunu, akıl yoluyla olsun, biliyorlardı. Elizabeth Blackwell'in gösterdiği tüm saygıya ve dikkate karşın eğitim görmüş ve tam nitelikli bir doktor olarak ona karşı duyulan düşmanlık öylesine büyüktü ki, "bir kadın doktorun tabelasının kapıya asılmasına istekle izin verecek saygın bir pansiyon bulamadı".[4]

Ondokuzuncu yüzyılda bir kadının, doktor olmak isteğine neden olarak şan ve şöhret kazanmak ya da yalnızca hastalara şifa vermek gibi kişisel bir arzu ileri sürmesi yeterli değildi; Tanrının da işe karıştırılması gerekiyordu.

Mary Baker Eddy, 1821'de doğdu. New England'lı ailesi çok dindardı. Ona büyükannesi baktı. Çocukluğunun ilk yıllarında "sinirli" yaradılışta olduğu düşünüldü. Yalnızken, ona "Mary, Mary" diyen sesler duyuyordu. Bu durum, "Mary'nin önünden bütün kitapları alın, onun beyni gövdesine göre çok büyük"[5] buyruğunu veren sert, otoriter babasını çok huzursuz yapıyordu.

Diğer çocukların gürültülerinin, kaba şakalarının dayanılmaz geldiği, sınıflara ayrılmamış yerel okullardan alındıktan sonra, Mary, evde yutarcasına kitap okudu. Sonra onu "kiliseyi, kutsallığı düşünen" annesi ve anneannesi yetiştirdi. Daha sonra Darthmouth Yüksek Okuluna giren kardeşi Albert onu eğitti; Mary, Albert ile birlikte ahlak bilimi, doğa felsefesi okudu. Latince, Yunanca ve İbranice dilbilgisi öğrendi. Bu, Shelley'inkine koşut, sayılı örneklerden biridir: Kızkardeşini unutmayan bir ağabey; gerçek bir kardeş sevgisi!

Mary Baker Eddy, çocukluğunda çok az evden dışarı çıktı. Günümüz doktorları ona "okul fobisi" tanısı koyabilirler. Ancak

onun "fobisi" yerel okullarda hiç göremeyeceği bir eğitimden geçmesini sağladı. Kim deliliğin yöntemini bilir?

Albert genç yaşta öldü. Mary, başta evlilik olmak üzere kadınlığın bütün gereklerini yerine getirmeye terk edildi. Yaşamının doruk dönemine, diş doktorluğunun yanı sıra homeopati de uygulayan, doktor Dainel Patterson ile yaptığı patırtılı ikinci evliliğinde erişti. Bu evliliği sırasında onu güçsüz düşüren belkemiği hastalığına tutuldu. Yatalak oldu. Gelen nöbetler ve şiddetli ağrı, ne kocasının homeopatik tedavisine ne de allopatik tıbba yanıt verdi. Mary'nin iyileşme özlemi, onu tıp konusunda araştırma ve inceleme yapmaya güdüledi. Gene de duyduğu yegane ferahlık, ettiği dualardan geliyor gibiydi. Bu yılların çoğu yatalaklık ve yoksullukla geçti. Sonunda Dr. Upatterson onu bıraktı. Dinsel inançları yüzünden Mary, ailesinden de koptu.

Mary Baker Eddy'nin yaşamını değiştirmesi ve Amerika'nın olduğu kadar milyonlarca kişinin de yaşamını değiştiren bir dini, bir mesleği başlatabilmesi Phineas Quimby ile ya da onun sayesinde oldu. Yaşamının, kelimesi kelimesine en dibine düşmüşken, eline geçen "fırsatı yakaladı" ve kazandı.

Phineas Quimby, bir mesmerist, bir hipnotizmacıydı ve hayvansal manyetizmaya inanıyordu. Destekleyenleri ve dalkavukları vardı. Ancak gazeteler ona şarlatan, sahte doktor diyordu. Mary, kendisine son derece sınırlı bir destek gösteren aile üyeleri itirazlarına karşın, ne doktor ne de Tanrı adamı olan, bu tartışmalı kişiye muayene olmakta direndi. Zar zor yatağından çıktı. Yorgun ve dermansız, Quimby'nin Portland, Maine'deki muayenehanesine giderek onunla tanıştı. Kendisini Tanrı ve dinsel anlayış sayesinde iyileştirecek biriyle karşılaşacağını umarken, kendini yatalaklığını açıklarken buldu. Alelusul bir hipnoza başeğdi. Sonra dertleri dindi, ağrıları geçti. Quimby bile bu hızlı iyileşme karşısında şaşırdı, kendi gücünden korktu. Mary, Quimby'nin "yanlış" görüşlerine karşı

hemen bir eğitim programı hazırladı. Quimby'nin gerçekte mesmerizm ya da diğer "maddesel yanılsama ile değil, şifa veren Hristiyanlıkla, Tanrısal Bilim"[6] ile tedavi uyguladığını öne sürdü. Okurun kolayca kestirebileceği gibi, "Tanrısal Bilim", "Hristiyan Bilimi" oldu. Mary, başkalarını da, kendisinin tedavi edildiği gibi, Tin'in gücüyle "tedavi etmeye" başladı.

Mary Baker Eddy, iyileşmeye hazırdı. Ancak bundan yararlanabilmesi için bir strateji oluşturmak zorundaydı. İyileşmesini huysuz bir kocayı onurlandıracak homeopatiye ya da o günlerde yeni buluşların ve tedavilerin birikimi ile üstünlük taslayan geleneksel tıbba bağlamakla hiçbir kişisel yarar elde edemeyeceğini bilecek kadar zekiydi. Doğa, fizik ve tıp bilimlerinin ortaya çıkmasıyla özellikle aydınlar arasında dinsel inanç şiddetli biçimde sarsılmıştı. Yurt içinde yetişen kuşkucular kadar Avrupalı düşünürler de dünyasal konularda Tanrının gerçekten parmağının bulunup bulunmadığını merak ediyorlardı.

İyileşmesini, yıllarca uğrana mücadele ettiği bir mesleğe ve üne dönüştürmek için nasıl da uygun bir andı. Daha çocukken bile "büyüdüğümde bir kitap yazacağım. Bunu yapmak için aklımı kullanmalıyım" demişti. Ve, tabii daha çok genç olduğu günlerde doğaüstü güçlerden gelen çağrıyı duymuştu. Daha sonraki yaşamında "birgün kendisinin de bir kilisesi olacağını"[7] biliyordu.

"Mucizevi" iyileşmesinden hemen sonra, belki de neyi başardığım olasılıkla sezinleyerek Portland Belediye Sarayına gitti ve kubbesine kadar yükselen 182 basamağı tırmandı. Bu, kimsenin elgelleyemeyeceği simgesel bir dikkat çekmeydi.

Mary Baker Eddy, iyileşmesinden nasıl yararlanacağının, bunu iyiye dönüştürmesi gerektiğinin gerçekten bilincindeydi. "Sağlığının yerinde olmasını bütünüyle Quimby'ye bağlayarak ve onun bir ispirtizmacı, bir mesmerist olmadığını öne sürerek Portland gazetelerine iki yazı yazdı. Kendisini tedavi etmenin onurunu Quimby'ye vererek

yüreğinden duyduğu, içten minnetini açıkladı ki, en kuşkucu kimse bile Mary Eddy Baker'in yüce gönüllüğünün kabul etmek zorunda kalsın"[8] (ilerlemek için bir erkeği onurlandırmanın, bir erkeğin görüşlerini benimsemenin çok önemli olduğunu ne kadar iyi biliyordu).

Phineas Quimby'ye ne olduğu pek bilinmiyor. Mary Baker Eddy, insanların tedavi olmak için yanıp tutuşmakla birlikte "hayvansal" manyetizma düşüncesine kızacaklarını tamı tamına kestirdi. Tedavi, alımlı çalımlı olmalı, insan aklını aşmalıydı. Gene de büyü ve gizemle sıkmamalıydı. Mary, ne kadar talihsiz olursa olsun, bir orta yol tutturması ve işe buradan başlaması gerektiği biliyordu.

Kendiliğinden olan, bütünüyle kendiliğinden ortaya çıkan iyileşmenin açıkcası sözü bile edilemezdi. Böyle bir iyileşme utanmazlık, gurur ve özsevgi gibi bir kadında güç katlanılan özelliklerin izlerini taşırdı. O gün de bugün de kadından beklenen erkeğe ve Tanrıya salgı göstermesidir. Ve ortada dışardan yapılmış bir müdahale yoksa, kadının başından beri hasta pozu yapmış olabileceği kuşkusu her zaman vardır. Son olarak ise, bu alandakilerin de bildiği gibi, "sessiz" iyileşmeler kötü mucizeler yaratır.

Mary Baker Eddy, amaçlarına ulaşmak için Phineas Quimby ile ilişkilerini ne güzel düzenlemiş. Tıp mesleğinin uzağındaki bu adama bir eliyle verdiğini, öteki eliyle çabucak kaptı. Gerekli iffet ve saygıyla şerefin en büyüğünü görev aşkı içinde Tanrıya lütfederken yalnız birazını, yeteri kadarını kendine ayırdı.

Sonra çetin, ün kazanma süreci geldi. Ereği kiliseydi. Önünde birçok engel vardı, ancak mesajının çekiciliğinin, gücünün yanı sıra yeni elde ettiği enerjisi, şiddetli hırsı ona bir öğrenci kalabalığı kazandırdı. Sadece keyifli bir din değil, aynı zamanda birçok kişiye de pratisyen olarak çalışma yolunu açarak müritleriyle kısmetini paylaştı. Kadınlar artık hiyerarşide yerlerini alabilmişlerdi.

Bu sonuncusunun önemi, kilisenin gelişimine yaptığı katkılar

açısından hiçbir biçimde azımsanamaz; bu, demokratik toplumla tamamen uyum içinde bir süreçti. Din adamları ile halk arasında her zaman kesin bir ayrımın her zaman varolduğu eski "yetiştirme" dinlere bir seçenek sundu Mary Baker Eddy. Susan B.Anthony ile Elizabeth Cady Stanton'ın yaşadıkları çağda bir kadının kurduğu yeni bir dinin ortaya çıkması ne kadar da uygun. Eddy, Tanrının ne erkek ne de kadın olduğunda direndi. Böylece ataerkil din geleneğinde bir çatlak ortaya çıktı.

Hristiyan Bilimi, halk kitlelerinin hoşuna gitmemekle birlikte yüzbinlerce üyesi vardı. Daha sonra psikosomatik hekimliğin kuşkusuz büyük ölçüde atası oldu.Ülkenin en saygın gazetelerinden birini çıkardı. Gene de, müritlerinin birçoğu için adı, uygulamalardan daha çekiciydi, çünkü mesajı kelimesi kelimesine alan bazılarının başına felaket gelmişti. Eddy, tıbbın egemenliğine karşı mücadele veriyor, ama aynı zamanda da umarsızca halkın güvenini kazanmayı arzuluyordu. Onun çağdaş bir onaya karşı ne tepki göstereceğini düşünmek ilginç olurdu: Tıp alanında ekonomik gücün kalesi Mavi Haç-Mavi Kalkan, Hristiyan Bilimi pratisyenlerinin hastalarının artık masraflarını karşılamaktadır.

Bugün ülkenin her yerinde faaliyet gösteren hızlı tedavi kliniklerinde çok sayıda agorafobiğin danışmanlık ya da yardımcılık yaparak kendisine bir meslek edindiğine tanık oluyoruz. "Basit, etkili bir yöntem" ya da agorafobi tedavisi sağladıklarını öne süren bu insanlar, çevrelerindeki pek çok kişiyi kendilerini izlemeye teşvik ediyorlar. Yaklaşımları, algılamaları naif bile olsa, büyük ölçüde tartışma götürür uygulamalarının iyi yanı, yaşamlarının eskiden hiç olmayan bir anlam ve amaçla zenginleşmesidir. Kendi deyimleriyle "iyileşmeleri"nin başlıca katkı maddesi, olasılıkla bu daha iyiye doğru gidiştir. Farkı yaratan, bir meslek sahibi olma, başkalarına yardım etme umududur. Gördükleri tedavinin bir noktasında, kişinin kendi korkularının üstesinden gelmesinin sözlere dökülmeyen ödüllerden bi-

rinin de sonradan tedavi ekibine seçilmesi olduğunu gözlemlerler. Kendini üretici olmayan, olaysız bir yaşamın tuzağına düşmüş hisseden bir kadın için bunun ne kadar büyük bir umut olduğunu düşünün. Böylesine bir yükselme beklentisi onun felç inmemiş bacaklarını her yere gitmesi için güdüleyebilir. Kuşkusuz bütün bunlar hissettirmeden, sözlere dökmeden gerçekleşmelidir.

11

Grev Kırıcılar I: Biyokimyacılar

Panik krizleri depresif bir hastalıkla birlikte ortaya çıkabilir. Panik atakları bazen, ortaya çıkıveren depresyon ile birlikte, asıl belirti olabilir. Çoğunlukla hareket kısıtlamalarına ve beraberinde gelen özgüven yitirilmesine karşı gösterilen tepkilerde moral bozukluğu da vardır, tam anlamıyla oluşmuş depresyon hastalığının birçok özelliği ise görülmez burada. Öte yandan, hastalık depresyon ile başlayabilir. Sonra, panik krizlerinin artmasıyla karmaşık bir durum alır. DSM-III rehberine göre, panik krizleri yalnızca depresyon bağlamında ortaya çıkarsa, sadece Depresif Bozukluk tanısı konur. Bununla birlikte, yukarıda sözü edilen hastadaki gibi, panik krizleri depresyondan önce başlarsa, Depresif Bozukluk tanısına ek olarak Panik Bozukluk ya da Panik Krizli Agorafobi tanısı konur. Gene de, iş yapabilirliğinin zayıflamasından dolayı morali bozulan bu hasta kadın, DSM-III'ün kıstaslarına göre Başlıca Depresif Bozukluk belirtilerini yeteri kadar göstermiyordu. Bunun üzerine hastaya DSM-III'ün ikincil tanısı kondu: "Depresif Duygulanımın Eşlik Ettiği Uyum Bozukluğu"

M.R. Liebowitz ve D.F. Klein,
"Fobiye Bağlı Kaygının Değerlendirilmesi ve Tedavisi"

ÇOK YÖNLÜ YAKLAŞIM FOBİYE BAĞLI KAYGIDAN KURTARIR
Dr. Kessler, belirli bir nedeni saptanmayan kaygının tedavisinde benzodiazepineler *kullanılabilir; gerçek panik krizlerini engellemek için bir* monamine oxidase *inhibitör ya da* tricyclic antidepresant *kullanılabilir ve korkuya bağlı kaçışların üstesinden gelmek için, hastaya yardımcı*

olmak amacıyla davranış tedavisinden yararlanılabilir, der.
Dr. Kessler, MAO inhibitörü ile yapılan tedaviden genellikle 4 hafta sonra önemli bir gelişmenin ortaya çıktığını, ancak tedavi 12 hafta sürdürüldüğünde birçok hastanın iyileşmesinin de sürdüğünü söyler. Bazı araştırmalarda, 4-8 hafta arasında iyileşme oranı iki katına çıkar, der.

Kenneth A.Kessler
"Fobiye Bağlı Kaygıda Etkinlik Gösteren Çok Yönlü Tedavi"

Bu alıntılar, günümüzde tıp ve psikiyatri kurumlarında agorafobi tanısı konulmasının, tedavi edilmesinin tam bir tanımını ortaya koymaktadır. Tedavi, bütünüyle "hastalık belirtilerine" (semptomatik tedavi) yöneliktir (böylesinin daha pratik olduğu düşünülür). Hastanın değilse de, hastalığının iyileşmesi sağlanır. Son zamanlarda psikiyatristler "temelde yatan depresyonu" şimdiye kadar çeşitli ambalajlar altında gizlenen çok sayıda hastalığın suçlusu olarak görmeye başlamışlardır. Artık alkoliklere, obsesif-kompülsiflere, kleptomanlara, giderek şizofrenlere bile temelde yatan depresyonlarını tedavi etmek için antidepresantlar verilmektedir. Gerçekten, bazı doktorlar, depresyon tanısını bir tedavi testine dayanarak koymaktadırlar: Hasta, antidepresant verildikten sonra iyileşiyorsa, depresif olması gerekir. Kuşkusuz burada alaycı bir insan, kaçınılmaz ölümcül sonucuyla bizzat yaşamın, belli ölçüde depresyon ürettiği yanıtını verebilir.

John Kenneth Galbraith, toplumsal politikadaki benzer bir durumu anlatır: Çare, kararı zorunlu kılar. Kararı, en kolay kullanılan silahlara göre biçimlendirirsek, "karar, kolayca bulunan çareye göre verilmiş olur". Kararı zorla kabul ettirmek için, kolay bulunabilen bir çareyi ortaya atmak, "derinlere kök salmış sorunların hepsinin aşırı basitleştirilmesine yol açar".[1] Bugün psikiyatrinin de aynı hastalığı çektiğinden kuşku duyulabilir mi? Burada özellikle tehlikeli

olan, kök salmış ya da başka türde sorunları öğrenmek istememekten, hastalık belirtilerini bir çırpıda tedavi etmekten gurur duymaktır. Bu yaklaşım, psikiyatrinin anlamıyla alay etmektir.

Biyo-kimyasal yöntemle tedavi uygulayan psikiyatristler elde ettikleri sonuçları bildirme çabasıyla (Dr. Kessler'in çok yönlü yaklaşımı ile yüzde 70-90 iyileşme kaydedilmektedir) gereksiz yinelemelere girerler: Agorafobisi olan kişi, antidepresantlarla tedavi edilmesi gereken temelde yatan bir depresyon çekerse de bu konuda fazla bir şey söylenemez. Hastanın, nedenlerin, etyolojinin ortaya çıkarılmasına ilgi duymadığına, bu konuları düşünmek istemediğine inanacağımız sanılır. Giderek birçok psikiyatrist de depresyonun endojen olduğunu, yani hiçbir dış nedeni bulunmadığını, büyük olasılıkla biyo-kimyasal dengesizliğe bağlı bulunduğunu öne sürer.

J.B. Morris ile A.J. Beck'in bir hasta grubunun sadece yüzde 60'ının antidepresantları plasebo'lardan üstün bulduğunu ortaya koyan geniş kapsamlı araştırmaları antidepresantlara duyulan hevesi köreltmiştir.[2] Güçlü ilaçların kullanılmasının yol açtığı fiziksel riskler ve dar yarar marjı gözönüne alınırsa, kuşkusuz tedavi seçeneği plasebo olmalıdır. Plasebo etkisiz, zararsızdır, ancak kiliselerde dağıtılan ince hamursuz ekmekler gibi harikalar yaratır. Biyo-kimya yanlısı tedavi uzmanları bunu açıklayarak büyük cesaret gösterirler. Saf büyüye inanamak istemediklerinden, artık plasebo'ların kimyasal açıdan pek de o kadar masum sayılamayacaklarını öne sürerler; plasebo yarattığı duygusal etkiyle (psikosomatik) sırası geldiğinde tedavi edici de olan, yerinde bir biyo-kimyasal tepkiyi dürtüler. Dr. Jon D. Levine, "plasebo'nun, virüs enfeksiyonlarına karşı savaşan interferon ve enflamasyona karşı koyan steroidler de aralarında olmak üzere vücudun çok sayıda doğal iyileşme mekanizmasını dürtüleyerek geniş çapta etki yapması olasıdır"[3] görüşünü öne sürer. plasebo tedavisinin "kronik şikayetçilere" çok az iyi geldiği bildirilmekle birlikte, psikiyatristler kadar diğer doktorlar da birçok

yerde plasebo tedavisi uygulanmasını şiddetle salık verirler. Konu, *Journal of the American Medical Association*'ın bir başyazısında da dile getirildi. Dr. Tomas J. Silber, plasebo tedavisinin etik'ini, "hastayı aldatma" yöntemini eleştirdi.[4]

Feminist örgütlerle diğer gruplar, tedavi adına kadınlara tarih boyunca verilen zararlara tepki olarak tüm dikkatlerini, tıpta, özellikle de uyuşturucu ilaç ve hastahaneye kapatma yöntemlerinin erkeklerden çok kadınlara uygulandığı psikiyatride gerçerli olan çifte ölçütler üzerinde odaklamışlardır. Prefrontal lobotomiye çoğunlukla en ağır, regressif, tedavisi bulunmayan şizofreni olaylarında başvurulur. İngiltere'de lobotominin, açıkça daha önemsiz bir akıl bozukluğu, bir psiko-nevrotik durum olan ve psikoza ilişkin belirtilerinin görülmediği agorafobide uygulanmış olduğunu görüyoruz. Ancak, lobotomiye başvurulmuş olan 22 hastanın 4'ü erkek, 18' i kadındır.[5] Kuşkusuz bu koskocaman haksızlık, istatistiğe kabaca koşut giderek agorafobiklerin yüzde 88'inin kadın olmasıyla açıklanabilir. Ancak, psiko-nevrozda bu şiddet işleminin uygulanması oldukça tartışıldığından, deneylerde esas olarak kadınların kullanıldığından kuşkulanılmaktadır.

Bir yerde (genellikle) erkek doktorlara, gerekçe olarak kadın beyninin erkeğinkinden daha kolay kesildiğini belirtmek daha mı kolay gelmektedir? Genellikle prefrontal lobun çalışmasına bağlanan aşırı duyarlı algılama gücüne kadının daha mı az gereksinme duyduğu düşünülmektedir? Genellikle prefrontal lobun çalışmasına bağlanan aşırı duyarlı algılama gücüne kadının daha mı az gereksinme duyduğu düşünülmektedir? Bu sorular, psikotrop ilaçlar (nöroleptik) verilmesinin, benzer biçimde, değiştirilemez etkilere yol açabildiği diğer psikiyatrik tedaviler için de sorulabilir. Bu tedavilerde kadınların oram erkeklerin iki katıdır.

Son on yıl içinde psikiyatrik bozuklukların tedavisi büyük ölçüde

biyo-kimyasal ya da tıbbi çözümlere yönelmiştir. Bugün, agorafobi tedavisi yapan çok sayıda psikiyatrist için sorun, hangi ilacın ya da hangi ilaç kombinasyonunun en iyisi olduğudur. Bu psikiyatristler nedene ya da anlama karşı ilgilerini yitirmiş gibidirler. Yerine, kişinin "zorunlu olduğu" görevlerini yeniden yerine getirmesini sağlama niyetindedirler.

Önemli olan, toplumun işlevsel bir yetişkinden beklentilerini yerine getirmesini engelleyen bu hastalık belirtilerinin azaltılması ya da ortadan kaldırılmasıdır. Agorafobiğin bir sorunu bulunabileceğini öne sürerseniz, şu yanıtı verirler: Kuşkusuz, evden dışarı çıkamama sorunu vardır. Agorafobiğin bu davranışının altında bazı ahlaksal ya da toplumsal ifadenin yatması olasılığı gözardı edilir. Çözümlenmesi gereken, derin sorunlar değildir; yalnızca hastalık belirtilerini ortadan kaldırmak yeter ve süreç içinde psikiyatri, tıbbın eline geçirdiği bir okur yazar uzmanlığı olarak, kendi kendini ortadan kaldırır gider. Akıl hastalığı belirtileri oldum olası fiziksel hastalık belirtilerinden daha az ciddiye alınmışlardır.

Vicdan sahibi bir doktor, genellikle nedeni saptamadan hastalık belirtilerini tedavi etmeyecektir. Ara sıra da olsa, hâlâ "uyuşturucu ilaçlar sorunları çözmez" dendiğini duysak bile, hastalığın belirtilerine dayanılarak yapılan tedavinin kendi içinde sona erdiği yeni psikiyatride ise durum hiç de böyle değildir. Benzer biçimde kederin, acının, işlev yapamamanın, giderek ağrının olası olumlu değeri gözönünde tutulmaz. Hannah Arendt'in sık sık aktarılan şu düşüncesini unutmuşlardır: "İnsanlık durumu öyledir ki, acı ve çaba, yaşamın kendisini değiştirmeden ortadan kaldırabilecek yalnızca hastalık belirtileri değil; ama daha çok, bağlı olduğu gereksinimle birlikte yaşamın kendisini hissettiren tavırlardır. Tanrıların kolay yaşamı, ölümlüler için cansız bir yaşam olurdu."

Yeni akıl hastalığı ilaçları gerçekten etkilidir; yaban hayvanlarını yatıştırmada kullanılırlar. Daha önce tedirgin hastalara uygula-

nan fiziksel sınırlamanın yerini uyuşturucu ilaçların aldığı akıl hastanelerinin bütün koğuşlarında insanların daha uysal, daha işbirlikçi, daha kolay yönetilir duruma geldikleri görülür. Burada konu, agorafobikler gibi ayakta tedavi olanlar kadar bu hastaların da tedirgin mi oldukları yoksa tedirgin mi edildikleri gibi son derece ahlaksal ve etik ikilemdir. Onları tedirgin insanlar olarak düşünmekle kendimizi daha güvende hissederiz, aksi takdirde onları sırf kendi duyarlığımızdan ötürü uyuşturmuş ya da herhangi bir başka biçimde kısıtlamış oluruz. Ancak bunun da insan hakları anlayışımızla ilgili sonuçları olacaktır. Uyuşturucu ilaçlar hastaya çoğunlukla, istemine ve rızasına karşı gelinerek, sık sık da bilgisi dışında verilir. Çünkü biz, hastanın acı çektiğine, onu kapıldığı panikten, kaygıdan ve/veya duyduğu acıdan kurtarmanın tıbbi, şefkat verici bir görev olduğuna karar vermişizdir. Başkasının acısı hakkında karar vermekle, korkunç bir sorumluluk yükleniriz. Kendi çıkarımızı koruma kaygısıyla acıya başkaldırıyı yanlış yorumlayamaz, böylece de, çok acı çektiklerine kendimizi inandırdığımız düşmanlarımızı, karşıtlarımızı zorla boyun eğdirtmez miyiz? Bu ahlaksal konular çoğunlukla tedavi için bulunan çareden sonra, ikinci sırada gelir ve Ernest Becker'in deyimiyle "anlamın ölümünü" ortaya koyar.

Hastalığı ilaçla tedavi edilmemiş agorafobik hastaya çok az rastlanır. Psikoterapi ve psikanalizde beklentiler bu yöndedir. Ancak burada bile çoğunlukla ilaç kombinasyonu ve psikoterapi denenir. Bir zamanlar Freud da özellikle agorafobisi olan hastalarda aşırı çözümleyici müdahaleyi doğru buluyordu. Hastaya bir öneri, rahatlama getirilmezse tedavinin yarıda kesileceği korkusuyla Freud'un psikanaliz kurallarını çiğnediği bilinir. Bununla birlikte Freud, müdahalenin kısa süreli olması, sonra da konunun yoğun biçimde tartışılması yolunda uyarı getirir. Özellikle agorafobisi olan hastalarda uyuşturucu ilaç kullanımının yasaklanma nedeni son derece mantıklıdır: Hastanın ilgisi tedavinin "gidişinden" başka bir yöne

çevrilmemelidir. Ayrıca, pragmatistlerimize tuhaf gelecektir ama, hastanın, geçici de olsa o an için rahatlattığı bilinen tüm aldatmaca, sahte güven ve baskılar aracılığıyla rahatlaması da yanlıştır. Benzer biçimde, plasebo etkisiyle doktorun otoritesinden ya da karizmasından ötürü de rahatlama duyulmamalıdır. Biz, "iyileşmeyi" büyüye ya da hekimliğe bağlamaksızın kişinin kendini psikolojik ve toplumsal açılardan ele alarak rahatlık duymasını bekliyoruz. Hekimliğin verdiği rahatlamaya gelince, biyo-kimyaya dayanan psikiyatride hastanın özgüveninden, özdeğer duygularından ve algıladığında kendini yönetmekten duyduğu gururdan çok az sözedilmesi acıdır. Aksine hastaya yeni kazandığı güvenin, iyileşebilmesinin, uyuşturucu ilaçların sonucu olduğu sık sık söylenir. Bütün sözde kusurlarıyla psikanaliz "ben'i güçlendirmeye" çalışır. İlaç tedavisi bağımlılığa, alışkanlığa, hatta düşkünlüğe özendirerek bunun tersini yapar. Ancak, hepsinden kötüsü, özün yönetim yeteneğini zayıflatmasıdır. Ruhbilimsel, toplumsal, kişilerarası sorunun ya da çatışmanın ele alınması zatürree ya da iskorpit hastalığının tedavisine hiç benzemez. Psikiyatrik ilaçları üreten biyo-kimyagerlerin çoğu bu farkı karıştırır.

Donald Klein'a göre, hastalar tedavi amacıyla kullanılan az dozda uyuşturucularla harika dürtülenir gibidirler. "Bu hastalar, uyuşturucu ilacın homeopatik düzeyinde, panik krizlerini tam bir abluka altına aldıklarından" uygun bir tedavidir bu. Hastaya az doz verilmeye başlanır. "Dürtülenme" olmazsa doz arttırılabilir. Genellikle doktorlar homeopatik dozların hem yararını hem de tıp açısından geçerliliğini irdelerler. "Plasebo etkisi" uyandırmasından kuşku duyarlar.

Klein, antidepresantların ("yükselticiler") paniği tedavi etmekten başka yararını açıklayamaz. Başka birçok psikiyatrik durumda olduğu gibi, yükselticiler verildiğinde agorafobik kişi kendini aşırı dinç hissettiğini belirtir. Giderek canlanmış görünse de "temelde depresyon yattığı" tanısı geriye dönüp bakılarak konur. Ruh duru-

munu yükselticiler için bu akılcı gerekçe bulma ve haklı göstermeye artık psikiyatri literatüründe çok sık rastlanmaktadır. Birinin ilaç vermesi ile psikoterapide yapıldığı gibi diğerinin de hasta ile birlikte akıl yürütmeye çalışması aynı kapıya çıkar. Bu durumda, terapist--hekim, elindeki şekerleme torbasını verme ya da geri çekme gücünü kendi keyfine göre uygular. Şu ya da bu ilacın klinik yararını sınama telaşı içinde alıcı-verici etkileşiminin etik'i gözardı edilir. Güç gösterileri, psikiyatriye dayalı her ilişkinin doğasında vardır; buradaki riskler daha da büyüktür. Ve insan tini süreç içinde önemini yitirir.

Biyo-kimyaya dayalı tedavi uygulayan Donald Klein, agorafobik kadının tedavisinin, kaygısından çok, panik ataklarına yönelik olması gerektiğini sanır. Kaygıyı geçirmeye yönelik tedaviler, başarısızlığa mahkumdur. Klein, barbiturat ve alkol gibi sedatiflerin hastanın sağlığına zarar verebileceğini öne sürer. Benzer biçimde, psikotik kaygıya yararı olabilecek phenothiazene burada yetersiz kalır, moral bozucu bir etki bile yapabilir. Hastanın ilaç bağımlısı ya da alkolik olması tehlikesi de vardır. Klein, antidepresantları, özellikle Tofranil'i önerir.

Agorafobinin nedeni ya da etyolojisi sözkonusu olduğunda Klein, kaçamaklı bir dil kullanmaz: "Hastalığın kökündeki neden panik krizleridir" der ve şöyle devam eder: "İlk panik krizi genellikle birdenbire gelir. Krizden önce hasta, olasılıkla kendini iyi hissediyordur." Klein, "kendini iyi hissediyordu" ile ne demek ister? Hastanın sağlığı mı iyiydi? Yaşamında, işinde vb'mi kendini iyi hissediyordu? Bu konular biyo-kimyasal psikiyatrinin soruşturma alanına girmez. Ufak dozda verilen uygun ilaçlar her şeyi yeniden iyi duruma getiriyorsa, bu konular psikiyatrinin soruşturma alanına girmeli midir?

Psikiyatrist Lynda Howlett ile psikiyatrist Richard Markoff, benzer biçimde, diğer psikotrop ilaçların etkisiz kaldığı paniğe, İmipramine'in (Tofranil) iyi geldiğinin saptandığı, üçü kadın, biri

erkek dört agorafobi olayı bildirirler. İlaçla akut episod iyileşmeye yüz tutarken, hastaların ayrıca çektikleri kronik gizli kaygı tedaviye yanıt vermemişti.

Burada, tedavinin yeterliliğinin kanıtı, "anekdotlara dayalıdır". Ancak bir hasta ile kişilerarası sorunlarını incelemek amacıyla yapılan dört psikoterapi görüşmesinin dışında, psikiyatristler hastaların yaşamlarını ne soruşturmuşlar ne de agorafobinin kadınlardaki yaygınlığını merak etmişlerdi.

Klein'ın sürekli yinelediği, agorafobinin nedeni paniktir varsayımından yola çıkan İngiliz araştırmacıları Julian Hafner ile Frank Milton paniğin tedavisi için beta bloker denilen uyuşturucu ilaçların kullanılması konusunda daha az iyimserdirler. Beta blokerler, böyle tepkiler gösterebilen organlarda kaygının ve/veya paniğin etkilerini sözde engelleyen uyuşturucu ilaçlardır. Örneğin, en önemli, belki de en korkulan tepki, şiddetli kalp çarpıntısıdır. Beta blokerler çarpıntıları önleyecektir. Hafner ve Milton, bu uyuşturucu ilacı, 22'si kadın 25 hastaya verdiler. 25 kişilik diğer gruba ise plasebo tedavisi uygulandı. Her iki grup, tedaviden dört hafta sonra daha iyiye doğru gitti. Ancak, plasebo tedavisi uygulanan grup, paniğin daha iyi üstesinden geldi. Bu hastalar, uyuşturucu ilaç, propranolol (Inderal, Inderide) verilenlerden daha önce yalnız başlarına sokağa çıktılar. Hafner ile Milton, görünürdeki bu paradoksal tepkiyi, plasebo tedavisi uygulanan grup paniğin bütün etkilerini (bedensel belirtiler, kalp çarpıntıları v.b.) tekrar tekrar yaşarken, korkularını anlamayı öğrenir, kendisinin (ben'inin) başa çıkma mekanizmasına açıkça güveni artarken, uyuşturucu ilaç verilen grup, paniği tüm boyutlarıyla yaşayamadığı için paniğin üstesinden gelemez şeklinde açıklarlar. Hafner ve Milton şöyle yazarlar: "Hastaların propranolole 'in vivo' maruz kalma deneyiminin daha sonraki ilerlemelerini olumsuz biçimde etkileyerek hükmü altına alması hemen hemen kaçırılmazdır."[6]

12

Grev Kırıcılar II: Davranışçılar

Davranışçıların yığma, taşırma, karşılıklı ket vurma duyarsızlaştırma gibi yönetici ve yönlendirici çok sayıda terimleri, bulunan yapısal karmaşıklıklardan cesaret almaları nedeniyle hastalık belirtilerine yaklaşım çizgileri biyo-kimyagerlerinkine koşuttur. Davranışçılar, adlarından da anlaşılacağı gibi, kişilerin nasıl davrandıklarıyla ilgilenirler. Reform yapma görevlerini sürdürerek kişilerin nasıl davranmaları gerektiğini bildiklerini belirtirlerken gönülsüz değillerdir. Davranışçılar, "metapsikoloji", duymazlar. Yaptıkları işi ödüle değer bulurlar. Diğerleri başarısızlıklarla karşılaşırlarken onlar hemen hemen her zaman başarılı olduklarını bildirirler. Benzer biçimde, vardıkları sonuçlar uzun ömürlüdür, hiçbir olumsuz yan etkisi yoktur. Tedavi bildirileri "ve kuşkulu, suçlayıcı psikanalizcilerin kehanette bulundukları gibi, hastalık belirtisinin şekil değiştirmesi" ifadesini içerir. Davranış tedavisinin başarılı olmadığı sayılı örneklerde bu, davranış örüntüsünün doğasının kolayca değişmemesi ve hastanın tedavisine geç başlanmasına bağlanır.

Newton, Darwin, Shakespeare ve Mill'i yetiştiren bir ülkeden M.G. Gelder ile I.M. Marks'ın bildirilerinde duyarsızlaştırmanın (hastaya, yavaş yavaş fobik ortama yeniden girerken gevşeme öğretilmesi ve kaygının her zaman en alt düzeyde tutulması) fobi belirtilerine çabuk ve oldukça özgül etkilediği, ek olarak da bunu, iyiye doğru giden bir toplumsal uyumun izlediğini okuyoruz. Bu, bireysel psikoterapinin ağır adımları ve "çapraşık" sonuçlarıyla oldukça belirgin bir zıtlık gösterir

Özel tedaviye giren kişilerden biri de 29 yaşında bir kadındı. Altı aydır "asansöre, uçağa ve metroya" binmekten korkuyordu. Ayrıca, evliliğindeki ciddi sorunlar sık sık eşinden ayrı kalmasına, depresyona girmesine yol açıyordu. Duyarsızlaştırma, haftada bir uygulanıyordu; kadınla onüç "zihinsel canlandırma" seansı gerçekleştirilmiş, kadın her seans arasında giderek arttırılan ödevler yapmıştı. Her duyarsızlaştırma tedavisinden sonra fobide belirgin bir düzelme görülüyordu. İki görüşme arasında bazı kayıplar bulunsa bile, her hafta eskisinden biraz daha iyi görünüyordu. Terapistler duyarsızlaştırmanın fobi belirtileri üzerinde özgül, iyileştirici bir etki yaptığı sonucuna vardılar. Gene de, hasta "toplumsal sorunlar ya da kişilik sorunları"[1] altında ezilmiyorsa tedavi daha başarılı olur diye eklemekten geri durmadılar.

J.P. Watson, R. Gaind ve I. M. Marks, benzer biçimde "hızlı tedaviden" sözederler. Burada, yıllardır fobisi olan yetişkinler, kendilerinde fobi yaratan nesnelerle uzun süre sürekli yüzyüze getirilirler. Hastalar önce teyp bantlarından korku duydukları nesnelerin seslerini dinlerler. Sonra, fobi yaratan nesnenin aslı ortaya getirilir. Hasta, nesneye olabildiğince yaklaşması, kaygısı geçinceye kadar ona dokunması için cesaretlendirilir. Uygulama seansları, bireysel fobilerin özelliklerini ortaya çıkarmayı amaçlıyordu. Balondan korkan biri için 90 balon şişirilerek patlatılmıştı; tüy fobisi olan iki hastanın önüne birçok tüy konulmuştu; örümcekten korkan üç hasta çeşit çeşit örümcekle karşı karşıya getirilmişti; kuşlardan korkan biri, önce içi doldurulmuş bir kuşu eline almış, sonra bir yavru muhabbet kuşuna dokunması, onunla oynaması için cesaretlendirilmişti. Bir hasta sudan korkuyordu. Kadın, başını önce su dolu bir kasenin sonra da banyonun içine daldırması için cesaretlendirilmişti. Gök gürlemesinden korkan bir hastaya, korku duyduğu nesne istek üzerine elde edilemeyeceğinden, kayıda alınmış gök gürültüsü, yağmur ve rüzgar sesleri çalınmıştı. Hastalarla iki üç seans yapılmış-

ti. Ortalama toplam tedavi dört beş saat arasında değişiyordu.

Waston, Gaina ve Marks bütün hastalara tedavinin büyük ölçüde yardımcı olduğunu, sonuçta klinik açıdan gelişme kaydedildiğini bildiriyorlar. Hastalarda, korkudan geriye çok az kalıntı görülmüş, fobi yaratan diğer nesnelerden çok az kaçınmışlardı. Watson, Gaina ve Mark, bu yöntemin duyarsızlaştırma da dahil diğer tedavilerden daha kısa sürede daha iyi sonuçlar verdiğini söylüyorlar.[2]

I. Hand, Y. Lamontague ve I.M. Mark, kronik agorafobik hastalarla yakından ilgilenmişler, "grup halinde yapılan taşırmanın" değerini göstermişlerdir. Taşırmada hastadan fobi yaratan en kötü duruma girmesi, artık korku duymayıncaya kadar bir saat süreyle korkuyu en şiddetli yoğunluğu ile yaşaması istenir. Uygulama önce zihinsel canlandırmayla sonra gerçek yaşamda yapılır.

Bu yolla 25 agorafobik kişi tedavi edilmiştir. Hastalardan 45 dakika süreyle, kendilerini en çok korkutan iki duruma girmeleri istenmiştir. Hastalar, korku duymama davranışı "kolay" bir alışkanlığa dönüşünceye kadar bu alıştırmaları, tedavi seansları dışında da sürdürmek zorundaydılar. Gruplara ayrılan hastaların hepsi de üç gün içinde fobilerinden büyük ölçüde kurtulduklarını bildirmişlerdir. Grup halinde yapılan taşırma, sosyal uyumun yanı sıra sosyal becerilerde ve kendine güvenme konularında da iş yapabilmede artış, boş zamanları değerlendiren faaliyetler gibi beklenmeyen artı kazançlar da sağlamıştır. Ancak, tedaviden önce evlilik ya da kişilik sorunları olan hastaların tedavi sonrası gözlem süresi içinde bu sorunlarının şiddetlendiği görülmüştür (tedavi sırasında ya da tedaviden sonra böyle güçlüklerin ortaya çıkmasına az da olsa rastlanır). Bilimsel bildirilerin çoğundan anlaşılacağı gibi, insan faktörünün gözönünde tutulması gerekmekle birlikte bu faktörlerin çok seyrek olarak belirleyici önemi olur.

Bu veriye karşın davranış bilimciler, agorafobisi olanların grup halinde kendilerini açmaya zorlayarak etkin biçimde tedavi edilebi-

lecekleri, gruba bağlılığın tedaviyi kolaylaştırdığı, altı ay sonra çok daha büyük bir gelişme kaydedildiği sonucuna varırlar.[3]

Becerilerini geliştirirken çoğunlukla davranış bilimcilerin davranışları hem meslekten kişilerin hem de meslekten olmayan kişilerin duyarlılıklarına ters düşer. Davranış bilimciler, elde ettikleri sonuçları diğerlerininkilerle karşılaştırarak kendilerini daha başarılı bulurlar. Kendi başlarına karar verdikleri bu üstünlüğü kamuya sergilemekten çekinmezler.

Temple Üniversitesinde agorafobi araştırması ve tedavisi merkezi yöneticisi, psikolog ve davranış bilimci Dr.Alan J. Goldstein, agorafobisi olan kişilerin sorununu "korkudan korkma" diye niteleyerek çalışmalarından söz eder. Agorafobisi olanlar, yaşamlarında olup bitenlerle görünüşte ilgisi bulunmayan, kendilerini saran panik nedeniyle dünyada öne çıkmaktan korkarlar.

Dr. Goldstein'a göre, tedavisi, "başarısız" oteki tedavilere yıllarını ve binlerce dolarını veren hastalarda bile "başarılıydı". Dr. Goldstein, "geleneksel teke tek psikiyatrik tedaviler artık işe yaramıyor, agorafobiklerle uğraşırken yararı olmuyor" der. Şu örneği verir: "Hasta, adına Diane diyelim, otuzlarında (kadınlarda bu sorunun ortaya çıktığı klasik dönem), modaya uyan, çekici, konuşkan bir kadındır. Evlidir. Northeast Philadelphia'da oturur. Bir doktorun yanında tıp teknisyeni olarak çalışır. Sekiz yıldır ona toplam 10 000 dolara mal olan bir psikiyatrik çözümlemeye gitmektedir. Başka iki psikiyatriste ve bir hipnozcuya da gitmiştir. Otomobil kullanırken kendini saran korkuları açıklamaya çalışmış, ancak analizci onu çocukluğunun derinliklerine itmeyi sürdürmüştür. Sonuçta Diane panik krizleri yüzünden evden çıkamaz hale gelmiştir."[4]

Diane'a iyileşmenin yolu, gazetede agorafobi hakkında bir yazı okuduktan sonra açıldı. Temple Kliniğine gitti. Burada Alan ve Susan Jasin'in tedavisi altına girdi. Roosevelt Bulvarında yalnız

başına otomobil sürmesi, onların sadece dört ayını aldı. Başlangıçta korkunç bir paniğin pençesine düşmesine ramak kalmışken sonunda Diana başardı; bunu yaşamının doruk anı olarak niteler.

Temple Üniversitesi agorafobi araştırması ve tedavisi programında her hastaya bileğine takması, panik krizinin geldiğini sezinlediğinde şiddetle sıkması için kırmızı lastik bir şerit verilir. Ayrıca hastaya haftanın sonunda bileklerinin çürüyeceği söylenerek uyarıda bulunulur -ancak, bunun önemi yoktur. "Lastik şerit başınız derde girdiğinde sizin en iyi arkadaşınız olabilir."

Dr. Goldstein, psikoterapi sürecine öznellik getirmenin yanısıra bundan kaynaklanan olumlu ve olumsuz duyguları açıklanması güç biçimde değiştirerek özellikle böylesine öznel bir uğraş alanında kendi başarılarını, diğerlerinin başarısızlıklarını duyururken kendine güvenmiş olmalı. Agorafobiklerin gerçekten "korkudan korktuklarını" söylemek, ne yazık ki, genel davranışçı inanca uyar. Sözde, bu hastaların korkudan başka bir şeyden korkmalarına gerek yoktur.

Hastalık belirtilerinin tedavi edilmesi insanoğlunun sorunlarının ve bu belirtileri gösteren kişilerin (kadınların) önemsizleştirilmesine yol açar. Ezilene, güçsüze her zaman böyle davranılmış, ilgisi büyük ölçüde başka noktaya çekilmiştir, öyle ki hastalar bile bu yöntemi makul bulmuşlardır. Sanki Engizisyon Mahkemesi Başkanları "örümceklerden, gök gürültüsünden, sokaklardan yakınıyorsun. Söylediklerine inanıyoruz. Yakarışlarına kayıtsız kaldığımızdan kuşkusuz hiç yakınamazsın. Çektiklerin için seni tedavi ediyor, iyileştiriyoruz" diyorlardır. Ancak tedavi, insanlarla ve sorunlarıyla alay edildiğini gösteren bir akılsızlık mesajı verir. İnsanların, özellikle güçsüzlüğe, alay konusu edilmeye ve sürekli ezilmeye duçar olanların bu saygısızlıklara nasıl ciddi ciddi boyun eğdiklerini anlamak güçtür.

Eski Yunan'da, biri yurttaşlara, diğeri kölelere iki ayrı tıbbi tedavi uygulanırdı. Köleler sessizce tedavi edilirken, efendilere önce-

den açıklama yapılır, bilgi verilir ve karşılaşacakları güçlükler konusunda eğitilirlerdi. İki sınıf doktor vardı: "Köle doktor" ve "özgür insanları tedavi eden bilimsel eğitim görmüş doktor."

Werner Jaeger, şunları yazar: "Eflatun, *Yasalar*'da köle doktor ile özgür insanları tedavi eden bilimsel eğitim görmüş doktor arasındaki ayırımın eğlenceli bir tanımını yapar. Bu ayırımın hastalarına karşı davranışlarında varolduğunu söyler. Köle doktor, hastadan hastaya koşuşturur, tartışmasız emirler verir, reçeteler yazar.Yani, tedavisini açıklamaksızın basitçe, daha önceki rutin deneyimlerine göre çalışır. Mutlak bir tirandır. Özgür bir doktorun özgür bir insana bilimsel açıklamalar getirircesine konuştuğunu, tüm bedenlerin köklerine inerek hasta organları tanımladığını duysaydı, içtenlikle güler, böyle durumlarda doktor denilen çok sayıda kişinin söylediklerini yinelerdi: 'Seni aptal seni, hastanı tedavi etmiyorsun, onu eğitiyorsun, sanki onu sağlığına kavuşturmak değil de doktor yapmak istiyorsun'." Ancak Eflatun, hastanın temel eğitimine bağlı olan aynı tıp yönteminin, bilimsel tedavinin ideali olduğuna inanır.[5]

Hastayı tedavi etmekten çok eğitme suçlaması bugün, duygusal bozukluk çektiği söylenen kişilerin ortaya çıkarılması için biraz akıl ve ideoloji içerdiği kabul edilen tedavilere, ortaya çıkarıcı, çözümleyici tedavilere karşı yapılmaktadır. Bu hastalar, özellikle yetke sahibi kişi ile hiçbir entellektüel diyaloga girme beklentisi bulunmadan gelenler, görev edinerek belirttikleri hastalık belirtilerinin ötesinde ele alınmaktadırlar.

Bu, olduğunuz yeri bilmek demektir; saptanmış tepkiler senaryosuna aykırı davrandığınızda üzerinize yağacak oklardan korunmanız demektir. Siz, hastalık belirtilerinizi ortaya koyarken, uzman, gereksiz ve lüks eğitim saçmalığına girmeksizin, her belirtiyi ona sunduğunuz biçimiyle ele alacaktır. Tedavi edilmekten çok eğitilmeyi beklemek, gizli gizli durumunuzun ötesindeki düzeylere göz diktiğinizi belirtir. Aşağı konumda ve güçte birçok kişinin böyle açıkca

küçültücü, leke sürücü tedavileri aramalarının, giderek bu tedavilerle işbirliğine girmelerinin ise aksine, bir nebze saygı ve akıl sunanlardan korkmalarının nedeni budur.

Kadınlar, uzun süredir bu konumdadırlar. Kendi yerleri diye bildikleri dünyayı güvence altına almak için, aşağı sunulara yenik düşmüşlerdir. Bu, köle psikolojisidir. Ezilenin taşıdığı yüklerden biridir. Sonradan ben'in bir parçası haline gelen, bir erdem diye kabul edilebilen aşağılığın içselleştirilmesidir. Bu, bir doygunluk sağlar, giderek psikoloji deyimi ile "ben'e uygun" hale gelen "şeylere", aşağı şeylere bir istek duyulur. Aynı zamanda yüksek değerlere sahip uygarlığımızın ögeleri "ben'e yabancı" ya da "ben'e uygun olmayan" durumuna gelir. Bunlar, korku ve küçümseme ile ele alınır. Sürekli ezilmiş kişi de bunu akıl ve bilim yoluyla anlar.

Artan ekonomik ve toplumsal güç yüzünden kadınlara birinci sınıf tedavi olanağı tam sağlanmaya başlandığında, akılcı olmayana, içgüdüselliğe ve büyüye özlemin ortaya çıkması oldukça tuhaftır. Kültürümüz, genelde gizemciliği bağrına basmaktadır. Vitaminlerin kanseri iyileştirdiğini, şarkıların ölümcül bir hastalığı gerilettiğini, doğru beslenmenin ölümsüz bir yaşam sunduğunu her yerde okuyoruz.

Feminist kültür bu aptallıklardan uzak tutulamadı. Birçok şeyi anlama yeteneğinden yoksun, zayıf, ölümlü biz insanoğullarının sezgiyi bağrımıza basmamız anlaşılabilir. Ayrıca, yaşamı denetlemede erkeklerden daha güçsüz olan kadınların da böyle davranmaları anlaşılabilir. Anlaşılabilir, ancak savunulamaz. Güçleri çok az olan kişilere verelecek tek doğru yanıt, biraz daha güç kazanmaya çalışmalarıdır.

Feministler arasında saygı gören birçok kadın, feminizme karşıt çevrede de olduğu gibi, cinsler arasındaki biyolojik ayırımın büyük önem taşıdığına inanır. Jane Alput, Analık Hakkını şöyle över:

> Kadınların eşsiz bilinci ya da duyarlılığı, feminist sanatı ayrı bir yere koyan özel belirtiler ve şimdi feminist antropologlar tarafından sürdürülen araştırmanın güdüleyici çizgisi, bütün bunlar *kadın biyolojisinin kadınların güçlerinin temeli olduğu* görüşünü belirtmektedir. Böylece biyoloji, feminist devrimin düşmanı değil, kaynağı olmaktadır.
>
> ...Yeni feminist kültürün gücü (hem tarihsel bir gerçek hem de mitlere dayanan ilk örnekler diye kabul edilen), eski ana erkilliğe bağlanan güçler feminist sanatın ruhu olan ve birçok kadının iletişim içinde olduğunu duymaya başladığı içsel güç, aynı kaynaktan ortaya çıkabilir. Bu kaynak, kadın biyolojisinden başka bir şey değildir: Çocuklar doğurma ve onları besleme *yeteneği*.

Anne olmayan kadınlar, kendilerini bu özel güç kategorisinin dışında hissetmesinler diye Alput, şu güvenceyi verir: "Burada annelik, her kadının genlerinde bulunan bir potansiyel olarak anlaşılmalıdır. Bir kadın ister çocuk doğurmuş olsun ister doğuracak olsun, bu kadınlık çözümlemeleri için hiç fark etmez."[6]

Ezenin, kadınların yaşammı dölyatağının belirlediğini söylemesine dayanmak güçtür; ama ezilenin de aynı görüşü paylaşması artık çok fazladır. Bu görüşün birçok kadını nereye sürüklemiş ve hâlâ da sürüklemekte olduğunu farketmek ilginçtir. Ülkenin dört bir yanındaki (gerçekte Avrupa'daki kadın hareketi literatürünü okuduğumuzda, sağlıklı besinler, beden eğitimi talimatı ve tinsellik üzerine harcanan zamanın yerin ve çabanın çokluğundan adeta şok oluruz. İçerik farklı bile olsa, biçim annelerininkinden hiç de farklı değildir. Bu kadınların da tıpkı anneleri gibi tek derdi yiyecek, rejim ve kilisedir.

Entellektüelliğe karşıtlık eğilimi cansıkıcıdan da ötedir; siyasete karşıttır. Tarot kartlarına ya da masajla sağlığa (stresin nedenini bulma yerine) verilen önem, kadınları gerçekten meşgul eder ve onları siyasal ya da ekonomik sistemlerdeki değişikliklerle ilgilenmekten alıkoyar.

Dünya kurulalı beri akılsızca etkinliklerle meşgul edilen kadınlara bugün kadının *kurtuluşu* adına aşağıdakilerin bazıları sunul-

maktadır:

> *Bir öz sevgisi grubu*: Özün gerçek doğasını daha iyi anlayabilmek için aklı inceleyeceğiz (bir aklın bilimsel incelenmesi bütün akılların anahtarıdır), yaşam ve ölüm deneyimlerimizi paylaşacağız. Meditasyon yapmak için battaniyelerinizi, yastıklarınızı, şallarınızı getirin.
>
> *Kadınlar ve yiyecek*: Vücudumuza giren yiyeceğin niteliğini ve niceliğini denetlemeyi öğrenmeyle yaşamımızın geri kalan yıllarından sorumlu olma arasındaki ilgi üzerine söyleşi yapacağız.

Akılcılığa karşıtlık akımının bir parçası olarak kadınlara sadece tıp bilimindeki ilerlemeleri unutması öğüdü verilmez. Özel tür bir "kadın yasasının" bulunduğu öğüdü de verilir (aşağıdakileri okuyun). Bir kadın örgütü abonelerine şunları yazıyordu: "Kadınlar, avukatlarının söylediklerini anlamadıkları için bizi arıyorlar... Duygusal desteğe gereksinmeleri var... Avukat kurumuyla deneyimimi, bir kadının her şeyden çok güveneceği birine, onu saran bir kola, birinin ona ilgi gösterdiğini bilmesine gereksinme duyduğunu göstermiştir." Biri, bu kadına avukatının söylediklerini, yaşamında ne çapanoğulları ile karşılaşacağını açıklasa, onunla daha iyi ilgilenmiş olurdu. Koskocaman bir kucak, iyi ve hoştur. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nin yasa sistemiyle karşı karşıya gelindiğinde gereksinme duyulacak bir şey değildir.

Bunun agorafobi ve kadınlara uygulanan tedavi türleriyle ne ilgisi vardır? Yüzyıllardan beri kadınlar köle hekimliği beklemeye eğitildiler; giderek, kadın hareketinin bazı kolları da onları sorunlarını çözümlemenin yolunun sağduyudan değil, saçmalıktan geçtiğine inandırarak uyuttu. Böylece, davranış değişikliği satıcıları için, tedavilerini kadınlara satmak kolaylaştı.

Bunun bir örneği, *Ms.* dergisinde çıkan "Evden Çıkmaktan Korkuyor Musunuz? Agorafobiniz Olabilir"[7] başlıklı bir yazıda görülebilir. Makalede konu alışılagelmiş tanımlar getirmek yerine, hem canlandıran hem de cesaret veren ideolojik bir anlayışla işlenmişti.

Örneğin, "kurbanların" çoğunun "kadın, bütün kurbanların toplam yüzde 89'unun ise evli" olduğu açıklanıyordu. Yazarlar, haklı olarak şu yorumu getiriyorlardı: "Bu dengesizlik, genelde kadınları etkileyen soyutlanma, güçsüzlük ve kendini zayıf bulma politik gerçeğinin açıkca yansımasıdır."

İnandırıcı bir çözümlemeden sonra yazarlar; aslında davranış tedavisinde odaklaşan ve pratisyen hekimlerin kendi istekleriyle (gurur verici bir şey) tedavi yöntemi olarak anti-ideolojik bir tutum aldıkları, artık ülkenin her yanına yayılmış bulunan Fobi Kliniklerini önerirler. Buralarda yeniden, hastalık belirtilerine hücum edilir. Sakatlar, kendilerin güçsüz duruma getiren engellemelerden kurtarılırlar. Görünüşte sokaklara, dükkanlara ve güzellik salonlarına girecek kadar özgürleşirler. Çok sayıda davranışçının tedavi ve gelişme raporlarına uygun olarak, "altı yıldan beri uygulanan programı tamamlayan kadınların yüzde 80'i gelişme kaydetmiştir ve kaydettikleri gelişmeyi sürdürmektedir".

Bu sonuçlar başkalarınca doğrulanmamıştır. *Ms*'deki makale gerçekten yararlı tek tedavi olarak davranış tedavisini önermekle kalmaz, "agorafobikler için tedavi kolaylığı sağlayan bir başvuru listesine de sahip olan" davranışçı psikolog Alan Goldstein'in adını da okurlarına verir. "Yakınınızdaki bir fobi kliniğine yatmanıza yardım etmesi için, Temple Psikiyatri Bölümü, Davranış Tedavisi Birimine yazarak onunla ilişki kurun" der (yeri gelmişken, yazarlardan biri, Chambless, Temple Üniversitesi Davranış Tedavisi Biriminde görevlidir) *Ms.* ve kurtarıcılar için kötü bir puan.

Bazı eşcinseller, erken bir evrede, davranışçılığın onları "normalleştirmek" için cezaevlerinde ve akıl sağlığı kurumlarında uygulandığını öğreninceye kadar, "sorunlarına" yardımcı olması için davranışçılıkla ilgilendiler. Kendi istekleriyle davranışlarını değiştirmeyi kabul edenler –yani, mahkemece böyle yapmaları emredilmeyenler– kendilerini kötülemeyi açıkça içselleştirmişler, yalnızca hakaret

diye değil, kendilerini yıkma aracı olarak da kabullenmişlerdir. Eşcinseller topluluğunun öğrendiğini kadınlar da öğreneceklerdir. Bilinçleri yükselirken hem doğum kontrol haplarının hem de "balonların" gerçekte ne işe yaradıklarını öğrenecekler.

Davranışçıların başka bir aracı da "sosyal pekiştirme"dir. "Laboratuvarda normal hayvan ve insan davranışını denetleme"nin başarıyla tamamlanması üzerine, Steward Agras, Harold Leitenberg ve David Barlow, bu tekniğin insanlardaki nevrotik davranışın değiştirilmesine yararını sınamak için üç agorafobi (ikisi kadın, biri erkek) olayını incelemişlerdir.[8]

Deneklere birbiri ardına pekiştirme yapılır; sonra yapılan pekiştirme geri çekilir. Kaydettikleri ilerlemedeki değişiklik ya da etkinliklerindeki düşüş gözlemlenir. Hastalardan "bağımlı oldukları yerden", bu olayda Araştırma Merkezi Kliniğinden belirli bir uzaklığa kadar yalnız başlarına yürümeleri istenir. Toplumsal pekiştirme, hastalar istenileni iyi yaptıklarında, mesafeyi arttırma girişiminde bulunduklarında, övülmelerini içerir. Denetim, bütün öteki koşullar aynı tutulurken, bazı etkinlikler için övgünün geri alınmasını içerir. Özellikle, toplumsal pekiştirme, uygun bir coşkuyla "iyi... iyi gidiyorsun" diyen terapist ve klinikteki diğer kişiler tarafından yapılır. Ayrıca, pekiştirme aşamasında hastanın ilerleme konusunda hemşirelere söyledikleri de övülür. Övgü ile hastaların iyi gittikleri, ancak pekiştirme geri çekildiğinde ne daha fazla bir ilerleme ne de düşüş kaydettikleri görülür. Öte yandan, eskisi gibi yeniden pekiştirme yapılması, her denekin yitirdiği davranışını hızla yeniden kazanmasına neden olur. Araştırmacılar, bize, diğer tepkilerin yanı sıra, laboratuvar hayvanlarının da benzer davranışlarda bulunduğunu söylerler.[9]

Bilimsel araştırma adına ya da biri, diğerini "nevrotik" diye nitelediğinde kendiliğinden ortaya çıkan yetki ile bile olsa, bir

insanoğluna böyle davranılması mide bulandırıcıdır. Sorunlu yetişkinlerle uğraşırken "sosyal pekiştirme", bunların yerine, işe alırken cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması, eşit işe eşit ücret, evlilik sözleşmesinin daha eşit hale getirilmesi, yeteneklerin ve becerilerin geliştirilmesine yardım ve başka eğitim olanakları sağlama gibi boyutlar kazanabilirdi. Düşünen, çabalayan insan için gerçek bir önemi olabilecek sosyal pekiştirmeler bunlardır. Ancak Agras, Leitenberg ve Barlow'un böylesine görüşlere pek sabırları yoktur: "Laboratuvarda normal hayvan ve insan davranışını denetlediği belirtilen değişkenlerle, nevrotik davranışın değiştirilemeyeceği yolundaki yaygın varsayımın gerçekte pek dayanağı yoktur."[10] Biz ise, laboratuvarda normal hayvan davranışını denetlediği belirtilen hangi değişkenin Emily Dickinson'ın şiirini açıklayabildiği merakına kapılıyoruz.

Uygar dünya, insanlara hayvanmışlar gibi davranmamaya çalıştığımız için büyük gurur duyar. Mary Baker Eddy, Phineas Quimby tedavi etme gücünün "hayvansal" manyetizmadan geldiğini öne sürdüğü için onu azarlamıştı. Eddy, daha transandant güçlerin gerektiğinde direnmişti. Önde gelen davranışçılar (ve psikiyatri alanındaki biyokimyagerler), "bu denetim teknikleri uygun değildir, *çünkü* laboratuvar hayvanlarını etkilediği görülmüştür" diye ilan ederlerse, bu davranış bilimi tarihinde ne güzel bir gün olacaktır.[11]

İngiliz davranışçı Dr. Julian Hafner, "yoğun davranış" tedavisinin sonucunu belirlemede eşin önemli olduğunu düşünür. Webster'in (başka bir davranışçı), eşin tedaviye katılması konusundaki ısrarını onaylayarak bize aktarır: "Sadece, kocaları da tedavi için gelen hastalarda biraz iyileşme kaydedilmiştir. Terapistin kapalı, içe dönük bir sisteme tek giriş yolunun hastanın kocası olması konusu asla yeterince vurgulanamaz."

Hafner'in incelemesi agorafobinin işlemsel tanımı (*operational*

definition) ile başlar: "Kaygı, tatsız hastalık belirtileri, düşme korkusu, bayılma ya da denetimin başka türlü yitirilmesi yüzünden yalnız başına ya da yanında biri varken evden dışarı çıkamamak ya da çıkmak istememek, halka açık yerlerden, okullardan içeri girememek." Hafner, seçilen kadınlardan birçoğunda "agorafobinin yanı sıra genel nevrotik ve fobik belirtilerden oluşan bir yelpazenin" de bulunduğunu ekler. Agorafobinin ortalama süresi 9.5 yıl, evliliğin ise 12.7 yıldı. Araştırmaya 33 kadın katılmıştı. Kocalardan, tedavi dışındaki bütün görüşmelere eşleriyle birlikte gelmeleri istenmişti. Tedavi, gerçek yaşamda korkulan durumlarla yüzyüze gelmeyi kapsıyordu. Kocalardan, hastalarla tedavi sonrası programda da işbirliğine girmeleri istenmişti. Hem hastalara hem de kocalarına bir dizi sorular verilmişti. Başlıca amaç, çeşitli gruplar içindeki "düşmanlığı" belirlemekti. Paradoksal bir tepki ortaya çıktı: Kocaların önemli bir bölümü, eşlerinin hastalık belirtilerinde görülen herhangi bir düzelmeden olumsuz etkilenmiş, "eşlerinin hastalığı biraz yinelendiğinde ise düzelmişlerdi".

Hafner, en düşman gruptaki bir kocanın tedaviden dört ay sonra kendini öldürmeye kalktığını anlatır. Adam, "karısı iyileştiğinden beri kendini yararsız, yetersiz bulduğu" için intihara kalkıştığını söylemiştir. Karısının agorafobi çektiği günlerdeki kadar ona bağımlı olmamasından rahatsız olmuştur. Evliliklerindeki "doyumsuzluk odağı" yer değiştirerek, karılarının sorunlarım yerini kendi cinsel sorunlarının alması üzerine dört koca depresyona girmişti. Aralarında kendini öldürme girişiminde bulunan da olmak üzere diğer dört koca da, karıları yalnız başlarına sokağa çıkmadıkları sürece içlerinde uyuklayan aşırı kıskançlığın karılarının düzelmesi üzerine su yüzüne çıktığını açıklamışlardı. Bunun üzerine kadınlar da yeniden agorafobik davranışlara kapıldıklarını ima ederek biraz olsun evliliklerindeki bu uyumsuzluğun üstesinden gelmeye çalışmışlardı.

Hafner, kocaların kendi sorunlarını bu denli evrensel bir bo-

yutla yadsımalarından etkilenir: "Bu erkekler... ancak, görünüşte eşlerine yardım etmek amacıyla tedaviyi tamamlayan sürekli ziyaretler bağlamında yazarla destekleyici, tehdit etmeyen bir ilişki geliştirdikten sonra kendi sorunlarını kabul edebildiler." Hafner şu sonuca varır: "Kocalarındaki yadsımanın önemini kabul etmeden yalnızca evli kadınlardaki fobi bozukluklarını anlama amacı güden bir araştırmanın başarılı olma şansı yok gibi görünmektedir." Hafner'in araştırması agorafobisi olan evli kadınların, kocaları uygun bir psikiyatrik tedaviye girmedikçe tamamen iyileşemeyecekleri savını destekler.[12]

Hafner'in çalışması davranışçılar için bazı umutlar bulunduğunu gösterir. Açık yüreklilikle, "bu deliliğin" kişilerarası dinamiğini, agorafobinin yaşamdaki durumlarla ilgisiz, basit bir kötü alışkanlık ya da korkudan korkma olmadığını görür. Ne var ki, sanki sokak evden daha tehlikeliymiş gibi tedavisi, naif bir biçimde tehlike ile karşı karşıya getirerek iyileşme örüntüsünü izler. Evin sokaktan daha tehlikeli olduğunu geç keşfeder (Sartre, "Cehennem, ötekidir" diyebilirdi ona). Evlilik ve beklentileri konusunda hiçbir sözetmez. Sanki evlilik ve evlilikte beklenilenler hastaları ile kocaları arasında olup bitenlerden ayrı bir konudur. Yerine, bütün suçu bahtsız koca üzerine atarak kötü adam kuramını yaygınlaştırır. Kadın, kocasının tedavi edilmesi gereken düşmanlığına yenilmek zorundadır. Davranışçı için nasıl da başarısızlıklarından bir kaçış noktasıdır bu: Sen düzeldikçe kocan dövüyor, bağırıyor, yıkılıyorsa bizden seni iyileştirmemizi nasıl beklersin? Bu evliliklerdeki düşmanca, giderek antagonist ögeleri bilmesine karşın Hafner, tedavilerde ya da görüşmelerde karı kocaları ayrı ayrı ve birlikte kabul etmenin doğasında yatan tehlikelere kayıtsız gibidir. Bu konuları izin, mahremiyet, gizlilik, çıkar çatışması olarak görmez. Belki de bazı kocaların düşmanlığı daha çok, Hafner'in karılarının hastalığına sakınmadan sızmasına karşı duydukları bir tepkidir.

13

Grev Kırıcılar III: Afyon Sanrısı Görenlerden Afyon Çubuğu Temizleyicilerine

İyileştirici ve yenileştirici olarak uyku tedavisi geleneği, uygarlığımız kadar eskidir. Shakespeare ona "yaralı zihinlerin merhemi" derdi. Eski Yunanlılar "Tapmak" uykusu ya da kuluçka dönemi adını verdikleri olguya çok inanırlardı. Duacı (hasta), "hafif uyuşukluk veren, düş ve hayal gördüren" güzel kokulu otlarla buğu yapardı. Kestiği kurbanın derisi üzerinde uyurdu. Uyku eğilimini arttırmak, görüş berraklığını çoğaltmak için tören düzenlenirdi. Sonra düşler, uygun yorumlarda bulunan rahiplere anlatılırdı. Duacı, oniki saatten dört haftaya kadar burada kalabilirdi.[1]

"Dertli" kişileri uyutmak bütün bu yıllar boyunca çekiciliğinden, gizeminden hiçbir şey yitirmedi. Yararı olup olmadığı konusunda hâlâ karar verilmedi. Yararının kime, uyuyana mı yoksa onun tedirgin edici varlığından en azından geçici olarak kurtulanlara mı dokunduğu kesinlik kazanmadı. "Uyutmanın", çoğunlukla kötü bir yanı vardır. "Öldürmenin" daha güzel biçimde söylenişidir. Ölümsüzlük fantazilerimize umut katan şairler ile dinciler, ölümden "sonsuz uyku ya da uyuşukluk" diye söz ederler. Uyku, sorumsuzlukla suçlamaya da yarar: Sorumlu kişi, çevresindeki sorunlarla uğraşmak için uyanık, tetik olmalıdır. Yalnızca yolu tıkayanlar ve işe yaramayanlar, ayak altından çekilmeleri için uyuşturulurlar ki, başkalarının yeterince etkin ve üretken olabilmeleri için yer açılsın.

İnsanoğlunun davranışında hastalık kavramına yer verilmesinin birinci etkeni, başkalarını uzaklaştırdığımız için duyduğumuz suçluluktan kendimizi kurtarma gereksinimidir. Agorafobide de farklı bir

yan yoktur. Her şey, "dertli" kişi üzerinde odaklanır. Burada da hasta kadının davranışının, kendisi kadar çevresini de altüst ettiğinden kuşku duyulur. Kadının davranışı ev halkının, ailenin düzgün işleyişini altüst eder. Bu konuda mutlaka bir şeyler yapılmalıdır. Kadın da bunu dener; kendilerini tedavileri ile sunan fırsatçı terapistlerin çığ gibi çoğalma nedeni de işte budur. Kadının uyutulması kaçınılmazdır.

Bir "uyku tedavisi" önraporunda, fobik hastaların "gerginlikten, kişiliklerini yitirmekten" kurtulmaları için thiopentone kullanılarak uyutulmalarının mantığı açıklanır. (Bu tedavi, 2. Dünya Savaşı sırasında geniş ölçüde, daha sonraki sivil uygulamalarda ise sınırlı kullanılan Pentothal tedavisinden uyarlanmıştır.) Hasta, iğneyle yavaş yavaş uyuşturucu ilaç verilerek uyutulur. Başlangıç aşamasında basit açıklamalar yapılır, güvence verilir. Gelişme kaydedilinceye kadar, genellikle haftada üç kez, iki günde bir uygulanır. İlk grup, birçoğu "kronik hasta", 32 kişiden oluşturulmuştur. Sonuçlar, "olağanüstü"dür. Onaltısının hastalık belirtileri büyük ölçüde ya da tamamen geçmiş, dokuzu, bir tedavi süresinden sonra büyük düzelmeler kaydetmiştir. On yıldan beri depresif olan, bütünüyle eve kapanmış, ezilmiş bir kadının hastalık belirtileri ise yok olmuş ve kadın, yeniden mükemmel, normal bir yaşama başlamıştır. Raporda bütünüyle iyileşmiş hastalardan çok az sözedilmekle birlikte, "hastalık belirtileri birçok kişide ılımlı, kısa süreli ve seyrek hale geldi" denilmekte ve "değişikliğin türü nitelikseldi ve hastaların yaşamını başka bir kalıba döktü" iddiası ileri sürülmektedir.

Araştırmacıların yeni bir nevroz tedavisini değerlendirmenin güçlüğü konusunda gösterdikleri dikkate karşın özellikle başka tedavilere genelde cevap verilmediği bir durumda iyileşme kaydedenlerinin oranının yüzde 85 gibi bir rakama ulaşması oldukça cesaret verici ve etkileyici sayılır. Üstelik, bu sonuca varanlar, bu kimyasal (fiziksel) tedavi ile elde ettikleri sağlıklı sonuçların, nevrotik hastalı-

ğın nedenlerinin saptanmasında da semere vereceğini düşünmektedirler.[2]

Psikiyatride kimyanın kullanımının giderek artmasına karşın, bu çok başarılı tedavi hakkında daha fazlası bilinmemektedir. Gene de bu ön rapordaki sonuçlar gerçek olsaydı, yinelenebilseydi, agorafobi sorunu da çiçek hastalığı gibi yok edilirdi. Aksine, en azından bir düzene değişik tedavi ortaya atılmıştır.

Bu tedavinin mucitleri, Dr. Anne T. Dolan ile Annees A. Sheikh, agorafobi tedavisinde uygulanan zihinde canlandırarak tedaviyi, hastalık belirtilerini aşarak asıl nedenlere indiğinden davranışçılıktan ve "sorunu, çatışmanın uzak, uyuyan alanlarına geri itmediğinden" psikanalizden farklı, kısa süreli bir yaklaşım diye tanımlarlar. Zihinde canlandırarak tedavi böylece, davranışçılığın basit düşünceliliği, psikanalizin de sıkıcı karmaşıklığı ile suçlanamaz. Hastalık belirtisinin ahmaklıkla değil, ancak meleklerin gösterebilecekleri bir anlayışla, esnek ve başarılı bir biçimde tedavisine olanak sağlar. Yöntemi karmaşıktır. Terapistin, hastanın geçmiş ve şimdiki yaşamında hastalık belirtisine neden olabilecek önemli olayları ayrıntıları ile bulup çıkarmasına dayanır. Hastalık belirtilerine yöneliktir. Belirtilerle travmanın birleştirilmelerinden sağlıklı sonuçlar doğacağı kuramından yararlanarak bireysel travmatik olaylar temelinde geliştirilir. Tedavi, sadece "can çekişmeyi" uzatan birbiri ile bağlantısız, ilgisiz konuları ele almaz. Bu, habis dokuyu kesip atan, bütün bütüne hekimlik alanına giren bir modeldir.

Tedavinin mucitleri zihinde canlandırma yönteminin beş evresini şöyle tanımlarlar:

1. Geçmişi öğrenmeyi içeren ilk keşif. Şikayet araştırılır. Soyutlanmış bir görüntü, somatik bir tepki ya da bir amaç olup olmadığı belirlenir.

2. Zihinde canlandırmaya giriş. Uygulama seansında hastadan geçmişte yaşadığı herhangi bir olayı anımsaması ve bunu görüntü

biçiminde gözönünde canlandırması beklenir.

3. Hastalık belirtisini oluşturmak. Hastalığı ortaya koyan belirti gözönünde canlandırılan bir görüntü olarak incelenir. Terapist hastanın hastalık belirtisine ilgisini not eder.

4. Yaş Yansıtma Testi. Terapist, hastanın kendini geçmişte görerek bir tepki oluşturacağı bazı kelimeler ile çocukluğundan bu yana kullanılan çeşitli adlarını sayar. Hastaya dönüşümlü olarak çeşitli adları ile hitap edildiğinde hastalık belirtilerinin önemli özellikleri yinelenir. Bu yineleme yüzeysel olarak "dayanılmaz bir şiddet derecesine kadar" uyarır. Terapist, hastanın artık hastalık belirtisi gösteridiği bu alanlarda sağlıklı ve mutlu olduğu dönemlerden söz ederek birdenbire ayağının altındaki halıyı çeker. Bunun üzerine hastanın zihninde kendi görüntüsü canlanır. Ondan bu görüntüyü, kendini nerede gördüğünü, görüntüde yansıyan yaşından önceki, sonraki ve bu yaş sırasında meydana gelen olayları anlatması istenir. Bu işlem, fobilerle bağlantılı önemli olayların anımsanmasında başarılı olur.

5. Tedavinin son aşamasına Tortulanan Olayın İncelenmesi adı verilir. Önemli bir olay zihinde canlandırıldığında ve hasta bütün dikkatini bunun üzerinde topladığında hastalık belirtisi bütün şiddetiyle kendini gösterir. Bunun üzerine, zihinde canlandırmanın artı ve eksi kutupları yinelenerek hastalık belirtisinin anlamı açıklık kazanır, olayın içyüzünün derin bir psikodinamik yorumu yapılır.[3]

Bu "başarılı tedavi", hastanın suç (travma) sahnesine geri dönerek onu bütün duygularıyla acı çekerek yaşadıktan, yabancı bir cisimmiş gibi sonsuza kadar sisteminden attıktan sonra "normale" döndüğü, açığa çıkartıcı iyileşme modelinin üzerine kuruludur. Zihinde canlandırma kavramında hasta içsel sığınağındaki korku filmlerini açıkça harekete geçirir, sonra *Dracula* filmi izliyormuşcasına çığlıklar atar ve korkuyla siner. Adına ister zihinde canlandırma, ister duyguları harekete geçirici, ister açığa çıkartıcı densin, bu hızlı

ve kolay çözümler uman "sistemimizin dışına atma" yoluyla "onarılmış"ların naif yaklaşımının (Freud'un ilk dönemlerindeki gibi) bir parçasıdır. Zayıflıklarımız ve fobilerimizle bizim kim olduğumuzu belirlemiş ve belirtmekte olan süregiden dünyasal güçleri bilmek istemeyen, karşı karşıya gelme cesaretini çok daha az gösteren terapistlere ve hastalara çekici gelmektedir bu. Ayrıca içsel ve geriye doğru yönetilme, bizi etkin olma, önemli değişiklikler yapma sorumluluğundan ve acısından da kurtarır.

Dr. Hans O. Gerz, obsesif-kompülsif hastalar kadar fobikler için de paradoksal niyete, logoterapiye başvurur (bu teknik, aslında Viktor E. Frankl tarafından ortaya atılmıştır). Dr. Gerz, dört yılı aşkın bir süredir tedavi ettiği yirmiiki olaydan yedisini anlatır.[4]

Bildirisine artık hemen hemen kalıplaşmış bir girişle başlar: Psikanaliz temelli psikoterapi, kendisinin uyguladığı başarılı tedavinin tersine, bu alanda az başarılı olmuştur.

Dr. Gerz, fobik kişinin ileride olacak bir olay için önceden yaşadığı tipik kaygıyı tanımlar. Fobik hasta, hastalık belirtisinin başgöstermesinden ne denli çok korkar ve önlemek için ne denli çok çalışırsa, belirtinin o denli çok su yüzüne çıktığı sonucuna varır. Örneğin, yüzünün kızaracağı korkusunu taşıyan hasta, bu korkuya kapılarak kızarmamak için çok çabaladığında gerçekten de hemen yüzü kızarır. Gerz, "oyunu bir de tersine çevirdiğimizi düşünelim" der. "Tıpkı inatçı çocuğa yatması için: Johnny buraya gel, annen ve babanla gece yarısına kadar otur, televizyon izle, derken yaptığımız gibi." Çocuk psikolojisinden yararlanmadan kastedilen işte budur: Hasta kızarmamaya çalışacağı yerde kızarmaya çalışırsa ya da bayılmamaya çalışacağı yerde bayılmaya çalışırsa ne olur?

Otonom sinir sistemi bilinçli denetimin dışında olduğundan hata, emir üzerine kızarmayı ya da bayılmayı başaramayacaktır. Ama paradoksal teknikte yararlanılan olgu tam da budur. Yüzünün kızarmasından ya da bayılmaktan ölümcül derecede korkacağı yerde hasta, bu so-

nuçlara varmayı çok isteyecektir. Sonra, hastalık belirtilerinden korkmaktan, onları sevmeye geçerek kendini eğlenceli bir durumda bulacaktır. Sonra da, gösterdiği hastalık belirtilerine gülmeye başlayacaktır. Gülmesiyle, hastalık belirtilerini şöyle ya da böyle bastıracaktır.

Ne kadar çok hastalık belirtisi göstermeye çalışırsa, o kadar yetersiz kalacaktır. Sonra, kendi kendini iyileştirme sorumluluğu alacaktır; bu, onun doktora bağımlı kalmasını önleyecektir. Paradoksikal teknik uygulaması sürekli yinelenmelidir. Çünkü nevrotik örüntüler kendilerini tekrar tekrar yineleme eğilimindedirler; yeni "amaçlara" kolayca yenilmezler. Özet olarak, hasta gönüllü olarak gönülsüzlük göstermeye çalıştığında sonunda denetimi eline alır (ters uygulama). Dr. Gerz'in bildirdiği büyük başarıya karşın, paradoksikal teknik ne agorafobi ne de öteki fobik ya da obsessif-kompülsif belirtiler için ortaya atılmış ve kanıtlanmış bir tedavi olma özelliğini gösterebilmiştir.

İnsanlar, bir şeyin tıp açısından iyileştirme potansiyelini ölçüp biçmeden neden sadece ondan hoşlanmakla yetinmezler? Öyle ki, bira örneğin, gülüp eğlenmenin yasalaşmış bu ürünü, hemen şampuana dönüştürülür; elektroşok uygulaması fikri mezbahalardan gelmiştir; etkili bir fare zehiri olan lithium, manik-depresif psikoz tedavisinde kullanılır. Bu zorlamalı yararcılığın ilk örneği belki de cinsiyet güdüsüdür; kuşkusuz, verdiği zevkle, büyük bir Tini hedeflemesiyle doğrulanan cinsiyet çabalarının, herhangi bir şeyin ürününe ayrılmazcasına bağlı olduğu öne sürülür.

Dünya çapında hemen kabul gören yeni bir eğlencenin, koşmanın, hemen o anda verdiği zevkten ve sağlığa etkilerinden öte bir şey olarak değerlendirilmesi artık insana şaşırtıcı gelmemektedir. Evet, koşma agorafobiyi tedavi edebilir –birinin evinden koşarcasına kaçması ya da yaşamının koşusunu yapması değil, sokakta yürüme korkusunu tedavi etmek için sokaklarda koşma.[5]

İngiltere'den agorafobisi olan sekiz hastanın solunumu rahatlattığı söylenen eski bir tedavi çeşidiyle, koşuyla tedavi edildikleri ve sonuçların başarılı olduğu haberlerini almaktayız. Burada, basit fobik durumundan kurtuluş, uzun süre soluğunu tuttuktan sonra soluklanmaktan kaynaklanıyor (çocukluktan kalma bir deneme mi?). Agorafobi tedavisi tekniği şöyledir: Korku veren sokak ya da bölge saptandıktan sonra, hasta koşmaktan soluğu kesilmiş bir durumda buraya geliyor ve kaygısı su yüzüne çıkana kadar burada yürüyor ya da bir ucundan öte ucuna kadar gidiyor.

Genellikle hasta, "kaygı yöresine" girinceye kadar başlangıç noktasından ileriye doğru dümdüz koşturuluyor. Kaygı yöresine yaklaşıldığında olabildiğince yakın ama başlangıç noktasına sabit bir mesafede ve sürede kalması için dairesel hareketlerle dolaştırılıyor. Tedavinin değişik bir biçimi ise, hastanın kaygı yöresinin bir ucundan öte ucuna doğrudan koşturulması ve bu eylemin hasta, giderek adımlarını yavaşlatıp yürümeye başlayıncaya kadar yinelenmesidir.

Sekiz agorafobik, psikiyatristlerin kendilerine tedavi süresinin en azını ayırdıkları bir hastane ortamında (agorafobiklerin hastanede ne işleri var?) başarıyla tedavi edildiler. Bir istisna dışında, bütün güncel tedavi hemşirelerce yürütüldü. Ancak aslında hemşireye bile gerek yoktu. Birçok örnekte hastalar eşlerinin yardımıyla kendilerini başarıyla tedavi ettiler. Hastalık yeniden ortaya çıktında, işlem hasta tarafından kolayca yinelenebiliyordu.

Raporun sonunda bize, güçlü fiziksel etkinlik için metabolizmanın gereksinmeleri ve otonom sinir sistemi üzerine fizyolojik kuramdan sözedilir.

Ortama yönelik çözümleyici tedaviyi New York, White Plains' de Dr. Manual D. Zane keşfetti. Bu yöntem agorafobi tedavisinde kullanılırdı. Ancak Zane, "psikiyatriye bilimsel yeni görüşler getirdiğini" düşünmektedir.[6] Davranışçılar ve biyokimyacılar gibi Zane de, asıl nedenlere, toplumsal ya da psikolojik etkilere çok az ilgi duyar.

Özellikle tedirgin davranışın biçimindeki değişikliğe ve doğasına önem verir. Tedavinin diğerinden ayırdedici yanı, dikkatin biçimdeki değişikliğe yönelmesidir. Galileo'nun, cisimlerin devinimini değil, devinim değişikliklerini incelemeye başladığındaki gibi, Dr. Zane de düşüncesini bütün modern bilimlerin temeline dayandırdığını alçak gönüllülükle açıklar.

Dr. Zane, fobik kişinin, öncelikle fobi yaratan durumla karşı karşıya geldiğinde meydana gelen davranış değişikliklerinde odaklanır. Terapistin varlığı ve güvencesi tedavinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dr. Zane, *in vivo* müdahale eder; hastalarıyla birlikte sokağa çıktığı gibi, onlarla asansöre biner, banyoya girer, tedavisinde her yönteme başvurulur. Kısa ya da uzun süre, teke tek ya da grup tedavisi yapılabilir "İyileşen" hastalara, başkalarına yardım etmeleri öğretilebilir. Yukarıda belirtildiği gibi, Dr. Zane, bu tedavinin ve kuramın yeni bir "bilimsel hamle" olarak bütün psikiyatriyi değiştirebileceğine inanır.

Dr. Zane, "motor davranışı doğrudan nasıl analiz edebileceğini öğrendiği "rehabilitasyon hekimliğinde fiziksel özürlülerle daha önceleri yaptığı çalışmalar nedeniyle davranışın değiştirilmesi alanında özel bir hazırlığı ve uzmanlığı bulunduğunu öne sürer. Bu onun, agorafobikleri şöyle ya da böyle özel olarak anlamasını sağlamaktadır. Fiziksel hekimlik eğitimi, iyileştirme, tedavi etme, rehabilitasyona kavuşturma vaatleriyle doğrulanan otoriter ve keyfi bir ilgi ile hastalarını birer nesne gibi görme cesareti verir ona. Fiziksel özürlülerle çalışmış olmak, agorafobi gibi durumlarda var olan duygulanım sorunlarıyla ilgilenmek için belki de en kötü hazırlıktır. Çünkü burada hastanın beyni, omur iliği, kol ve bacağı ile ilgili bir "bozukluk" yoktur.

Duygulanımın, fiziksel koşulları örtebilirliği yadsınmamakla birlikte, bu sorunların doğasının organik olduğuna karşı çıkılamaz. Agorafobi için ise, kuşkusuz tam tersi doğrudur. Burada hiçbir

sistem bozulmamıştır ve irade, inançlar, ideoloji, dürtü ile ister mantıklı, ister mantıksız olsun yapılan ket vurmalar, kısıtlamalar, yasaklamalar dışında işlevlerini yeterince görürler.

Dr. Zane'in fiziksel hekimliğe yönelimi, neden bize hastalarının toplumsal geçmişinin bir iskeletini bile vermediğini açıklar. Bazı ayrıntılarıyla beş olay anlatır. Bunlar Mona, Alicia, Debbie, Norma ve Thomas'ın olaylarıdır. Her olayın tarihçesinde dehşetli biçimde güçten düşürücü bir fobi tanımlanır. Kişilerin ne yaptıkları ne düşündükleri, yaşamdan ne istedikleri, yoksul ya da varlıklı olup olmadıkları değişmenin yeni bilimsel araştırmasına girmez. Dr. Zane, başarının verdiği özel bir gururla bir olay anlatır.

> Norma on yıldır birçok şeyden korkuyordu. Bronx'daki apartmanından çıkıp dört blok öteye gidemiyordu. Diğer korkularının arasında asansöre, otobüse, trene binememesi, döner kapıdan geçememesi vardı. Arabası trafikte sıkıştığında çılgına dönüyordu. Banyosunun kapısını kilitleyemiyordu. Onu, fobik davranışının ortaya çıktığı ve sayısız kez değiştiği günlük ortamlarda yaklaşık üç yıl süreyle tedavi ettim... Öğrendiklerim ve hastanın yaratıcı, çalışkan ve yapıcı bir insana dönüştüğünü görmekten duyduğum doygunluk alışılmışın dışındaki çabalarıma layık bir ödülün de ötesindeydi.
>
> Evinde yaptığımız ilk seansta banyoya girmemizi ve eşi dışarda beklerken kapıyı kapatmamızı önerdim. Hemen "hayır" dedi. Özellikle, korku duygularıyla karşı karşıya gelmesinin, yeni tepki yolları öğrenmesinin değerini açıkladıktan sonra, böylesine basit bir işi geri çevirmesi hemen hemen inanılmaz ve benim için biraz da can sıkıcıydı. "Hayır" demesinin nedenini sordum. Kapıyı kapattığını düşündüğü anda kalbinin yerinden fırlayacak gib çarpmaya başladığını güçlükle soluk aldığını, paniğe kapıldığını, bu yüzden hemen hiç düşünmeden "hayır" dediğini söyledi. Kilitin bozuk olduğunu, içeride kapana kısılabileceğini düşündüğünü ekledi.
>
> Kilidin çalışmasını incelememizi önerdim. Kilit mekanizmasını birbiri ardına başarıyla açıp kapadı. Sonunda benimle banyoya girerek kapıyı kapatmaya razı oldu. Kapının kapandığı an, hemen yeniden açtı. Kapının açılmayacağını sandığını ve hemen paniğe kapıldığını söyledi. Kapının açılmaması çok uzak bir olasılık olmasına karşın kendisinin nasıl da otomatik olarak tepki gösterdiğini belirttim. Kapının açılmasının gerçekten daha büyük olasılık olduğunu kabul etti. Yeniden denemesi

için ona cesaret verdim. Sonra kapıyı kapatmama izin verdi. İzniyle, kapıyı kilitledim. Kilit, beklenmedik biçimde bir ses çıkardı. Hemen fırladıysa da çabucak kendine gelerek kendi başına kilidi açtı. Kapama ve kilitleme işlemlerini yineledi. Sonra benim dışarı çıkmamı kabul etti. Kapıyı kullanabildiğini ve içerdeyken kilitlediğini anımsattım ona. Çok korkmasına, kalp çarpıntısından, başdönmesinden ve göğüs daralmasından şikayet etmesine karşın işin gerçeklerini anladı. Kapıyı kendi başına kilitleyip açacak duruma gelebildi. Sonraları, hem çok yorulduğunu hem de çok mutlu olduğunu söyledi.[7]

İngiltere'den, kaygı durumundaki hastaların uyuşturucu ilaçla tedavisinde tablet renginin olası rolü üzerine bir araştırma haberi alıyoruz. Psikotrop bir ilaç olan oxazepam (Serax) kullanılarak 27'si kadın, 30'u erkek 47 hasta üzerinde araştırma yapılmıştı. Objektiviteyi güvence altına almak için, bilinen çift kör yöntemiyle alınan önlemler titizlikle gözlemlenmişti. Hastalar tarafından psişik kaygı belirtilerinde "önemli bir gelişme" bildirilmekle birlikte, renkler arasındaki farklar –sarı, yeşil ve kırmızı– istatistik açıdan önemsizdi. Gene de, bazı ilginç eğilimler gözlemlenmedi değil: Depresyon belirtileri gösteren hastalarda en etkilisi sarı haplar olurken, kaygı belirtileri gösteren bütün hastalar yeşil renkli ilaçlara karşı en iyi tepkiyi veriyorlardı (kaygı belirtileri gösteren hastalarda sarının, en az etkili renk olduğu görünüyordu). Hekimler gözlemleri sonucunda bir derecelendirme yapmışlardı. Onların derecelendirmesi hastalarınkiyle paralellik gösteriyordu. Bununla birlikte hekimlerin fobiler için yeşilin iyileştirici etkinliğini övmeleri ise, istatistiksel bir anlam taşıyordu. Bize depresyonlu hastalar sarıyı yeğlerlerken, kaygılı ve fobili hastalara yeşilin neden iyi geldiği yolunda çeşitli tepkileri açıklayacak bir kuram verilmiyor (yeri gelmişken, bütün sözkonusu doktorlarla hastaların yetişkin yaşlarda olduklarını eklemekte yarar görüyoruz).

Hastaları için en iyi sonuçları istediklerinden dolayı hekimler eleştirilmeli ya da alay konusu mu edilmeliler? Kuşkusuz hayır. Sa-

natın ve doğanın dramatik etkileri insanı tedirgin edebilir ya da yatıştırabilir. Gene de hastaların, başkaları tarafından zorlanmadan dünyanın kendi başına zevk (ya da acı) veren bu renkli ögelerine kapılabildikleri tartışalabilir.

Tedavilerin Disney Diyarında en iyi gösteriyi, Avustralya'nın Sidney kentinde Dr. Claire Weekes yapar. Davranışçılar yöntemlerini ve "duyarsızlaştırmanın" sonuçlarını büyük ölçüde tartışırlarken Dr. Weekes, "kendi kendini duyarsız hale getirme" adı verilen bir tedavi keşfetmiştir.[8] Aforafobiğin paniği atlatmayı ve uyuşturucu ilaç bağımlılığından kendini kurtarmayı öğrenmesi gerektiğini belirtir (ikinci amaca tartışmasız alkış tutabiliriz, ancak uyuşturucu ilaç bağımlılığı gerçekte hastanın değil, doktorun hastalığıdır). Kendi kendini duyarsız hale getirme aslında, bir arkadaş, bir yardımcı, bir danışman bulunmadığında korkulan etkinliklerle yüzyüze gelmeyi, bu etkinlikleri gerçekleştirmeyi kapsar. Hasta, Dr. Weekes'in kolayca satın alınan kitaplarına, broşürlerine, plaklarına ve teyp bantlarına başvurarak kendi yolunu çizer.

Psikanalistler ve diğer meraklılar en çok 4-6 olaydan spekülasyonlar yaparlarken, Dr. Weekes 528 agorafobik kadınla erkeği inceledi. "Derin çatışmaları" gözardı ettikten sonra, olayların yüzde 90'ında agorafobiyi hızlandıran nedenin stres olduğu sonucuna vardı. Geriye kalanların yüzde 5'inin hiçbir nedeni yokken, sadece yüzde 5'i, dünyadaki psikanalistlere öldürücü bir darbe olabilecek biçimde, cinsel sorunlardan şikayet eder.

İki tür stres olabilir: Bitkin düşüren bir cerrahi ameliyat, ciddi kanama, kaza, güç lohusalık ve büyük keder gibi olayların yarattığı ani stres (sinir sistemine ani şok), güç yaşam koşulları, fazla rejim, ciddi kansızlık, güçten düşürücü bir hastalık ve benzerleri yüzünden uzun sürede ortaya çıkan yoğun bir stres.

Dr. Weekes, bize şunları söyler: "Agorafobinin gizli, bilinçaltı nedenlerini araştırmak için zamanımı harcayamadığımdan belirli,

bilinçli bir neden bulamadığımda rahatsız da olmuyorum." Yalnız bu değil, Dr. Weekes, diğer doktorların, kaygının *nedenleri* olabileceğine inanmalarına da şaşırır.

> Agorafobik hastalarımın büyük çoğunluğunda nedenin ne derinlerde saklanmış ne de bulunması güç olduğunu bir kez daha vurguluyorum. Agorafobileri, birdenbire ya da yavaş yavaş oluşan, şaşkınlık ve korku ile canlılığını sürdüren ciddi bir duyarlığın sonucudur.
>
> Meslektaşlarımdan bazılarının kaygı durumuna hem derine yerleşmiş bir nedenin (belki bilinçaltı) hem de karakter zayıflıklarının yol açtığı, hastalığın ancak bu nedenler bulunup tedavi edildiğinde iyileşebileceği yolundaki inançlarını savunmalarındaki şiddet beni şaşırtıyor.
> ... Birçok terapist, bazı kişilerin agorafobilerinin bilinçaltı bir nedeni bulunduğu, psikanalize gereksinme olduğu olasılığını kabul edecektir. Zihnimi bu olasılığa kapalı tutmuyorum. Ancak 30 yılı aşkın bir uygulama ve yüzlerce agorafobiği iyileştirdikten sonra, hastalarımın birine dahi psikanaliz yapma gereksinimi duymamış olmam ilginçtir.[9]

Basit, etkili bir tedavi geliştirmek için araştırma zaman ayırmak ya da rahatsızlık duymak yeterli değildir. Dürüst olmak gerekirse, Dr. Weekes için bunu bile yapmak, üstlendiklerinin büyük çaplı olması nedeniyle çok güç olacaktı. Aşağıdakiler, kendisini belirttiği sayılardır: "1966-74'te başta İngiltere, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, iki kitap *(Sinir Hastalığından Kurtulma)* ve *(Sinirleriniz İçin Umut ve Yardım),* iki uzun çalar plak *(Sinirleriniz İçin Umut ve Yardım'ın kaydı),* kasetler *(Özgürlüğe Doğru, Tatile Çıkış, Sabaha Kalkarak ve Günü Yaşayarak)* ve (1969-75) dört ayda bir yayınlanan yönetme, cesaret verme dergisi ile uzaktan yöneterek yaklaşık 2000 agorafobik kadınla erkeği (özel hastalara ek olarak) tedavi ettim."

1970'deki incelemesinde Weekes, agorafobiklerin yüzde 91'inin kadın olduğunu gördü. 486 kadından sadece 51' bekardı; 42 erkeğin ise 16'sı bekardı. Kadınların yüzde 78'i bütün gün ev işi yapıyordu. Ev kadınlarının yüzde 12'si, evin dışında ayrıca yarım günlük işlerde, yüzde 10'u tam günlük işlerde çalışıyordu. Erkeklerin yüzde 5'i

emekliydi. Weekes, hastalarının yüzde 80-90'ının ev kadını oluşuyla ilgilenmez. Sadece, erkeğin her gün sokağa çıkması gerekirken, ev kadınının çocuğunu alış verişe gönderebildiğini ya da hafta sonunun bekleyerek eşi ile birlikte alış verişe gidebildiğini belirtir.

Weekes, bazı erkeklerin agorafobisini kent bağımlılığı sendromu diye tanımlar. Bu erkekler uzak bölgelere gitmekten, kent dışına çıkmayı gerektiren işlerden kaçınırlar. Her şey açık, basit, gerçektir. Weekes, "deneyimime göre, kendi kendini duyarsızlaştırma, agorafobik kişiye, geleceği güvenle karşılama olanağı sağlayana tek tedavidir" diye yazar.

Dan Rather'a göre, Dr. Arthur Hardy, "belki ülkenin en deneyimli fobi uzmanıdır. Onyedi yıldan beri bu konuda çalışmaktadır." Dr. Hardy'nin yöntemleri ulusal televizyon programlarında ve popüler dergilerin büyük çoğunluğunda anlatılmakta, desteklenmektedir.

60 Dakika adlı programda Rather, Hardy'ye kadınlarda agorafobiye neden erkeklerin dört katı oranında rastlanıldığını sormuştur. Hardy şu yanıtı vermiştir: "Bilmiyorum. Bu konuda bir kuramım var. Sanırım bu kültürde bir kadın olmak daha güç. Ve sanıyorum kadınlara daha çok kısıtlamalar getiriliyor. Sonra, benim saptamama göre, sanırım kadınlar daha duygusal. Sadece genel terimlerle konuşuyorum tabii."[10]

Hard'nin agorafobi konusunda söylediklerine karşı çıkılamaz. İnsanlara, çoktan bildikleri şeyleri, onları rahatlatarak söylemektedir. Örneğin, agorafobinin nasıl başladığı sorusuna şu yanıtı verdi:

> Kurbanlar, heyecanlı kişilikler olarak tanımlanabilir. Çocukluklarında çabuk ağlarlar, hemen kızarlar ve çok sevecendirler. Onlara gizli dışadönükler diyorum ben. Yalnızken duygusaldırlar. Ancak anne babaları, öğretmenleri, kardeşleri duygularını belli ettikleri için onları eleştirirler. Onlara, "bunda ağlayacak bir şey yok" denir ya da kıkır kıkır güldüklerinde azarlanırlar. Bu eleştiri onları harap eder.

...Kurallara bağlanırlar. Yaşamlarının sorumluluğunu üstlenemezler.[11]

Bu tanım, hemen hemen bütün çocuklara, özellikle de kız çocuklara uyar.

Söyleşiyi yapan, Hardy'den kadınlarda neden bu hastalığa daha çok rastlanıldığını açıklamasını ısrarla ister: "Sanırım, bir ölçüde kadınların yardım istemeleri daha kolay olduğu için. Ayrıca da, anne babaların ve diğer yetkililerin küçük kızlara hanımefendi gibi olmaları, giyinişlerinde, görünüşlerinde çoğunluğa uymaları için daha çok baskı yaptıkları için. Kadınların işlerinin erkeklerden daha güç olduğunu her zaman düşünürüm. Gene de, erkeğin agorafobi çekmesi çok daha zorluk getirebilir, çünkü, genelde kendini ve ailesini geçindirme görevi onun omuzlarındadır."[12]

Uzun süredir bu hastalığa yakalanmış bu kişiler, ülkenin her yanında yer alan 15 merkezde agorafobi tedavisini denetleyen Hardy ile bir kez ilişkiye geçtiklerinde artık hastalık çekmezler. *People*'a bir başarısını anlatır Hardy: "Yedi yıldır evinden dışarı çıkmayan bir kadın (Hardy'nin yardımcısının, çoğunlukla olduğu gibi, eski bir hastasının yardımıyla) 20 dakika içinde kapıda ayakta durmayı başardı. Bir saat sonra kadın, sokağın alt ucundaydı. Bir hafta içinde ise, otomobilini kullanıyor, alışveriş ediyordu."

Hardy'nin tedavisinde alış veriş etmek önemlidir. Terrap'ın (kendi örgütü) yayınladığı *Agorafobi: Belirtileri, Nedenleri, Tedavisi* adlı kitapçığında çarpıcı bir tedaviyi anlatır: "Anna, korkularından kurtulur kurtulmaz, kaygı duymadan alış veriş edebilmenin mutluluğu içinde bir mağazada 1200 dolar harcayarak, düşlemeyi bile cesaret edemediği birçok şey yaptı" (s. 32).

Diğer birçokları gibi Hardy'nin yöntemi de toplumsal ve psikolojik bağlamı bilmezden gelir. Bu gözardı ediş, kaza eseri değildir; bir inancın parçasıdır: "Terrap yardımının bütünü darbe seans-

ları yönetmek, fobilerin sorunları konusunda yönetim, rehberlik ve bilgi sağlamaktır. Önem verilen şey, eylem ve ilerlemedir. Hikayeler anlatmaya ve az da olsa içgörü için araştırmaya yer vermeyiz. Daha çok, bütün dikkatimizi ilerleme raporlarına ve gelişme sağlamak için kullanılan yöntemlere veririz" (s. 39).

Hard, "kendinle ilişki kurmak" için cesaret verirse de düşünme cesaretini kırar. *Phil Donahue Show*'a çıktığında, izleyicilerden bir kadın, evlenmeden önce uçuş görevlisi olduğunu, görevi sırasında havada hiç paniğe kapılmadan birçok tehlikeli macera yaşadığını anlatır. Kadın, evlendiğinde işini bırakmıştır. Balayına çıkarken uçakta korkunç paniğe kapılmış ve o günden beri uçağa binemez olmuştur. Harry, kadının sorununu çözmesine yarayacak bazı yöntemler önerir. Ancak, kadının bütün gün ev işi yapmak için işini bıraktığından söz bile etmez. Eski bir uçuş görevlisinin uçakta birdenbire neden paniğe kapıldığını saptamaya çalışırken bu, önemli bir etken olmalıdır.

Hard, fobinin iki teknik kullanarak ortadan kaldırılabilecek öğrenilmiş bir alışkanlık olduğuna inanır: Gevşeme ve duyarsızlaştırma ve düzeltici duygusal deneyim ya da dereceli taşırma.

Gevşeme yönteminde kişi, rahat bir duruma gelir, sıkı giysilerini gevşetir, derin bir soluk alır ve gevşeme başlar. Bu yöntem, hastaların yüzde 80-90'ında "ortalama dereceden belirgin bir farklılığa kadar değişen derecelerde düzelmeler" sağlar. Taşırma tedavisi bir uzmanın rehberliğinde 10-20 saatlik uygulama gerektirir ve "belirli bir durumda ya da ona benzer durumlarda duyulan kaygıda önemli bir azalmayla sonuçlanır".

Hardy, onun yolunu izleyenlere kazançlı bir meslek sağlar. Kuşkusuz bu, iyi bir tedavidir. İyileştirdiği hastalarından söz ederken, "bu, tam anlamıyla kendi kendine yardımdır. Ben, araçları ellerine veriyorum. Ancak onlar bunu kendi başlarına yapmak zorundalar" der.

Illinois, Des Plaines'de Forest Hastanesinin araştırma yöneticisi ve Chicago Tıp Fakültesinde görevli Dr. Monte J. Meldman, başka bir agorafobi tedavisi ortaya atmış, böylece afyon çubuğu temizleyicileri için yeni bir kullanım alanı yaratmıştır. Yararcılığa yönelik Batı düşüncesinin, evdeki fazla eşyalarımıza çeşitli kullanma amaçları bulmak gibi bir özelliği vardır. Bu eşyaları tel bebek yapımında kullanmak, hiçbir zaman karlı bir sanat biçimi olmaz.

Dr. Meldman, bir "dikkat anteni", hastanın gözlüğüne bağlanan ve camların önünde dikey olarak 7.6 cm'lik çıkıntı yapan bir afyon çubuğu temizleyicisi" keşfettiğini bildirir. Bu, agorafobiklerin açık alan korkularını yenmelerine yarar: Çünkü, anten hastanın gözlüğünün sapına bağlıdır, bakış alanı içinde her zaman aynı yerde durur ve sabit bir noktanın oluşmasını sağlar. Agorafobiklerin "görsel uyarıcıyı figür-temelli, tutarlı bir örüntü olarak birleştirmedeki" sözde yeteneksizlikleri yüzünden genellikle yaşadıkları başdönmesini, kaygıyı etkin biçimde azaltır.

Aygıtın, üzerinde deneme yapılan dört agorafobik hastanın başını çevirme yeteneğini arttırdığı belirtiliyor, çünkü agorafobiklerin evin dışında yönlerini tayin etmek için sık sık başvurdukları görüş açılarını ufuktaki bir sabit noktaya ayarlama zorunluluğu bu dört hasta için ortadan kalkmıştı. Dr. Meldman için her şey kolay olmadı; önce, bazı hastalar tuhaf görünüşü nedeniyle aygıtı kullanmak istememişler, ama zamanla yumuşamışlardı. Ancak bu çetingenliklerinin bile yararlı olmuştu: İnsanların alayları onların gevşemesin yol açmıştı! Amerika'da Meldman'in ve diğer otuzbin psikiyatristin eşleri, kül tablalarındaki, şekerliklerdeki ve evdeki diğer ufak tefek biblolardaki afyon çubuğu temizleyicilerinin yarattığı karışıklıktan ötürü duydukları can sıkıntısını artık dile getiremiyorlar.

Üçüncü sınıftaki her tıp öğrencisi Sir William Osler'in şu özdeyişini öğrenir: "Bir hastalık için birden çok ilaç kullanılırsa, tümü yetersiz

kalıyor demektir." Agorafobi için, hem kür hem de özünde ve/veya belirtilerinde önemli bir gerileme sağlayan aşağıdaki tedaviler önerilmiştir: Kendi kendini duyarsızlaştırma, imipramine, tricyclic antidepresantlar, monoamine axidase inhibitörleri, phenelzine, methohexitone yardımıyla duyarsızlaşma, renkli tabletler, propanolo ile yönlendirelen yığma tekniği, koşma, thiopentone uyku tedavisi, psikoterapi artı MAO inhibitörü nortriptyline, aile tedavisi, açığa çıkarıcı tedavi, lobotomi, gözlüğe anten takma, psikoanaliz, ortama yönelik çözümleyici tedavisi, paradoksikal yaklaşım; bilinçaltı ile algılanan sinema filmleri, zihinsel canlandırma, toplumsal pekiştirme ve yığma, uzun süre taşırma, duyarsız taşırma apotrepi tedavisi, *in vivo* yığma, grup halinde yığma, duyarsızlaştırma, sistemli duyarsızlaştırma, karşılıklı ket vurma tedavisi, zihinsel canlandırmayla yığma, davranışsal ve dinamik yaklaşımın birleştirildiği psikoterapi.

Lobotomiden, ortama yönelik çözümlemeye kadar çoğu, bulucuları ya da geliştiricileri tarafından yaşatılmakta ve uygulanmaktadır. Beyin dokusunu kesen ve onarılma olasılığı bulunmayan etkiler yapan uyuşturucu ilaçla tedavilerin dışında tümü masumdur. Gene de, insani değerler açısmdan pek de masum sayılmazlar. Çoğu –davranış değişiklikleri, duyarsızlaştırma ve benzerleri– hastalık belirtilerini, davranışın anlamına bakmaksızın tedavi eder. Duygu ve davranışla oyuncak ya da yavru bir hayvanla oynar gibi oynanır. Sözkonusu insanların toplumsal gerçeği, tutkular, emeller, yaşamlarında sıkı sıkıya sarılabildikleri eşi bulunmayan sorunlar arasında ilgi kurulmasını boş yere ararız. Bu, davranışçılara ya da agorafobiklere özgü değildir. Güzel söz söyleme yeteneği kısıtlı bütün insanlar, görüşlerini açıkça anlatmak için çeşitli kaçamaklara başvurmak zorunda kalanlar benzer biçimde, tedavi ve klinik alanındaki keşiflerin küçültücü, gurur kırıcı zırhına boyun eğerler. Hemen hemen hiç istisnası olmayan bir nitelik çıkar ortaya: Hasta kafası, az çalışan biri olarak kabul edilir; hasta kadının ya da erkeğin insan

hakları çiğnenir; iyileşmeye götüren yol, iyileşmeye göre ikinci derecede tutulur; komaya girmiş bir hasta ile ilgileniliyormuş, onu geri getirmek için tedavi yapılıyormuş gibi örnek olarak tıp ya da "tıbba öykünme" model alınır.

Psikanalistlerle psikoterapiler bunun dışındadırlar; en azından burada hastanın "sorunları" dinlenir. Ancak hastanelerde çalışana klinisyenler bu tedavi biçimini gereksiz zaman kaybı, az etkili tedavi olarak görürler. Gene de, psikoterapiler özünde ne kadar yanlış yönlendirilmiş bile olsalar, en azından gerçekçidirler, yutturmacaları yoktur ve yetişkinlere, aptal, başkalarının ahlaksal davranışlarını eleştirmeyen sakatlarmış gibi davranmazlar. Hiç kimse, bu arada psikanaliz de agorafobiğin ancak koşullar ve zaman değiştiğinde değişecek başlıbaşına bir etkinliğinin olduğu olasılığını bile gözönünde tutmazlar.

Hastalıkları birer metafor olan bu kişiler adına Osler'in sözlerini biraz değiştirebiliriz: "Bir hastalık için birçok ilaç kullanılıyorsa, belki de ortada hiçbir hastalık yoktur." Artık insanoğlunun uygunsuz, davranışının büyük bir rahatlıkla hastalık olarak düşünüldüğü tarihin "klinik çağında" yaşıyoruz. Bu belki de alışılmadık davranışlara kötü ruhların ya da insanı ele geçiren cinlerin yol açtığının kabul edildiği eski katı dinsel inanca karşı bir tepkidir. "Hastalıklı" daha bilimsel gibi görünüyor. Modern düşünceyse daha çekici geliyor. Artık insanlardan cinler kovulmuyor, tedavi uygulanıyor. Bu yeni gelişme George Bernard Shaw'un çok yakında dünyanın dev bir hastane olabileceğini belirtmesine yol açmıştır. Bu dünya "doktorlar" ve "hastalar" sınıflarına ayrılacak ve tıpkı kovboyculuk oynayan çocukların yaptıkları gibi, bu yeni sınıflar da, kuşkusuz can sıkıntısından kurtulmak için dönem dönem rollerini değiştireceklerdir.

14

Bir Parça Saygı, Lütfen!

Agorafobikleri tedavi etmek için büyük gayret şarfeden birçok terapist vardır. Doktorlar kadar hastalar da, sadece 20 seans, kimi ise 20 dakika sonra bile iyileştiklerini, en azından mucize gibi değiştiklerini bildirirler. 7-10 yıldır evinden dışarı çıkamazken, bir terapistle yaptıkları birkaç seanstan sonra artık yanında hiç kimse olmaksızın süpermarkete, alışveriş merkezine gidebilen hastalara ilişkin raporlar vardır. Terapistin (genellikle erkek) titreyen, çekingen hastaya (genellikle kadın) her şeyin düzeleceği güvencesini verdiği birçok örnekte tedavi modeli, destekleyici ya da güven uyandırıcı türdendir. Başarısı da ortadadır, işte kadın otomobiline binmiş mağazaya gitmektedir. Bu, genelde hiçbir yararı dokunmayan beş yıllık bir psikanalizden sonra gerçekleşir.

Psikanalizin kuşkusuz hiçbir yararı olmamıştır, olamaz da. Tedavide cinselliğin bulunmaması enderdir. Kadınlar, yüksek mevkide bulunan entellektüel erkek psikanalistin verdiği şifadan gurur duymasına yol açacak küçük düşürücü amaçlarına ve beklentilerine tepki vermemelidirler ve her ne olursa olsun, agorafobikleri "iyileştirmekten" sözetmek yanlıştır. Fobili hasta altında ezildiği yaşamın yaşayan bir karikatürüdür. Zamanın ve yerin uygun olduğunu hissettiğinde hastalık belirtilerini yok etme gücüne sahiptir.

Gene de iyileşmeyi daha alt konumdaki, dürüst bir erkeğe bağlamakta biraz rahatlık, biraz hoşlanma, biraz doygunluk, giderek de öç vardır. Sonra kadın, ne kadar önemli olabildiğini görerek kendini önemsiz ve aşağılık hisseden erkeği bu duygulardan kurtarır. Agorafobide hasta, terapisti iyileştirir. Sonra çoğunlukla, tera-

pist, kadını kliniğinin tedavi ekibine alır. Kadın da artık profesyonel bir konum iddia edebilir. Tıp dergilerine ve kitle iletişim araçlarına kabul edilen, paye kazanan terapist, başarıyla uyguladığı tedaviyi anlatır. İyileştirme bir erkekten gelir, ancak aynı zamanda da aşağı durumdaki hastanın kendini özdeş tutabildiği biridir bu kişi.

Kadın, övülen bir psikanalistin, toplumsal konumu faturaları ödeyen kocasınınkine benzeyen birinin çoktan şişirilmiş gururunu beslemeyecektir. Bu yüzden kadın, iyileşme armağanını öncelikle alt düzeyde bulunan ve gereksinme duyana verir, gölgesinde yaşamak zorunda bırakılmış olduğu kendini beğenmişlere, önce babasına, sonra kocasına değil. Erkeğin yetkesine, egemenliğine gösterilmeye alıştırıldığı huşu, saygı, boyun eğme duygularını kadın artık aşmıştır. Psikanaliz, analiz edilenin "tam bir" içgörüden sonra iyileşememesini "tedaviye olumsuz tepki" –analiz edilenin hastalık belirtileri göstermekten vazgeçmeye direnmesi– adını vererek tanımlar. Ancak psikanaliz bu tiyatronun asıl ögelerini, gücün ve toplumsal konumun önemini anlamaz.

Jean Baker Miller, tedaviye olumsuz tepkinin, genellikle kadınlara özgü olduğunu tartışır.[1] Kadınlar için bu, en mantıklı tepkidir. Analizin sonucunda varolmanın ideal durumunun öğrendikleri özerkliğin amaçları ve kutsanmışlığı ile çok az ilgisi bulunduğunu görürler. Gerçek dünyada madde ve kazanılmış beceriler kadar fırsatlar ve kişisel kaynaklar da bulunmadığından, özerklik sadece olanaksız olmakla kalmaz, erişilmesi çok tehlikeli de olabilir. Kadının büyük ölçüde bağımlılığı ve özerk olmayan uyumu, gerçekte varolan güven ve başkası adına duyulan mutluluk duygularını yok eder.

Çözümleyici tedavide kadınlar için gerçek amaç, özerklik olsaydı Miller'in eleştirisi daha çok geçerlik kazanacaktı. Kadının kendi ayakları üzerinde durmasıyla artık iyileştiğini düşünen bir analistin bulunması kural dışıdır. Her zaman analistin kadın için beslediği amaç, çoğunlukla halka açık yerlerde kadının biyolojik ro-

lünü engelleyebilecek bu zihinsel kargaşalardan kendini arındırması, bunları bırakması, bir yana atması olmuştur.

Yaşamın amacı beslenmekse, karşılığında bağımlılık, boyun eğme ve edilgenlik ister. Bu nedenle kadının tedaviye olumsuz tepki göstermesi, ona yeten özerkliğini gerçekleştiremediğinden dolayı bir engellenmeden çok, alışıldık basmakalıp varsayımlara karşı kendini korumak için içten gelen bir savunma olabilir aslında.

Kadınlara özerkliğin tanınmaması onlara karşı yapılmış bir haksızlık olarak ele alınabilir, çünkü erkeklerin çok işine yaramıştır. Erkeğe özgü niteliklere öykünülmesine hiç düşünmeden karşı çıkanlar olsa da bu, böyledir. Öyleyse, kadınların, kişiliğin tam gelişmesiyle el ele giden bu niteliklere sahip olma fırsatını elde edecekleri umudunu besleyebilir miyiz? Özerklik, çekici biçimde cinsiyetsiz olan bu kategoriye girebilir.

Kadınların özgürlük aradıklarında kendilerinden haksızca esirgenenleri ya da büyük güçlüklerle elde edebildiklerini erkeklere özgü, böylece de arzu edilemez diye etiketlendirmeleri ne acı bir durumdur. Kendilerine zorla kabul ettirildiği kadar kötü bir ayırış ve ayrım gözeterek bu kadınlar sadece çifte ölçütlü akıl sağlığı kavramını sürdüreceklerdir. Jean Baker Miller, bize önemli bir uyarıda bulunur. Yeni özgürlüklerinde kadınlar, öykünmeci değil, yaratıcı, yenilikçi olmaya özen göstermelidirler.

Bu noktada, genelde kişilerarası ilişkileri, özelde tedavi ilişkilerini ilgilendirdiğinden, insan haklarını tartışmak yerinde olur.

Ana babaların görüşü ya da grubun geleneği uyarınca baskıcı, eşitsiz ve toplumsallıktan yoksun bir çevrede büyüyen çocuklar, sevgi ve şefkat eksikliği gibi onarılmaz bir zararın da acısını çekerler. Burada mahremiyetine sızılan, özel yaşamına girilen, muhalif görüşleri bastırılan, bir yandan dışarıda kurduğu ilişkilerden anlam çıkarılırken öte yandan gizemli, dinsel, mantıksız inançlar zırhı baskı ile zorla kabul ettirilen bir yetiştirmeden sözediyoruz. İkincisi,

genellikle çocuğa anne babasının denetimine, gücüne daha çok uyması söylenirken iletilmiş olur. Bu yanlış sunmalar, çocuk, yargılayıp seçim yapabilmek için bilişsel yeteneğini kazanmadan önce yapılır. Büyülü inançları destekleyen imgeleme bağlı aile öyküleri ile destanlar gizli bir tehdit içerir ve genellikle bilim ile bilgiyi alay konusu haline getirir. Buna ek olarak, kişisel gelişmede, kişiliği bulmada eşitsizliklere yol açan çeşitli cinsel, cinslere ayırma tek düzeliği stereotiplerinin zorla kabul ettirilmesi de vardır. Çocuklara, kendilerinin yardımcı olduklarına içten inanan anne babaları tarafından ne oldukları, ne olabilecekleri konusunda sürekli yalan söylenir, kandırılır, baskı yapılır, yanlış bilgi verilir. Bu aldatmacaların her iki cins, özellikle kızlar için ne kadar yıkıcı olduğunu daha yeni anladık. Bütün dünyada kız çocuklar, kendi aşağılıklarına inanarak büyütülürler. Biz –ve onlar– bu durumu kabulleniriz.

Bu yalanlar, haksızlıklar, ortaya çıkmakta olan birey için libidonun ve saldırganlığın birleşen tüm belirleyici güçlerinden daha büyük zorluklara yol açar. Geçmişin yanlışlarını düzeltmek için tasarlanan, sunulan "tedavi" sürecinde insan hakları konularına (adalet, yansızlık, eşitlik) özel bir duyarlık gösterilmesi beklenmelidir. En azından tedavinin geçmişteki yanlışları yinelememesini bekliyoruz.

Çoğunlukla terapistler bireye saygı ve insan hakları konusundaki yüksek ideallerimizi çiğneyip geçerler. Tedavi hastalığı nüksettirir, bu kez tedavi konusunda en iyi niyetlere, yüksek güdülere, etik ilkelere sahip olduklarını sandığımız diğer "yardımcılar" tarafından. Gene de terapistler, grup ya da üçüncü kişinin işe karışmasından kaynaklanan yararlar için mahremiyet, gizlilik gibi konuları ortaya dökerler: Seansları bilinçsizce teype ya da videoya alırlar, hiçbir şeyi tedavi etmeyen, birçok ters, zaman zaman da onarılmaz yan etkiler yaptığı kadar alışkanlığa, bağımlılığa da yol açabilen güçlü kimyasal ürünlerle hastanın istenilen davranışa uyması için ona uyuştu-

rucu ilaçlar verirler.

Hastaya, sağlığına kavuşacağı yalanını söylemek, günümüz tedavisinin yaygın örneğidir. Davranışçıların, biyo-kimyacıların nedeni ortadan kaldırmadan hastalık belirtilerinden kurtulduklarında duydukları paradoksal gurur, bu tutumu özetler. Bu, çocukluğumuzun büyülü peri masallarından farklı mıdır? Bu tedavi biçiminin fiziksel ya da toplumsal başka hiçbir bilim alanında yer almaması özellikle uyarıcıdır. Hangi doktor sadece öksürüğü ya da sarılıklı bir cildi tedavi eder? Hangi itfaiyeci alarm sistemini ya da duman detektörünü parçalamak için koşar?

Benzer biçimde, plasebo kullanılması da giderek yaygınlaşan, önerilen bir uygulama olmaktadır. Bireysel örneklerde, bir araştırma aracı kadar tedavi amacıyla da kullanılmaktadır. Bir araştırma aracı olarak kullanıldığında, insanlara plasebo hakkında tam bilgi verilir, olası kullanılışı tam anlatılırsa bir gerekçeye dayanır. Bununla birlikte, doğasını açıklamadan yapılan plasebo tedavisi, ortaya çıkabilecek sağlıklı sonuçları kuşkusuz bozabilecek bir hile, bir kandırmacadır.

Tedavinin yapısının, hastanın ve terapistin davranışını yöneten kuralların çok önemli olduğunda ısrar ediyoruz. Terapistin ve hastanın kendilerini yönelttikleri tutum, eski kötülükleri ortadan kaldırmak zorundaysak bir dönüm noktasıdır; ayrıca, öteki ilişkilerimizdeki davranışımızı da etkiler. İnsan haklarına tam anlamıyla saygı gösterilen bir tedavide ilişki, baskı, gizemleştirme ya da aldatmaca ile başarılan mucize yaratan bütün tedavilerden eninde sonunda çok daha başarılı olacaktır. Birey onuruna duyulan saygı fobileri iyileştirmek için bulunan çok sayıda tedavide olduğu kadar hiçbir yerde böylesine açıkca ayaklar altına alınmaz.

15

Klinik Teşhisin Ötesinde

Yoksul Kadınlarımız

Çok yoksulla çok zengin insanlar evlerini genellikle para yüzünden terk edemezler. Çok yoksulun, çoğunlukla otobüs, metro için bilet parası yoktur, yürüyerek de fazla uzağa gidilemez. Üstelik, dükkanlarda ve vitrinlerde baştan çıkarıcı çok şey vardır. Bunların kendisi ya da ailesi için değil, başkaları için olduğunu bilmek çok ağırdır. Ya acıkırsa ne olacaktır? Lokantaların çoğu insanın kesesini zorlar. Sokağa çocuklarla çıkılmışsa iş daha da zorlaşır: Diğer çocukları şekerleme içinde yüzerken gören bir çocuğa hiçbir şey alamamak insanı çok yaralar.

Birçok eyalette, cepte para bulunmaması yasaya aykırıdır; insanı serseri diye tutuklarlar. Kılıksız giyimlilerinin, azınlıkların kentin belli bazı alanlarına alınmamaları hiç de az rastlanan bir olgu değildir. Yoksul kadınlar polisce sorgulanmak, toplanan sokak kadınları arasına katılmak riskiyle yüzyüze gelirler. Güvenlikleri için en büyük gürültüyü koparanların zenginler olmalarına karşın, sokaklarlar yoksullar için hiçbir zaman güvenli olmamıştır.

Dar ve sabit gelirliler, tırmanan enflasyon yüzünden eve kapanmak zorunda kalmışlardır. Birkaç yıl öncesine kadar yeterli gelen emeklilik geliri yetmemeye başlamıştır. Yaşlılar maddi açıdan kendilerini kelimenin tam anlamıyla *agora*'nın dışında bırakılmış bulurlar.

Sokağa çıkmak, onlar için adeta bir karabasandır. Saldırıya uğrama korkusu sokakta gezinen suçlularda cisimleşmiştir, ancak eko-

nomik bakımdan ikinci sınıf bir yurttaşlığa indirgenmekten gelen bir yabancılaşmayı da bir kenara atmamak gerekir. Böylece, titiz doktorlar karşı çıksalar da, "ekonomik agorafobiden", artık yabancı, düşman, erişilmez ve aynı zamanda acı verecek biçimde baştan çıkarıcı bir çarşıdan sözetmek için yeterli gerekçemiz vardır.

"İşlevsel cehalet" adı verilen, küçük ilanları, otobüs ve sokak işaretlerini, yemek listelerini benzerlerini okuyamama olgusu da evden ya da komşu çevreden dışarı çıkma cesaretini kırar. Beyaz nüfusumuzun yüzde 22'sinin, siyah nüfusumuzun ise, yüzde 44'ünün "işlevsel cahil" olduğu artık saptanmıştır. Onlar için dış dünya öyle çok tehlikeyle doludur ki, evlerinin beş kilometrelik çevresinde yaşayan ve ölen köylünün yaşamı, onların toplumsal ve psikolojik gerçekliği olur. Onlar, "sessiz" özürlülerdir. İşlevsel cahilden çok, işlevsel agorafobik olurlar. Alıştıklarının ötesine geçmek kaygılara, giderek paniğe yol açar. Genc de, klinik sorunlular sınıfına girmezler, olasılıkla da girmeyeceklerdir. Bu kişiler, yürüdükleri mesafeyi aşıp ötesine geçmek için başkalarına bağımlı olan, unutulmuş insanlardır.

Liderlerin de Başlarına Sık Sık Bela Gelebilir

Agorafobi, kadın liderlerimizin çoğunu, yaşamlarının bir bölümünde mutlaka etkilemiş gizli hastalık olabilir. Charlotte Perkins Gilman, kocasını terk edinceye kadar agorafobikti. Jane Addams, 21 yaşındayken depresyona girdi. Varlıklıydı, iyi öğrenim görmüştü ve tıp okumak istiyordu. "Sinir depresyonuna" girdi. Yedi yıl felçli kaldı. "Enerjisini yanlış yönlendirme, işe yaramama duygusu" onu sardı. "Kendimden bıktığım, ne olduğum ve ne olmam gerektiği sorularını sormaktan hasta düştüğüm kuşkusuz gerçekti."[1]

Başka bir olay da Margaret Sanger'di. Yirmi yaşındaydı. Gö-

rünüşte mutlu bir evliliği vardı. Vereme yakalanmıştı. Ancak hızla iyileşiyordu. Birdenbire yatalak oldu. Akrabaları ne yapmak istediğini sorduklarında "hiçbir şey" yanıtını veriyordu. Nereye gitmek istediğini sorduklarında "hiçbir yere" yanıtını veriyordu.

Bu, entellektüel ya da toplumsal açıdan tatminsizliği içeren, kadınlara özgü cansıkıntısı tanısının konulmadığı bir dönemdi. O dönemde yazılan bir ebelik kitabı, örneğin,kadının kafasının entellektüel olamayacak kadar küçük, ancak sevgi için yeterince büyük olduğunu" belirtiyordu.[2]

Hastalığı boyunca –yataktan çıkamamak, basit ev işlerini yaparken bile hemen halsiz düşmek– günce tutan Charlotte Perkins Gilman, evinden, kocasından ve çocuğundan uzakta bulunduğunda hastalığının birdenbire geçtiğini, onlara döner dönmez ise yinelediğini yazıyordu. Doktoru, dinlenme tedavisi ile ün kazanan S. Weir Mitchell, kendini beğenmişliğin bir kanıtı saydığı bu günceyi bir kenara attı. Gilman, doktorunun önerilerini şöyle anlatıyor: "Olabildiğince evine bağlı yaşa. Çocuğunu hiç yanından ayırma (sadece çocuğu giydirmenin bile beni titrettiği, ağlattığı unutulmasın, bunun beni ne şekilde etkileyeceği bir yana ona özellikle yararlı olacak bir durumum yok). Her yemekten sonra bir saat uzan. Günde ancak iki saati entellektüel faaliyetlere ayır. Ve yaşadığın sürece dolmakaleme, fırçaya, kurşun kaleme hiçbir zaman dokunma."[3]

Başkaldıranların tam zıddı ise Sara Taesdale'di. Hiçbir zaman büyük bir şair olarak kabul edilmemekle birlikte Pulitzer Ödülünü kazanmış, kitapları en çok satılan kitaplar listesine girmiştir.

Taesdale, kronik "canlılık eksikliği" çekiyor, mutluluk veren kadın ve dişi olma ya da öyle görünme gereksinmesiyle kıvranıyordu. "Bir 'kadın edebiyatçı' olmak istemiyorum. Sanat hiçbir zaman kadına erkek için taşıdığı anlamı veremez. Ancak aşk bu anlamı taşır" diye yazıyordu.[4] Taesdale için sevgi, üstün ve güçlü bir erkeğe tapmaktı.

Otuz yaşındayken, St. Louis'li bir iş adamı ile, Ernst Filsinger ile evlendi. Doğrudan kendini öne sürmekten tiksinti duyardı (feministlerden nefret ederdi). Aklını korumak için, yani yazacak zaman bulabilmek için, eşinin koruması altında her tür çareye başvurdu. Anneliğin kadının en soylu görevi olduğunu belirtmesine karşın, tek gebeliği düşükle sona erdi. Canlılık eksikliği onun kocası ile birlikte iş gezilerine çıkmasını engelledi. Kocasının iş gezilerinden dönüşünü genellikle, kadının bir parça soluklanmak için memleketine gidişi izlerdi. Memleketinde yazabiliyordu. Onsekiz aylık bir dönem içinde kadın, Ernst ile toplam altı hafta birlikte yaşadı. Kırksekiz yaşındayken kendini öldürdü.

Katha Pollit şunları yazar: "(Teasdale için) hırsının bedeli evde kalmışlık değildi, dişiliğinin ve erkeklerle rekabete girmeme niyetinin kanıtı olarak yazdıklarının tatlı ve hoş, sevimli kalması için iki misli çaba sarfetmekti... Bronte, Dickinson, Rossetti ve Barrett'in yeteneklerinden dolayı ödedikleri bedeli yaşamlarından görüyorsak, Teasdale'in kendi yeteneklerinden dolayı ödediklerini de şiirlerinde hissediyoruz."[5]

Günümüzde ailenin, "Batı uygarlığını korumanın yolu" olarak önemsenmesi yeni değildir. 1909'da yapılan Beyaz Saray Bağımlı Çocukların Bakımı Konferansında "ev yaşamı uygarlığın en yüce, en güzel ürünüdür" duyurusu yapılıyordu.

Bu bildirilere karşın, ondokuzuncu yüzyılda Amerikalılar, fiziksel bir yer olarak eve az ilgi gösterdiler. 1820'lerde bütün topluluklar eşyalarını sırtlayıp batıya göçettiler. Annenin her gereksinmemizi karşılamak için hazır beklediği ev, çocukların çekip gitmeleriyle –erkek çocuklar para kazanmak için, kız çocuklar kocaları ile birlikte– çoğunlukla unutuluyordu. Ev düşüncesi, İkinci Dünya Savaşından sonra, Amerikalılar, kent dışında, çocukların rahatça oynayabilecekleri kırlar ortasında çiftlik evleri düşlediklerinde önem kazanmaya başladı.

Savaş sonrasında eve, anneliğe verilen önemin bir yanı da böylesine bir emelin sıradan insana verdiği sözdü: "Zeki olmak zorunda değilsin. Zeki olmak istemiyorsan bunu düşünmemelisin bile. Okulda aritmetik dersinde umutsuz bir olay olabilirsin. Belki bütün arkadaşların burs aldılar, ancak sen tarih kitabının yanına bile yaklaşmadın, sınavda başarısız oldun ve erkenden okulu bıraktın. Belki de tam sınav öncesi kızamık çıkarmasaydın, başarılı olacaktın. Ya da gerçekten zeki olabilirsin. Ancak bunların hiçbiri sorun değil. İyi bir anne olup olmamanla da hiçbir ilişkisi yok. Bir çocuk nasıl bebeği ile oynayabiliyorsa, sen de çocuğuna düşkün, sıradan bir anne olabilirsin."[6]

Kadının evdeki koşulları, bir de günde 24 saat, haftada 7 gün (hiçbir yardımcı bunu yapamaz) çocuklar anneye gereksinme duyar anlayışının halka mal edilmesiyle daha da ağırlaşmıştı. Bundan daha azı kesinlikle çocuğu sakatlardı. John Bowlby şunları yazar: "Nasıl bebek annesine ait olduğunu duymaya gereksinirse, anne de çocuğuna ait olduğunu duymaya gereksinir. Ancak bu duygusu ona mutluluk verirse, kendini çocuğuna adaması kolaylaşır ve ancak çocuğunun çeşitli evrelerden geçerek bebeklikten bağımsız bir erkek ya da kadın olmaya doğru geliştiğini görmekten büyük bir doygunluk duyan ve ona bu olanağı sağlayanın kendi bakımı olduğunu bilen bir kadın geceli gündüzlü, haftada 7, yılda 365 gün sürekli ilgi göstermeyi başarır."[7]

Zorla kabul ettirilmiş bu tür ayrı bir dünyada yaşamak –kadınlar ve çocuklar dünyası– kadınlar için belirgin bir ayrılıkçı kültür yaratacaktı. Olayların akışı içinde bu kültür, asıl topluma yabancılaştırılmış kişilikler yaratacaktı. Jessie Bernard "patolojik ayrılıkçılık" üzerine şunları yazar: Bir model olarak öne sürüldüğü için değil, sadece ve sadece pek çok kadın için bir gerçeklik olarak varolduğu için umutsuzluğun edilgen, inziva yanlısı ayrılıkçılığı burada yayını gerer. Hitler döneminde ülkeden ayrılamayan, ama

çevrelerinde olup bitene de katlanamayan bireyler vardı. Birbirlerine sokulup sarıldılar. Buna, 'iç göç' adı verdiler. Zihinsel olarak sahneden çekildiler. Duygulanım olarak çevreden koptular ve kendi korunaklı dünyalarına çekildiler. İş yaşamlarında sistemle etkin mücadeleye girmedikleri için bu, 'işbirliği' olarak yorumlanabilir. Ancak özel yaşamlarında ayrılıkçıydılar. İşgal altındaki ülkelerin yurttaşları da bu tür bir ayrılıkçılığa girebilirler. Kamu önünde düşmanın özümleyici ortak isteklerini kabul edebilirler; özelde karışmadan, ayrılıkçı, giderek yabancılaşmış kalabilirler. Kadın depresyonu üzerine yapılan araştırma burada son derece aydınlatıcıdır."[8]

Duyulan umutsuzluk yüzünden inzivaya çekilerek ayrılıkçı bir çizgi izlemek de bir tür agorafobidir. Bu durumda kadın, yaşamın hiçbir yönü ile işbirliğine girmeyi kabul etmemektedir.

16

Göz Hapsinde: Yasanın Yol Açtığı Agorafobi

Robert ve Florence Krellman, maliyeye borçlu oldukları söylenen 10.268 doları ödemek istemiyorlardı. Robert, vergi dairesine yazdıkları dilekçeyi, dava açmak için mahkemeye başvurma tarihinin son gününde postaladıklarını söylüyordu. Ancak postanede zarfın üzerine üç damga vurulur –hiçbiri de okunamaz. Bu yüzden Krellman'ler zarfı daktilo ile yazdırmışlar ve o gün göndermesi için bir görevliye vermişlerdi.

Görevli, zarfı o gün ya da ertesi günü gönderdiğini anımsıyordu; ama hangi gün, emin değildi. Maliye, olayda büyük bir boşluğun bulunduğunu öne sürüyordu: Robert, Florence'i New York Great Neck'teki evinden dilekçeyi imzalaması için Manhattan'daki bürosuna nasıl getirttiğini açıklamamıştı. Yetkililer, daha çok Robert'in dilekçeyi eve götürdüğünü, Florence'a imzalattığını ve ertesi günü, bir gün geç olarak gönderdiğini iddia ediyorlardı. Mahkeme, olayın böyle olmasının gerekmediğine karar verdi.

Mahkeme, "Florence'ın (onların) Long Island'daki evlerinin mutfağındaki fırına zincirle bağlanmasının dışında, birçok olası senaryo düşünebiliriz" savında bulunarak dilekçenin zamanında postalandığına karar verdi.

Wall Street Journal, 26 Eylül 1979

Medeni Kanunun yapısı ve içeriği kadınları eve kapatır. Evinden başka yerde olan kadını cezalandırır. Kanun, kadın yurttaşlara yaklaşımında gerçek anlamıyla agorafobi oluşturucudur.

Medeni Kanunun yavaş yavaş değişime uğrayan ünlü madde-

sinde, kadın evliyse "evi", kocasının evidir. Örneğin kadın, kocası ile birlikte yaşadığı eyaletten başka bir eyalette iş bulur, çalışmak için oraya taşınırsa, yakın zamana kadar, evini terk etme suçu işlemiş oluyordu. Öte yandan, koca başka bir eyalette iş bulur, kendinin (onların) oraya taşındığını karısına bildirir (telgrafla bile olsa), kadın ise kocasının ardından gitmezse, gene evi terk etme suçu işlemiş olur.

Kocasının ardından yeni evlerine gidemeyen kadınların oy verme hakları yadsınmakta, eyalet sakinleri olarak yazıldıkları eyalet üniversitelerini bırakmaları istenmekte, kadının değil kocanın yaşadığı ve çalıştığı eyalette gelir vergisi ödemeye zorlanmaktadırlar. *Green, Tüzel Kişiler ve Vergilendirme Müdürlüğüne Karşı*'da (364 Mass. 389, 1973) Massachusetts Yüksek Mahkemesi Bayan Green'in New Hampshire'de yaşarken elde ettiği gelirin, Medeni Kanunun öngördüğü "kocanın evliliğe karşı işlediği bazı suçları dışında, kadın kocası ile aynı evde yaşar" kuralı uyarınca Massachusetts'de vergilendirilmesine karar verdi. Kocadan benzer vergiler toplanmadığından, mahkemelerin sadece yeri kocasının seçtiği ev olan kadım ele alış biçimleriyle bile agorafobiye yol açtıkları sonucunu çıkartırsak yanılmış olmayız.

Bir kadın, oturduğu eyalette değil, oturmadığı bir eyalette boşanma davası açmak zorunda bırakıldı. Çünkü kocası, kadının oturmadığı bu eyalete yerleşmişti *(Meeker, Meeker'e Karşı,* N.J. 59, 1968). Bu davada New Jersey Yüksek Mahkemesi kadın New Jersey'de yaşarken (evliyken ikisi de burada yaşıyorlardı) kocası artık Pennsylvania'da oturduğundan, her ikisinin de istemelerine karşın Meeker'ların New Jersey'de boşanma davası açamayacaklarına karar verdi.

İkametle ilgili bu kararlar, kadınlar için evliliğin yalnız yasal değil, eşit ölçüde önemli olan toplumsal ve ekonomik koşullarını da belirleyen yüzyıllık bir geleneği yansıtır. Kadınlar genellikle ko-

calarının malı sayılırdı ve insan, istediğinde malını bir yerden başka bir yere götürebilirdi, kuşkusuz.

Onyedinci yüzyılda mükemmel bir kadın şöyle tanımlanıyordu: "Kadın kendini sükunet içinde ve içinden gelerek, hatta sırtına binmiş binicisinin en ufak bir hareketiyle durmaya ya da gitmeye hazır iyi yetişmiş bir at gibi boyun eğmelidir."[2] Eski medeni kanunda at terbiyesi eğretilemesi, erkeğin karısını eğitmesini tanımlamak için sık sık kullanılır.

Ondokuzuncu yüzyılda, sosyalist ve komünal yaşama yollarını keşfetmek için Atlantik Okyanusunun iki kıyısında birçok topluluklar oluşturuldu. İş bölümü ve mülk sahibi anlayışlarına başkaldırıldı. Bu anlayışlar gözden geçirildi, değiştirildi. Tek bir iş bölümü anlayışı aynı kaldı: Kadının yeri, evdi; ev işlerinden ve çocuklardan kadınlar sorumluydular.

Ev işlerini kollektifleştirmek için planlar yapıldı. Ancak bütün planlar, topluluğun kadınlarının (bireyselden çok kollektif olarak) evde çalışmalarını öngörüyordu. Barbara Taylor'a göre, "gerçek bir ikonoklast ara sıra iş bölümündeki cinsiyet ayrımını ele alacaktı; ancak günlük ev işlerinin yerine getirilmesi için önerilenlerin genellikle çocuklar olması ilginçtir... Çocuk bakımından erkeğin sorumlu tutulması ise hiçbir biçimde önerilmedi."[2]

"Radikallerin" ev işine karşı bu tepkisi, 1960'larda, Yeni Sol' daki kadınların sonunda erkeklerini protesto ederek kadın özgürlüğü hareketinin radikal kanadını kurmalarına koşuttur. Evlilik, kadınları besleyen kocalar ve kentin eteklerinde iki katlı evler gibi burjuva anlayışlara bunca karşı çıktıktan sonra evi temizlemekten, yemek pişirmekten, alışveriş yapmaktan ve çocuk bakmaktan sorumlu tutulanlar gene kendileri, kadınlar olmamalıydı.

Anneleri biftek ve patates pişirmişlerdi; onlar esmer pirinç pişiriyorlardı. İş bölümü kesinlikle değişmemişti. Üstelik bu kadınlar belki de annelerinden daha az güven içindeydiler. Çünkü babaları,

erkekler kadınlarını gözetmelidirler anlayışına en azından görünüşte bağlı kalmışlardı.

Fransa'daki devrimci hükümetler başlangıçta kadın eşitliği düşüncesini benimsemekle birlikte siyasete atılan kadınlara giderek artan bir düşmanlık gösterdiler. 1793'de kadın kulüpleri dağıtıldı; 1795'de kadınların her tür siyasal olayda yer alması yasaklandı. 1793'de *Journal des revolutions de Paris,* "iyi bir kadın yurttaşın" tek kabul edilebilir rolünü şöyle açıklıyordu: "Kadın yurttaşlar, dürüst ve çok çalışkan evlatlar, namuslu ve şefkatli eşler, akıllı anneler olun, iyi yurtsever sıfatına hak kazanın. Gerçek yurtseverlik, görevlerinizi yerine getirmeyi kapsar... bone takmayı, pantalon giymeyi, silah ve mızrak taşımayı değil. Bunları, sizi korumak, mutlu etmek için doğmuş erkeklere bırakın." Bu sınırları aşan kadınlar, "yurtlarına muhalefet etmek ve hainçe emeller beslemekle" suçlandılar.[3] Napolyon Yasası, bu tür fikirleri kadınları babalarının ya da kocalarının yetkisi altına koyarak sınıflandırmıştı.

Benzer bir geriye dönüş, 1960'lardaki Küba Devriminden sonra ortaya çıktı. Mücadele sırasında kadınlar ve erkekler yeni bir düzen kurmak için yanyana çarpışmışlardı. Kısa süre sonra daha geleneksel örüntüler kendilerini kabul ettirdiler. Kadınlara, "artık devrimi kazandık, evinize dönebilirsiniz" dendi.

Hangi yüzyılı, hangi ülkeyi incelersek inceleyelim kadının yeri evidir.

Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi bu konuyu ele almış ve tartışılmaz bir yargıya varmıştır. Yüksek Mahkeme *Hoyt, Florida'ya Karşı*'da (368 U.S. 57) (1961) şöyle der: "Kadınlar geçen yıllarda getirilmiş kısıtlamalardan ve korumalardan kurtulmakla, daha önceleri toplum yaşamında erkeklere ayrıldığı düşünülen birçok alana girmekle birlikte onlara hâlâ evin ve ailenin temel direği gözüyle bakılmaktadır. Toplumun genel huzuru adına hareket etmekle yükümlü bir eyalet için, bir yurttaşlık hakkı olan jüriye seçil-

me görevinden, bu tür bir görevin kişisel sorumluluklarıyla bağdaştığını düşündükleri durumlar hariç, kadınları affetmesinin yasal açıdan kabul edilmez olduğunu söyleyemeyiz." Yakın zamana kadar ülke yasası bu tip şeylerle doluydu.

Bir kadın için ev işleri birincil, yurttaşlık görevleri ikincilse, kendi başına hareket eden evli kadının yurttaşlık hakkına sahip olmaması insana pek de o kadar şaşırtıcı gelmiyor. Ev konusunda kocasını izlediği gibi, yurttaşlık konusunda da kocasını izler.

Yüksek Mahkemenin verdiği bir karara göre Amerikalı erkek, yabancı bir kadınla evlendiğinde yurttaşlıktan çıkarılmazken, Amerikalı bir kadın çıkartılabilir (*Schneider, Rusk'a Karşı*, 377 U.S. 162) (1964).

Diğer şeylerin yanı sıra evlendiği kadınlara karşı davranışıyla da anımsanan VIII. Henry döneminde "çocukların, geri zekalıların ve belleği sağlıklı olmayanların yanı sıra evli kadınların da" vasiyetname düzenleyemeyeceği yasası çıkarıldı. Anlaşılan evlilik, kavrama ve irade yitimine yol açıyordu. New York da dahil birçok eyalette böyle hükümler getirilmişti. Kadın evlendiğinde, daha önce düzenleyebilmiş olduğu vasiyetname kendiliğinden geçersiz duruma geliyordu. Fransız yasasma göre, bir evlilikte akıl sağlığı yerinde bir kadın, deli bir koca ile bile eşit değildi.

Kadınları yetersizliler kapsamına almada tıp mesleği, hukuk mesleği ile elele gider. Örneğin melankolinin nedenleri üzerine 1857'de yazılan bir makalede tanı ve tedavi amacı için kadınlarla erkeklerin ayrı kategorilere yerleştirilmeleri öngörülür. "Melankolinin en sık rastlanılan nedeni manevi etkilenimlerdir. Düş kırıklığı yaratan etkilenim, kıskançlık, gelecekteki ya da bizi tehdit eden bir hastalığın algılanması olan korku; şu andaki hastalığın algılanması olan dehşet duygusu, özellikle genç kadınlar arasında ve toplumun en alt sınıflarında çok büyük sayıda melankoliğin ortaya çıkmasına yol açan tutkulardır; toplumun daha yüksek sınıflarında ve bütün

toplumsal tutkuların geleneklerle, kurumlarla beslendiği ülkelerde yetişkinler, olgun erkekler arasında ise deliliğin en sık rastlanılan nedenleri hırs, tamah, özsevginin yaralanması, servetin yitirilmesi ve kumardır."[4]

Sorunlu bir kadının duygusal yaşamında düş kırıklığına uğradığı düşünülürken, sorunlu bir erkeğin dış dünyada, para işleri ters gittiğinden dolayı acı çektiğinin varsayıldığım bir kez daha görüyoruz. Kadın, kendi malını bile denetlemekten yoksun bırakıldığına göre varlığını neden duygularıyla sınırlandırmak zorunda olduğunu anlamak kolaydır –elinde tek kalan şey, özellikle evlendikten sonra, duygulardır.

Foyer (ev, ocak) ve kadının buradaki yeri kavramı, Fransız evlilik hukukunun gözüyle tam bir açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre, erkeğin yaptığı zina hafif yaptırımlarla cezalandırır. Ancak erkek, zina suçunu evinde işlerse bu, boşanmaya yol açar. Kadınların ise nerede olursa olsun zina yapmaları, boşanmaya, kimi kez de hapise atılmaya neden olur. Fransa'da 1945'e kadar kadınlara oy hakkı da verilmemişti (oysa onlara bu hakkın tanınmasına gerekçe olarak, Direniş'e katılmaları gösterilmiştir hep).

Günümüzün Yunan hukukunda ev halkının reisi erkektir ve eşine, ailesine ilişkin kararları erkek verir. Örneğin, karısının ev dışında çalışmasına karşı çıkabilir. Erkek, karısına danışmadan önemli bir karar alırsa, kadın, erkeği yetkisini kötüye kullandığı için mahkemeye verebilir. Ancak erkek karısına danışsa bile, onun karşı çıkmasına aldırış etmek zorunda değildir. Çünkü, yasalara göre, son söz erkeğindir.

1830'larda kadınlara öğüt veren yazarlar, bütün kadınları, özellikle de evli kadınları hukuk bakımından aşağı olmalarından yakınacakları yerde, kocalarına boyun eğmeye özendiriyordu. "Kadının fiziksel gücü kadar manevi gücünün de erkekten daha az olduğunu ilan etmesi, onun saygınlığım, yararlılığını azaltmaz. Kadı-

nın oynadığı rol değişiktir. Bu bakımdan kadının Kadiri Mutlak tarafından ondan üstün olduğu bildirilen kişiden farklı nitelikleri bulunması gerekir. Kadın açıkca, yönetmek ya da erkeğe eşit olmak için değil, yardımcı olmak için yaratılmıştır... Erkeğe göre, ikinci derecede olma durumu, yararlılık ve bağlılıkla donatılmıştır."[5]

Kadınların hukuk mesleğine atılmalarına izin verilmemesinin Tanrının isteği olduğu yolunda kadınlara ve erkeklere güvence vermek için 1872'de Illinois eyaletinde de Kadir Mutlak'a başvurulmuştu:

> İngiltere'de kadın hukukçu gibi bir kavrama da rastlanmadığı anımsanmalıdır. Westminster Hall mahkemelerine bu mevkide, dava vekili olarak kadının girmesi önerisi, kadının psikoposların koltuğuna oturması ya da Avam Kamarasına seçilmesi önerisinden hiç de daha az şaşkınlık yaratmayacaktır.
>
> ...Tanrı, cinsleri değişik eylem dünyaları işgal etmeye atadı. Yasaları yapmanın, uygulamanın, yasalara başvurmanın erkeklere ait olmasına, hemen hemen aksiyoma dayalı bir gerçek diye bakıldı. Bu gerçekler karşısında yasa koyucunun bu mahkemeye hukuk uygulama lisansı verme gücü tanımakla bu ayrıcalığın kadınları kapmaması yolunda en küçük bir beklenti yaratmadığını söylemeyi kuşkusuz görevimiz addederiz."[6]

Bütün toplumsal ve ekonomik sınıflardaki kadınlara açık bir mesaj verilir: Evin dışına çıkmak güvenli değildir. Yalnız yaşamanın tehlikeli olduğu mesajı da eşit ölçüde az ve özdür. Kadınlara evin içinde ve dışında bir erkekle (onları koruyacak) birlikte olmanın daha çok güven vereceğine inanmaları öğretilir.

Birçok erkeğin güçsüz, yaşlı, zayıf olduğu, atletik olmadığı göz ardı edilir. Bu erkeklere aynı öğütler verilmez, halbuki bu eşit derecede pratik olurdu. Açıkcası, bazı kadınlar kendilerini bazı erkeklerden daha iyi savunabilirler.

Yalnız yaşayan kadınlara telefon rehberine, apartmanın dahili telefon rehberine adlarının ve soyadlarını sadece baş harflerini

yazdırmaları söylenir (kuşkusuz bu, bütün potansiyel hırsızlara ve saldırganlara kadının yalnız yaşadığını anlatır).

Kadınlara, "ırza geçmeyi önlemede ev, kişisel güvenliğiniz üzerinde en büyük denetimi elinizde tuttuğunuz bir yerdir" uyarısı yapılır. Polis yetkilileri şunları yazıyorlar: "Her zaman, yalnız yaşamadığınız izlenemi vermelisiniz. Kapıya biri geldiğinde, birinin özellikle bir erkeğin sizinle birlikte yaşadığı izlenimini uyandırın. Kapı çalındığında 'tamam Mike... ben bakarım' diye seslenin. Sadece bu bile, kötü niyetle gelebilecek bütün erkeklerin normalde cesaretini kıracaktır."[7]

Kuşkusuz hepimiz ırza tecavüz edenlerin, saldırgan soyguncuların cesaretlerini kırmak istiyoruz. Ancak böylesine uyarılar, kadınların yalandan Mike'larla yaşayarak eve kapanıp kalmalarına yarar. Emniyet Müdürlüğü kadınlara şu öğüdü de veriyor: "Gece, kesinlikle tek başınıza sokağa çıkmayın." Kışın hava saat 16:00'da kararddığından bu öğüt, uygulamada bir agorafobi buyruğudur.

Kızların fiziksel bakımdan erkeklerden daha önce olgunlaştıkları gerçeğine karşın, güvenlik yetkilileri ve mahkemeler geleneksel olarak kadınların daha çok korunma gereksinmesi duyduklarını, daha geç erginliğe eriştiklerini düşünürler. 1972'ye kadar New York Eyaleti "gözetime gereksinen kişileri" (PINS) şöyle tanımlıyordu: "Okula gitmeyen... ya da ıslah olmayan, terbiye edilemeyen, söz dinlememeyi alışkanlık haline getirmiş, anne babanın ya da diğer hukuk otoritelerinin yasal denetiminden çıkmış 16 yaşının altındaki erkek ve 18 yaşının altındaki kadın."[8]

Patricia A. Olayı'nda bu hükmün 16-18 yaş arasındaki kadınları kapsayan bölümünü anayasaya aykırı olduğu bildirildi. Mahkeme şu karara vardı:

> Olgunluğa erişmemiş bir kız için apaçık gebelik tehlikesi ve ... refah yardımı yüküne... eklenen evlilik dışı doğumlar nedeniyle, yaşlarına göre kadınlara ayrım yapılması tartışması haklı bir esasa dayanma-

maktadır. Çekişmenin, hükmün cinselliğin kötüye kullanılması eylemlerinden daha fazlasını kapsadığı gerçeğinin bütünüyle gözardı edildiğini söylemek yeter. Ancak bunun ötesinde, yaşamanın bu düşünceleri özendirdiğini kabul etmek zorundaymışız gibi, 16-17 yaşındaki delikanlının kızın gebe kalmasından, evlilik dışı çocuk doğurmasından hiçbir mantıksal temeli yoktur. Sonuç kaçınılmaz göründüğünden, ayrımın arkasına gizlenmek, cinselliği ya da başka bir şeyi kötüye kullanan kadınların daha çok kınanmalarını ve davranışlarının erkeklerden daha çok denetime, kurallara bağlanmasını gerektiren bir töhmet olur.

16-17 yaşındaki (bir) kız, 16-17 yaşındaki bir erkek için bütünüyle meşru olan bir davranıştan dolayı özgürlüğünü yitirme olasılığı ile karşı karşıya bırakılmayabilir.[9]

Ondördüncü Düzeltmede kadınların, aynı suçtan hüküm giyen erkeklerden daha uzun süre cezaevinde yatmalarım anayasaya aykırı bulunmuştur. Gene de adalet sistemlerimizin çoğunda kadınlar için hem daha uzun hem de belirsiz bir süre uygulanır (bu, kadınların cezalarını daha uzun süre çekmeleri ile sonuçlanır). Bu farklı davranışın mantığını New Jersey'li bir yargıç Eylül 1972'de özetledi. Frederick W. Hall, kadınlara erkeklerden farklı davranılması gerektiğinin tartışılabileceğini, çünkü kadınların "gene de cezaevinde uzun süre yatmaların gerektirebilen reform ve rehabilitasyona karşı daha uysal, daha yanıt verici olduklarını" belirtti.

Toplum, birincil olarak evlerinden dışarı çıkma tabusunu çiğnedikleri, suç işleyerek "kamu önüne çıktıkları" için kadın suçlulara daha ağır cezalar vermek zorunda mı hissediyor kendini?

Son zamanlara kadar bu ülkede erkekler için ayrı uçak seferleri vardı (mesaj: kadınlara, gerçekte uçaklarda yer yoktur). Birçok eyaletin kamuya açık yerlerde cins ayrımı yapılmasının, cinsler arasında fark gözetilmesinin yasadışı olduğunu bildirmesine karşın, ABD Yüksek Mahkemesi bir lokantanın cinsiyeti temel alarak yapıyı bölebileceği, eyaletin kuruluşa verdiği ruhsatın, dava açmak için mahkemenin gözünde yeterli olmadığı yolunda karar verdi.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık yapana özel kulüpler hâlâ yasaldır. Ancak, Carter'ın başkanlığı döneminde federal yargıçlar heyetinde bulunan yargıçların (geçici olsa bile) bu kulüplerden istifa etmelerini isteyen ABD Adalet Bakanlığı da aralarında olmak üzere birçok kişi bunların karşı çıkılabilirliğini düşünmektedir.

Bu kulüpler, Londra'daki ve Güney Avrupa'daki kahveler gibi, kadınlara çarşıda hoş karşılanmadıklarını bildirir. Tek başına ele alındığında bu yoksun bırakılma ezici değildir. Ancak, çok sayıdaki diğer dışlanma mesajları ile birleştirildiğinde, geç bulunan birkaç çareye karşın, acımasız etki birikiminin çanları çalar. Burada manevi yaradan başka, iş kadınlarını belirgin bir zarara sokulması da vardır.

1908'de Yüksek Mahkeme kadın işçilerin korunması adı verilen yasa konusu ile ilgili *Muller, Oregon'a Karşı* davasında karara vardı. Aralarında Samuel Gompers de bulunmak üzere, dönemin birçok aydını bu koruyucu yasanın bütün işçileri kapsamına alması gerektiğini tartıştı. Mahkeme, kararında kadının kendi dünyası hakkında yaygın toplumsal düşünce ile toprak yasasının son biçimini birleştirdi.

> Kadının fiziksel yapısının ve annelik görevlerinin varolmak için verdiği mücadelede onu zarara soktuğu açıktır. Bu, annelik yükü omuzlarına bindiğinde özellikle doğrudur... Sağlıklı çocuk doğurmak için annenin sağlıklı olması gerektiği gibi, ırkın gücünü ve sağlığını korumak için, kadının fiziksel sağlığı, kamunun ilgisini ve merakını gerektirir.
>
> ...İki cins, gövde yapıları ve işlevleri bakımından farklıdır.[10]

Kadınları üniversite öğrenimi görmekten alıkoyan aynı mantık, onları kazançlı, eşit işten alıkoymak için de kullanılıyordu. Bu mantık, kadınlar için çıkarılan özel yasaları haklı göstermek, onları barmenlik, maden işçiliği gibi bazı işlerden, belirli bir sınırı aşan ağırlığın kaldırılması, fazla mesaiye kalma gibi sınıflandırılmış işler-

den uzak tutmaya, çocuğun doğumundan önce ve sonra kadınların çalışmalarını kurallara bağlama gibi çalışma dönemlerinin saptanmasına yarıyordu.

Kolombiyalı bir avukat ve işkadını, ülkesindeki yasaların neden değişmesi gerektiğini, zamanımızda bir kadın için ev kadınından başka bir şey olmamanın neden son derece güç olduğunu anlatır. Kolombiya'da öteki kadınlardan daha çok para kazandığım, ancak son 20 yıldan beri kendi adına banka kredisi almaya uğraştığını, ama başaramadığını söyler.

İspanya'da kadınlar için çok az iş olduğundan, birçok kadın önce babasma sonra da kocasma ya da kiliseye bağımlıdır. Toplumun, kendi başlarına yaşamasına karşı çıkmasına dayansalar bile, kazandıkları para onlara yetmez. Evli kadınlar, kocalarının onayı olmaksızın, mülklerini satamazlar, pasaport almak için başvuramazlar, bankada hesap bile açamazlar. 1972'ye kadar bir İspanyol kadını, yirmibeş yaşının altındayken, evlenmeyecek ya da manastıra girmeyecekse, anne babasının izni olmaksızın, onların evlerinden ayrılamazdı (yaş sınırı 22'ye düşürülmüştür). Evde, toplum yaşamından tam bir soyutlanma vardır.

1894'e kadar Almanya'da üniversiteler kadınları öğrenci kaydetmezlerdi. 1908'e kadar kadınların siyasal örgütlere girmeleri yasaktı. Siyasal toplantılara katılmaları da engellenirdi. Hukuk bakımından evleninceye kadar babasına bağımlı olan Alman kadını, evlendikten sonra kocasının yasal gözetimi altına girerdi. Evinin dışında çalışması için kocasından izin alması gerekirdi. Evlilikleri sırasında edindikleri ortak mülklerin tümünün yönetim hakkı kadar, evlenirken getirdiği bütün malların kullanımını da kocasına devrederdi.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hukuk geleneği de çok farklı değildir. Medeni Hukuka getirdiği yorumla Blackstone bu konuyu açıklığa kavuşturur. Hukuk bakımından karı kocanın tek bir kimliği

vardır, o da kocasının kimliğidir:

> Yasaya göre, evlenme ile karı koca tek bir kişi olur.
>
> ...Kadının varlığı ya da yasal varlığı evliliği sırasında askıya alınır ya da kanatları, koruması ve örtüsü altında her şeyi yaptığı kocasınınki ile en azından birleşir, güçlenir.

Evli kadın yalnızca taşınmaz malının (toprağının) değil, kişisel malının da denetimini yitirir (bugün, bazı eyaletlerde koca, karısının giysilerinin de sahibidir). Kendi adına sözleşme imzalayamaz, kendi adına dava açamaz, onun adına dava açılamaz. Eşit Kredi Olanağı Yasasına karşın, kadınların kendi adlarına kredi almaya çalışırlarken karşılaştıkları güçlükler, evli kadınları kredi verenlerin gözünde kişiliksiz duruma getiren İngiliz Medeni Hukukunun bıraktığı mirastır.

Kadın, evin dışında çalışıyorsa kazancında kocası hak sahibidir. Kadının suç işleme gücü de yoktur: Kocası yanındayken kadın suç işlerse, suça kocasının azmettirdiği düşünülür ve suçlardan koca sorumlu tutulur.

Hukuk geleneği kadının yerinin ev olduğunu emrederse de, işin komiği bu ev, kesinlikle kadının evi olmamamıştır.

Taylor, Louisiana'ya Karşı davasında, 1975'de *Hoyt* kararı bozuldu. Yüksek Mahkeme kadınların sistemli biçimde halk jürisinden bağışık tutulmalarının toplumu temsil eden jürinin, ırza geçen davalıya 6. Değişiklik'in tanıdığı hakkı çiğnemesine yol açtığı kararını verdi. (1979'da *Duran, Mississippi'ye Karşı* davasında, erkeklere mahkeme jürisine katılmamaları için süre tanınmazken, kadınlara böyle bir süre tanınması görüşüne karşı çıkıldığında, jüri üyeleri arasındaki cinsiyet değişikliği konusunda ayrıntılara girilir.)

1961 kadar yakın zamanlara kadar kadınlar mahkeme jürilerinden dışlandılarsa, 1979 kadar yakın zamanlara kadar erkeklerin yararlanamadıkları bağışıklıklara sahip oldularsa, bu modern çağ-

larda yurttaşlığın yararlarının ve yüklerinin cinsler arasında eşit olmayan bir biçimde dağıtıldığını gösteren açık bir kanıttır.

New York Eyaletinden bir yargıç, 1970'lerde "kadınlar şikayetlerini temizlik yapmayı, yemek pişirmeyi, çocuk büyütmeyi, televizyon dizilerini, briç ve kanastayı, güzellik salonunu, alışverişi şikayetçilerin sorunlarına karışmaya yeğleyen On Dokuzuncu Değişiklik'e baş vurmalıdırlar"[11] diyebiliyorsa, kadınların hâlâ *agora*'da hoş karşılanmadıklarını açıkca görebiliyoruz.

17

Erkek Agorafobisi: Maşo ve Çarşı

Bu yeni Kudüs'te çalışmayı sevmeyen doğduğuna pişman olacaktır.
W.H. Auden "Akşam Duaları"

Özellikle kadınların üstesinden gelemedikleri bir tuzak olduğundan, tüm kitap boyunca esas olarak yalnızca kadın agorafobisi üzerinde durduk. Ancak tanım olarak, kadınları cezalandıran toplum, erkekleri de cezalandırmaktadır. Bu nedenle, erkeklerin kabul gördükleri çarşıda "rollerine" uyum sağlayamayan erkeklere de göz atılmasının önemi vardır.

Freud, erkeklerin sokaktan korkmalarının aslında işe gitme isteksizliğinin bir eğretilemesi olduğunu doğru bir şekilde tespit etmiştir. Günümüzün modern davranışçılarının sandıklarının aksine bunun, sokakların, köprülerin, asansörlerin vb hastaları şaşkınlığa düşürmeleriyle hiç ilgisi yoktur. Birkaç istisna dışında, erkek son derece varlıklı ya da karşı kültürün üyesi değilse, işini açıktan açığa bırakması kabul edilemez. Kendine ait nedenlerden dolayı bizim dünyamızda çalışmaktan hoşlanmıyorsa, bir yandan erkeğin iş etik'i nakaratını yineleyerek bundan kurtulmanın çarelerini araması da gerekir.

Nasıl kadının çalışma dürtüsü çoğunlukla bastırılmalıysa, erkeğin de çalışmama arzusu bastırılmalıdır. Erkek için tabu, kadın için olduğundan belki daha güçlüdür. Başta karşı kültürden gelenler olmak üzere, yalnızca birkaç erkek bu duygularını sözlere dökebilirse de bu bile yozlaşmış bir kültüre katkıda bulunmak istemeyerek devrim sonrasına kadar oturma (Akhilleos) şeklinde tanımlanır. Bu

erkekler edilginlik rolünü üstlenmemişlerdir; yerine, kendi işlerini yaparlar –çiftçilik, el sanatları, uyuşturucular. Birçoğu, yavaş yavaş yeniden maşo kalabalığının verdiği güvenceye geri dönmekte de gecikmez.

Belki de, özellikle başka seçenekleri olmadığından, erkekler liderliğin ve başarının getirdiği yüklerden, görkemden kaygı duyarlar; ömürlerini kısaltan bu yükleri üstlenmek, yiyecek, içecek sağlamak, çalışmak zorunda oldukları için içten içe öfke besleyebilirler. Kronik ya da geçici agorafobi, öfkelerinin açık bir bildirisi, kabul edilebilir bir sonuca varamayan erkeğin duyduğu bir burukluğun ifadesi olabilir. Birçok erkek, görünürde belirgin bir tehlike ile bağlantısı bulunmayan, açıklanamayan anlık panik biçiminde ortaya çıkan geçici agorafobi çekebilir. Başı sonu olmayan bir açıklıkta ya da erkeğin başarısını, egemenliğini, üstünlüğünü temsil eden bir alanda bulunmak, korku duymasına ve ürpermesine neden olabilir.

Yaygın görüşü savunan psikanalistler olgun bir erişkin haline gelmesi için erkeğin çalışması, başarılı olması, evlenmesi, baba olması, öğretmesi gerektiğine kesin gözü ile bakmışlardır. Erkekler etkilenmekten çok, etkilerler. Yaşamda başına gelebilecek en büyük felaket sevgiyi yitirmek olan kadının tersine, erkek için yıkılmanın anlamı yenilgiye uğramak ya da güçsüz düşmektir.

Geleneksel olarak erkek çocuklar, kız çocuklarla yarışmazlar. Bu nedenle bir kadının onları yenilgiye uğratabilmesi riskiyle kesinlikle karşılaşmazlar. Gerçekte, kız çocuklarının küçükler liginin dışında tutulmalarına başlıca neden olarak, dokuz yaşında bir erkek çocuğun, kız çocuğun attığı topa vuramayarak oyundan çıkarıldığında uğrayacağı kalıcı ruhsal yıkıntı gösterilir. Bir erkeğin en küçük bir kuşkuya ya da vicdan azabına kapılmaksızın kadını yeneceği, yenmek zorunda olduğu olgusuna her zaman doğal bir ayrıcalık gözüyle bakılmıştır.

Erkekler gerçekte, yaşamlarında kazanamadıkları, ellerinden

kaçırdıkları fırsatlar için suçluluk duyarlar mı? Dünyasal konularda onlardan değişmez ve kaçınılmaz biçimde kızkardeşlerini gölgede bırakmalarının beklenmesi canlarını sıkmaz mı?

Erkeğin suçluluğu konusuna şimdiye kadar büyük ölçüde, delikanlının Ödipus karmaşasının çözümlenmesi, babasının yerine geçme suçluluğunun üstesinden gelme sorunu diye bakılmıştır. Psikanaliz literatüründe erkeğin annesini, karısını ya da kızkardeşini haksızca yendiği, düşüncesini onlara haksızca kabul ettirdiği için çok az bile olsa vicdan azabı çektiğinden hemen hemen hiç sözedilmez.

Feminist akımın geliştirdiği yeni bilinç geçmişin tamamıyla yanlış olan geleneksel yorumlarına tepki vermeyen bazı erkeklerin analizinde yararı olabilir. Örneğin, kadınlara karşı kökeni kendi kızkardeşlerine dayanan çelişik duygular besleyen erkekler çok az anlaşılmışlardır. Geçmişte bu duygular, kardeş yarışmacılığı ile karışık yakın akraba ile cinsel ilişkinin ışığı altında yorumlanmıştır. Kız kardeşin yazgısından endişe duyma gibi, iki kardeş arasındaki ilişkinin öteki boyutları ender keşfedilmiştir. Toplumsal etkiler, çoğunlukla erkek kardeşin suçluluk duygusunu çok azaltmıştır.

Gene de birçok erkek, kızkardeşlerine karşı saldırganlıklarının (kadın başarıya ulaşamazken, kendinin başarıya ulaşması biçiminde bile olsa) sonuçlarını duyarlar. Tennessee Williams, bu sorunu *Sıcak Köşk*'te işler. Kızkardeşin kötü yazgısı karşısında ne kadar duyarlı olduğunu –erkek kardeş acı çektirerek– gösterir. Topal kızkardeşi Laura'yı terk ettiği için tedirginlik duyan Tom Wingfield, oyunun sonunda şöyle der:

> Birçok yeri gezip dolaştım. Kentler beni ölü yapraklar, renkleri canlı, ancak dallardan düşmüş yapraklar gibi oradan oraya süpürdü. Durmalıydım, ancak peşimi bırakmayan bir şey vardı. Daha farkına bile varamadan üzerime çullanıyordu. Beni şaşkına çeviriyordu. Hepsi, hepsi saydam bir cam parçası olmalıydı bu.

...Sonra birdenbire kızkardeşim omuzuma dokunur. Dönüp onun gözlerinin içine bakarım.

...Ah, Laura, Laura, seni arkamda bırakıp gitmeye çalıştım. Ancak, sandığımdan daha çok bağlıyım sana!

Başarılı bir erkeğin kızkardeşinin ödediği bedel elle tutulur ve yakıcıdır. Başarılı bir erkek kardeş üzerindeki etkilerinin anlaşılması daha güçtür. Sürekli suçluluk duygusu, haksız bir kazançtan ve erkek çocuğun dünyaya geldiği dakikada anonimliğe mahkum edilmiş kızkardeş üzerinde kazanılan zaferden kaynaklanır. Başarıya ulaşmış sayısız erkek kardeşin boğuştuğu bir konudur bu: Artan başarısıyla şiddetlenen vicdan azabı.

Birçok kızkardeş, toplumun onlara sunduğu geleneksel ödünler için özlerinden feragate görev duygusuyla boyun eğer. Birçoğu, hemen hemen bir refleks olmuş bu haksız baskıdan yıkılır.

Freud, erkeğin suçluluk duygularını "başarı korkusu" sendromunun –başarıdan yıkılan ve tipik bir biçimde zaferlerinin doruğundayken çöken erkeklerin derdi– bir parçası diye adlandırmıştı. Ne var ki, bu duygular, kesinlikle bir kızkardeş ile değil, her zaman baba ya da erkek kardeş ile bağıntılıdır.

Freud, kendi yaşadığı, halka açık yerlerde meydana gelen geçici yönelme bozukluklarını ya da şiddetli kaygı olaylarını anlatmıştır. Bir olay, Atina Aropolisini ilk ziyaretinde başına geldi. Ona eşlik eden erkek kardeşinin "gözlerinin önündekinin gerçekliğine tuhaf bir inançsızlık" diye nitelendiği bir şeyden acı çekti.

Daha sonra, kendi kendine olayı çözümlediğinde Freud, önceki yoksul öğrencilik günlerinden beri böylesine harika bir yeri ziyaret edecek duruma geldiğine inanmadığını öne sürdü. Bunu, babasını geçmek için duyduğu yasak isteğe bağladı. Baba ile çekişme, yükseklere, korkutucu bir alana ulaşarak başarıya götürür. Freud'un ikileminin ağırlığını azaltmaksızın, bunun bir yasa haline getirilme-

sinde yaptığı yer seçimine hayranlık duymalıyız. Bir devin, agorafobi duyması için başka neresi uygun olabilirdi? Freud'un bir süpermarkette ya da Ebbet's Field'de paniğe kapıldığını zihnimizde canlandırabilir miyiz?

Freud, erkeğin çalışabilme ve dünya üzerinde ilerleyebilme yeteneğini akıl sağlığının kilit taşı olarak nitelemekle birlikte başarıya ulaşmış kişinin çevresini sorunların alabildiğini de sezinledi. "Psikanaliz İncelemesinde Karşılaşılan Bazı Karakter Tipleri" başlıklı bölümde, "başarıdan yıkılanlardan" söz eder. Burada, suçluluk duygusu yüzünden insanlar, hayallerinin gerçeğe dönüştüğünü gördüklerinde akıl hastası olabiliyorlardı. Freud, kendini yetiştiren ustasını geride bıraktığında derin bir melankoliye düşen bir öğretmenden sözeder. Freud, "başarı yüzünden hastalığa yol açan vicdan güçleri... gerçekte belki genelde duyduğumuz suçluluk gibi... Ödipus karmaşasına yakından bağlıdır" diye yazar.

Bu noktada Freud'un basit terimler kullanması yanlıştır. Melankolinin ya da kişinin geri çekilmesinin yüzlerce geçerli nedeni vardır. Geri çekilme zahmetinin nedenleri görülmek istenmeyebilirse de, bu nedenler vardır.

Çocuklar, çarşının karmaşık işleyişi ve entrikaları konusunda çok az şey bilirler. Onlar, açık alanların, masif yapıların, ordu gibi çok sayıda insanın hareketliliğinin motorlu araçların korkunç hızının bilincindedirler. Çocuklar gözlemleri sırasında kadınların evde oturma eğilimi göstermelerine karşın bu hareketli insanların, çalışanların, telaş edenlerin daha çok erkekler olduğunu algılarlar. Çocuklar, iki cins arasındaki davranış farklarına –iş bölümü, duygulanımsal tepkiler, boş zamanlarda yapılanlar ve kimi kez de sevişmeye, giderek fiziksel saldırılara karşı alman tutumlar– dikkat ederek anneleriyle babaları arasında gelişen gerginliğe tanık olurlar. Ancak, içerisi ılık ve rahattır; dışarısı ise karanlık, soğuk ve ürkütücüdür.

Üstelik, dinsel eğitim kadar anne babaya büyük ölçüde yarar sağlayan peri masalları, geceleri uyumadan önce anlatılana öyküler de hem ölüler diyarında hem de canlılar dünyasında gizli gizli dolaşan, görünmeyen canavarlardan, cinlerden sözederler. Cinlere ek olarak çocuk, kandıran saldıran, ırza geçen, çocuk kaçıran evin dışında her yerde hazır ve nazır yabancıya karşı sürekli uyarılır.

Bütün bunlar ve çocuğun geliştiği çevrenin gerçekte her yönü, cinslere ayırma oluşumuna ve basmakalıplığa yol açar. Delikanlı evin içindeki etkinliklerde kadınlara katılmamaya heveslendirilir; kadınsı olmaması için bebekle oynama, annesinin ya da kızkardeşinin çevresinde dolanma, mutfakta oyalanma hevesi kırılır. Anne babalar ve öğretmenler, çocukları kendi cinslerine özgü rollere iterler ve çoğunlukla, delikanlının edilgenlik, duyarlılık gereksinimini ya da genç kızın iddiacı, dışa dönük gereksinmelerini ciddiye alacak biseksüel bir kimliğe hoşgörüyle bakılmaz. Daha önceleri psikoseksüelliğe, yani Ödipus karmaşasına, çekişmelere bağlanan çocuk nevrozunun nedenlerinden birçoğundan, anne babanın çocuklarına hemen hemen doğumlarından başlayarak büyük bir katılıkla, zorla kabul ettirdikleri cins ayırımı zorlamaları sorumlu olabilir.

Literatürde tanımlanan en genç agorafobik, beş yaşlarında küçük bir erkek çocuktur.[1] Viyanalı bir doktor olan babası, 1909'da çocuğu ile olan sorunu dolayısıyla Sigmund Freud'a başvurur. Freud, en iyi yorumuyla "güvenilmez" bir uygulamada bulunarak çocukla kesinlikle doğrudan bir ilişki kurmadan yalnızca babadan bilgi almakla yetinir. Tutulan protokoldan, başlıca belirtisi sokağa çıkma korkusu –klasik agorafobi– olan ciddi bir çocuk nevrozu konusunda bilgi alırız.

Bu, birdenbire sokağa çıkamaz duruma gelen "Küçük Hans" olayıdır. Bunun nedenini soran ailesine Hans, büyük, ağır bir atın onu ısırmasından ya da büyük, ağır bir atın üzerine düşmesinden

korktuğu yanıtını vermiştir. Atlı yük arabalarından, eşya kamyonlarından ve otobüslerden de korkuyordur. Verilen hiçbir güvence, evinin koruyuculuğunu bırakıp sokağa çıkma riskine atılması için onu ikna edemez.

Yaşamının en önemli olayı, Hans üç buçuk yaşındayken kızkardeşinin dünyaya gelmesiydi. Kızkardeşinin varlığı açıkça, anne babasıyla çözümlenmez görünen sorunlar getirmişti ona. Bu da, nevrotik bir sonuca –bütün acısını evin dışına atma– yol açtı. Ek olarak Hans, düşmanlığını babasından, mini mini oğulu öldürecek kocaman ata yöneltti.

Freud bu nevrozu, o günlerde yapıldığı gibi, Hans'ın "dejenere bir nevrotik" olması şeklinde yorumlamadı. O daha çok Hans'ın Ödipus karmaşasının bir kurbanı olduğunu düşünüyordu ve bu psikoseksüel kuramı daha sonra gelişim senaryosunun kilit taşı olacaktı. Hans'ın annesine karşı beslediği cinsel duyguları nedeniyle babasının onu cezalandırmasından (iğdiş etmesinden) duyduğu şiddetli korku, yeni dünyaya gelen kızkardeşi ile arasındaki rekabetle daha da güçlenmişti. Ayrıca bazı küçük çocukların her nasılsa bir "çiş aygıtından" yoksun olduklarını gözlemlemesi, korkusunun daha da artmasına yol açmıştı. (Küçük çocukların, yanlış düşünceleri ya da duyguları yüzünden iğdiş edilerek kadınlara dönüştürüldüğünü sanıyor, bundan korkuyordu.) Bununla birlikte Hans'ın kapıldığı panik, kendi deliliği içinde tutarlıydı. Hans'ın gösterdiği hastalık belirtilerinin ikincil kazancı, onu evdeki sevgi nesnesine, annesine yeniden etkince bağlamıştı. Artık annesinden ayrılamıyordu (ayrılmayacaktı).

Psikoseksüel kuram, günün dejenerasyon açıklamasına göre ileriye doğru atılmış çok büyük bir adımdır. Geçerliliğini kanıtlarla çürütmek güçtür. Yeni bilinci kullanarak ona ekleyebileceğimiz, o dönemlerde küçük bir çocuğun cins ayırımının farkına vardığı; penisi olmayanların evde oturmaları, penisi olanların ise dış dünyaya

çıkmaları beklentisine tepki gösterdiğidir. En azından ona anlatılan öykülerin yanı sıra, dışarıdaki devleri görmesi de bir çocuğun zihninde bu tehlikeli, şiddet gösteren, düşman çevreye girmesi konusunda bir kararsızlık yaratabilir.

İster kendi algılamalarından, isterse ona benimsetilen mesajlardan kaynaklansın, dışarıyı anlamasıyla bağlantılı olarak çocuk, kadınlarla birlikte eve kapanıp kalmayı seçmiş olabilirdi. Freud'un belirttiği formüllerde bu kültür incelikleri genellikle yoktur. Ne yazık ki, onun yolundan giden birçok kişi de bu formülleri olduğu gibi sürdürür.

Agorafobi açıkça bir kadın startejisidir. Bu, hem tarih hem de demografi ile doğrulanır. Gene de bazı erkeklerin, değişik nedenler ve amaçlarla agorafobiden yararlanmasının hiçbir şaşırtıcı yanı yoktur. Yunanlı kahraman Akhilleos'un, Troya seferinde askerlik hizmetinden kaçmak istediğinde kadın giysileri giydiğini hepimiz duymuşuzdur. Daha sonra aynı Akhilleos, Agamemnon onu süçladığında savaştan çekilmiş, çadırında somurtmuştur.

Agorafobi olayında, kadınlar ve erkekler genellikle farklı nedenlerle evde kalmayı yeğlerler. Kadınların bir başkaldırı olarak bir ölçüde eve kapanıp kaldıklarına inanıyoruz. Çünkü, kadınlar çarşıya girmek isterler, erkekler için ise çarşı çekiciliğini yitirmiştir. Ancak iki örnekte de, toplum ve kültür güçleri kadar kendi özgeçmişlerine de tepki göstermektedirler.

Elli yaşlarındaki John, duygulanım sorunları tanısı konulan şikayetleri nedeniyle İşçi Tazminat Kurulu tarafından terapiye gönderilmişti. Mesleği aşçılık olan bu adam, iki yıldır işe gidemiyordu, çünkü evden dışarıya adımını attığı an bedensel rahatsızlıklar çekiyordu. Fiziksel muayeneler ortaya hiçbir fiziksel neden çıkaramamıştı; aralarında hipnoz ve çeşitli türde davranış değişikliği terapisi de olmak üzere yapılan tıp ve psikoloji tedavilerinin hiç yararı

dokunmamıştı. Karşılaştığı güçlüklerin başlangıç tarihi olarak, çalışırken yaşadığı acıklı bir olayı veriyordu.

Onaltı yaşından beri çeşitli lokantalarda aşçılık yaptığını söylüyordu. Her zaman çalışkan ve sadık bir işçi olmuş, büyük gerginlik yaratan bu işte işverenlerinin sürekli övgüsünü kazanmıştı. Bununla birlikte, üç yıl çalıştığı son işinde patronu, çevredeki yeni yarışmacılığa bir tepki olarak, mutfakta çalışan elemanları artık aşırı strese sokmaya başlamıştı. Yemeklerin pişirilme biçiminin ve yemek listelerinin acele değiştirilmesini, daha çok parasal kısıntıya gidilmesini vb istiyordu.

Bir akşam, yemek salonunda büyük bir parti verilirken işveren, fırtına gibi mutfağa girdi ve başı zaten kalabalık aşçının daha çok iş yapması için direndi. John, yapabildiklerinin en iyisini yaptıklarını açıkladı. Hiç yapmadığı biçimde işvereninin üzerine yürüdü. Patronu, yüzüne bir yumruk attı. John, darbeyle sendeleyip yere yıkıldı. Ayağı takılarak başını ocağın ayağına çarptı. Bir an bilincini yitirdi. Bir hastanenin acil servisine kaldırıldı. Burada muayene edildi, sağlık durumunun iyi olduğunu gösteren bir belge verildi. Yüzeysel birkaç çürükten başka görünürde hiçbir yarası yoktu. John'a evine giderek birkaç gün dinlenmesi, sonra da işine dönmesi söylendi. Evine giderek dinlendi. Ancak, kesinlikle işine dönmedi.

İlk seansta John, eve bağımlı kalmanın acılarını anlattı. Etkinliği olmayan, yararsız yaşamı ona üzüntü veriyordu.Utanıyordu; kadınlara benzemişti. Her zaman dindar olan John, bu dertten kurtulmak için günde üç kez dua ediyordu. Yakın arkadaşları ona ve gösterdiği fiziksel hastalık belirtilerine hoşgörülü davranmıyorlardı. "John, sende işin tedavi edemeyeceği hiçbir şey yok" diyorlardı.

John, eski özüne dönmesi, böylece de özsaygısını ve çevresindekilerin saygısını yeniden kazanması için doktorlarına yalvarıyordu. Ancak, panik duymadan kapıdan dışarı çıkamazken nasıl çalışa-

bilirdi? Gelecekteki olası işverenleri ile en azından bir düzine görüşme ayarlamayı denedi; yanında eşi, akrabaları ya da arkadaşları bulunmasına karşın, evden dışarı kesinlikle çıkamadı. Bir ara, bir akrabasının lokantasında yarım gün çalışmaya başladı. Ancak birgünlük çalışmanın ardından duyduğu yürek çarpıntıları, baş dönmeleri ve dehşet duyguları işine dönmesini engelledi.

John'un güçsüzlüğü işe gittiği yollarla sınırlı değildi; benzer biçimde, kamuya açık ya da özel yerlerin birçoğuna da gidemiyordu. Büyük bir çaba gerektirmekle birlikte yalnızca doktora randevusunu tutabiliyordu. Doktorun muayenehanesinde yumruk yerse, ona kolayca yardım edebilirlerdi orada.

John, İtalya'da doğmuştu, tek çocuktu. Babası bir iş kazasında öldüğünde John beş yaşındaydı. Onu, büyük bir yoksulluk içinde annesi büyütmüştü. Yetersiz bir ilköğrenim yapmıştı. Oniki yaşına geldiğinde akrabalarının yardımıyla ana oğul bu ülkeye göçetmişlerdi.

Çocukluğunda fazla eğlenmemiş, fazla oyun oynamamıştı. Annesine yardım etmek için nerede iş bulursa çalışmıştı. Boşinan durumuna getirecek kadar dine bağlıydı (annesi, kasabanın "üfürükçüsüydü"). Son derece yetenekli bir aşçı olmasına karşın, çoğunlukla yapıldığı gibi kendine bir yer açmayı kesinlikle amaçlamadı. Başkalarının işlerinde çalışmayı seviyordu. İnsanlar, başlarını sallayarak "John her zaman kendine bir baba arıyor" diyorlardı. John ise, "ben işimi yapıyorum ve iyi para kazanıyorum. Bırakın başı ağrıyan patronlar olsun" yanıtını veriyordu.

Sonunda başı ağrıyan John oldu. Bu ağrı geçmeyecekti. Ağrısının nedenini patronundan yediği küçük düşürücü tokat mı, yoksa bütün yaşamı boyunca onu küçük düşüren olayların birikimi mi, bilmiyoruz. Ancak bir konuda oldukça eminiz: Aşçı John için aşçılık yapmaya son vermenin tek yolu, erkek dünyasına, iş dünyasına katılamaycak kadar çok hasta olmaktı.

Erkek için özgürlüğün, sağlığın anahtarı karmaşıktır. Zamanın oluşumundan beri erkeklere değerlilik konusunda verilen mesajlar güçlülük, dayanıklılık, para kazanma, çalışma ile yakından ilişkilidir. Erkek rolünü savuşturmaya çalışan erkek için çözüm, güçsüz ve kibar olma, para kazanma, çalışmama kadar basit değildir.

Altmışlı yaşların başında bir erkek, akıl hastalığı tanısı konduğundan dolayı soyutlandığını ve arkadaşsız kaldığını düşünerek psikoterapiye geldi. Yıllardır duygulanım sorunlarını çözmede yetersiz kalmıştı. Arkadaşlarının, akrabalarının ve toplumun onu terk ettiğini hissediyordu. Bir akıl sağlığı kliniğine gitmişti. Burada uygulanan tedavi, ona depresyona karşı ilaç vermekle sınırlı kalmıştı. Bu ilaçlar, yaşamında zarar görmeden kalmış tek ögeyi de yıkıma uğratmıştı. Gerginliğine, geceleri uyamasını engelleyen bir sinirlilik eklenmişti.

Otuzdokuz yıldır aynı kadınla evliydi ve yetişkin dört çocuğu vardı. Bütün yaşamı boyunca, bugüne kadar süren akıl sağlığı sorunları çekmişti. Bu yaşta bile, sürekli yakındığı korkunun eşcinsellik olduğunu söyledi.Evliliğine, çocuklarına ve erişkinliğinin ilk yıllarından beri kesinlikle bir erkekle sevişmemesine karşın, gene de korkuyordu. Başta *fellatio* olmak üzere eşcinsel ilişki fantazileri ona işkence çektiriyordu. Soyunma odalarında ve genel tuvaletlerde erkekleri görünce heyecanlanıyordu; benzer biçimde hayvanat bahçesinde ya da başka bir yerde erkek hayvanların organlarını görmesi anında heyecan ve dehşet kaynağı oluyordu. Bu duygu ve düşünceler gerçekten yaşamını yıkıyordu; bunların ne olduğunu ya da ne anlama geldiğini anlayamıyordu. Çünkü bütün davranış ve tutum ölçütlerinde eşcinsel olmadığını biliyor, eşcinsellere "ibne" diyordu.

Kendi saptamalarına göre bu saplantı, kırk yıl önce orduda yken denize açıldığında başlamıştı. Aşçı yamağı olarak mutfak bölümüne atanmıştı. Bütün dertleri burada başlamıştı. Mutfaktaki diğer iki kişi eşcinseldi. Bu, eşcinsellerle ilk karşılaşmasıydı. Davranışla-

rından büyük üzüntü duyduğu kadar da şaşırmıştı. Zamanla ona da sataşmaya başlamışlardı. Aralarına katılması için ona sürekli baskı yapmışlardı.O ise, şiddetle karşı koymuştu.

Yalnızca sokak kadınlarıyla cinsel ilişki kurmuştu. Gene de iki eşcinsel inatla ona sataşmışlardı. Sonunda psikolojik tanısı konulan ciddi hastalık belirtileri –başağrısı, karın ağrısı, genelde sinirlilik– başlamıştı.

Terhis olup evine döndüğünde bütün hastalık belirtileri mucize gibi ortadan kalkmıştı. Geriye dönüp ordudaki görevine baktığında uzun bir karabasan gibi geliyordu. Artık iki işkenceciden kurtulduğundan sağlığına yeniden kavuşmuş, normal bir yaşam sürmeye başlamıştı. Çok geçmeden aşık oldu, evlendi, bir aile kurarak durulduğu. Güç zamanlar yaşamakla birlikte, babasının çalıştığı yerel bir çelik imalathanesinde iş bulmayı başardı.

Babası Doğu Avrupa'dan göç etmiş, buraya büyük bir yoksulluk içinde gelmişti. Bir dökümhanede iş bulmuş, New York'un dışında küçük bir kasabaya yerleşmiş, onun gibi Polonya'dan gelmiş, köylüsü bir kadmla evlenmişti. Hasta iki yaşına geldiğinde annesi bir grip salgınında ölmüştü. Annesini anımsamıyordu. Babası hemen yeniden evlenmiş, ancak kısa süre sonra yeni karısı bir pansiyoneriyle kaçmıştı. Bundan sonra çocuğu, birbirini izleyen hizmetçiler büyütmüşlerdi.

Baba, evi ayakta tutmaya çalışmakla birlikte, sık sık ev halkına dehşet saçan bir alkolik olmuştu. Hasta, onuncu sınıftayken okulu bırakmıştı; bu mutsuz evden ayrılmaya karar vermişti. Öğrenimi olmadığından, iş de bulamadığından orduya yazılmıştı. Burada ise, başka bir dertle karşı karşıya gelmişti.

Ordudanayrıldıktansonra,babasınınkinebenzeyenbirişbulduğu içinkendinişanslıaddediyordu.Ordumutfağındakinebenzemeyengüç bir iş, bir erkek işiydi bu. Burada kendini iyi, erkekler arasında erkek gibi hissediyordu. Yükseldi, aşamalar yaptı; sendika onu grup li-

derliğine getirdi. Evde de karısı onu seviyor, sayıyordu.

Tam her şey iyi giderken, dört erkek işçi ona karşı gelmeye başladı. Doğru dürüst çalışmıyorlar ve yetkesini sarsmaya çalışıyorlardı. Liderlik yeteneği olmadığı konusunda sendikanın öteki görevlilerine şikayette bulundular; davranışıyla alay ettiler. Olayların böyle beklenmedik biçimde tersine dönmesiyle, ordudayken başına bela olan aynı hastalık belirtileri yineledi. Başağrıları, karın ağrıları onu güçsüz düşürüyordu. Hiçbir ilaç kâr etmedi, işinden ayrılmak zorunda kaldı. Gene, erkeklerle kurduğu ilişkilerin onu yıktığını düşündü. Ancak bu kez, ortada hiçbir cinsel önerme yoktu.

İki olayı karşılaştırdığında eşcinsellik konusunu düşünmeye başladı. O bir eşcinsel miydi? Astları, onun gerçek bir erkek olmadığını düşündükleri için mi karşı çıkmışlar, başkaldırmışlardı? Eşcinsellik düşüncesi bir saplantı haline gelmişti. Bu düşünceden iğrense bile, işkence çekiyordu.

Başka erkeklerle birlikteyken, penislerinin büyüklüğünü ya da bir yolla ona, *fellatio* yapmasını önerip önermeyeceklerini merak ederken buluyordu kendini. İşsiz, her yanı ciddi fiziksel şikayetlerle sarılı, yabancı düşüncelerle işkence çekerken münzevileşti. Varlıkları ile onun bu kötü durumuna yol açan kişilerden –başta diğer erkeklerden– saklandı. Dış dünya kötülüklerle doluydu; evine kapandı.

Psikiyatriden yardım isterken aldatıldı. Fiziksel gerilimlerini anlattıysa da altında yatan saplantılı düşüncelerinden söz etmedi. Olayları daha da kötüye götüren, depresyona karşı ilaçlar verdiler ona. Artık evinde, tek tapınağında da çok sinirliydi. Cesaretini yitirmiş, umutsuzluğa düşmüştü. Fazla dozda ilaç aldı. Karısı tam zamanında yetişti. Onu akıl hastanesine kaldırdılar. Burada, kendini göreceli olarak güvenli hissetti. Hâlâ çok sayıda ilaç veriyorlardı. Birkaç ay sonra hastaneden çıkarıldı.

Hastaneden çıkarıldıktan sonra geçirdiği dönem fırtınalıydı.

"Rehabilitasyon" konusunda baskılar başladı: Akrabalar, arkadaşlar ve psikiyatristler onu işine dönmesi için zorluyorlardı. On yılı aşkın bir süre içinde birçok işe girdi. Ancak her işi, kendini öldürmeye kalkmasıyla sonuçlanıyordu. Hiç kimse onun, sadece yalnız kalmak, bu korkunç uyarılardan uzak olmak istediğini anlayamıyordu, anlayamayacaktı.

Eşcinsellik, daha özgül olarak da homofobi (kendi cinsinden korkma) sorunu, olayın sadece tek bir yüzüydü. Daha açık olan sorunu ise, erkeklerin saldırgan ve yarışmacı dünyalarına, ondan üstlenmesi beklenilen basmakalıp erkek rolüne karşı duyduğu çelişkili duygular bütünüydü. Duygulanımsal ve entellektüel hazırlığından, en basit işlerde bile yapılan çok daha incelikli güç oyunlarını, entrikaları olduğu kadar, erkeklerin her gün yaşadıkları stresi de kaldırabilme yeteneğinden kuşku duyuyordu.

Ordudaki deneyiminin, daha da kesin olmak gerekirse bu deneyime hazırlıksızlığının büyük bir şoka yol açtığı konusunda hiçbir kuşku yoktur. Çok az öğrenim görmüştü, insan davranışı hakkındaki bilgisini evde ya da kilisede edinmişti, başlıca ölçütü bir şeyin günah olup olmadığıydı. İkinci ölçütü o şeyin kadına ya da erkeğe mi özgü olduğuydu. Bunların ötesinde ise ne bir seçeneği ne de seçme hakkı vardı.

Gördüğü sevginin ve anlayışın dakikalarla ölçülmesine karşın maruz kaldığı sataşmalar ve hakaretler yıllara vurulabilirdi. Çalışkanlık ve dürüstlük çoğunlukla haset ve küçümseme ile ödüllendirilmişti. Hiçbir inandırıcı açıklama olmaksızın, terk edilmeyi, ölümü, bedenin ve ruhun güçsüz düşmesini öğrenmişti. Ondan olmasının beklendiği yerde bunlar vardı. Bu koşullar altında, erkek yasasını çiğnemenin ağır bedeline karşın, kadınların eve kapanmalarına pekâlâ gıptayla bakacaktı.

Hiç arkadaşı yoktu. Çünkü, akıl hastaları sınıfına girmişti. Bu, hemen hemen eşcinsel olmak kadar aşağılatıcıydı, kuşkusuz. Gör-

düğü psikiyatri tedavisi, hastalığının ve nedenlerinin acımasız bir öykünmesiydi. Hiçbir açıklama yapılmıyor, sadece kapatılıyor ve uyuşturucu ilaç veriliyordu. Uyuşturucu ilaçlar konusuna gelince; çocukken babasının alkolden kendini nasıl kaybettiğine acıyla tanık olmuştu. Sersemlemiş ve şaşırmıştı.

Ciddi bir homofobi çektiği açıktı. Bu kişi, bugün toplumda varolan eşcinsellik sorunun aslında eşcinsellik değil, insanların eşcinselliği karşı besledikleri mantıksız duygular olduğunun birincil örneğidir.

Hastanın eşcinselliği kısmen baskı altına alınmıştı kısmen de su yüzündeydi; özel tür bir acıya yol açtığı bilinen bir durum. Adam, konuya saplantısını yadsıyordu. Katlar arasına sıkışıp kalmıştı, rahatsızlık ve dehşet duyuyordu. Sadece günah olduğunu düşündüğü duygulardan acı çekmekle kalmamış, üstelik hiçbir biçimde eşcinsel topluma da katılmamıştı. Kuşkusuz, herhangi bir biseksüel yaşama biçimine katılacak kadar da yeterli deneyimi yoktu. Bastırılmış eşcinselliğin bilince çarpık ve kasları güçsüz düşürücü biçimde geri döndüğü bilinmektedir. Freud, bu olguyu tanımlamak için "ekşitilmiş" sözcüğünü kullanır.

Bu ekşitme, Tanrı ile insanın iki bin yıldan bu yana yaptıkları en ciddi dinsel lanetten, bizim kuşağımız da aralarında olmak üzere kuşaktan kuşağa geçen nefretten kaynaklanır. Vaizler sınıfı ile anne baba arasında bu konuda bir milimetrelik bile fark yoktur; istisnasız ve açıklamasız ölümcül bir suçtur bu.

Ancak bu genç erkekten bu süreç boyunca hiç tutku duymadan ya da zevk almadan başka erkeklerle oyun oynaması, eğitim görmesi, uyuması, çalışması ve gerekirse erkeklerle birlikte ölmesi beklenmişti.

Keyfi emirlerle ve yasaklamalarla dolu yetersiz maddi ve manevi öğrenimin yanı sıra onun son derece katı büyütüldüğünü de göz önünde tutmalıyız. Bu şanssızlığa, yaşamlarının daha sonraki yılla-

rında akıl hastalıklarına yenilmiş çok sayıda kişi uğramaktadır. Bu, esnek olmayan, katı bir üstbenin gazabıdır. Gözdağları ve gerçek bir mahşerle, öğretilmişten çok aşılanmış, yukarıdan gelmiş bir zihin oluşturulur.

Bu hasta için evin dışarısı erkeklerin dünyasıydı. Cinsel yanı, acılı anılara ve yenilgilere sahip bir tayfın ancak tek bir yüzüydü. Eşcinsellik sorunun bütünü değildi gerçi, ama erkekler ve iş hakkındaki kaygılarını bağladığı kavranabilir, somut bir konuydu. İşten çok erkeklerden korkması daha kabul edilebilirdir. Toplumumuzda çalışmak ve erkeklerle rekabet, erkek cinsi için tartışılmaz bir zorunluluktur.

Oniki yıl sonra hasta, panik duymadan evden çıkabilecek duruma geldi. Yaşamın bazı gereklerini yerine getirebildi. Eşcinsellik saplantısı sürdüyse de artık hiçbir önemli etkisi yoktu. Graham Greene'in deyimiyle bu erkeğe "yanıp kül olmuş bir olay" diyebiliriz. Sonuçta, kendi kendine kabul ettirdiği münzevilikten vazgeçmesinin nedeni, olasılıkla emeklilik yaşına gelmesi, böylece çalışmaya dönmesinin tartışılır bir durum olmasıydı. Kronik mutsuzluğu sürdü; arkadaşları ondan kaçtılar. Ancak tuhaf, günahkar birinden kaçmaktansa bir akıl hastasından kaçmak daha iyidir.

Belki bu kişi Zerdüşt'ü ya da Nietzsche'yi hiç duymamıştı; bununla birlikte çarpıcı bir benzerlik vardı aralarında:

> Böyle buyurdu Zerdüşt:
> Yalnızlığına kaç dostum.
> Çarşı başladığında... zehirli sineklerin vızıltısı da başlar.
> Çarşıdan ve ünden uzakta olup biten her şey büyüktür; yeni değerler yaratanlar her zaman çarşıdan ve ünden uzak olmuşlardır.
> Yalnızlığına kaç dostum! Sen, küçük ve sefil insanlara çok yakın yaşadın.
> Gerçekten de dostum, sen komşularının tedirgin vicdanısın.
> ...bunun için senden nefret ediyorlar ve kanını emmek istiyorlar. Komşuların her zaman zehirli sinekler olacaktır; sen de büyük olan budur, işte bu da onları daha zehirli duruma getirecek, daha çok sineğe benzetecektir.[2]

Hastanın hiçbir özel yeteneği yoktu. Hiçbir büyük iş başarmamıştı, başarmayacaktı da. Sıradan bir insan olduğu için sözde üstünlüğüne dayalı herhangi bir büyüklük iddiası ya da ayrılıkçı davranış, paranoid psikoz tanısı konmasına kendiliğinden yol açacaktı. Gene de, her düzeydeki insanları hissederken, öna haraket eden, zorlayanlardan ayrılmasına yol açan bir parça gurur artığı vardı. Burada çarşının sineklerinin soktuğu erkek, geri dönmeyecekti. Toplumdan ayrı kalacak kadar özgüveni olmadığı da anlaşılmaktadır. Nietzsche için olduğu kadar onun için de zehirli sinekler, başka erkeklerdi.

Erkek agorafobik örneklerine, beklenen erkek davranışı ile çatışan erkekçe olmayan yeteneklerin ardından koşmak, bunları geliştirmek için zaman ve enerji harcama gereksinmesiyle dürtülenir görünenleri de katmalıyız.

Erkek çocuk, cins ayrımı beklentilerini gerçekleştirmek için dışarı çıkıp beyzbol mu oynamalıdır yoksa piyano çalmak için evde mi oturmalıdır? Kız çocuklarda bu soruna seyrek rastlanır. Onda dokuzunun evde kalarak piyano çaldığı daha çok görülür (kız çocuğun erkek çocuklarla beyzbol oynamasının bedeli, ona erkek gibi kız denmesidir). Bir erkek çocuğun tek başına kalacağı bir ortamı gerektiren müzik çalmak, şiir yazmak gibi ilgileri, yetenekleri varsa ne olacaktır? Bugün bir erkek çocuk, kendi isteği ile spordan vazgeçebilir. Bu, çocukta, karşı koymak, çözümlemek bir yana, aksine, flütlerin çalındığı, şiirlerin okunduğu yalnızlığın dört duvarıyla çelişen dışarısını, kişisel bir düşman, bir yasak olarak görmesine yol açacak bir çatışmayı doğurabilir. Çocuk, toplumun cinslerden beklediği davranışları yerine getirse bile, bu konuda daha çoğunu yapacak gücü yoktur.

Erkekler arasında agorafobiye seyrek rastlanır. Evin dışı hem erkeklere ayrılmış bir alandır hem de zorlayıcıdır. Bir erkek neden evde oturmak istesin, neden evin dışında rahatsızlık duysun ki?

Time dergisi dokunaklı ve etkileyici bir olayı yazar: "Şimdi 47 yaşında bulunan Manhattanlı şair Joel Oppenheimer, yıllardan beri Greenvich Village apartmanından mahallesindeki Aslan Başı barına giderken hep aynı yoldan geçerdi. Bir gün, değişik yollardan yürüyerek daha dolambaçlı bir yolu denedi. Yolun yarısına geldiğinde soğuk terler döktü, kalbi çarpmaya başladı, bacakları titredi, başı döndü. Kendi ifadesiyle 'gövdesini denetleyemiyor'du. 'Tam bir panik içinde' idi."

Bir sonraki paragrafta, "kalabalık hiç kimseye koruma sağlamaz. Oppenheimer, maç sona erdiğinde 55 000 Mets taraftarının arasında nöbet geçirdi" denilir bize. Evet, tam 55 000 Mets taraftarı arasında! Bu taraftarlar bir şairi nasıl koruyabilirlerdi ki? "Casey, Beyzbol Sopasının Başında"nın dışında, şiir ile beyzbol birbirine ters düşer. Huş ağaçları henüz beyzbol sopasına dönüşmemişken, henüz birer ağaçken, şair, "Huş ağaçlarında sallanan biriydi". Oppenheimer'i sıkan yaratıcı vicdanı mıydı? Toplu halde bulunmanın ve maçların böylesine çokça verdiği bayağı heyecanlarla, ayartmalarla kendisinin baştan çıkarılmasına, zihninin başka yöne çekilmesine izin verdiği için mi tedirginlik duyuyordu? Şimdiye kadar kim Shea Stadında bir şiir tamamlayabilmişdir? Şiir yazılacaksa, bu daha çok evde, güvenli bir ortamda yapılmalıdır. Yetenekleri yalnızlığı, insanın kendi geniş iç dünyası ile iletişim kurmayı gerektirenler için maşo zorlamaları ve erkeksi yaptırımlı ayartmalarıyla dış dünya korkunç bir tehlike haline gelir.

Yazı, bize büyük bir cesaret verdi. Biz, Bay Oppenheimer'i tanımıyoruz, kendisi ile de görüşmedik. Bu nedenle çözümlememizi kendimize göre yaptık ve çok dayanıksız veriler üzerine kurduk. Bununla birlikte bu olay, genellikle erkek agorafobiklerde gözlemlenen olguyla büyük ölçüde aynı yankıyı yapmaktadır: Erkek agorafobiklerin birçoğu, içtepilerini ve yeteneklerini en yararlı biçimde kullanabildikleri sınırlı, alanı belirlenmiş bir çevreye muhalif olduk-

ları gibi, dış dünyadan gelen ayartmaların tehlikesine kendilerini atabildikleri ölçüye de bağlı olarak altta yatan bir çekişmeyi paylaşırlar. Bu çekişme kadın erkek ayrımı sorununa ayrılmazcasına bağlıdır: "Gerçek" bir erkek korkusuzdur, maceracıdır, başlıca arenası olarak kapıların dışındaki geniş alanları sever ve olasılıkla da şiir yazmak için evde oturmamalıdır.

Tedavi olmak için gelen genç bir erkeğin olayını daha sağlam bilgiler ışığında aktarabiliriz: Yüksek okulun son sınıfında okuyan bir öğrenci son altı aydan beri sokakta paniğe kapılıyordu. Otomobil kullanmak ona çok güç geliyordu; denetimini yitireceğinden korkarak hemen mahallesine dönüyordu. Arkadaşları onun "mezun olma telaşına" ve okulunun dünyasal konularda onu artık koruyamayacağı korkusuna kapıldığını düşünüyorlardı. Önünde bir meslek sorunu varsa da asıl sorun tam bu değildi. Onu nasıl bir gelecek bekliyordu? Müziği seviyordu ve müzik öğrenimi görmüştü. Ailesi, onun sanat eğilimine sempati duymakla birlikte, yaşamını müzikle kazanamayacağım düşünüyordu. Daha geleneksel bir meslek, olasılıkla da biraz ilgi duyduğu hukuk mesleğini seçmesini istiyordu. Toplumsal yönden dost canlısı, sokalgan ve çok aranan bir insandı –hatta öylesine ki, toplumsal müdahalelere ve istemlere karşı zamanını korumada hayli zorlanıyordu.

Gelişme yıllarının sadece tek bir öge dışında olağanüstü bir yönü de olmamıştı: Küçük yaşta beste yapmaya başlamıştı. Gençliklerinde müzikle uğraşmış bir ailenin çocuğuydu; sık sık müzik tartışmaları yapılır ve ona sürekli müzik dersi verilirdi. Annesi ile babası, çocuğun müziğe kabiliyeti konusunda karışık duygular besliyorlardı. Bir yandan müziği severlerken, müzik mesleğinin kaprislerini de ilk elden biliyorlardı. Öğretmenlerin ve arkadaşların cesaretlendirmelerine karşın, çocuğun yeteneği karşısında besledikleri arzuları bastırdılar.

Çocuk, kendi zevki için beste yapmayı sürdürdü; aynı zamanda

akademik çalışma da yaptı. Bu işe fazla dalmaması için ailesince yönlendirildiği sokak beyzbolunu ise baştan savma oynadı. Ailesinde yalnızca müzikçiler yoktu. Çok sayıda eşcinsel de vardı. (Duyarlı, estetik tiplerin alınyazılarma yeterince tanık olan annesi ile babası normal, sağlıklı, çok yönlü bir oğul istiyorlardı.) Gene de bütününde çocukluğunu şimdiki kötü durumuyla çok az ilgisi olan, mutlu bir çocukluk diye anımsıyordu.

Psikanaliz seansları ilerledikçe gösterdiği hastalık belirtilerinin kendisine bunca zevk ve şevk veren bir uğraş yerine maddeci, anne babanın kabul ettiği, erkekçe denilen bir işi onaylamaya zorlanmasının yarattığı ikilemi yansıttığı ortaya çıktı. Beste yapma zevki önemli ölçüde somatikti; gövdesi kafasından geçen akorlara tepki gösteriyor, bu akorları bir enstrüman aracılığıyla ya da doğrudan kağıda dökerek müziğe dönüştürebiliyordu. Yüksek okulda çalışmalarını bir resitalde sergileyerek eşsiz bir deneyim elde etmişti.

Sokakta duyduğu panik belirtileri, rahatsızlık verici ve kısıtlayıcı olmakla birlikte, ona nereye ait olduğunu, ayartılmanın tehlikelerinin nerede yattığını gösteriyordu. Sonunda hukuka geçme seçeneğinden vazgeçerek bağrından gelen müziğin çekiciliğine kulak kabartması kararını vermesinde resitalde sağladığı başarı büyük rol oynadı. Onun agorafobisi dış dünyanın müdahalelerine, baştan çıkarmalarına ve üstünlüklerine karşı koruyucu bir mekanizmaydı. Tedavinin daha ilk döneminde bu ipucunu verdi. Zamanını çalan her şeyden sıkıldığını söyledi. Kulak vermesi gereken içsel uyarılara kendini vermesi için uzun bir süreye gereksinme duyuyordu. Geleneksel ve kural koyan mihraklara karşı tetikte olması gerektiğini bilen gerçekten içe kapalı, duygularıyla yaşayan biriydi.

Sonuç ne oldu? Müzikle uğraşmaya karar verdikten sonra daha mutlu oldu ve "iyileşti". Yavaş yavaş zihnini can sıkıcı olaylardan ve bulvarlardan başka yöne çektikçe panik nöbetleri büyük ölçüde ortadan kalktı. Şimdi dışarı çıkmaktan korkuyorum demekten çok,

dışarı çıkmamayı yeğliyorum diyebiliyor. Maşo dış dünya üzerinde iç dünyanın zaferi, onun nevrozunu gereksiz duruma getirmişti.

Robert Frost'un "kasabadan beyzbol öğrenemeyecek kadar uzakta yaşayan" çocuğu yeğlemesini cins ayrımı kutuplaşmasında ısrarlı uzmanlarımız büyük bir olasılıkla anlamazlar; bir sonraki dizeyi de anlamayacaklardır: "Tek oyunu, Yaz-Kış kendi keşfettikleriydi ve kendi başına olnayabildikleriydi." Böyle birinin Shea Stadı gibi bir yere gereksinmesi yoktur.

Sonsöz

Yasadan eğretilemeyi çıkardığınızda, gücünü ikna etmeye ve inançtan vazgeçmeye indirgemiş olursunuz.

Lon Fuller

Susan Sontag, örgensel hastalıkları birer eğretileme diye ele almaya tarihsel bir eğilim duyduğumuzu, bu hastalıkların kişisel ve ahlaksal sorumluluğunu talihsiz kurbanlara yüklediğimizi yazarken inandırıcıdır. Eskiden hastaların "Tanrının inayetinden yoksun" kişiler olduklarının düşünülmesi gibi günümüz deyişlerinde de çeşitli ruhsal konumlardan ya da travmalardan, retrospektif de olsa, birtakım acıları tanımlamak için yararlanılmaktadır. Yeni entellektüel düşünce, "inayetten yoksun" ya da "günahın bedeli" gibi modası geçmiş sözcüklerin yerini "travma" ve "psikopatoloji" gibi sözcüklerin almasını istemektedir. Bu durumda eğretilemeler, toplumsal, ekonomik ve siyasal bir sürü afeti kapsayan şeylere verilen adlar durumuna getirilmiştir. Watergate, "Başkanlık kanseri" olmuştur. Sontag, Vietnam Savaşma "Asya kanseri" denildiğini anımsamaktadır. Bu ifadeler, hastalıkların gerçek kurbanlarına ahlaksal bir yük getirmektedir. Daha açık bir ifadeyle, yaralara bir de hakaret ögesi eklemektedir. Hastalar, dilin icazetiyle yüklenilen bu külfeti çekmek zorundadırlar.

Sontag, hastalıkların birer eğretileme diye ele alınmasını kınarken, agorafobi gibi durumlarda tam tersi olagelmektedir –eğretilemeler birer hastalık olarak ele alınmaktadır. Agorafobik insan, karar veren, başkaldıran, oturma grevi uygulayan, bir parodi ya da karikatür sergileyen canlı ve hareket halinde bir eğretilemedir. Fiziksel bir hastalığı olan kişiye nasıl hatalı bir biçimde bir motivasyon yakıştırıyorsak, agorafobik kişiden de esirgiyoruz. Agorafobiyi an-

lamdan ve içerikten yoksun gördüğümüzden ameliyat, kemoterapi, psikoterapi, her tür koşullama ve yeniden koşullama için gerekçe buluruz.

Bir eğretileme karşısında ne yapılmalıdır? Bu, kimin etkinlik alanına girer? Eğretileme, ifade gücü yüksek bir araç olarak kendi başına mı bırakılmalı ya da bir hastalık olarak doktor tarafından tedavi mi edilmelidir? Yoksa bir İngilizce öğretmenin eline mi terk edilmeli?

Zihninizde karşılıklı bir konuşma canlandırın. Biri, bir arkadaşının gözünü budaktan sakınmadan gösterdiği kahramanlığı anlatırken "arkasındaki bütün köprüleri yaktı" der. Bunun üzerine öteki, büyük bir ciddiyet içinde şu yanıtı verir: "Bu, güneye yolculuk yaptığımızda başımıza gelen bir olayı bana anımsattı. Brooklyn Köprüsünde yanan bir otomobil gördük. Söndürülmesine yardım ettik." Nedenler ne olursa olsun, burada biraraya gelmiş kişiler, sözettikleri ilk konunun yerine köprüler hakkında konuşmaya karar verirlerse, agorafobide olduğu gibi, eğretilemenin ele alınması halinde neler olup bittiğini biraz daha iyi anlarız. Biri, köprüden *geçerken* duyduğu kaygıyı, davranış biçimleri aracılığıyla sık sık yansıyan bir duyguyu ya da tutumu üstü kapalı anlatmaya çalışmaktadır. Birdenbire eğretileme ortadan kalkmakta ve konu köprüler olmaktadır. Şimdi, hastanede yatan ya da ayakta tedavi gören hasta, köprülerle ilgilenebilmesi için duygularından arındırılmalı ya da tedavi edilmelidir. Bu kelimesi kelimesine alınmış, kişisellikten uzak yaklaşım, günümüz sanatının içinde bulunduğu durumu yansıtır. Agorafobik insanın sokaktan korktuğundan ya da evini sevdiğinden öte bir şeyi dışa vurmadığı kabul edilir. Bu, yalnız kabul edilmekle kalmaz, etkince de desteklenir.

Eğretilemeden hastalık diye sözederken, insan aklının simgeleştirme özelliğinden, dünyanın bütün başarılarına olanak sağlayan yetkin stenodan sözediyoruz kuşkusuz. Simgeler kullanılmaksızın ve

simgelerin yer aldığı işlemler olmaksızın işlerimiz öylesine yorucu, öylesine sıkıcı duruma gelir ki, günün sonunu kesinlikle getiremeyiz. Simgeler, genellikle düşüncelerin ve kişilerin yerine geçer; simgenin ve neyin yerine kullanıldığının anlaşılmaması kargaşaya neden olur. Örneğin, birinin ulasal bayrak direkten düştü diye bayrağı uğruna ölmeye, kendini öldürücü silahların ortasına atmaya kalkması deliliğin zirvesi olurdu. Ancak, tarih boyunca insanların yaptıkları gibi, bayrağın yerine geçtiği kavram –yurt, ulus, kurtuluş, özgürlük– uğruna ölmek anlaşılabilir ve olasılıkla da mantıklıdır.

Agorafobik hastanın gösterdiği belirtiler, büyük ölçüde, saklanan düşüncelerin ve görüşlerin yerine geçmiş simgelere birer tepkidir. Ancak bu simgeler ve tepkiler, yerine geçtiği özgün düşüncelerin ve görüşlerin birer ipucudur. Bu düşünceler ve görüşlerle aralarında benzerlik vardır. Psikiyatrist Sylvano Arieti, fobik hastanın kendinden bile saklaması gereken çok daha genelde bir kaygıyı ya da düşünce bileşiğini "somutlaştırdığını" açıklar: "Cinsel ilişkiden korkma, bir aşk ilişkisini ayakta tutmak için duyulan daha büyük bir korkuyu gizler; yolculuktan korkmak, yaşama yolculuk yapmaya karşı duyulan daha büyük bir korkuyu gizler; ufak tefek birçok şeye karşı duyulan korku ise çoğunlukla geneldeki güvensizliği gizler."[1] Korkulan nesnenin ardında her zaman, zamanında cesaretle yüzyüze gelinmemiş bir düşünce, bir görüş, bir inanış gizlidir. Tedavilerin geri plandaki bu düşüncelerden ve görüşlerden çok, somutlaştırmaya yöneltilmesi ne kadar boşuna bir uygulamadır ve ruhbilime ne kadar terstir. İlkel bir düzeyde bu, zaman zaman bazı hastaların hoşlarına gidebilir. Çünkü, saklanmalarına ve zihinlerini başka yöne çevirmelerine yardım eder. Gene de, eninde sonunda, sorunların çözümleneceği beklentisi umutsuzluğa dönüşür, özellikle doktor da sokak lambasının altında ufak, madeni para arama derdine kendini kaptırırsa.

Açık toplumun kişiye tanıdığı özgürlüklere uygun gelecek bi-

çimde, agorafobik insanlara açıktan açığa ürktükleri yerlere gitmeleri, etkinliklere katılmaları için baskı yapılmamalıdır. Bu bakımdan akrabalar, arkadaşlar ve doktorlar bu hastaların yaşamlarına, yaşlılara ya da meditasyon yapanlara karıştıklarından daha çok karışmaktan sakınmalıdırlar. Tedavi hasta istemeden yapılıyorsa, hastaya baskı uygulanıyor ve müdahale ediliyorsa tedavi değildir. Burada ilaç yazmanın gereği yoktur; kadınların sorunları onları daha çok egemenlik altına alarak, güçlük çıkartarak ve önemsiz duruma getirerek çözümlenemez. Yardım etmeye çalışanlar, yardım yerine kendi etik davranışlarından ve iyi tutum isteminde bulunmalarından tasa duymalıdırlar. Tedavi etme isteği, kesinlikle saygıdan önce gelmemelidir. Doktorlar, danışmanlar ve yardımcılar agorafobik insanların kesinlikle felç olmadıklarını, gerçekte sokakta yürümeyi öğrenmeye –ses çıkartan kauçuk bantlar ya da sezdirmeden yaklaşan afyon çubuğu temizleyicileri ile değil, kuşkusuz– gereksinmediklerini anlamalıdırlar. Davranışlarını değiştirmeleri için agorafobik insanlara uyuşturucu ilaç vermek ise, sulandırılmış bir tedaviden başka bir şey diye kabul edilmemelidir. Agorafobik insan varlığından daha çok keyif alarak yaşamını değiştirebilir. Bu, büyük ölçüde eldeki fırsatlara bağlıdır. Ancak, evde olduğu kadar çarşıda da kadının cinsiyetine karşı tarafsız olmak, kadına adil davranmak için çaba göstermek de kişisel eşitlik kadar önemlidir. Bunun anlamı, algıladığımız biçimiyle, kadının buruklaşmasında büyük ölçüde payı bulunan kadın sorunlarına ilgi duymak ve bu sorunlar konusunda bilinçlenmektir. Kaçınılmaz olarak bu, toplumsal ve kültürel değişmeler uğruna etkin, çoğunlukla da kamusal mücadele gerektirir. Bu yapılabildiğinde, gerçekten özgürleştirici bir amaç uğruna harcanan enerji, *umut* için de –kişinin kendisi ve başkaları için– temel oluşturur. Daha iyi tedavi de olamaz.

Agorafobik insanın toplumun verdiği gözdağlarına, cinslerin oynadıkları rollerin basmakalıplığına ve baskıya yalnızca görünürde

yenildiğini, gerçekte ise bunlara şiddetle karşı çıktığını anlıyoruz. Burada erkeklere de rastlanmakla birlikte bu, esas olarak kadınlara özgü bir savaşma biçimidir. Demografi araştırmaları şunu açıkca ortaya koyar: Kadın, yalnızca gebeliğinde büyük saltanat sürer. Genel nüfusa oranla daha duyarlı olan agorafobik insanlar, katılım eşitliği isterler, bu hak tanınmadığı sürece onlar da hiç katılmayacaklardır. Belki de aşırı inatçı ve uzlaşmazdırlar –başlı başına bir hastalık... Eşitlikçi ve adil olmadığını algıladıkları gerçeğe iyi uyum sağlayamazlar. Onlara tanınan ve haklı isteklerini ortaya çıkarmak, dile getirmek bir yana, aksine yok sayan acınacak kişi rolünü, onlar da karikatürünü çizerek sergilerler. Gene de, sözde nevrotiklikleri içinde, kısıtlayıcı bir toplumda kendi yazgıları konusunda güçlü, kişisel bir siyasal karar uyarınca davranırlar. Siyasal kararların doğasına uygun olarak, aslında varolan bir ikiyüzlülüğü de kandırarak başarmak adına sergilerler.

Gene agorafobik insan, siyasal bir uygulamayı olduğu gibi korur: Dediklerimize aldırma, ne yaptığımıza bak. Siyaset adamları önemli olaylarda tam bir açık yürekliliğin çoğunlukla başarısızlığa yol açtığım bilirler. Bu nedenle agorafobik insan, herkesin önünde, yalnızca iyi bir eş ve iyi bir anne görevini yerine getirmek, işbirliğine girmek ve uyum sağlamak gibi "soylu" güdüleri olduğunu söyler. "Normal insanlar" gibi ortaya atılmaya cesaret edemediği için yeteneksizliğinden utanç duyduğunu belirtir.

Ancak normal insanlar topluma başkaldırmazlar. Topluma uyarlar, uyum sağlamak için gereken uzlaşmalara girerler, kesinlikle değiştirmek istemezler. Yüzyıllardan beri "normal" kadınlar, eve kapanmalarını erdem sayarak baskıyı, eve hapsedilmelerini kabul etmişlerdir. Erkek dünyası izin verdiğince ve kendilerine kabul ettirilen kısıtlayıcı anlaşmalara uymayı benimsediklerince kadınlar, evden dışarı adım atmışlardır. Benzer biçimde, normal insanlar cinslerle ya da değerlilikle ilgisi bulunmayan, ancak büyük bir sö-

mürüyü gözönüne seren basmakalıplığı ve atandıkları cinslere özgü rolleri kabul ederler, boyun eğerler.

Agorafobik insanlar, kesinlikle başkaldırıdan ve siyasetten söz etmezler; tıbbın alanına giren hastalık belirtilerinden sözederler. Anayasamızın sözde güvencesine karşın, herkesin önünde siyasetten sözetmenin çok tehlikeli olduğunu bilirler. Öteki ülkelerin yönetildiği yasalar gibi, Amerika Birleşik Devletleri anayasası da bildiğimiz insan haklarının güvencesi kapsamına kadınları almaz. 1920'den beri bu farklılığa çare arama girişimleri, acımasız muhalefetle karşılaşmaktadır.

Agorafobik kadın, yalnızca yeni koşullar altında yeni görüşler edinmemiş bir idealisttir: Histerik ve hipokandriyak kadınlara her zaman hoşgörü gösterilmişse de siyaset alanında onlara hiçbir zaman hoşgörü duyulmamıştır. Jeanne d'Arc'a sorun isterseniz. Agorafobik kadınların siyasal liderlerimiz olmaktan çok doktorlarımızın malı olmaları rastlantı değildir. Tarih boyunca da, çağımızda da siyasetten şikayet etmekten çok, hastalıklardan şikayet etmek kadınlar için daha güvenli olmuştur. Doktorlarımız, cezalandırmada ve küçük düşürmede çok iyi işler becermektedirler.

Sözkonusu alana yardımcı mesleklerde çalışanlar, böylesine büyük bir istekle tedavi ettikleri "hastalığın" etmenlerini araştırıp bulmak için evlerinden dışarı adım atmazlar. Buldukları çarelere uyacak tamlar koymayı sürdürürler. Uyguladıkları tedavilerle agorafobik kadına, erkek egemen toplumun gerçekte ne denli baskı yaptığını bir kez daha ispatlamış olurlar.

Agorafobik kadın, doktorları kullanarak paranoid olmadığını kolayca kanıtlar. Bir insan hakları kalıntısı varsa onu da çiğnemeleri kadar, ona ilaç vermelerini, hastaneye kapatmalarını, lobotomi yapmalarını, küçük düşürmelerini, önemsiz ve gülünç duruma getirmelerini kendi açısından çok az çaba harcayarak sağlar. Böylesine boyun eğmesi, kadınca bir mazoşizm değildir. Bu, kadın rolü oyna-

yarak gösterdikleri pasif direnişin anlaşılması çok daha güç yanıdır. Agorafobik kadın, bütünüyle boyun eğerek bütünüyle evde oturmayı seven biri olur.

Agorafobik kadınlar, genelde iş anlaşmazlıkları yöntemini uygulayarak oturma grevlerine son verebilirler. Grev yapan işçilerin de ya aldıkları ceza katlanılmaz duruma gelir ya da durum leyhlerine değişir. Agorafobik kadının grevi ise, varlığının gel-gitlerine bağlıdır.

Kadınların, kendilerine karşı oldukları gibi bir görüntü vermeye zorlanmaları acıdır. Güçlü ve etkin bir kraliçe, görevlerini yerine getirirken kurallara uymak ve bahaneler bulmak için söz söyleme sanatından yararlanmayı gerekli bulmuştur. Son zamanlarda Amerika Birleşik Devletleri'nde güçlü, akıllı kadınlar Anayasada kadın erkek eşitliğinin sağlanması için yapılacak değişikliğin kabul edilmemesi yolunda heyecan uyandıracak biçimde enerji harcamışlardır. Her iki örnek de, acıklı biçimde içselleştirilen, sözde güçsüz cinse yapılan baskının kapsamının genişiliğini göstermektedir.

Kadınlara özgü bir savunma olan histeriye,* bu gizlice fırsat kollayan baskının doğrudan bir bildirgesi diye bakılabilir. Kadının kişisel ve duygulanımsal iyiliği konusunda büyük umut, yazgısının toplumsal ve kültürel yönden kapsamlı gelişmesinde yatar. Artık histeriye çok ender rastladığımız gibi, kurumlarımızda bu değişiklikler yapıldığında agorafobinin de ortadan kalkacağını güvenle söyleyebiliriz. Bunu, kadının kendi bedeni ve işlevleri üzerinde, özellikle cinsel davranış ve üreme konularında daha büyük bir denetim kazanması izleyecektir. Sonuç olarak, artık psikiyatri hareket kaslarına sahte felç inmiş, alay duyguları körelmiş ve bedenleri anlaşılmaz nedenlerle işlev görmez olmuş kadınlara geçit resmi yaptırmayacaktır. Psikanalizin kadınlar üzerinde başlatıldığını, ancak erkeklerde benzeri olayların saptanması için yoğun bir araştırmaya neden gidilmesi gerektiğinin aslında hiç merak edilmediğini anımsamaktayız.[2]

Toplumsal değişikliklerin ön yüzü, yaşamın daha sonraki yıllarında yüzeye çıkana büyük eşitsizliklerin temelinde yatan bu basmakalıplıkları yıkacak, kendini çocuk eğitimi alanında duyuracaktır. İkinci olarak, evlilikteki zaman sürçmesinde, çocuklara iyi birer örnek olmak ve evliliği kişilerin karşılıklı yaşadıkları bir ilişki değerine çıkarmak için son derece gereken düzeltmeler yapılmalıdır. Son olarak da, kadınlar agoraya gittiklerinde saygın ve eşitlikçi bir toplumun kazançlarından, sorumluluklarından tam ve gerçekten yararlanmalıdırlar. İşte o zaman, bahanelere, hilelere ve karikatüre çok az gereksinme duyulacaktır.

Kaynakça

Giriş:

[1] Tekvin, Rabbah 8, 12, Leonard Swidler, *Women in Judaism: The Status of Women in Formative Judaism* (Yahudacılıkta Kadınlar: Oluşumcu Yahudacılıkta Kadınların Durumu), (Metuchen, N.J.: Scarecrow Press, 1976), s. iii.
[2] Flaccus, 89; a.g.e., s. 214.
[3] De Specialibus Legibus, III, 169; a.g.e., s. 214.
[4] bGit. 90a; a.g.e., s. 214.
[5] Aboth, 1, 5; a.g.e., s. 216
[6] bBer. 43b; a.g.e., s. 217.
[7] T. Reik, *Ritual Psychoanalytic Studies* (Dinsel Törenin Psikanalitik İncelenmesi), (New York: Farrar, Straus ve Giroux, 1946), s. 58.
[8] Georgia Dullea, "Orthodox Jewish Divorce: The Religious Dilemma" (Ortodoks Yahudilerde Başanma: Dinsel İkilem), *The New York Times*, 5 Temmuz 1982.
[9] Daha fazla bilgi için bk. L.E. Burns (İngiltere) ve C.L. Thorpe (ABD), "National Survey of Agoraphobics" (Agorafobisi Olanlar Üzerine Ulusal Araştırma) *Journal of International Medical Research*, Ek I (132) ve 5 (1), (1977).
[10] Julie Baumgold, "Agorafobia, Life Ruled by Panic" (Agorafobi, Panik Tarafından Yönetilen Yaşam), 4 Aralık 1977.

1. Bölüm

[1] Alexandre Symonds, "Phobias after Marriage, Women's Declaration of Dependence" (Evlilik Sonrası Fobiler, Kadınların Bağımlılık Bildirisi), *American Journal of Psychoanalysis* (1971). Bağımlılık Bildirisi terimi Dr. Carl A. Binger'e bağlanmaktadır.
[2] Bu konular üzerindeki tartışmalar için National Congress for Men'e (Erkekler İçin Ulusal Kongre) verilen tezlere bakın, Detroit, Michigan, Ağustos 1982.
[3] Jessie Bernard, *The Future of Marriage* (Evliliğin Geleceği), (Cleveland: World Publishers, 1972), s. 3, 72.
[4] Sigmund Freud, "Those Wrecked by Success", (Başarıdan Yıkılanlar), *On the History of the Psycho-Analytic Movement* (Ruh Çözümleme Akımının Tarihi Üzerine), Standard Edition, C. XIV, yayına hazırlayan ve çeviren James Strachey (New York: W.W. Norton, 1966) s. 317.
[5] "Safer in the Bar" (Barda Daha Güvenli), *Syracuse Post-Standard*, UPI raporu, 6 Temmuz 1979.
[6] "Brides Face Death for Small Dowry" (Az Çeyizlerinden Ötürü Ölümle Yüzyüze Gelen Gelinler), *Syracuse Post-Standard*, 10 Temmuz 1979.

[7] *Medical Tribune*, 12 Nisan 1978.
[8] *Psychiatric News*, 18 Kasım 1977.

2. Bölüm

[1] Ev ve mağazalar arasında yapılan karşılıkla görüşmeyle birlikte yeni video teknolojisi, alan yılgısını bir erdeme dönüştürübilir. "Videotex" davranış psikolojisi uzmanlarını işsiz bırakabilir. Bk. Eric Pace, "System Will Permit Shopping at Home" (Sistem, Evde Alışveriş Yapma Olanağı Sağlayacak), *New York Times* Business Section, 14 Nisan 1982.

3. Bölüm

[1] Paul Chodoff ve Henry Lyons, "Hysteria, The Hysterical Personality and ' Hysterical' Conversation", (Histeri, Histerik Kişilik ve "Histerikçe" Konuşma), *American Journal Of Psychiatry* 114, 8 (Şubat 1958): 734-40. Ayrıca bak. Carroll Smith-Rosenberg, "The Hysterical Woman: Sex Roles Conflict in 19th Century America", (Histerik Kadın: 19. Yüzyıl Amerika'sında Cinsiyet Rolleri Çatışması), *Social Research* 39 (1972): 652-78; Paul Chodoff, "Hysteria and Woman" (Histeri ve Kadın), *American Journal of Psychiatry* 139 (Mayıs 1982): 545-55.
[2] Ulusal Kadın Sendikası Birliği, Proceedings of the 1908 Interstate Conf rence, (1908 Eyaletlerarası Konferans Tutanakları), s. 19-20.
[3] Joseph P. Lash, *From the Diaries of Felix Frankfurter* (Felix Frankfurter'in Günlüklerinden) (New York: W.W. Norton, 1975), s. 30, 31, 39, 88.
[4] Phi Beta Kappa: ABD'de 1776'da kurulan ulusal akademik dernek. Onursal çalışan derneğe, genellikle yüksekokulun ya da üniversitenin 2. sınıflarından öğrenciler üye seçilir. Phi Beta Kappa, yaşamın yol göstericisi felsefesidir anlamına gelen Yunanca Philosophia bion kubernetes sözcüklerinin başharflerinden oluşturulmuştur. (ç.n.)
[5] Joseph P. Lash, a.g.e., s. 1-2, 109.
[6] Judy Klemesrud, *The New York Times*, 29 Aralık 1978, s. A15.
[7] a.g.e.
[8] Ruth: Tevrat'ta Ruth'un öyküsünü anlatan bölüm. Eskiçağda Ürdün'ün Moab bölgesinde yaşayan bir dul olan Ruth, Yahudi asıllı kaynanası Naomi'yi yalnız bırakmak istemez. Naomi ile birlikte Bethlehem'e gider, Yahudi Boaz ile evlenir. Davut, Ruth ile Boaz'ın soyundan gelir. (ç.n.)
[9] *Woman's Proper Place: A History of Changing Ideals and Practices, 1870 to the Present* (Kadının Gerçek Yeri: 1870'den Günümüze Değişen İdeallerin ve Uygulamaların Öyküsü) (New York: Basic Books, 1980), s. 5-6.
[10] John S. Haller ve Robin M. Haller, *The Physician and Sexuality in Victorian America* (Victoria Döneminde Amerika'da Doktor ve Cinsellik) (Champaign: University of Ilinois Press, 1974), s. 90.
[11] Charles E. Rosenberg ve Carrol Smith-Rosenberg'den alıntı, "The Female Animal: Medical and Biological Views of Women in Nineteenth

Century America", (Dişi Hayvan: On Dokuzuncu Yüzyıl Amerika'sında Kadınlar Üzerine Tıpsal ve Biyolojik Görüşler), *Journal of American History* 60 (Eylül 1973): 56.
[12] G.J. Barker-Benfield'den alıntı, *The Horrors of the Half-Known Life* (Yarı Bilinen Yaşamın Dehşetleri) (New York: Harper and Row, 1976) s. 83.
[13] John H. Raymond, *Vassar College: Its Foundation, Aims, Resources and Course of Study* (Vassar Yüksek Okulu: Kuruluşu, Amaçları, Parasal Kaynakları ve Verilen Dersler), 1873, s. 21.

4. Bölüm

[1] *Childhood and Society* (Çocukluk ve Toplum), (New York: W.W. Norton, 1950), s. 366.
[2] *Lebensraum:* Yaşayacak yer (ç.n.).
[3] *Syracuse Post-Standard,* 10 Haziran 1978.
[4] Carol Hymowitz, "Staying Home" (Evde oturma), *The Wall Street Journal,* 12 Eylül 1979.

5. Bölüm

[1] Richard Volney Chase, *Emily Dickinson* (William Sloane Associates, 1951), s. 3.
[2] a.g.e., s. 67.
[3] Chase, *Emily Dickinson,* s. 286.
[4] a.g.e., s. 292.
[5] Rebecca Patterson, *The Riddle of Emily Dickinson* (Emily Dickinson Bilmecesi), (Boston: Houghton Mifflin 1951), s. xii.
[6] Chase, *Emily Dickinson,* s. 268-69.
[7] Adrienne Rich, *On Lies, Secrets, and Silence: Selected Prose 1966-78* (Yalanlar, Gizler ve Sessizlik Üzerine: Seçilmiş Düzyazı 1966-78), New York: W.W. Norton, 1979) s. 160.
[8] a.g.e., s. 183.

6. Bölüm

[1] Gene Logsdon, *Wyeth People, A Portrait of Andrew Wyeth as He Is Seen by His Friends and Neighbors* (Wyeth Ailesi, Arkadaşları ve Komşuları Tarafından Görüldüğü Üzere Andrew Wyeth'ın Portresi), (New York: Doubleday, 1971), s. 138.
[2] *The Wyeths, The Letters of Newell Convers Wyeth, 1901-45* (Wyeth'lar, Newell Convers Wyeth'ın Mektupları, 1901-45), (Boston: Gambit Press, 1971), s. 801.
[3] a.g.e., s.803.
[4] *American Artist* 39, 391 (Şubat 1975).

[5] *The Wyeths,* (Wyeth'lar), s. 390.
[6] a.g.e., s.410.
[7] *American Artist,* Şubat 1975.

7. Bölüm

[1] Lytton Strachey, *Queen Victoria* (Kraliçe Victoria), (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1921) s.43-46.
[2] a.g.e., s. 151.
[3] a.g.e.
[4] a.g.e.
[5] a.g.e., s. 305-6.
[6] *The Times,* Londra, 6 Nisan 1864.
[7] Strachey, *Queen Victoria,* s. 385.
[8] *Queen Victoria as I Knew Her* (Tanıdığım Kadarıyla Kraliçe Victoria), (1908).
[9] Tom Cullen, *The Empress Brown, The True Story of a Victorian Scandal* (İmparatoriçe Brown, Victoria Rezaletinin Gerçek Öyküsü), (Boston: Houghton Mifflin, 1969), s. 48.
[10] Charles Whibley, *Lord John Manners and His Friends* (Lord John Manners ve Dostları), (London: W. Blackwood, 1925), C. 2, s. 121.
[11] George Earle Buckle, yay., *The Letters of Queen Victoria* (Kraliçe Victoria'nın Mektupları), (New York: Longmans, Green, 1926).

8. Bölüm

[1] Aime Liu, *Solitaire* (Yalnız), (New York: Harper and Row, 1979), s. 46-7.
[2] a.g.e., s. 121
[3] a.g.e., s. 188
[4] a.g.e., s. 213
[5] Hilde Bruch, *The Golden Cage: The Enigma of Anorexia Nervosa* (Altın Kafes: Sinirsel İştah Yitimi Bilmecesi), (Cambridge: Harvard University Press, 1978).
[6] Mara Selvini Palazzoli, *Self-Starvation: From Individual to Family Therapy in the Treatment of Anorexia Nervosa* (Kendini Açlıktan Öldürme: Sinirsel İştah Yitimi Tedavisinde Bireyden Aileye), (New York: Jason Aronson).
[7] Rosemary Dinnage, "The Starved Self" (Açlıktan Ölen Öz), *The New York Review of Books,* Şubat 22, 1979.
[8] *Golden Cage,* S. viii.
[9] a.g.e., s. 24.
[10] a.g.e., s. 55.
[11] *Psychiatric Spectator,* 11, 9 (1979): 4-5.

9. Bölüm

[1] Milton Diamond, "Human Sexual Development: Biological Foundations for Social Development" (İnsanda Cinsel Gelişme: Toplumsal Gelişme için Biyolojik Temeller), *Human Sexuality in Four Perspectives,* Yay. Yön. Frank A. Beach (Baltimore: John Hopkins University Press, 1977) s. 22-61.
[2] "Human Hermaphroditism" (İnsanda Erdişillik), a.g.e., s. 69.
[3] Robert J. Stoller, "Boyhood Gender Aberrations: Treatment Issues" (Delikanlılıkta Cinsiyet Sapmaları: Tedavi Sorunları) *Journal of the American Psychoanalytic Association* 26 (1978): 54-58.
[4] "Sexual Excitement Powered by Hostility" (Düşmanlıkla Güçlenen Cinsel Heyecan), *Los Angeles Times,* Aralık 28, 1978.
[5] Richard Green, *Sexual Identity Conflict in Children and Adults* (Çocuklarda ve Yetişkinlerde Cinsel Kimlik Çatışması), (New York: Basic Books, 1974), s. 274-75.
[6] a.g.e., s. 275.

10. Bölüm

[1] 16 Kasım 1978'de John Wisnievski bildiriyordu. İzin alınarak basıldı.
[2] Fernand E. d'Humy, "Mary Baker Eddy in a New Light", (Yeni Bir Işıkta Mary Baker Eddy), *Science and Health* (New York: Library Publishers, 1952), s. 48.
[3] a.g.e., s. 12.
[4] a.g.e.
[5] S. Wilbur, *The Life of Mary Baker Eddy,* (Mary Baker Eddy'nin Yaşamı), (Boston: Christian Science Puplishing Society, 1938), s. 17.
[6] d'Humy, "Mary Baker Eddy", s. 68.
[7] a.g.e., s. 22, 1001.
[8] Wilbur, *Life of Mary Baker Eddy,* s. 102.

11. Bölüm

[1] *Nature of Mass Poverty* (Kitle Yoksulluğunun Doğası) (Cambridge: Harvard University Press, 1979), s. 23-42.
[2] "The Efficacy of Anti-depressant Drugs: A Review of Research (Antidepresant Uyuşturucu İlaçların Yararı: Bir Araştırmanın Yeniden Gözden Geçirilmesi) (1958-1972), *"Archives of General Psychiatry,* 30 (1974): 667-74.
[3] *The New York Times,* 3 Nisan 1979.
[4] C. 242, 20 Temmuz 1979, s. 245.
[5] I.M. Marks, J.L.T. Birley ve M.G. Gelder, "Modified Leucotomy in Severe Agorafhobia: A Controlled Serial Inquiry", (Şiddetli Agorafobide Değişik bir Lökotomi: Denetim Altında Yapılmış Bir Dizi Soruşturma), *British Journal of Psychiatry,* 112 (Ağustos 1966): 757-69.

[6] "The Influence of Propranolol on the Exposure *In Vivo* of Agoraphobics", (Hastaların In Vivo Maruz Kaldıklarında Propranolol'ün Etkisi), *Psychological Medicine* 7, (1977): 419.

12. Bölüm

[1] "Desensitization and Phobias: A Cross-over Study," (Duyarsızlaştırma ve Fobiler: Bir Araştırma Taslağı), *British Journal of Psychiatry,* 114 (Mart 1968): 323-28.
[2] "Prolongued Exposure: A Rapid Treatment for Phobias", (Taşırma: İvedi Fobi Tedavisi), *British Medical Journal* (Ocak 2, 1971): 13-15.
[3] "Group Exposure (Flooding) *In Vivo* for Agoraphics", (Agorafobikler için Grup Halinde *In Vivo* –Taşırma), *British Journal of Psychiatry,* 124 (Haziran 1974): 588-602.
[4] Mark McGrath'ın yaptığı söyleşi, *Temple Alumni Review,* İlkbahar 1979.
[5] *Paideia: The Ideals of Greek Culture* (Eğitim: Yunan Kültürünün İdeali), (New York: Oxford University Press, 1945) C. 3, s. 12.
[6] "Mother Right: A New Feminist Theory," (Ana Hakkı: Yeni bir Feminist Kuram), *Ms.,* Ağustos 1973, s. 52.
[7] Carolyn Kott Washburne ve Dianne L. Chambless, *Ms.,* Eylül 1978.
[8] "Social Reinforcement in the Modification of Agoraphobia", (Agorafobinin Değişime Uğramasında Sosyal Pekiştirme), *Archives of General Psychiatry,* 19 (Ekim 1968): 423-27.
[9] a.g.e., s. 425-27.
[10] a.g.e., s. 426-27.
[11] Psikoloji laboratuvarı maskaralıklarının eleştirel yorumu için bk. Morton Hunt, "Research Through Deception", (Aldataraka Araştırma), *New York Times Magazine* (12 Eylül 1982).
[12] "Agoraphobic Women Married to Abnormally Jealous Men" (Anormal Kıskanç Erkeklerle Evli Agorafobik Kadınlar), *British Journal of Medical Psychology,* 52 (Haziran 1979): 99-104.

13. Bölüm

[1] D. Kouretas, "A Chapter of Psychosomatic Medicine: The Practice of Therapy in the Temple of Amphiaraos" (Psikosomatik Hekimlikte Bir Bölüm: Amphiaraos Tapınağında Tedavi Uygulanması), *Medical Annals,* 6 (Ağustos 1966): 679-93.
[2] Martin Roth, "Phobic Anxiety-Depersonalization Syndrome" (Fobiye Bağlı Kaygı-Kişilik Yitimi Sendromu) (kısaltılmış), *The Proceedings of the Royal Academy of Medecine,* 52 (1959): 587; Arthur King ve J. Crawford Little, "Thipentone Treatment of the Phobic Anxiety-depersonalization Syndrome, A Preliminary Report" (Fobiye Bağlı Kaygıkişilik Yitirme Sendromunda Thipentone Tedavisi, Bir Önrapor) (kısaltılmış), *The Proceedings of the Royal Academy of Medicine,* 52 (1959): 595.

[3] "Short-term Treatment of Phobia Through Eidetic Imagery" (Zihinde Canlandırma ile Fobinin Kısa Sürede Tedavisi), *American Journal of Psychotherapy,* 31 (Ekim 1977): 595-604.
[4] "The Treatment of the Phobic and the Obsessive-Compulsive Patient Using Paradoxical Intention" (Paradoksal teknik Kullanarak Fobik ve Obsesif-Kompülsif Hastanın Tedavisi), *Journal of Neuropsychiatry* 3 (Ağustos 1962): 375-87.
[5] Arnold Orwin, "The Running Treatment: A Preliminary Communication on a New Use of an Old Therapy (Physical Activity) in the Agoraphobic Syndrome" (Koşu Tedavisi: Agorafobi Belirtisinde Eski Bir Tedavinin (Fiziksel Etkinlik) Yeni Kullanılışı Üzerine Bir Önrapor), *British Journal of Psychiatry,* 112 (Şubat 1973): 175-79.
[6] "Contextual Analysis and Treatment of Phobic Behavior as It Changes" (Değiştiği Biçimi ile Fobik Davranışın Ortama Yönelik Çözümlemesi ve Tedavisi) *American Journal of Psychtherapy,* 32 (Temmuz 1978): 338-55.
[7] Kurt Schapiro, H.A. McClelland, N.R. Griffiths ve D.J. Newell, "Study on the Effects of Tablet Colour in the Treatment of Anxiety States" (Kaygı Durumlarının Tedavisinde Tablet Renginin Etkileri Üzerine bir Araştırma), *British Medical Journal,* (2 Mayıs 1970): 446-49.
[8] *Simple Effective Treatment of Agoraphobia* (Etkili Basit Agorafobi Tedavisi), (New York: Hawthorn Books, 1976).
[9] a.g.e., s. 34-37.
[10] Dr. Arthur Hardy ile CBS'de *60 Dakika* programında yapılan söyleşinin kopyasından.
[11] *People,* 7 Ağustos 1978, s. 88-90.
[12] a.g.e., s. 89.

14. Bölüm

[1] *Toward a New Psychology of Women* (Yeni Kadın Psikolojisine Doğru), (Boston: Beacon Press, 1976), s. 93.

15. Bölüm

[1] Barbara Ehrenreich ve Dierdre English, *"For Her Own Good": 150 Years of the Experts' Advice to Women* (Kadının İyiliği İçin: Kadınlara 150 Yıllık Uzman Öğüdü), (Garden City, N.Y.: Anchor Press, 1979), s. 2.
[2] Richard H. Shryock'tan alıntı, *Medicine in America; Historical Essays* (Amerika'da Tıp; Tarihsel Denemeler), (Baltimore: John Hopkins Press, 1966), s. 184.
[3] *The Living of Charlotte Perkins Gilman: An Autobiography* (Charlotte Perkins Gilman'ın Yaşayışı: Bir Özyaşam Öyküsü), (New York: Harper Colophon Books, 1975), s. 96.
[4] *The New York Times Book Review,* 23 Aralık 1979.
[5] a.g.e.

[6] D.W. Winnicott, *Mother and Child: A Primer of First Relationships* (Ana ve Çocuk: İlk İlişkiler Kitabı), (New York: Basic Books, 1975), s. vii.
[7] *Maternal Care and Mental Health* (Annenin Bakımı ve Akıl Sağlığı), (New York: Schocken Books, 1966), s. 67.
[8] "Homosociality of Female Depression" (Kadın Depresyonunda Benzeşik Toplum), *Journal of Social Issues*, 32 (1976), 207-24.

16. Bölüm

[1] William Whatley, "A Bride-Bush or a Wedding Sermon" (Bir Gelin Çalılığı ya da Evlenme Töreni), Kathleen Davies'in yaptığı alıntı, "The Sacred Condition of Equality – how original were Puritan doctrines of marriage?" (Eşitliğin Kutsal Durumu – Püritenlerin evlilik öğretileri ne kadar özgündü?) *Social History*, 5 (Mayıs 1977): 572.
[2] "The men are as bad as their masters...: Socialism, Feminism, and Sexual Antagonism in the London Tailoring Trade in the Early 1830's", (Erkekler, efendileri kadar kötüdür...: 1830'ların başında Londra Terzilik Sendikasında sosyalizm, feminizm ve cinsel antagonizm) *Feminist Studies*, 5, 1 (İlkbahar 1979).
[3] *La Revolution française vue par ses jorneaux*'da (Gazetelerin Fransız Devrimine Bakışları) Gerard Walker sözediyor (Paris: Tardy, 1948), s. 409-10.
[4] Dr. Daniel H. Tuke, Londra, İngiltere, *The Asylum Journal of Mental Science* (Akıl Sağlığı Bilimi Akıl Hastanesi Dergisi), Akıl Hastaları için Akıl Hastanelerinde ve Hastanelerde Çalışan Tıp Görevlileri Derneği tarafından yayınlanıyor, C. III, No. 21 (1857), s. 239-40.
[5] Virginia Cary, *Letters on Female Character, Addressed to a Young Lady on the Death of Her Mother* (Annesinin Ölümü Üzerine, Genç Bir Hanıma Kadın Karakteri Hakkında Mektuplar), 2. Bas. genişletilmiş (Richmond, Va., 1830), s. 21-22.
[6] *Bradwell, Devlete Karşı*, 83 ABD 130 (Aralık 1872).
[7] Emniyet Müdürlüğü, Suçu Önleme Şubesi, Syracuse, New York.
[8] New York Yargı Hukuku, Aile Mahkemesi Kararı 712 (b) (McKinney Eki, 1971) s. 38.
[9] 31 N.Y. 2d, 88-89'da; 335 N.Y.S. 2d, 37-38'de.
[10] *Muller Oregon'a Karşı*, 208 U.S. 412 (1908).
[11] *De Kosenko, Brand'a Karşı*, 63 Müteferrik 2d 895, 313 N.Y.S. 2d 830 (Yargıtay 1970).

17. Bölüm

[1] Sigmund Freud, *Analysis of a Phobia in a Five-year-Old Boy*, (Beş Yaşında Bir Erkek Çocuktaki Bir Fobinin Analizi), Standard Edition, C.X, yayına hazırlayan ve çeviren James Strachey (New York: W.W. Norton, 1955), s. 3-149.

[2] Walter Kaufmann, *The Portable Nietzsche* (Taşınabilir Nietzsche) yay., (New York: Penguin, 1977), s. 162.

Sonsöz

[1] "A Re-examination of the Phobic Symptom and of Symbolism in Psych therapy", (Psikoterapide Fobi Belirtisinin ve Simgeciliğin Yeniden İncelenmesi), *American Journal of Psychiatry,* 118 (Ağustos 1961): 106-10.
[2] Sigmund Freud, "Keport on My Studies in Paris and Berlin", (Paris ve Berlin'deki Çalışmalarım Hakkında Raporlar), Standard Edition, C. 1, yayına hazırlayan ve çeviren James Strachey, (New York: W.W. Norton, 1966), s. 1-15 ve "Observations of a Severe Case of Hemi-Anaesthesia in a Hysterical Male" (Histerik bir Erkekle Ciddi Bir Yarı Anestezi Olayının Gözlemleri), s. 23-31.

AFA– *Kadın'dan :*

Kendine Ait Bir Oda
Virginia Woolf;
Çeviren: Suğra Öncü

Feminizm
Ondokuzuncu Yüzyıl Klasiklerinden
Seçmeler

Başka Ateşler
Latin Amerikalı Kadın Hikayeciler Antolojisi;
Çeviren: Tomris Uyar

Dullara Yas Yaraşır
Erendiz Atasü

Değişim
Liv Ullmann;
Çeviren: Nur Nirven

Agorafobi – açık alan korkusu...
Bu, güvenli olduğu varsayılan evin dışına çıkıldığında duyulan o kaygıya verilen addır...
Bugün toplumsal yaşama katılmaya istekli kadın, birçok güçlüğü göğüslemek zorundadır. Çünkü onun geleneksel yeri evidir ve dışarıya, *agora*'ya çıkması hiç hoş karşılanmaz.
En bağımsız, kendi başına hareket etmeye alışmış, kendi ayakları üstünde durmayı bilen bir kadın bile evlendiği günden itibaren zaman zaman dışarıya çıkamaz, alışveriş gibi en "kutsal" görevini yerine getiremez hale gelebiliyor.
Hava kararınca sokağa çıkamayan, tek başına taksiye binemeyen, sokaklarda fazla gülmekten korkan kadın sayısı da o kadar çok ki...
Emily Dickinson, Kraliçe Victoria gibi ünlü agarafobikler de dahil, verdiği birçok örnekle bu kitap, kadınların pek çok korkularını anlamalarına yardım edecek, onlara yol gösterecektir.